

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

MAHREMİYET EĞİTİMİNİN KUR'ÂNÎ TEMELLERİ

Doktora Tezi

Yakup ŞİMŞEK

Ankara, 2025

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

MAHREMİYET EĞİTİMİNİN KUR'ÂNÎ TEMELLERİ

Doktora Tezi

Yakup ŞİMŞEK

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Remziye EGE**

Ankara, 2025

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

MAHREMİYET EĞİTİMİNİN KUR'ÂNÎ TEMELLERİ

Doktora Tezi

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Remziye EGE**

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

- 1- Prof. Dr. Remziye EGE**
- 2- Prof. Dr. Cemal TOSUN**
- 3- Prof. Dr. Esra GÖZELER**
- 4- Prof. Dr. Muhammed Ali YAZIBAŞI**
- 5- Doç. Dr. Ahmet YEMENİCİ**

Tez Savunması Tarihi:

02.07.2025

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Remziye EGE danışmanlığında hazırladığım “**MAHREMİYET EĞİTİMİNİN KUR'ÂNÎ TEMELLERİ ” (Ankara-2025)** doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

29.07.2025

Yakup ŞİMŞEK

ÖN SÖZ

İnsanı onurlu, değerli ve dokunulmaz kılan, nimetleri tamama erdiren, duaları kabul eden, her an inayetini kullarının yanında hissettiren Yüce Rabbimize hamdolsun. Kur'ân-ı Kerîm başta olmak üzere, en mahrem sırların kendisine emanet edildiği, her yaştan insanın kendisiyle sırlarını paylaştığı, güzel ahlâkın en mükemmel yaşanmışlık örneği, Hz. Peygamber Efendimiz'e salat ve selam olsun.

Bir yol hikâyesi gibi uzun ve anlamlı, bir gölgenin sıcak gündeki hatırı kadar kıymetli hatıraları olan bir tedrisatın son satırlarını, ilk söz olarak yazmanın zorluğuyla, kalemle kelamı buluşturmak... Dünyü değerli kılan, yarın bugün olmadan gösterilen gayret, uzağa bakmak yerine yolda olmak, yakının ve yolun hakkını vermek. Edepleri bir Peygamber sezisiyle fark edilen Medyenli hanımefendilerin yürüyüşlerindeki ahenk gibi... Kuyudan kıyıya, kıyidan tahta kadar geçen sürede, hep aynı tevekkül ve azim ile devam ederken, günün sonunda yolculuğun rehberliğini, rotasını, kahrını, özlemini ve sevincini paylaşmak kadar da hamd edilesi bir niyaz ile...

Rehberlikleri, destekleri, duaları ve çalışmamın en zor aşamalarında gösterdikleri ilgi, sundukları birikim ve tecrübe ile her zaman destek oldukları, tüm aşamalarda itina ile yol gösterdikleri için, öğrencilik hayatımda müstesna bir yeri olan Muhterem Tez Danışmanım Prof. Dr. Remziye EGE Hocama şükranlarımı ve hürmetlerimi arz ederim. Tez İzleme Komitesinde bulunmuş olmaları ve bu süreçte çok değerli katkıları için, ilim yolculuğunda doktora ders döneminde kendilerinden çokça istifade ettiğim, duayen Hocamız, Muhterem Prof. Dr. Cemal TOSUN Bey'e şükranlarımı sunarım. Yine Tez İzleme Komitemizde yer alarak bizi onurlandıran, birikimlerini paylaşmakta her zaman cömertçe davranan, çalışmamızın özellikle tefsir alanıyla bağı olan yönlerinde rehberliklerini esirgemeyen Kıymetli Hocamız Prof. Dr. Esra GÖZELER Hanım'a şükranlarımı arz ederim.

Eğitim hayatımın her aşamasında kendilerinden istifade ettiğim, rahlelerinin bereketinden feyiz aldığım tüm hocalarıma teşekkür eder, ahirete irtihal edenlere engin rahmetler, hayatta olanlara sağlık ve afiyetler dilerim. Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU Hocama akademik katkıları ve çok değerli manevi destekleri için şükranlarımı sunarım. Akademik birikimlerinden istifade ettiğim, tecrübelerinden yararlandığım Muhterem Doç. Dr. Ferhat GÖKÇE Hocama katkı ve emekleri için çok teşekkür ederim. Doktora sürecinde çok kıymetli destek ve katkıları için Dr. Havva Sinem UĞURLU ve Dr. Ayşe ÇALAL Hocalarıma ayrıca teşekkür ederim.

Rabbimizin lütfettiği en güzel nimetlerden olan dua kapım aileme, aile büyüklerime ve arkadaşlarıma teşekkür ederim. Duaları, hayat rehberlikleri ve her daim destekleri, gayretleri, zahmetleri için; aynı zamanda Hafızlık Hocam olan Babam Eyyup ŞİMŞEK Bey'e, Kıymetli Anneciğim, dua ve cennet kapım Gülbahar Hanım'a, meslek ve eğitim hayatımda her zaman fedakârlığını ve desteğini eksik etmeyen, Değerli Eşim Zeynep Hanım'a, Rabbimin lütfu Hafız evlatlarımız Eyyüp Ensar, Huzeyfe Eren ve hafızlık yolculuğumuzun yeni yolcusu Ubeyde Erdem'e fedakârlıkları için teşekkür eder, daim esenlik, afiyet ve muvaffakiyetler dilerim.

Çalışmamızın hayırlara vesile olması niyazı ile inayet ve hidayet sahibi Yüce Rabbimize tamama erdirdiği için nihayetsiz ham ederim. Hz. Peygamber aşığı, Merhum Süleyman ÇELEBİ'nin dizeleri olan dua ile bitirelim:

“Bizi sana layık kullar ile hemdem eyle, ehli derdin sohbetine mahrem eyle...”

Yakup ŞİMŞEK

Sakarya, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	V
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Problemi.....	3
2. Araştırmanın Amacı.....	5
3. Araştırmanın Konusu.....	5
4. Araştırmanın Önemi	6
5. Araştırmanın Kapsamı	8
6. Araştırmanın Yöntemi	9

I. BÖLÜM

MAHREMİYET, MAHREMİYET EĞİTİMİ VE MAHREMİYETLE İLGİLİ KONULAR

1.1. Mahremiyet.....	10
1.2. Mahremiyet Eğitimi.....	14
1.3. Mahremiyetin Korunması.....	21
1.4. Mahremiyetin Kurumsallığı	22
1.5. Mahremiyetin Sürdürülebilirliği.....	25
1.5.1. Yetki Kullanımı, Tüzel ve Gerçek Kişilik Hakları Bağlamında Mahremiyet.....	26
1.5.2. Görev Ahlâkı ve Mahremiyet	28
1.5.3. Bilgi Mahremiyeti.....	29
1.5.4. Toplu Yaşama Bilinci ve Mahremiyet.....	31
1.5.5. Toplumsal Kabuller ve Ahlâki Değerler.....	33
1.5.6. Etnik Aidiyet ve Toplumsal Kimlik İnşası Bağlamında Mahremiyet	35
1.6. Farklı Kültürler Açısından Mahremiyet	37
1.6.1. Mahremiyet ve Panoptikon Düşünce	43
1.6.2. Avrupa İnsan Hakları Çerçevesinde Mahremiyet.....	46

II. BÖLÜM
KUR'ÂN-I KERÎM'DE MAHREMİYET KAVRAMININ
ANLAM DÜNYASI

2.1. Kur'ân-ı Kerîmde 'Mahremiyet' Kavramıyla Aynı Kökene Sahip Olan Kelimelerin Kullanıldığı Alanlar ve Anlamlar	49
2.2. Mahremiyet Kavramının Semantiği	64
2.2.1. Mahremiyet ve Hayâ.....	70
2.2.2. Mahremiyet ve Tecessüs.....	73
2.2.3. Mahremiyet ve Suizan	75
2.2.4. Mahremiyet ve Münafıklık	77
2.2.5. Mahremiyet ve Adalet	79
2.2.6. Vahiy Mahremiyeti.....	82
2.3. Mahremiyetin Ontolojisi.....	94

III. BÖLÜM
MAHREMİYET EĞİTİMİN KUR'ÂNÎ TEMELLERİ

3.1. İman Temeli.....	106
3.2. İbadet Temeli.....	116
3.2.1. İbadet Mahremiyeti.....	123
3.3. Ahlâk Temeli	131
3.4. Mahremiyet Eğitiminin Kur'ânî Temellerinin Birey ve Toplum Açısından Karşılık Geldiği Alanlar	146
3.4.1. Aile Mahremiyeti.....	147
3.4.2. Hasta Hakları Bağlamında Mahremiyet	154
3.4.3. Sosyal Medya ve Mahremiyet	157
3.4.4. Sosyal Medyada Sahte (Fake) Hesap Kullanımı ve Mahremiyet.....	165
3.4.5. Mahremiyet Gerçekliği ve Sanal Kişilik	170
3.4.6. Kitle İletişim Araçları ve Mahremiyet.....	176
3.4.7. Medya Etiği ve Mahremiyet	180
SONUÇ ve ÖNERİLER	185
KAYNAKÇA.....	196
ÖZET	210
ABSTRACT	212

KISALTMALAR

AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
a.g.e	: Adı geçen eser
a.s	: Aleyhi's-selam
akt	: Aktaran
bkz	: Bakınız
C	: Cilt
Çev	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
Ed	: Editör
Er. Tarihi	: Erişim Tarihi
İFAV	: Marmara Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Yayınları
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜİFD	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
S	: Sayı
s	: Sayfa
SAV	: Sallallahü aleyhi vesellem
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Vd	: Ve diğerleri
Haz	: Hazırlayan
Yay	: Yayınları

GİRİŞ

İnsanın ontolojik düşünsel yapısında iyi ve kötü, doğru ve yanlış ayrımı her zaman var olagelmıştır. İnsanın tercihini bir yönde kullanmış olması, tercih edilenin mutlak olarak doğru kabul edildiği anlamı taşımasa da insanın bir tercihte bulunması dini inanışlara, değer yargılarına, belli kriterlere, öncül koşullara ve sosyal şartlara bağlı olarak şekillenmektedir. Değer yargılarının oluşumunda ise teorik ve pratik yaşamsal tecrübeler, eğitim süreçleri, eğitimin içerik ve şekilleri, toplumsal kabuller, kültürel etkenler ve fitrî kabiliyetler belirleyici olmaktadır.

Evrensel değerler ölçeğinde, doğru ve yanlışlığında uzlaşa sağlanmamış genel geçer bir davranış olmamakla birlikte, insan davranışlarının kaynağı, davranışın sergilenmesindeki saikler, hedeflenen amaç, kültürün ve şartların davranışlar üzerindeki etkisi, farklı öncüller ve ön kabullerin varlığı yadsınamaz bir gerçektir.¹ Yeryüzünde, insan canına kıymanın, özel hal ve durumlarını ifşa etmenin, zulüm ve haksızlığın, haksız kazanç elde etmenin, insanları aldatmanın, anne babaya kötü davranmanın meşruluğunu savunan bir dini düşünce ve inancın varlığından söz etmek mümkün görünmemektedir. Ahlâki değerler sisteminde de genel olarak olumsuz kabul edilen davranışların tasvip edilmeyen davranışlar olarak addedilmeleri de aynı şekilde düşünülebilir. Dini referansların o dine mensup kimseler tarafından algılanma, anlamlandırılma ve hayata yansıtılma aşamaları, her zaman sağlıklı ve doğru bir şekilde sürdürülememiş ve neticede insan davranışlarındaki sorumluluk yönü, yine insanın bireysel tercihlerine bağlı olarak konumlandırılmıştır.² Dini ve ahlâki değerlerin insan

¹ Cemal Tosun, **Din ve Kimlik**, Ankara, 2010, TDV Yay. s. 17.

² Ali Ulvi Mehmedoğlu, **Kişilik ve Din**, İstanbul, 2004, Değerler Eğitimi Merkezi Yay. s. 47.

düşünce ve davranışlarında yer edinme süreçleri ise doğrudan ya da dolaylı olarak eğitimin bir parçası olmaktan ayrı kalmamıştır. Bu eğitimin kurumsal düzeyde, sistemli bir şekilde olmasının yanı sıra aile, çevre, sosyal ve kültürel şartlar-imbânlar bağlamında düşünülmesi de mümkündür.³ Mahremiyet eğitimini de bu çerçevede düşünmek mümkündür.

“Mahremiyet Eğitiminin Kur’ânî Temelleri” adlı çalışmamız, bir insan için hayatı anlamlı kılma çabasının, birey, aile ve toplum hayatında en bariz şekilde kendini gösteren mahremiyet duyarlılığı ve kazanımı ile ilgili ayetlerin anlam dünyası içerisinden mahremiyet eğitime ilişkin temelleri belirleme çabasından müteşekkildir. İnsan hayatının hiçbir aşama ve sürecinden bağımsız düşünemeyeceğimiz mahremiyet; kaynağı yönüyle fitrî, birey, aile ve toplum için değeri, anlam dünyası ve kapsamı bağlamıyla Kur’ânî, edinim, kazanım ve sistematik olarak eğitimin bir parçası, içerik ve uygulanabilirlik açısından da ‘Din Eğitimi’ biliminin bir çalışma konusu olarak kabul ettiğimiz için mahremiyet eğitime temel teşkil edecek hususları Kur’ânı Kerîm’in bütünlüğü, mahremiyetin anlam dünyası ve semantiği ile birlikte bir arada düşünerek ortaya koymaya çalıştık.

Çalışmamız içerisinde örneklerini verdiğimiz ayetlerin meâli, Diyanet İşleri Başkanlığı “Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir” adlı eseri dikkate alınarak metin içerisinde kullanılmıştır.⁴

³ Hayati Hökelekli, **Din Psikolojisi**, Ankara, 2005, TDV Yay. s. 147.

⁴ Hayrettin Karaman vd. **Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, Ankara, 2020, DİB Yay.

1. Araştırmanın Problemi

İnsanın özge bir varlık oluşunun en temel vasfı olan saygınlık ve hürmet, mahremiyet olgusunun zihinlerdeki karşılığı ve bu karşılığın sosyal hayattaki işlevselliğiyle yakından ilgili olduğu düşünülebilir. Her ne kadar mahremiyetin insan için hiçbir şekilde ihlali ve ihmali kabul edilemez özel bir yaşam alanını ifade ettiği düşünülse de Kur'ân-ı Kerîm çerçevesinde kelime kökü olarak karşılık geldiği, anlam olarak ifade ettiği, bağlamında değindiği referanslarda öne çıkan husus, insanın ve insan için değerli kılınmış tüm varlıkların hürmet ve saygınlığıyla ilişkili olmasıdır.

Mahremiyet, hukuk, tıp, iletişim, psikoloji, sosyoloji, eğitim, ilahiyat, gazetecilik ve bilişim gibi alanların çalışma konuları arasında yer almaktadır. Bireylerin dava dosyalarına yetkili olmayan kişiler tarafından ulaşılmaması, hasta hakları ve hastaların tedavi süreçlerindeki psikolojik ve beden bütünlüğü, kişisel verilerin izinsiz ve rızasız paylaşılması, habere konu olan bireylerin özel hal ve durumlarının rızasız bir şekilde basınla paylaşılması gibi konular örnek verilebilir. İlahiyat alanında mahremiyet ile ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda ise konunun daha çok evlilik, aile hukuku, evlenilmesi mümkün olan ya da olmayan kişiler, yasaklılık ve haram kılınmışlık gibi fıkhi konular üzerinde yoğunlaştığını görmekteyiz. Bununla birlikte belirtilen hususların Kur'ân-ı Kerîm bütünlüğü içerisinde bir mahremiyet tasavvuruna tam olarak karşılık gelip gelmediklerini araştıran bir çalışmaya ulaşamadık. Mahremiyet konusunun öneminin, modernleşme süreci ile beraber günbegün artmasından hareketle, günümüzde toplumsal dönüşüm ve gelişmeler karşısında dînî bir temel üzerine bina edilmiş, her şart ve koşulda uygulanabilirliğine imkân tanınmış bir mahremiyet düşüncesi ihtiyacının ve çözümünün gerekli olduğunu düşündük. Mahremiyet kavramı ekseninde değerlendirildiğinde, modernleşmenin bir ürünü olarak medyanın, sosyal medya platformlarının, özel yaşam ve mahremiyeti ciddi anlamda etkisi altına aldığı

gözlemlenmektedir. Özellikle son yıllarda iletişim teknolojisi süreçlerinde bireylerin artan hareketliliği ve sosyal paylaşım ağlarının iletişimde oynadığı rol, mahremiyet kavramının hinterlandının etki alanının genişlemesine imkân tanımaktadır. Bu durum ise mahremiyetin kavram, içerik ve kapsam olarak yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Din eğitimi çerçevesinde düşünüldüğünde ise eğitimi yapılan dinin ana kaynağından edinilen bir mahremiyet tasavvuru ihtiyacı ortaya çıkmış olmaktadır. Din eğitiminde mahremiyetin niçin, nasıl ve hangi çerçevede ele alınacağına temellerini teşkil edeceğini düşündüğümüz çalışmamızın problemi de böylece belirlenmiş olmaktadır.

Mahremiyet konusunun Kur'ân-ı Kerîm çerçevesinde çok geniş bir yönü olması, insan davranışlarında, düşünsel yapısında ve günübirlik hayatında birçok bağlamı bulunması, mahremiyetin hayatta karşılığı olan, insan davranışlarında oluşması beklenen olumlu davranışlarla iç içe olan yönünün ortaya çıkarılması önem arz etmektedir. Bu bakımdan din eğitimi çerçevesinde mahremiyet konusunu çalışmanın, mahremiyetin Kur'ân-ı Kerîm'deki anlam dünyasını ortaya koymakla doğrudan bir ilgisi olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla araştırmamızın ana problemini, din eğitimi bağlamında Kur'ân-ı Kerîm'de anlam bulan yönleri itibariyle mahremiyet eğitimi temellendirebilir miyiz, sorusu oluşturmaktadır. Bu çerçevede oluşturduğumuz sorularımız şöyledir:

Kur'ân-ı Kerîm'de bir kavram olarak yer almayan ancak hayati bir gerçeklik olarak pek çok yönüyle temas edilen mahremiyetin din öğretimi süreçlerinde yer alabilmesi için öncelikle nasıl bir anlam dünyasının olduğunun belirlenmesi, keşfedilmesi mümkün müdür?

Kur'ân-ı Kerîm'in bütünlüğünde keşfedilen mahremiyetin anlam dünyasının bireysel ve sosyal hayatta karşılığının bir din eğitimi süreci temelinde konumlandırılmasının olanakları nelerdir?

2. Araştırmanın Amacı

Çalışmamızın temel amacı, mahremiyetin birey, aile ve toplum için bir kazanım haline dönüşmesinin ancak bir eğitim süreciyle mümkün olabileceği düşüncesinden hareketle, mahremiyetin ve mahremiyete dair olan konuları göz önünde bulundurarak, ilgili eğitimin Kur'ân-ı Kerîm özelinde teolojik temellerini araştırmaktır. Böylece din eğitimi çerçevesinde bir mahremiyet eğitimi oluşturulmak istendiğinde özellikle amaç, ilke ve içeriğin belirlenmesine rehberlik edebilecek temellerin ortaya konulması hedeflenmiş ve buna yönelik bazı öneriler geliştirilmiştir. Mahremiyetin ihlaline yönelik alanlara temas edilerek bir bütünlük halinde mahremiyet konusunda insana ve insan onuruna yönelik olan saygı, hürmet ve dokunulmazlıklar ön plana çıkartılmıştır. Bununla birlikte, mahremiyet bağlamında kabul ve değer yargılarının belli bir alana hasredilmesinin sadece anlamsal bir daralma olmadığı, düşünsel ve eylemsel yönleriyle de bir sınırlamaya neden olduğuna dikkat çekilmiştir.

3. Araştırmanın Konusu

Mahremiyet, insanın dokunulmazlığı, güvenliği, mahremiyeti, hürmeti, ihtiramı vb. alanları düzenleyen, hürmete layık olan yönünü önceleyen, kişi hak ve özgürlükleri bağlamını çevreleyen ve koruma altına alan bir anlam öbeğine karşılık gelmektedir. Mahremiyet, içerdiği anlam ve değer itibarıyla Kur'ân-ı Kerîm bütünlüğü içerisinde değerlendirilmesine, öğrenilen, kazanılan, zamanla içselleştirilen süreçleri gerekli kılması yönüyle kazandırılabilir ve sürdürülebilir bir eğitim temelinde değerlendirilmesine imkân tanımaktadır. Aynı zamanda, Kur'ân-ı Kerîm'in insanı

‘onurlu bir varlık’ (İsrâ, 17/70) olarak konumlandırmasında gözettiği ilke, bireyin hak, hukuk ve dokunulmazlık çerçevesini belirlemek olup mahremiyetin eğitim alanına tekabül etmektedir.

Bu araştırmanın konusu, mahremiyetin bireyin kendiliği, öz dokunulmazlığı, hürmete layık olan insanın onur, izzet ve şeref sahibi olduğu ve diğer insanlarla ilişkilerini aynı düzlemde, aynı hukuksal ve ahlâki normlar çerçevesinde yürütmesi gerektiğini ifade eden ve Kur’ân-ı Kerîm çerçevesinde temellendirilebilen, bu temellendirmeyi din eğitimi açısından değerlendiren bir bağlamı ele almaktadır.

Mahremiyetin içsel kazanımından dış dünyaya yansıyan davranış modelleri, ahlâki değerlerle ifade edilmektedir. Bir başka deyişle mahremiyet, düşünsel ve eylemsel bir bütünlükle insan davranışında kendine yer bulur ve değer kazanır. Emile Durkheim, (v.1917) sosyal bir kurumun, ahlâki bir disiplini olmadan varlığını devam ettiremeyeceğini, ahlâk disiplininin bulunmadığı yerde, bireylerin birbirleriyle çatışmalar yaşayacağını ifade eder.⁵

4. Araştırmanın Önemi

Mahremiyetin kelime kökeninden türeyen ve yakın anlamlar çağrıştıran, ‘hürmet’, ‘yücelik’ ve ‘dokunulmazlık’ sadece tek taraflı düşünüldüğünde toplumsal mahremiyet ihlal edilmiş olacaktır. Kişilik haklarının korunması ve güvence altına alınması, bireysel düzeyden toplumsal düzeye kadar toplumun tamamını ilgilendiren ve tüm bireylere hak ve sorumluluklar kazandıran yönüyle anlaşılmalıdır. Kur’ân-ı Kerîm’de her insanın hürmete layık olduğu, insanların kusurlarının ve özel hallerinin araştırılmasının ahlâk dışı bir davranış olduğu çeşitli yönleriyle ele alınmış ve

⁵ Emile Durkheim, **Meslek Ahlâkı**, çev. Mehmet Karasan, İstanbul, 1962, Milli Eğitim Basımevi, s. 17.

değerlendirilmiştir. Tüm bu yönler dikkate alındığında olgusal değer alanında mahremiyetin üst bir kavram olduğu ve ilgili kavramlarla birlikte düşünüldüğünde bir bütünlük kazanacağı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle, mahremiyeti bütüncül bir şekilde değerlendirilmesine yönelik bir tutum geliştirmeyi sağlamak çalışmanın bir diğer önemli yönüdür.

Gerek gerçek hayatta, gerekse sanal ortamlarda sergilenen davranış, tavır ve tutum, aynı zamanda kişilerin aldığı mahremiyet eğitimiyle doğru orantılıdır. Mahremiyet ihlallerinin önlenmesi ve bu konuda bilinçli hareket edilmesi adına sadece mahremiyetin teorik alanını bilmek ya da insan saygınlığının en fazla rencide edildiği sanal platformlarda aktif bir kullanıcı olmak ve teknik gerekliliği karşılamak yeterli olmamaktadır. Hayatın dini yönünü sağlıklı bir şekilde ele alan bir din eğitimi çerçevesinde mahremiyetin Kur’ân-ı Kerîm’in bütünlüğü içerisinde oluşturulacak tasavvuru sunması, mahremiyet konularıyla ilgili çalışmalara katkı sunması bakımından da önemlidir.

Mahremiyet sadece bireyin özge/biricik kendine has yaşamsal ve düşünsel alanına karşılık gelmemekte, hayatın diğer alanlarında da yansımaları olan bir anlam değerine sahip bulunmaktadır. Mahremiyetin hayatın çeşitli yönlerinde söz konusu olduğunu; *“İslam’ın mahremiyet hassasiyeti hayatın tümünü kuşatan bir anlam kazanmış ve İslam Medeniyetinin en belirgin tonlarından biri haline gelmiştir. Bunun bir sonucu olarak hukukta, mimaride, sanatta, günlük yaşamda, evde, mabette her yerde Allah’ın bir emri olarak mahremiyet titizliğini görmek mümkündür. İslam’ın “şerefli insan” anlayışı ve bu anlayışın tabii uzantısı olan mahremiyet yaklaşımı hayatın*

tümünü kuşatan geniş bir husustur.”⁶ sözleriyle özetlemek mümkündür. Mahremiyetin ilgili alanların tamamında varlık göstermesi, doğrudan bireyin mahremiyet algısıyla ilgilidir. Hukuku icra eden, sanat ve estetiği şekillendiren, değer yargılarını herkes için genel geçer kılacak olan insanın ta kendisidir. Mahremiyet kavramı, sadece olgusal ve düşünsel bir boyutla sınırlı olmayıp bireyin davranışsal süreçlerinin, değer normlarının tam merkezinde yer alan, dini referanslarla ve eğitim süreçleriyle şekillenen bir özelliği haizdir. Bu nedenle söz konusu alanın sınırlılıkları ve yetki alanında varlık gösteren, bireyin dini eğitim süreçlerinin her aşamasında rehberlik görevi olan, duyuşsal, bilişsel ve psiko-motor düzeylerinde insan davranışlarını dini bağlamlar özelinde temellendirilmesi⁷ mahremiyet eğitiminin kazanımıyla yakından ilgilidir ve bu açıdan çok önemlidir.

5. Araştırmanın Kapsamı

Çalışmamızın kapsamı, Kur’ân-ı Kerîm bütünlüğü çerçevesinde birey, aile ve toplum açısından mahremiyete karşılık gelen, mahremiyete dair ve ilişkin olan hususların bir arada değerlendirilerek mahremiyet eğitime bir temel oluşturacak biçimde ele alınması ve değerlendirilmesidir. Bununla birlikte, Kur’ân-ı Kerîm temelli bir mahremiyetin öncelikle insan onuru, haysiyet, izzet ve şerefini ön plana çıkardığını, aynı zamanda insanın en temel mahremiyet hakkının yaşam hakkı olduğunu pekiştiren ilkeleriyle birlikte, ilgili mahremiyet haklarına saygınlığı yücelten bir tutumu geliştiren yönleri de çalışmamızın kapsamı içerisinde yer almaktadır. Aynı zamanda, insanların

⁶ Yusuf Bahri Gündoğdu, “**Mahremiyet Eğitiminin Temeli İnsanlık Şerefi: Ailenin Mesuliyetleri**”, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Temmuz, 2017, S. 7 (2), s. 390.

⁷ Cemal Tosun, **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, Ankara, Pegem Akademi Yay. s. 18.

özel ve mahrem durumlarını merak etmeyi, araştırmayı, ifşa etmeyi ve gündemde tutmayı çirkin bir davranış olarak niteleyen ve örneklendiren ayetler bütünlüğü de çalışmamızın kapsamına dâhil bulunmaktadır. Tüm bunlar çerçevesinde mahremiyet ihlaline konu olan alanların belirlenmesi, belirlenen alanlara ilişkin mahremiyet hakkının korunmasına yönelik bir tutumun geliştirilmesini temel alan bir mahremiyet eğitimi önerisi çalışma kapsamında yer almış olmaktadır. Bununla birlikte araştırma herhangi bir eğitim modeli, içeriği, yöntemi vs önermemektedir. Örgün ve yaygın din eğitimi alanında uygulanan herhangi bir eğitim süreci, öğretim materyali vb. tartışılmamıştır.

6. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma, nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan yorumlayıcı içerik analizi yoluyla gerçekleştirilmiştir.⁸ Kur'ân-ı Kerîm'in içeriği, mahremiyetin kelime kökeni ve anlam dünyasında yer aldığı kabul edilen bazı kavram ve konuları da ele alan semantik bakış açısıyla incelenerek din eğitimi çerçevesinde yapılandırılabilinecek bir mahremiyet eğitiminin teolojik temelleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda dinin geleneksel tanım ve tariflerinin ortaya koyduğu ve öğretim alanlarını işaret ettiği iman, ibadet ve ahlâk temellerini, ilgili olduğunu düşündüğümüz kategorileriyle birlikte temalar olarak belirlemiş olduk. Tespit ettiğimiz temelleri ise genel çerçevesini çizdiğimiz mahremiyet konuları ile birlikte yorumlayarak bazı sonuçlara ulaştık ve bir takım öneriler geliştirdik.

⁸ John W. Creswell, **Araştırma Deseni**, Çev. Ed. Selçuk Beşir Demir, Ankara, 2017, Girişim Matbacılık, s. 4. ; Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, **Sosyal bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, 2008, Seçkin Yay. s. 39. ; Sait Gürbüz, Faruk Şahin, **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Ankara, 2015, Seçkin Yay. s. 371.

I. BÖLÜM

MAHREMİYET, MAHREMİYET EĞİTİMİ VE MAHREMİYETLE İLGİLİ KONULAR

1.1. Mahremiyet

Mahremiyet kavramı Arapça, h-r-m (حرم) kökünden türemiş mastar bir kelimedir.⁹ Mahremiyet kelimesinin türediği, h-r-m (حرم) kökü; helal olmayan, haram kılınmış, yasaklanmış olanlara karşılık gelen bir kelimedir.¹⁰ Mahremiyet, mastar yapım eki olarak bilinen (...iyet) eki, ‘mahrem’ kelimesine eklenerek elde edilmiş, kökeni Arapça, türediği hali Osmanlıca olan ve günümüzde bu şekilde kullanılan bir kavramdır.¹¹ Mahremiyet, Arapçada “el-hayâtü’l husûsiyye” (الخصوصية) terkibi ile ifade edilen, kişinin şahsına özel olan, gizlediği ve koruduğu hayatı anlamında kullanılmaktadır.¹² Aynı zamanda özel hayatın, mahrem yaşamın gizliliğine dair olan bir anlam karşılığı da bulunmaktadır.¹³

⁹ İbn Manzur, **Lisânü’l-Arab**, Beyrut, 1990, Dâru Sâdır Yay. C. 4, s. 94.

¹⁰ Mütercim Asım Efendi, **el-Okyânûsu’l-Basît fî Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhît**, ed: Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, İstanbul, 2014, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay. C. 5, s. 4920.

¹¹ Mertol Tulum, **Osmanlı Türkçesi: Büyük El Sözlüğü**, İstanbul, 2013, Kapı Yay. s. 524; İlhan Ayverdi, **Asırlar Boyu Tarihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul, 2006, Kubbealtı Neşriyatı, C. 2, s. 1906.

¹² Hüsnî Cündî, **Damânâtü Hurmeti’l-Hayâti’l-Hâssa fi’l-İslâm**, Kahire, 1993, Dârü’n-Nehdati’l-Arabiyye Yay. s. 22.

¹³ Muhammed Revvâs Kal’acî, **Mu’cemu’l-Lugati’l-Fukahâ**, Beyrut, 1996, Dârü’n-Nefâis, s. 200.

Mahrem kelimesi ise dinen haram kılınmış, yasaklanmış olan her şeyi ifade eder. Mahrem kelimesi, yasaklamak, men etmek, mahrum etmek, mümkün olmamak, el sürmemek, herhangi bir şeyi terk etmek, kişinin onurlarını ve canlarını koruduğu en yakın çevresi, saygı gösterilecek şey; evlenilmesi haram olan kişiler anlamlarını içerir.¹⁴ Mahrem ile aynı kökten gelen mahremiyet kavramı da benzer anlam derinliklerini taşır ve gizlilik, bir şeyin (mahrem) gizli hali, bir şeyin gizli yönü anlamlarına gelmektedir.¹⁵ Mahremiyet; *“bireylerin, devletin ve diğer kişilerin müdahalesinden muaf olarak hareket edebileceği, yaşamsal faaliyetlerini sürdürebileceği bir alanın ve kişilik haklarına bağlı olan tüm unsurların bütününe verilen addır.”*¹⁶

Köken ve türevleri açısından baktığımızda; yasak, mahrum olma, yoksun bırakma, mahrum etme, menetme, ihram, saygı, hürmet, kutsal, saygı gösterme, mukaddes, dokunulmaz, eş, girilmesi yasak oda, kutsal yer¹⁷ gibi anlamlara gelmektedir. Bir başka açıdan; yasaklamak, men etmek, mahrum etmek, mümkün olmamak, el sürmemek, herhangi bir şeyi terk etmek, kişinin namuslarını ve canlarını

¹⁴ Ebü Nasr İsmail b. Hammad el-Cevherî el-Fârâbî, **es-Sıhâh Tâcü'l-lüga ve sıhahî'l-Arabiyye**, Beyrut, 2012, Dârü İhyai't-Türasi'l-Arabi, s. 227.

¹⁵ Mazhar Bağlı, **Modern Bilinç ve Mahremiyet**, İstanbul, 2011, Yarin Yay. s. 186.

¹⁶ Yasin Beceni, Özgür Uçkan, **Bilişim İletişim Teknolojileri ve Ceza Hukuku**, Ankara, 2002, Türkiye Bilişim Şurası Hukuk Çalışma Grubu, T.C. Başbakanlık Yay. s. 11.

¹⁷ Selahattin Fettahoğlu, **“Mahrem Namahrem İffet ve Namus Kavramlarının Semantiği ve Kur'an'da Kullanılış Biçimleri”** 2016, Journal of Turkish Studies. C. 11, s. 269.

koruduğu yakınları, saygı gösterilmesi gerekenler, gizlilik, bir şeyin (mahrem) gizli hali, bir şeyin gizli yönü anlamlarına gelmektedir.¹⁸

“Sözlükte “helâl olmayan, yasaklanan şey” manasındaki mahrem kelimesi, fıkıh terimi olarak kendileriyle evlenilmesi dinen yasaklanmış bulunan belli derecelerdeki akrabayı ifade eder. Farsça bir terkip olan nâmahrem ise aralarında evlenme yasağı bulunmayan kişiler” demektir. ¹⁹ Masdar kalıbı olarak “bir şeyin bir kimseye yasak olması”, isim olarak ise “yasaklanan, helâl olmayan şey” anlamında kullanılan haram kelimesi, çeşitli türevleriyle birlikte Arapça’da çok çeşitli kullanımlara sahiptir. Bunlardan hurmet “engel olmak, yasak olmak, mümkün olmamak; saygı duymak”; hırmân “kişiyi bir iş, davranış veya haktan mahrum bırakmak”; ihrâm “bir şeyi yasaklamak, haram saymak; haram beldeye veya haram aylara girmek; hac veya umreye niyet ederek dikişsiz elbise giymek “İhram”; tahrîm “haram kılmak, yasaklamak” anlamındadır.²⁰ Muharrem ve mahrem kelimeleri yasaklılığı, sınırlılığı ifade eden kavramlardır ve yasaklılık hali, gizlilik, dokunulmazlık, sır alanı, kişinin kendine ait, özel olan, herkese açık olmayan gizlilik durumu demektir.²¹ Aynı etimolojik kökene

¹⁸ Ebü Nasr İsmail b. Hammad el-Cevherî el-Fârâbî, **es-Sıhâh Tâcü’l-lüga ve sıhahî’l-Arabiyye**, Beyrut, 2008, Dârü İhyai’t-Türasi’l-Arabi, s. 227. ; Mazhar Bağlı, **Modern Bilinç ve Mahremiyet**, İstanbul, 2011, Yarın Yay. s. 186.

¹⁹ Salim Öğüt, “**Mahrem**”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Ankara, 2003, C. 27, s. 388-389.

²⁰ Kürşat Demirci, “**Haram**”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1997, C. 16, s. 100-104.

²¹ Şemseddin Sâmî, **Kâmus-ı Türkî**, İstanbul, 1985, Aktüel Kitabevleri Yay. C. 3, s. 816.

sahip olan hürmet, ihtiram ve muhterem kelimeleri de saygınlığı ifade eder. Mahremiyet kelimesi ve türevleri morfolojik bağlamda bir arada düşünüldüğünde, mahrem kelimesinin “gizlilik”, hürmet kelimesinin “saygı”, muhterem kelimesinin “saygınlık” anlamlarına gelmesi, mahremiyet kavramının, insanın saygınlığı, gizliliği ve özel alana saygı olarak konumlandırılmasına imkân vermektedir.²²

Mahremiyet, kişilerin yalnız başına kalabildikleri, istedikleri gibi düşünüp davranabildikleri, başkalarıyla hangi yer ve zamanda ne gibi koşullarda ne ölçüde iletişim kurabileceklerine bizzat kendilerinin karar verdikleri bir alanı ve bu alan üzerinde sahip olunan hakkı ifade etmektedir.²³ Bir başka mahremiyet tanımı psikolog Irwin Altman’a (d. 1930) aittir: “*Bir kimsenin kendisine veya grubuna ulaşma çabası üzerindeki seçici kontrolüdür.*”²⁴ Altman’a ait olan mahremiyete ilişkin bir başka tanım şöyledir: “*Mahremiyet bir bakıma benliğe ulaşmayı seçici bir yol takip ederek kontrol altında tutma sürecidir.*” Elde edilmesi istenilen mahremiyet kazanımını sağlamak ve onu sürdürebilmek için dört davranış mekanizmasının varlığından söz edilmektedir. İlki; sözlü davranış ve içeriği, ikincisi; davranış ve beden dili, üçüncüsü; giyinme,

²² Saffet Köse, **Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu**, Konya, 2015, Mehir Vakfı Yay. s. 117.

²³ Selahattin Bağdatlı, **Hukuk Sözlüğü**, İstanbul 1997, Der Yay. s. 291.

²⁴ Rober Gifford, **Environmental Psychology**, Boston, Allyn Bocon, 1997, Akt: Mehmet Yüksel, “**Modernleşme ve Mahremiyet**”, *Kültür İletişim Dergisi*, 2003, C. 6, S. 1, s. 78.

kişisel alan, bölge, mıntıka davranışı, dördüncüsü ise; kültürel temelli normlar ve adetlerdir.²⁵

Mahremiyetin tanımı ile ilgili çalışmaların genelinde ‘mahremiyetin tek tip bir tanımının yapılması imkânsızlığı’ üzerinde durulduktan sonra tanım aşamasına geçilmesi sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Mahremiyetin tanımını yaparken ve içeriğine ait olan unsurları belirlerken dikkat edilmesi gereken bir husus; *“insanların, günlük yaşantılarının önemli bir parçasını oluşturan mahremiyet olgusunun çoğu zaman farkında olmamaları ve mahremiyetin birçok insan için aynı anlama gelmemesi, kavramın tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesini güçleştirmektedir. Mahremiyetin kesin bir tanımını yapmak, kavramın birçok yönünü dışarda tutarak eksik bir anlamlandırma olabileceği gibi; geniş kapsamlı bir tanımını yapmak da kavramın sınırlarını aşma tehlikesini beraberinde getirebilecektir.”*²⁶ Bununla birlikte, yapılan genel tanımlardan biriyle de ayrıca ifade edecek olursak mahremiyet; *“kişilerin yalnız başlarına kalabildikleri, başkalarıyla hangi koşullarda ilişki içerisine gireceklerine kendilerinin karar verebildikleri bir alandır.”*²⁷

1.2. Mahremiyet Eğitimi

Mahremiyet eğitiminin tanımından önce, mahremiyet niçin eğitimin bir konusudur? sorusu üzerinden hareket edilebilir. İnanç, kültür, eğitim, aile, ortam, çevre,

²⁵ Turhan Yörükân, **Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla Şehir, Konut ve Mahremiyet**, Ankara, 2012, Atatürk Kültür Merkezi Yay. s. 310.

²⁶ Nalan Çelikoğlu, **Mahremiyet, Kişiyi Ait Özel Alan Tartışmaları**, İstanbul, 2008, İskenderiye Yay. s. 17.

²⁷ Çelikoğlu, s. 21.

karakter ve şartlar, insanların davranış süreçlerini ve şekillerini belirleyen, kontrol eden, yönlendiren ve tam anlamıyla inşa eden unsurlardır. Davranış geliştirme süreçleri içerisinde mahremiyetin varlığı yadsınamaz bir gerçektir. Doğru zaman, doğru içerik ve doğru aktarım, mahremiyet kazanımının önemli bir eğitim süreciyle elde edilebilmesine imkân tanıyacaktır.

Eğitim süreçlerinde çocuklar için dönemsel, ruhsal ve bilişsel aşamaların bilinmesi, verilmek istenen eğitimin içeriği ve kapsamı açısından çok önemlidir. Çocukluk döneminden itibaren bireyler her alanda gelişim gösterirken, çevresel özelliklerden etkilenmemeleri düşünülemez.²⁸ Bu nedenle sosyal ve kültürel çevre etkenlerinin mahremiyet eğitimi süreçlerinde dikkate alınması önem arz etmektedir.

Mahremiyet eğitiminin temeline, insanlık onurunu muhafaza anlayışı yerleştirilebileceği ifade edilmiştir.²⁹ Mahremiyet duygusu ve bilinci de bir eğitim sürecinin mahsulüdür. Bu anlayışın temeli ailede atılmalı, okulda sürdürülmelidir.³⁰ Ayrıca mahremiyet eğitiminin, çocuğun direkt kişiliğine, ruhuna dokunan, hem çocuğu, hem de çevresini besleyen bir “saygınlık” eğitimi³¹ olduğu belirtilmiştir.

²⁸ Cemal Tosun, Fatma Çapcıoğlu, “4-6 yaş Kur’an Kursları Öğretim Programının Dini Gelişim Kuramları Çerçevesinde İncelenmesi”. Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 2015, C. 5, S. 5, s. 715.

²⁹ Muhammed Esat Altıntaş, **Tüm Yönleriyle Mahremiyet**, T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ankara, 2022, s. 406.

³⁰ Altıntaş, s. 407.

³¹ Adem Güneş, **Nezaket ve Zarafet İçin Mahremiyet Eğitimi**, İstanbul, 2015, Timaş Yay. s. 58.

İnsanlar, dünya hayatına geldiklerinde başından itibaren sahip oldukları bazı haklarla hayata başlarlar. Aynı zamanda bu haklar, insan olmanın bir gereği olan en temel haklardır. Bu temel haklar; “masuniyet”, “mülkiyet” ve “hürriyet” haklarıdır. Bunlar, her biri birbiriyle ilgili ve bağlantılı kavramlardır. Masuniyet kavramı insanın temel dokunulmazlığına karşılık gelmektedir. Bunu ifade eden: “Masuniyet âdemoğluktur”³² söylemi, kültürümüzde bir esas olarak kabul edilmiştir. Âdemoğlu zaten korunmayı en doğal hakkı olarak elde etmektedir.

Daha önce açıklamış olduğumuz üzere mahremiyete dair çeşitli tanımlar yapılmış olduğu gibi mahremiyet eğitime dair de çeşitli tanımlar yapılmıştır. Birbirinden çok farklı görünmemekle birlikte, örneklerine yer verdiğimiz ilgili tanımların müşterek yönü; mahremiyet eğitiminin öncelikle kişinin kendine ait olan beden, alan, çevre, yakın birey, mali ve özlük durumları açısından her şart ve koşulda (afet, hastalık, savaş, bilinç kaybı, suça karışma vb.) ihtiramı ve dokunulmazlığı hakkında bilgi ve kazanım sahibi olmasına ve bu hakların tüm bireyler için geçerli olduğunu kanıksamısına imkân sağlayan bir amacı olduğudur. İlgili yaklaşımların ortak yönlerinde mahremiyet eğitime dair ortaya çıkan tanımların bir özeti olarak mahremiyet eğitimi; fitratta var olan, bedeni ve benliği koruma duygusunun, kendine ait yaşam, bilgi ve özel alanı oluşturarak, öze ait dokunulmazlık edinme gereksiniminin kişiye rehberlik edilerek, sağlıklı bir kazanım haline dönüştürülmesidir denilebilir. Bir başka açıdan mahremiyet eğitimi; bireye kendi ve karşı cinsin özellikleri hakkında bilgi sahibi olma, beden bütünlüğü içerisinde özel alan ve özel bölge bilincinin yerleşmesi,

³² Bkz: Ahmet Cevdet Paşa, **Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye**, Haz. Ahmed Akgündüz, İstanbul, 2010, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay. Madde 8: “Berâet-i zimmet asıldır.”, Madde 9: “Sıfat-ı arızada aslolan ademdir.”

kadın ve erkek ilişkilerinde dinen meşru ve fitri olan bir çerçevenin öğretisi, ahlâkın ve kültürün belirlediği değerleri öğretmek amacıyla verilen eğitimidir,³³ şeklinde tanımlanmıştır.

Mahremiyet eğitiminin cinsel eğitim ve cinsel ahlâk başlıklarını içerdiğinin genel bir kabul olduğunu söyleyebiliriz ancak sadece bu başlıklardan ibaret olduğunu söylemek, çalışmanın amaç ve önem kısmında da vurgulandığı üzere, mahremiyetin çok dar bir kapsamda incelenmesi anlamına gelecektir. Burada önemli olan husus; “*cinsel eğitimi de içine alan mahremiyet eğitiminin genel amacının, kişinin hayatını hem kendi sınırlarını gözeterek hem de başkalarının sınırlarına riayet ederek yaşanmasına zemin oluşturmak*”³⁴ olduğuna yönelik farkındalıktır. Mahremiyet eğitimi cinsel eğitiminden daha kapsamlı bir eğitimidir. Cinsellik eğitimi dahilinde, çocukların gelişim süreçleri, gelişim süreçleri içerisinde kendilerini gözlemledikleri fizyolojik değişiklikleri, anne ve babalarına sorma ihtiyacı hissettikleri birtakım sorulara, yaşları dikkate alınarak verilebilecek cevapları ve bu kapsamdaki soru ve sorunlar karşısında ebeveynlerin farkındalık düzeyleriyle ilgilidir. Mahremiyet eğitiminden söz ettiğimizde ise yukarıda ifade edilen hususlara ek olarak, beden dokunulmazlığı yanında sağlıklı bir benlik gelişimi, kişilik bütünlüğü ve kendi özelini sosyal hayatta ve davranış kalıplarında gösterebilmesi, kendine ve başkasına ait sınırları dikkate alabilmesini ifade etmektedir.³⁵

³³ Ramazan Diler, “**Mahremiyet Eğitimi ve Önemi**”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi, 2014, Yıl; 2/1, s. 79.

³⁴ Güneş, s. 62.

³⁵ Lamia Kalender Ergül, “**Çocuk ve Mahremiyet**”, <https://kemalsayar.com/insana-dair/cocuk-ve-mahremiyet>, Erişim: 11.12.2022.

Bir başka açıdan mahremiyet eğitimi; *“içeriğinde davranış modelleri, örnek olaylar, yanlış doğru kavramları, özel alan kavramı, (bedensel, toplumsal, duygusal) vücut sistemlerinin nasıl çalıştığı, çocuk hakları ve sorumlulukları, ergenler için duygusal ilişkilerde sınırların belirlenmesi, hayır diyebilme, kimlere neyin ne kadar anlatılacağı ve paylaşılacağı konusunda farkındalık, sevgi, saygı, güven ve mahremiyet kavramları arasındaki fark ve sınırları barındıran, öz güveni geliştirici ve rehabilite edici bir eğitim”*³⁶ olarak tanımlanmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde çocuk mahremiyeti ile ilgili hususlara değinileceği üzere, mahremiyet eğitiminden söz ettiğimizde sadece çocukların mahremiyet eğitiminden söz etmiş olmuyoruz.

Mahremiyetin insana, hayata, aileye, topluma ve toplumsal yaşam alanına dair olan yönü, zaman ve mekânın bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bütünleşik etkileşimde mahremiyet eğitiminin en etkili süreci hiç şüphesiz aile ortamında kazanılacak olan yönüdür. *“Mahremiyet duygusunun oluştuğu ve temellendirildiği mekân ailedir. Zira aile, çocuğun ilk ve aslî sosyalleşme mekânıdır. Buna göre, aile yalnızca toplumun değil, mahremiyet eğitiminin de temeli olarak kabul edilebilir.”*³⁷ Ailede çocuğa mahremiyet eğitimi kazandırılması konusunda anne babaların bilinçli ve eğitilmiş olmaları önemli olduğu kadar çocukların gelişim düzeylerine göre hareket etmeleri de o denli önemlidir. Bir başka önemli husus ise; mahremiyet eğitimi demek

³⁶ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, **“Mahremiyet Eğitimi Çalıştayı Sonuç Raporu”** Temmuz, 2017, Ankara. <https://www.aile.gov.tr/media/2497/mahremiyet-egitimi-calistayi-sonuc-raporu.pdf> Erişim: 15.12.2022.

³⁷ Yusuf Bahri Gündoğdu, **“Mahremiyet Eğitiminin Temeli İnsanlık Şerefi: Ailenin Mesuliyetleri”**, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Temmuz 2017, C. 7 (2), s. 392.

sadece çocuğu korumak, kollamak değil aynı zamanda kendisine ait bir korunma duyarlılığı edinimine de imkân tanımaktır. Özellikle belli yaştan sonra çocukların yalnız kalabilecekleri, yalnız sokağa çıkabilecekleri ve bir zaman sonra insanlarla ve çevreyle tek başlarına iletişim kuracakları dikkate alınarak doğru ve zamanında yönlendirmeler yapılmalıdır. Çocuğa mahremiyet eğitimi verilmesi sürecinde en önemli hususlardan biri de istismar karşısında bir bilinç kazanımı ve gerektiğinde reaksiyonun gösterilmesinin sağlanmasıdır. Dolayısıyla ebeveynlerin de bilinçli ve mahremiyet eğitimi konusunda farkındalık düzeylerinin yüksek olması son derece önemlidir. Ailede çocuklara mahremiyet eğitimi kazandırmaktan bahsettiğimizde sadece;

- Beden dokunulmazlığı
- Özel alan / genital bölge bilinci
- Kıyafet değiştirme / tuvalet adabı
- Ebeveyn ve çocuk odalarına izin alınarak girilmesi gerektiği

-Mahremiyet ihlallerine tepki gösterme refleksi vb. hususlarla sınırlandırılmış bir mahremiyet eğitiminden söz etmiş olmuyoruz. “Mahremiyet eğitimi, çocuğa “utanç duygusu ile çekingenlik kazandırmak” değil, insan olmaktan kaynaklanan değerlilik duygusu ile kendi özerkliğini yönetebilecek bir güce eriştirme; çocuğun duygularını denetleme eğitimi değil, ona kendi duygularını denetleyebilecek yeteneği kazandırma eğitimidir. Mahremiyet eğitimi, çocuğun içinde yer aldığı tüm platformlarda son derece gereklidir.”³⁸

Mahremiyet eğitiminin bir düşünce tarzını, bir bilinç düzeyini ve psiko-motor aktiviteyi kazandırmayı hedeflemesi, karşılıklı hak ve ödevler açısından

³⁸ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “Mahremiyet Eğitimi Çalıştayı Sonuç Raporu”

değerlendirilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Mahremiyetin ve özellikle bilgi mahremiyetinin göz ardı edildiği, kaynak ve doğruluk değeri araştırılmadan, dini hüviyet kazandırılarak insanlara sunulan söylemler, inanç ve davranış bütünlüğünde yer alan güven ve aidiyet hissine ciddi anlamda zarar vermektedir. Bu açıdan bakıldığında mahremiyetin istismarı, din istismarından ayrı düşünülemeyen bir gerçekliği de ortaya koymaktadır. İnsanın dünya hayatına bilgiye ve ilgiye muhtaç olarak gelişi, uzun bir eğitim sürecinin kendisini beklediği ve bu sürecin her döneminin kendi özellik ve şartları içerisinde ele alınması gerektiğini biliyoruz.³⁹ Bebeklik ve çocukluk dönemi eğitimi karşılıklı bir eğitim öğretim sürecinden öte bir duygu aktarımı sürecidir. Mahremiyet duygusunun insanda bulunan diğer duygular gibi eğitim ve öğretim süreçleriyle desteklenmesi gerekmektedir. Zaman ve zemin özellikleri dikkate alınarak nerede nasıl davranılacağı, hangi tepkilerin verilmesi gerektiğine dair hususlar, eğitim süreçlerinin ve gerekli rehberliklerin söz konusu olmasıyla mümkün olacaktır.⁴⁰

Mahremiyet eğitime dair tanımlamaları genel hatlarıyla ifade ettikten sonra, -mahremiyetin kelime olarak Kur’ân-ı Kerîm’de yer almadığı, köken olarak yer aldığı şeklinin ise mahremiyetin belirli alanlara karşılık geldiği, mahremiyetin ayetler içerisinde karşılık geldiği alanların ve anlam dünyasının bir semantik çerçeve dahilinde değerlendirildiği, mahremiyetin semantiği çerçevesinde elde etmeye çalıştığımız anlam dünyasının mahremiyetin eğitimi yönüyle dikkate alınarak hareket edildiği ve mahremiyetin Kur’ân-ı Kerîm bütünlüğü çerçevesinde ele alındığında elde edilen bu

³⁹ Muhsin Demirci, “**Kur’ân’da Allah-Kâinât-İnsan İlişkisi**”, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 2002, S. 10, s. 96.

⁴⁰ Abdulvahid Sezen, Müslime Erden, “**Mahremiyetin Psiko-Sosyal Yansımaları**”, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Nisân, 2018, Yıl 10, S. 20, s. 85.

sonuçların bizi iman, ibadet ve ahlâk temellerine ulaştırdığını söyleyebiliriz. Bundan sonraki kısımlarda, yöntemsel olarak temalarımız olan iman, ibadet ve ahlâk temellerini ilk iki bölümdeki bilgiler çerçevesinde yorumlamaya çalıştık.

1.3. Mahremiyetin Korunması

Mahremiyetin korunması olarak ifade ettiğimiz konu başlığımızda, mahremiyete dair olan davranışın birey, toplum, aile, eğitim, devlet ve hukuk açısından muhafaza edilebilirliğinin imkânına değinmiş bulunmaktayız. Mahremiyetin korunması hususunda ilk sorumluluk kişinin kendisine aittir. Çalışmamızın ilgili tüm kesitlerinde bu hususu göz önünde bulunduracağız. Bunun nedeni, teknolojik imkânların bilinçsiz bir şekilde kullanılması ve mahrem kalması gereken özel hal ve durumların kişinin kendisi tarafından ifşa edilmesidir. Bu nedenle mahremiyetin korunması, mahremiyet eğitimiyle birlikte düşünülebilir bir müşterekliğe sahiptir. Mahrem, ifşa, hayâ, görgü ve değer kavramlarının kişide bir karşılığı olması, mahremiyetin korunmasının temelini oluşturmaktadır. Yaşadığımız ve her yönüyle imkân ya da imkânsızlıklarına, zorluk ya da kolaylıklarına tanıklık ettiğimiz, birçok sürecin bizatihi içinde olduğumuz bu çağda, kadim değerlerin yaşatılması ve her zamanda insan onurunu koruma, kollama ve değerli kılma çabasına yönelik bir sosyal yükümlülüğü bu zamanın insanları olarak taşıyor olduğumuz bilinen bir gerçektir. Teknolojik gelişmelerin hayatı kolaylaştıran, kimi zaman kolaylaştırırken saydamlaştıran ve mahremiyeti zedeleyen yönlerine dair belirgin bir tutum geliştirilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Toplumun yücelttiği değerleri korumak, uzun yıllardan beri nesilden nesile aktararak gelen doğru örf ve âdetleri korumak, her ferдин yaşadığı topluma karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu

görevlerdendir.⁴¹ Burada dikkat edilmesi ve üzerinde durulması gereken husus ise “*geleniğin anlamlı ve tutarlı yorumlanmaması ve yeniden üretilmemesi nedeniyle yeni nesillerin hayat tarzından sanata, edebiyattan düşünceye kadar*”⁴² kendi irfanî özüne yabancılaşabilme riskidir.

Toplumsal huzur, güven ve emanın temininde, mahremiyetin korunmasında kurumsal güvence ve dayanaklar her daim dinamik ve üretken olmak durumundadır. Mahremiyetin korunması süreci, mahremiyetin değerli kılınma sürecine yönelmedikçe, mahremiyet mahrumiyetlerinin önüne geçilemeyecektir. Çeşitli imkânlardan yararlanılması, teknolojik gelişme ve olanaklardan istifade edilmesi süreçlerinde, mahremiyetin ilgili şartlar dâhilinde gerektiği gibi sağlanamaması ve korunamaması nedeniyle böylesi imkân, mekân ve alanlardan uzak kalmayı tercih eden insanlar için daha başka hak mahrumiyetleri söz konusu olacaktır. Hak kayıpları ve mahremiyet ihlallerinin önlenmesi süreçlerinde tüm resmi kurum ve kuruluşların etki ve yetki alanlarına dair güncel ihtiyaç, yeni bulgu ve gerekli adımlar ve inisiyatifler konusunda da gerekli duyarlılık ve hassasiyeti göstermelerinin mahremiyet eğitimiyle yakından ilgili olduğu söylenebilir.

1.4. Mahremiyetin Kurumsallığı

Mahremiyetin kurumsallığı ile insan, aile ve toplum için yaşanabilir, güvende olunabilir, mahremiyete dair bir endişenin hissedilmediği bir yaşam alanına işaret etmiş bulunmaktayız. Mahremiyetin hayatın tamamını kuşatan bir yönü olduğuna, insanın ve

⁴¹ İrfan Başkurt, **Kur’ân Açısından Din Eğitiminde Adalet, Ölçü, Denge -Sırât-ı müstekîm-**, İstanbul, 2000, İşaret Yay. s. 331.

⁴² Savaş Barkçin, **Kalbin Aklı**, İstanbul, 2022, Mostar Yay. s. 362.

insan hayatının varlık gösterdiği her alanda mutlaka mahremiyetten söz edilmesi gerektiğine çeşitli vesilelerle işaret etmiştik. İnsanın bulunduğu her ortamda mahremiyete dair bir gerçekliğin olması, sosyal hayat içerisinde insana dair olan unsurların mahremiyet perspektifiyle yeniden düşünülmesi demektir.

Mahremiyetin kurumsallığı daha çok devlet otoritesi ve resmi kurumlar aracılığı ile temellendirilebilecek bir husustur. En temelde mahremiyet hakkının kişi için bir ayrıcalık değil, tabi, fitri, evrensel ve en temel hak olarak algılanmış ve tanımlanmış bir gerçeklik olduğu, kamusal alanda benimsenmeli ve toplumun ortak bir kabulü haline gelmelidir. Bunun için eğitim politikalarından başlayarak, sosyal gelişimlere, şehirlerin imarına, konutların yapı planlarına, ticaret ürünlerinin denetimine, sokak güvenliğine, kitle iletişim araçlarının ve basılı görsel yayınların etik standardizasyonuna, aile politikalarının güncellenmesine, hukuk sisteminin tabi hayatın ve gelişen şartların gerektirdiği şekliyle revize edilmesine varıncaya kadar en ufak ayrıntıyı göz ardı etmeden mahremiyet kalkınması hamlelerinin yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Dokunulmazlık, saygınlık ve kutsallık; birey, toplum ve devlet tarafından benimsenmesi, koruma ve kollama altına alınması, müeyyide ve kurallar bütünlüğü içinde konumlandırılarak muhafaza edilmesi gereken değerlerdendir.

“Mahremiyet, ancak hukukî bağlamda kullanışlı bir kavram niteliğine kavuşturulduğu takdirde, hukukî koruma gerektiren olayların veya durumların tespiti mümkün olabilir. Çünkü hukuk, her olay ya da durum karşısında, onun kişi ve toplum hayatı bakımından taşıdığı değeri veya önemi dikkate almaksızın, onu koruma altına almak üzere harekete geçmez. Başka bir deyişle, hukuken korunması gereken değer ve menfaatin ne olduğu konusunda nispeten bir uyuma bulunmalıdır. Kısacası mahremiyet, hem bir değer olarak tutarlı ve yansız olmalı, hem de hukukî bir kavram olarak kullanışlı olmalı ve bu çerçevede, hem mahremiyet

kayıplarını, hem mahremiyete yönelik saldırıları, hem de fiili mahremiyet ihlallerini ifade ya da temsil edecek bir kapsama kavuşmalıdır.”⁴³ Buna mahremiyetin teorisi ve pratiğinin bir arada kazanıma dönüştürülmesi de diyebiliriz.

Kurumsal bir hüviyet kazanmış mahremiyet yapısı tüm toplum için huzur ve güven kaynağı olacaktır. Tecessüs, ifşa, zan, istismar, zorbalık vb. tüm mahremiyet ihlalleri durumunda kurumsallaştırılmış bir mahremiyet, endüstriyel kötülük karşısında birey ve toplum için güvenli bir liman olacaktır.

Mahremiyetin benimsenmesi, korunması ve kulanmasından daha sonraki aşaması, mahremiyetin değerli kılınması, yani mahremiyet hakkının yadırganmadan, çeşitli baskı ve şiddete maruz kalmadan yaşanabilir kılınmasıdır. Bu duruma mahremiyetin inovasyonu diyebiliriz. Mahremiyeti değerli kılma çabası, her türlü gelişen, değişen ve insanı kuşatan teknik, teknolojik, ekonomik, sosyo-kültürel gelişmeler karşısında değerlerin ve mahremiyetin bir inavason dinamikliğiyle hayatın tam merkezinde ve içerisinde yer almasına imkân tanımaktır. Mahremiyetin inovasyonu aynı zamanda mahremiyetin sürdürülebilirliği ile de yakından ilgilidir. En gelişmiş teknolojiler vasıtası ile insanların en mahrem durumları ifşa edilebiliyorsa, burada mahremiyetin korunması resmi erkin yaptırım gücünün varlığı ve fiili olarak caydırıcılığı ve cezalandırıcılığı ile ilgilidir. Mahremiyetin inovasyonu ile tam olarak işaret etmek istediğimiz bağlam bu husustur. Mahremiyetin korunmasında kurumsallığın gereği de burada devreye girmelidir. Mahremiyet inovasyonunun sağlanmadığı toplumlarda, mahremiyete ilişkin daha başka hak kayıpları, mahrumiyetler ve mağduriyetler söz konusu olacaktır. İlgili mecralarda gerekli

⁴³ Mehmet Yüksel, “Mahremiyet Hakkına ve Bireysel Özgürlüklere Felsefi Yaklaşımlar” Ankara Üniv. SBF Dergisi, S. 64, C. 1, s. 277.

güvenliğin sağlanamaması, mahremiyet ihlallerinin önüne geçilememesi, mahremiyet haklarını savunan ve bunun bilincinde olan bireylerin çeşitli imkân ve haklardan mahrum ve mağdur olmalarına, daha sonra ise hak arayışından uzaklaştırılmalarına zemin hazırlayacaktır.

Toplum hizmetine ve kullanımına sunulan gerek teknik-teknolojik gerekse kültürel her yenilik, sosyolojik simülasyonu ve olası olumlu-olumsuz etkileri tespit edilmeden ulaşılabilir kılındığında, pek çok insanın kontrolsüz ve bilinçsiz kullanım, tüketim, ve etkileşimi neticesinde mağdur olduğunu, mahremiyetinin ifşa edildiğini söylemek mümkündür.

1.5. Mahremiyetin Sürdürülebilirliği

Mahremiyetin korunması ve kurumsallığı hususunda sadece bir tarafın yetki ve sorumlukları açısından yapması gerekenleri yapıyor olması tek başına yeterli değilse, mahremiyetin sürdürülebilirliği için de aynı husus geçerlidir. Mahremiyetin sürdürülebilirliği tüm tarafların; birey, aile, toplum ve ilgili kurumların müşterek sorumluluk yüklenmesi ve gereğini yerine getirmesiyle ilgili bir konudur. Kurallarla kuşatılmış, ihlali durumunda yaptırım ve cezalarla çerçevelenmiş, içselleştirilmesi ve eğitim yordamıyla kazanım haline getirilmesi mümkün olmamış bir mahremiyet, sürdürülebilir bir mahremiyet değildir.

Sürdürülebilir bir mahremiyet anlayışının temelinde insan onurunun yüceliği, insanın kendisi için istediğini bir başkası içinde isteyebilme erdemi bulunmaktadır. Değerlerin anlam kaybına uğraması, örnek davranış modellerinin gözlemlenme olanağının daha çok olduğu büyük aile yapılarının değişmesi, ‘popüler kültür’ gündeminden geri kalma endişesi, rehberlik etme konumunda olan ebeveynlerin gerekli donanım ve tecrübeden uzak oluşu, tüketim ve haz eşiklerinin ihtiyaçlar doğrultusunda

değil istekler göreceliğinde konumlandırılması gibi sebepler, mahremiyetin sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

Sürdürülebilir bir mahremiyet düşüncesi, mahremiyetin belli bir zaman, mekân ve süreyle sınırlı olamayacağını bir dışavurumdur. Örneğin, hayat hakkının varlığıyla başlayan mahremiyet, hayat son bulduktan sonra da devam eden bir gerçekliktir. Vefat eden bir kimsenin teçhiz ve tekfin işlemlerinin her birisi, kendi içerisinde mahremiyeti olan alanlardır. Vefat eden bir kimse gözler önünde yıkanmaz ve kefenlenmez. Yüzü açık bir şekilde defnedilmez ve kabre konurken herkes içeri giremez. Ölünün mahremiyetine diri iken gösterilen hürmet kadar riayet edilmesi, mahremiyetin yaşamsal ve düşünsel dünyamızda ne denli önemli tabi bir yeri olduğuna işaret etmektedir. Sürdürülebilir mahremiyet algısı, kültürel yaşamımızda da varlık göstermiştir. Asırlar öncesinden günümüze ulaşan bazı davranış biçimleri, büyüklere hürmet ve saygının, küçüklere cömertçe davranışın tabarüzen görüldüğü önemli formlardır. Bu çerçevede bazı alt başlıklarda ele aldığımız açıklamaların konuyu netleştireceğini düşünüyoruz.

1.5.1. Yetki Kullanımı, Tüzel ve Gerçek Kişilik Hakları Bağlamında Mahremiyet

Kişilik haklarının korunması ve güvence altına alınması, evrensel ölçekte ve hukuk normları çerçevesinde öncelikli olarak ele alınmış ve konu edinilmiş bir gerçekliktir. İnsanların vatandaş olarak resmi kurum ve kuruluşlarda ya da ticari ilişkiler neticesinde yapmış oldukları işlemler özel ve gizli bilgilerinin ilgili kurumlarda korunuyor olması ve resmi gereklilik, mahkeme kararları, güvenlik tedbirleri gibi sebepler neticesinde, bu bilgilere erişimin sağlanması en nihayetinde insan faktöründen bağımsız değildir. Bu nedenle yetkilerinin kullanımında gerek gerçek ve gerekse tüzel kişiliklerin mahremiyetine dair güvenli bir alt yapının varlığını zorunlu bir mahremiyet

gerekliliğidir. Birey ve kamu hukukunun korunmasında, devletlerarası ilişkilerde, askeri ve ticari alandaki mahrem bilgilerin korunmasında, ilgili yetki çerçevesinde görevlendirilmiş olan kişi ve kimselerin bu anlamda güvenilir olması, mahremiyet özelliği bulunan bilgilerin gerek birey, toplum ve devletin güvenliğini tehdit edebilecek unsurlardan arındırılması, mahremiyetin yetki kullanımı alanında da ayrıca düşünülmesi gerekmektedir. Günlük hayatta dijital iletişim alanlarında özel ve mahrem bilgilerin toplanması, kayıt altına alınması ve saklanması, günlük hayatta sağladığı kolaylıkların yanı sıra, kişilerin rızası dışında çeşitli araçlarla gerçekleştirilen mahrem veri paylaşımının gizlilik ve güvenlik ihlalleri kapsamında sakıncalı ve tehlikeli bir durum olduğu bilinmektedir. Veri güvenliği ihlalleri, kötü niyetli yazılımlar, phishing saldırıları ve sosyal mühendislik bu risk unsurları arasında gösterilmektedir.”⁴⁴ Yine aynı bağlamda değerlendirebileceğimiz başka bir husus;

“21. yüzyılda, dijital-kamusal alanda “kamu yararı” ve “hak-yükümlülükler” çerçevesinde öne çıkan mahremiyet sorunsalı; literatürde bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, kamusal alan özel alan ikircikliği, teknoloji kullanım yetkinliği ve özel alanın ihlali üzerinden incelenmektedir. Diğer yandan, kişisel mahremiyetin, dijital kamusal görünürlüğü, kurumsal sorumluluk ve ortak fayda ekseninde değerlendiren araştırmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Dijital mahremiyet, haklara ilişkin kurumsal sorumluluğun bir parçası olarak değerlendirildiğinde, kişisel verilerin korunması ilkesinin, hangi çalışma ve uygulamalarla işlerlik kazandığı ve bu

⁴⁴ Sıla Tanışık, Sevil Bal, “**Dijital Mahremiyet ve Kurumsal Sorumluluk: Kişisel**

Verilerin Korunmasında İletişim Teknolojilerinin Kamusal Rolü”, 2024, Yeni

Medya Dergisi, S. 16, s. 269.

noktada olanak ve sorunların neler olabileceği konusu,"⁴⁵ üzerinde ayrıca ve etraflıca durulması gereken bir konudur.

Yetkilerin kullanımında mahremiyet ilkesiyle hareket edilmesi, birey ve toplumun ahlâken huzur ve güvenliği açısından son derece ihtimam gösterilmesi gereken bir durumdur. Elde bulunan yetkinin doğru kullanılması, çalışan, işveren, sorumlu, yükümlü ve yetkili tüm bireylerin iş barışı ve huzuru için vazgeçilmez bir gereksinimdir. Bu gereksinimin tabii bileşeninde uygun bir mahremiyet eğitiminin faydalı olacağını düşünüyoruz.

1.5.2. Görev Ahlâkı ve Mahremiyet

Görev ahlâkı ile mahremiyet konusunun en temelde kesiştiği nokta; insanların gereksinim duydukları haklardan, adaletli bir şekilde, belirlenmiş usul ve esaslar çerçevesinde yararlanmalarının sağlanması, herhangi bir hak mahrumiyetine uğratılmamalarıdır. Her hak mahrumiyeti nihayetinde bir mahremiyet ihlalidir. Çalışmış olduğu, emek verdiği iş yerinde hak ettiği emeğin karşılığını alamayan ve bu nedenle geçimlerini sağlamakla yükümlü olduğu ailesini istemeden ihmal eden bir kimsenin durumu, aile mahremiyetinin ihlal edilmiş olmasına dair bir örnektir. Kamu kurum ve kuruluşlarından mesai saatleri içerisinde hizmet almaları gereken ve kendilerinden istenen bütün bilgi ve belgeleri ibraz eden kişilerin ilgili kurum ve kuruluştaki görevlilerden tam olarak ihtiyaçları olan rehberlik ve hizmeti elde edememeleri, insanların kişilik haklarına karşı yapılan bir ihlaldir ve nihayetinde temel bir mahremiyet problemidir.

⁴⁵ agm. s. 271.

Kamu hukukunun ihlaline yönelik olan davranışların kamu mahremiyetinin ihlali olarak görülmesi, toplum olarak doğru bir bakış açısı kazanılmasına imkan tanıyacaktır. Kamu hizmetlerinde görev yapan personellerinin yetkili oldukları hizmet birimlerine vaktinde gelmeleri, vazifelerini gerektirdiği şekilde yapmaları, sorumlu oldukları alanlar çerçevesinde insanların ihtiyaç ve problemlerine karşı çözüm üretmeleri ve bunu yaparken hiçbir şekilde bir menfaat beklentisi içerisine girmeden kamunun âli menfaatlerini düşünerek görevlerine devam etmeleri aslolanıdır. Kamu hizmetlerinden söz ettiğimizde hiçbir hizmet alanını dışarıda bırakmadan eğitim, sağlık, güvenlik, din hizmetleri, sosyal hizmetler ve benzeri tüm hizmet kollarında istihdam edilmiş olan görevlilerin vazifelerini hakkıyla yerine getiriyor olmaları, en nihayetinde kamusal mahremiyetin korunması, kollanması ve sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. Kamu ya da özel istihdam politikalarında insan kaynaklarının doğru yönetilmesi, hakkaniyet ve adalet çerçevesinde görev dağılımının icra edilmesi, en doğru hizmet biriminde en doğru ve gerekli donanımı haiz personelin görevlendirilmesi ve yetkilendirilmesinin de uygun bir mahremiyet eğitimi ile ilişkilendirilebileceğini düşünüyoruz.

1.5.3. Bilgi Mahremiyeti

Bilgiye ulaşmak, bilginin niçin elde edilmesi gerektiğine dair fikir sahibi olmak, bilgiyi kullanmak ve korumak, bilginin insan için değer, hikmet ve gerekliliğine dair olan yönleriyle ilgilidir. Bilgi ve mahremiyet, insan ve mahremiyet döngüsünde negatif ve pozitif mahremiyet olarak belirtebileceğimiz bir alana da işaret etmektedir. Bilgi açısından negatif mahremiyeti; her insanın bilmesi, vakıf olması, diğer bir ifadeyle birey, toplum, devlet ve kamu güvenliği açısından mahrem olabilecek bilgilerin, bu bilgileri bilmemesi gereken kişilerce öğrenilmesi, ele geçirilmesidir. Pozitif

mahremiyeti ise mahremiyet alanına ilişkin kişilerin koruma, kollanma ve bir başkasının en temel mahremiyet haklarına saygı duyması açısından vakıf olması gereken mahremiyet bilgileri olarak tabir etmemiz mümkündür.

İnsanların özeline ait olan kişisel bilgilerin, özel hallerinin, ailevi, ekonomik durumlarının izinsiz bir şekilde bir başkası tarafından bilinmesi, ele geçirilmesi bir istismar aracı olarak kullanılabilmesi yönüyle mahremiyetin konusuna dahil olmaktadır. Mahremiyet her türlü hak ihlaline dair, istismar edilmesi söz konusu olan durum ve davranışlarla ilgili bulunmaktadır. 6698 Nolu, 24/3/2016 tarihli **Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, 1. Madde:** “Bu Kanunun amacı, kişisel verilerin işlenmesinde başta özel hayatın gizliliği olmak üzere kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumak ve kişisel verileri işleyen gerçek ve tüzel kişilerin yükümlülükleri ile uyacakları usul ve esasları düzenlemektir.” “hükümlerini ihtiva etmektedir.”⁴⁶ Aynı kanunun; “**Özel Nitelikli Kişisel Verilerin İşlenme Şartları**” başlığı 6. Madde ve alt bentleri ise;

(1) “Kişilerin ırkı, etnik kökeni, siyasi düşüncesi, felsefi inancı, dini, mezhebi veya diğer inançları, kılık ve kıyafeti, dernek, vakıf ya da sendika üyeliği, sağlığı, cinsel hayatı, ceza mahkûmiyeti ve güvenlik tedbirleriyle ilgili verileri ile biyometrik ve genetik verileri özel nitelikli kişisel veridir.

(2) (Mülga:2/3/2024-7499/33 md.)

(3) (Değişik:2/3/2024-7499/33 md.) Özel nitelikli kişisel verilerin işlenmesi yasaktır. Ancak bu verilerin işlenmesi;

- a) İlgili kişinin açık rızasının olması,
- b) Kanunlarda açıkça öngörülmesi,

⁴⁶ T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, <https://www.mevzuat.gov.tr/>.

c) Fiili imkânsızlık nedeniyle rızasını açıklayamayacak durumda bulunan veya rızasına hukuki geçerlilik tanınmayan kişinin, kendisinin ya da bir başkasının hayatı veya beden bütünlüğünün korunması için zorunlu olması,

ç) İlgili kişinin alenileştirdiği kişisel verilere ilişkin ve alenileştirme iradesine uygun olması,

d) Bir hakkın tesisi, kullanılması veya korunması için zorunlu olması,

e) Sır saklama yükümlülüğü altında bulunan kişiler veya yetkili kurum ve kuruluşlarca, kamu sağlığının korunması, koruyucu hekimlik, tıbbi teşhis, tedavi ve bakım hizmetlerinin yürütülmesi ile sağlık hizmetlerinin planlanması, yönetimi ve finansmanı amacıyla gerekli olması, hususlarında yeterli önlemlerin alınması şarttır.”⁴⁷ ifadeleri yer almaktadır. İlgili kanun maddelerin mahremiyetle ilişkili muhtevası, bütüncül olarak değerlendirildiğinde, kişinin rızası dışında kendine ait bilgilerin hiçbir şekilde bir başkası tarafından ele geçirilip kullanılmamasına yönelik hukuki bir altyapı, koruyucu bir zemin ve yaptırımları açısından mahremiyet ihlaline yönelik suçların işlenmemesi amacına yönelik caydırıcı amaçları olduğundan söz edilebilir. Bununla birlikte tam olarak mahremiyet hakkının tüm yönleriyle koruma altına alması, caydırıcılığı ve icracı kurumların yetki alanları ile fiili durumlarının değerlendirilmesi gereği de ayrı bir konunun alanına girmektedir.

1.5.4. Toplu Yaşama Bilinci ve Mahremiyet

Mahremiyet eğitiminin bireyler açısından önemli oluşundan hareketle amaçlanan temel hedef, toplumun her şart ve koşulda mahremiyet duyarlılığıyla hareket edebilmesini sağlamaktır. Bireylerin mahremiyet bilinciyle hareket ettikleri ancak

⁴⁷ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6698&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>. Erişim:16.04.2025.

toplumsal değerlerin mahremiyet kültürü ve zenginliğinden soyutlandığı bir hayat akışında, mahremiyetin korunmasından ve sürdürülebilir bir kazanım haline dönüştürülmesinden bahsetmemiz zor olacaktır. Saygınlık, dokunulmazlık, can ve mal güvenliği, özel hayatın gizliliği, mahrem bilgilerin korunması, aile hayatının gizliliği, suğun bireyselliği, zaman, mekân ve konut dokunulmazlığı ve mahremiyetin kapsadığı tüm alanların toplumsal bir değer olarak kabullenilmesi ve bu alanlara saygı duyulması mahremiyet eğitiminin en temel hedefi olmalıdır.

Birey ve toplum ilişkisi, bireyden bağımsız dşnlmeyeceği gibi toplumdan soyutlanmış bir mahremiyet olgusu tahayyül etmek pek mümkün görünmemektedir. Toplumı meydana getiren bireylerdir ancak toplumsal dönüşümlerin önündeki en büyük engel, birey odaklı dönüşümlerin son derece sınırlı bir alana nüfuz ediyor olmasıdır. Burada kastımız sadece toplumsal eğitim ve dönüşümün bireyler üzerinden şekillenmesiyle ilgili değildir. Genel kabul görmüş bir geręekliktir ki, bireyler aileleri, aileler toplumları, toplumlar milletleri bir araya getirir ve şüphesiz iyi eğitimli bir toplum için iyi eğitimli bireylere ihtiyaç vardır. Burada iki hususa dikkat çekmek istemekteyiz. İlki; toplumsal mahremiyet eğitimi açısından değerlendireceğimiz referanslar, bugün yetişkinlik düzeyinde olan ve topluma karışmış, eğitim sreğlerini tamamlamış her birey için erişilebilir imkânlar içerisinde söz konusu olmayabilir. İkincisi ise; ilk hususta belirttiğimiz söz konusu durumun, topluma kaynaşmış, eğitim hayatından uzaklaşmış insanlara ulaşmanın imkânsızlığı anlamına gelmeyeceğidir. Bu durumda hareket noktamız, birey ve toplum özelinde, aile ve eğitim kurumlarını da sürece dahil ederek yeni yetişmekte olan genę neslin mahremiyet duyarlılığını artırmak olacaktır. Bunun yanında yaş itibariyle orta yaş ve ileri düzeyde olan bireylere yönelik hayat boyu öğrenme dinamiklerini ve ilgili tüm kurumları sürece dahil ederek planlı bir mahremiyet farkındalığı hamlesinin yapılabilmesidir. Mahremiyetin teorik yönü, sosyal

hayatın pratik gidişatı içerisinde zedenelenip köretilmemelidir. Bu durumda sosyal hayatın gidişatı ve toplumun maruz kaldığı her türlü bilgi, yayın, sosyal medya, televizyon programları, kitle iletişim araçları vb. unsurların teoride kazandırılmaya çalışılmış değer ve mahremiyet edinimini nakzedecek, bu değerleri ve kazanımları gölgede bırakacak içerik ve bağlamdan uzak olması gerekmektedir. Toplumsal refleks ve yönelimlerin iyilik, güven, paylaşım ve sevgi üzerine kurulu dinamiklerini sosyolojik gerilimler ve endüstriyel kötülük bileşenleriyle zedeleyerek birbirine duyarsız, ilgisiz, güvensiz ve sevgisiz bir toplum oluşturma çabaları karşısında dirençli ve bağımsızlık düzeyi yüksek bireyler yetiştirilmesi, toplumun ve kurumların en önemli hedefleri arasında olmalıdır.

1.5.5. Toplumsal Kabuller ve Ahlâki Değerler

Mahremiyet ve mahremiyeti oluşturan içerik değerlerinin belli zamanlarda anlam daralmaları yaşadığını çalışmamızın giriş kısmında ifade etmeye çalışmıştık. Mahremiyetle ilgili başka bir konu ise mahremiyeti anlamlandırma çabasının yerini, bireysel ölçekli ve ‘ben’ merkezli bir yaklaşımın alıyor olmasıdır. Sadece ‘benim hayatım’, ‘benim özelim’, ‘benim önceliklerim’, ‘benim dokunulmazlıklarım’ üzerine kurulu bir yaşam anlayışı, mahremiyet değerlerini zedelemekte ve toplumsal güvenin teminatı olan mahremiyet hukukunu ihlal etmektedir.

Konunun sürekli göz önünde bulundurulması gereken bir diğer yönü ise –en yalın haliyle- mahremiyet sadece kişinin rızası dışında bir ifşa korunması değil, ahlâki değer yargılarından uzakça sergilenen ve insan onurunu zedeleyen bir ifşa çeşitliliğinden de insanı, ahlâkı, çevreyi ve geleceği korumaktır. Güvenilebilir ve yaşanabilir bir geleceği bugünün çocuklarına bırakabilmek için gayret sarf etmek;

mahremiyeti yaşatmak ve mahremiyetin temelini korumak demektir. Buradan hareketle, mahremiyet eğitimin temelinde sadece korunmak değil, korumak ve kollamak ta vardır.

Mahremiyet değerlerini korumak toplumsal bir vazifedir. Toplum olarak insanı yüce ve değerli kılan önceliklere riayet edilmediğinde, en nihayetinde önce birey, daha sonra da toplum mahremiyet ihlalden kaynaklı problemlere maruz kalacaktır. Mahremiyeti anlamlandırma ve temellendirme çabası, toplumsal bir meleke haline gelmelidir. Mahremiyeti anlamlandırma ve temellendirme melekesi, toplum tarafından yitirildiğinde birçok değer de beraberinde yitilmesi söz konusu olacaktır. Sorgulanmayan ve doku uyumu, ahlâki değer kontrolüne tabi olmadan davranışa dönüştürülmeye çalışılan kabuller, bir süre sonra toplumsal kabullere dönüşebilmektedir. *“Toplumların devamlılığı adına onları ayakta tutan en önemli unsurlardan biri değerlerdir. Değerlerine sahip çıkmayan ve onları yeni nesillere ulaştıramayan toplumların büyük sosyal çalkantılar yaşadıkları görülür. Toplum bilimleri yönüyle de değerler, toplumu birliktelik içerisinde tutan çimento gibidir.”*⁴⁸

İlgili davranışların zaman içerisinde bir toplumsal kabule dönüşmesi, her ferdin bu değişim ve dönüşüme tamamen rıza gösterdiği anlamına da gelmemektedir. Bununla birlikte her toplumsal kabulün ahlâki ve insani değerlere münasip olduğunu ifade etmekte mümkün değildir. Bireysel-minimal grup davranışlarında ön plana çıkartılmaya çalışılan davranış imgeleri, çok kültürlülük içerisinde değerlendirilebilse de bunun bir empoze haline gelmesi, ahlâki değer yargılarının yıpratılması, mahremiyet değerlerinin kuşatılması anlamına gelecektir. *“İnsan, varlığını devam ettirirken çevresini etkileyen ve*

⁴⁸ Kemal Göz, **“Toplumsal Değerler Bağlamında Yaşama Hürriyeti”**, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Mart/2014, Yıl, 1, S. 1, s. 93.

aynı zamanda çevresinden etkilenen bir varlıktır. Bu yönüyle insan, etkili bir şekilde iletişimi kullanır. Toplumu oluşturan bireyler ortaya koydukları genel kabul gören konularda birbirleriyle etkileşimi devamlı sürdürürler. Bu etkileşim sonucunda ortak paylaşım değerleri oluşur. Toplumun üyesi olarak insan da toplumun bu ortak paylaşımlarını taşıyan, toplumun genel özelliklerine sahip bir küçük model olarak ortaya çıkar.”⁴⁹

1.5.6. Etnik Aidiyet ve Toplumsal Kimlik İnşası Bağlamında Mahremiyet

Toplumu oluşturan bireylerin çeşitli aidiyet, inanç, örf, kültür, yaşamsal ve ahlâki değerlere sahip olmaları, toplumun sosyal dokusunu ve yapısal bütünlüğünü inşa eder. Egemen kültür ve alt kültür geçişkenliğinin bir sosyal çatışmaya dönüşmemesi ise etnik zenginliği (çeşitliliği) bir ayrışma zemini olarak değil, karşılıklı olarak hak ve hukuka riayet edilen, birbirini destekleyici mahiyette bir yapı olarak görmek gerekmektedir.

Çoklu kültür yapılarında karşılaşılması en olası problem, farklı düşünce ve yaşam biçimlerinin taraflar arasında bir dayatma kalıbına dönüşebiliyor olmasıdır. Mahremiyetin anlam ve kavram bütünlüğü dâhilinde karşılık geldiği değerlerden biri de, bireylerin özgür yaşam alanlarına saygı gösterilmesi, aynı zamanda özgür yaşam alanının da bir başkasının alanına, huzuruna, mahremiyetine hâlel getirmeyecek şekilde konumlandırılmasıdır. “Bireyin kimliği, onun aynı zamanda kolektif adresidir. Kimlik, bireyin mensup olduğu toplumun, ulusun, bölgenin, kabilenin, ailenin izini taşıyan adresidir. Birey içine doğduğu toplumsal havuzda, o havuzdaki ilişkiler sisteminin içinde özne hâline gelir. Özne oluş kimlikleri, kimlikler özne oluşu hazırlar. Karşılıklı

⁴⁹ Göz, s. 93.

bir inşa süreci yürür.”⁵⁰ Bahsi geçen inşa süresi aynı zamanda toplumsal kimliği ve toplumsal belleği de şekillendirmektedir. Bu belleğin mahremiyet eğitimi temelinde doğru bir rehberlikle şekillenmesi ve kalıtsal bir sosyal aktarım haline dönüşmesi ise vazgeçilmez olanın etnik taassup değil, ahlâki değerler olduğunun kavranmasıyla mümkündür. “Hem düşünce dünyamızın hem de manevi, ahlâki tutum ve davranışlarımızın belirlenmesinde dinlerin ve kültürlerin ne kadar önemli olduğu izahtan varestedir. Bununla birlikte dinlerden ve kültürlerden bağımsız olarak modern insanın bu sınırları aşma çabası içinde olduğu hatta dinlerin ve kültürlerin sınırlandırılmadığı işbirliğini yakalama gayreti içinde bulunduğunu ima etmek elbette pek çok hakikati ters düz etmek anlamına gelecektir.”⁵¹

Etnik farklılıkların mahremiyeti ilgilendiren yönü, toplu yaşama bilincinin oluşumundaki önemli rolüdür. Etnik aidiyet ve toplumsal kimlik inşası bağlamında mahremiyetin işlevi, hiçbir etnik aidiyetin insan ve toplum güvenliğini, mahremiyetini tehlikeye atacak ya da attıracak özelliklerden arınması gerektiğinin kabulüne ve içselleştirilmesine yöneliktir. Toplumsal bir gerçeklik olarak mahremiyet; huzur, güven, eman ve selamet üzerine yürürlük kazanmış toplumsal bir ahitleşmenin temel yapısıdır. Her etnik yapı ve düşünsel farklılığın her şeyden önce yaşanabilme hakkı, meşruiyeti ve sürdürülebilir olma vasfını kazanması için öncelikle birey, toplum, çevre ve değerleri gözetilen bir yapıya sahip olması gerekmektedir. İnsan ve toplum dengesinde hâkim

⁵⁰ Saniye Vatandaş, **“Bireysel ve Toplumsal Gerçeklikten, Sosyal Medyanın Sanallığına: Bireysel ve Kolektif Kimliklerin Anlamsal ve İşlevsel Değişimi.”**

Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, S. 21, s. 223.

⁵¹ Mehmet Görmez, **Kalbin Erbaini**, Ankara, 2015, Otto Yay. s. 220.

kültürü oluşturan ve kontrol eden çoğulcu refleksler değil, bilinçli kabuller ve dinamik değerler olmalıdır.

1.6. Farklı Kültürler Açısından Mahremiyet

Mahremiyet olgusu ve zihinlerdeki mahremiyet algısı çok kesişenli ve değer merkezli bir ortak küme alanı oluşturmaktadır. *“Bireylerin gerek mahremiyet algısı gerekse dijital mahremiyet düşünceleri toplumdan topluma, kültürden kültüre değiştiği gibi teknolojinin gelişimi ile birlikte aynı toplum içerisinde kuşaktan kuşağa da değişmektedir. Çünkü kuşakların yetiştikleri dönem içerisindeki ideolojik yapı, teknoloji ve medyanın etkisi birey temelli toplumun düşünce yapısına etki edecektir.”*⁵² Mahremiyetin anlam dünyasına ilişkin bir yaklaşım söz konusu olduğunda bu yaklaşım, mahremiyetin en belirgin vasfı olan insan onurunun, hayat hakkının ve insanın yaşadığı ortamın korunması, güvenliğinin sağlanması hususlarını ifade edecek nitelemelerden mürekkep olacaktır. Bununla birlikte, *“toplumlarda mahremiyetin kollanması ve ona karşı saygıya duyulan ihtiyaç, toplumlar arasında değişiklik göstermektedir. Bu nedenle mahremiyet ihtiyacı her toplumda farklı şekillerde gözlemlenmektedir.”*⁵³ İnsanı, toplumu, güvenliği ve ahlâkı ilgilendiren her şey doğrudan mahremiyetin ilgi alanına girmektedir. Bu doğrultuda düşünülecek her tasavvurun kapsamında ve nitelediği

⁵² Fatma Barkuş, Mustafa Koç, **“Dijital Mahremiyet Kavramı ve İlgili Çalışmalar Üzerine Bir Derleme”** Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi), Yıl, 3 (1), s. 35-44.

⁵³ Enes Kılıç, **Aile ve Din Bağlamında Kurandaki Mahremiyet Tasavvuru**, Journal of Analytic Divinity, 2018, C. 2, S. 1, s. 60.

vasıflarda, mahremiyetin korunmasına, yaşatılmasına ve sürdürülmesine dair argümanların bulunması kaçınılmazdır.

Küresel ölçekte devletlerin ve toplumların en temel problemi, güven problemidir. Güven ve huzurun temin edilmesi bir ülkenin kalkınması, ekonomisi, kültürel gelişimi ve ulusal güvenliği açısından en önemli ölçüdür.⁵⁴ Güven probleminin giderilerek huzurlu bir toplum idealine erişmede en uygulanabilir yol, eğitim süreçlerinin planlanmasında sürdürülen eğitim politikaları, uygulayıcı birimler ve kontrol edici konumda olan mekanizmalardır.⁵⁵ Mahremiyetin sürdürülebilirliği, toplum kabulleri açısından konumlandırılmışlığı, eğitim ve aile perspektifinden değerlendirilişi, toplumdan topluma farklılık gösterebilir. Bu başlığa yer vermiş olmanın amacı da Kur'ân-ı Kerîm özelinde, eğitim yönüyle mahremiyeti ele almaya çalışıyor olsak ta, mahremiyete ilişkin farklı inanç ve kültürlerin teamüllerine dair genel hatlarıyla da olsa bilgi sahibi olarak, sürdürülebilir, temellendirilebilir ve yaşanabilir bir mahremiyet tasavvuruna ilişkin gerek hukuki gerek sosyolojik farklı bir bulgu edinebilme ve bu bulguya çalışmamızda işaret etme amacına matuftur.

İslâm dışındaki din ve geleneklerde de mahremiyet tezahürünün tabi bileşeninde insan olma vasfı ve yaşamsal döngünün sürekliliği, özel hayatın gizliliği, hayatta kalma

⁵⁴ Nalan Kangal, **Güven Esaslı Sosyal Sermaye Faktörünün Kalkınma Politikalarına Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme**, Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2021, Yıl 6/4, s. 907.

⁵⁵ Mustafa Koç, **“Psikolojik ve Pedago-Sosyo-Teolojik açıdan Güven: Din ve Değerler Psikoloji Perspektifinden Analizler”**, Hitit Üniv. İlahiyat F. Dergisi, 2018/1, C. 17, s. 33.

çabası ve can dokunulmazlığı, yaşam mahremiyetiyle ilgili insani bir temel bulunmaktadır. Tüm bunlarla birlikte, inanç, kültür, coğrafya, zaman, zemin, imkân (koşullar) ve mekân mahremiyetin kavramsal esnekliğini, teorik ve pratik değerini, eylemsel ya da folklorik karşılığını doğrudan etkileyen unsurlardır. Bu unsurlara sosyo-ekonomik bileşenleri ve eğitim normlarındaki kalibrasyonları eklediğimizde çok koşullu, çok değişenli bir mahremiyet kuramı karşımıza çıkabilir. “*Modern toplum koşullarında yaşanan gelişmelerle birlikte; artan sosyal hareketliliğe bağlı olarak şekillenen akışkan kimlik, toplumsal ilişkilerdeki ve bağlılıklardaki yüzeysellik gibi gelişmeler, insanları mahremiyet, özgürlük, güven ve istikrar arayışına itmektedir. Bütün bunlar ise, mahremiyet olgusunu farklı felsefi akımlar bağlamında daha yoğun tartışmayı gerekli kılmaktadır.*”⁵⁶

Mahremiyet bir kavram, anlam, mefhum, algı ve olgu olarak zaman içerisinde farklı şekillerde ele alınmış ve yorumlanmıştır. İslam hukuku ve fıkhi açısından konunun mahrem ve mahremiyete dair olan yönü daha çok İslam’da evlilik ve boşanma hukuku çerçevesinde ele alınmıştır. Erken dönem Cumhuriyet yıllarında mahremiyet algısı olarak tesettür ve kadın hakları özelinde yoğunlaşmıştır. Özellikle bu dönemde modernleşme hareketleri, kadının toplumsal konumu, ilgili konunun belirleneceği alanlar ve bu bağlamda toplumsal değerler, ‘mahrem’ alandan kamusal alana geçiş süreçleri, batı dünyası ile uzlaşma ve entegrasyonun bir yönüyle kadın hakları etrafında şekillenmesi gibi durumlar söz konusu olmuştur.⁵⁷ Bununla birlikte modernliğin

⁵⁶ Mehmet Yüksel, “**Mahremiyet Hakkına ve Bireysel Özgürlüklere Felsefi Yaklaşımlar**”, Ankara Üniv. SBF Dergisi 64-1, s. 280.

⁵⁷ Nilüfer Göle, **Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme**, İstanbul, 2001, Metis Yay. s. 15.

içerisinde ya da hayat felsefesinde mahrem olan mutlaka kendine yer bulacak ve dışlama, yasaklama ya da dönüştürme gibi bir tasallut karşısında hep var olacaktır.⁵⁸ Mahremiyet, batı kültürü ve ahlâk normlarında ise bireylerin temel hak ve özgürlükleri açısından ele alınmıştır. Mahremiyetin batı kültüründe bir başka yönüyle ele alınış biçimi, cinsellik konusu etrafında şekillendirilmiştir. Bu kapsamda bireyin hak ve özgürlükleri ön plana çıkartılırken, cinselliği insan yaratılışına aykırı olan sapkınlık yönünün bu kapsama dâhil edilme çabaları da söz konusu olmuştur. 1974'lü yıllarda cinsiyet rolü araştırmaları adı altında sapkın ideolojiler tasarlanmaya çalışılmıştır. Erkeklik ve kadınsallığın tek bir sürekliliğinin hayat boyunca temel bir fitrat özelliği olduğunu reddeden 'androjeni' kavramını ideolojileştirmişlerdir.⁵⁹ Ahlâkı temel alan davranış biçimlerinin nevrotik kaygılardan farksız olup olmadığı tartışmaları da aynı sürecin bir tezahürü olarak mahremiyetin küresel gerçekliği alanında yer almıştır.⁶⁰

Mahremiyet alanında önemli çıkarsamaları olan liberal kültürün temsilcileri mahremiyete ilişkin iddialarını; *“özgürlük, otonomi, kişilik, insan ilişkileri ve özgür toplum gibi kavramlara dayandırmaktadırlar. Liberal düşünce, özgürlük, otonomi ve mahremiyet hakkı gibi büyük önem verdiği değerleri, “kişilik değerlerinin dokunulmazlığı” ya da “dokunulamaz kişilik” ilkesinin bir gereği sayar ve bu bağlamda bireyin, içsel ya da özs el bir değ ere sahip olduğunu savunur. Bunlardan Samuel Den nis Warren II ve Louis Brandeis, mahremiyet hakkındaki incelemelere yeni bir bakış getiren “The Right to Privacy” (Mahremiyet Hakkı) başlığını taşıyan ve 1890'da*

⁵⁸ Nilüfer Göle, **Mahrem'in Göçü**, 2011, İstanbul, Kitap Matbaası, s. 127.

⁵⁹ Jerry M. Burger, **Kişilik**, çev: İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu, İstanbul, 2006, Kaknüs Yay.

⁶⁰ M. Burger.

“Harvard Law Review”da yayımlanan makalelerinde, ilk kez John Locke tarafından üç temel hakkı ifade etmek üzere dile getirilen hayat, özgürlük ve mülkiyet kavramlarının başlangıçtaki anlamlarını giderek kaybettiğini belirterek, bunlardan yaşama hakkının, artık kişinin sadece kendi hayatı ve vücut bütünlüğü üzerinde hak sahibi olması anlamına gelmeyip aynı zamanda yalnız başına kalma, özel yaşam alanına sahip olma hakkı anlamına da geldiğini belirtmektedirler.⁶¹

Yukarıda ifade edilen ‘hayat-özgürlük-mülkiyet’ haklarının her birey için varoluşsal bir edinim ve mahremiyet hakkı olduğu savı, çalışmamız kapsamında ifade ettiğimiz kişilik hakları ve mahremiyet bileşeninde İslam hukuku açısından değerlendirdiğimiz insanların temel üç hakkın kendilerine verilmiş olarak dünya hayatına gelmiş olmalarıyla ilgilidir. Bahsi geçen bu temel haklar; masumiyet, mülkiyet ve hürriyet haklarıdır. Bunlar, her biri birbiriyle ilgili ve bağlantılı kavramlardır. Masumiyet kavramı insanın temel dokunulmazlığına karşılık gelmektedir. Bunu ifade eden: “Masumiyet âdemiyyet iledir.” söylemi, kültürümüzde bir esas olarak kabul edilmiştir. Âdemoğlu zaten korunmayı en doğal hakkı olarak elde etmektedir. Mahremiyetin ihlali haramdır ve mahremiyete saygı Müslümanlığın kalitesini gösteren bir ölçüdür ve aynı zamanda da- bir göstergedir.⁶² ifadeleri ile yakından ilgilidir.

Liberal düşüncenin bu yaklaşımı yanında komünteryanların mahremiyet algıları ve kavrama yaklaşımları biraz farklıdır. Komünteryanlar, mahremiyeti toplum içerisinde bir norm olarak konumlandırmakla birlikte, yine toplumu oluşturan bireylerin ve bireylerden oluşan toplumun karşılıklı olarak özgül bir değere sahip olduğuyla

⁶¹ Yüksel, s. 279.

⁶² Kahraman, “**Mahremiyet Bağlamında Sosyal Medya ve Aile**”

ilgilendirirler.⁶³ Öte yandan “kolektivizme göre toplumsal bütün, özel ya da içsel bir değere sahip olup birey sadece araçsal bir değere sahiptir. Dolayısıyla birey toplumsal bütüne feda edilebilir.”⁶⁴ düşüncesi de bu yaklaşımı ile komüniteryan düşünceden ayrılmaktadır.⁶⁵

Mahremiyetle ilgili bir başka yaklaşım ise; mahremiyetin bireysel mahremiyet üzerine inşa edildiği ve güvenli yaşam teorisi olarak addedildiği bir yaklaşımdır. “Mahremiyet, bireylerin kurduğu ilişki şekline, ilişki kurulan insana, yakınlığa, türüne ve kültüre göre farklılaşmaktadır. İlişkilerin sosyal statüsüne ve kişiler arası mesafeye göre dört ayrı sınıfta değerlendirilmektedir. Bunlar, özel (intimate), kişisel (personal), sosyal (social) ve kamusal (public) mesafedir. Literatürde Edward Twitchell Hall’ın “proksemik”, kişisel alan teorisi olarak bilinmektedir. Proksemik, kişisel alanın ve insanların mesafe kullanımının incelenmesine denmektedir ve ilk kez 1963 yılında kullanılmıştır. Bu teori sosyal etkileşimlerin, insanlar arası mesafe tarafından belirlendiğini savunmaktadır. Hall bu mesafelerin;

1) Özel/Mahrem alan: 45 santimetreye kadar olan alan,

2) Kişisel Alan: 45 cm ile 1.2 metre arası,

3) Sosyal Alan: 1.2 metre arası ile 3.6 metre arası,

⁶³ age. s. 290.

⁶⁴ age. s. 290.

⁶⁵ Ahmet Karadağ, İhsan Konak “**Komüniteryanizm ve Liberalizmin Komüniteryan Eleştirisi**” Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2021, S. 28, s. 318; Sururi Aktaş “**Komüniteryan Etik**” Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2002, C. 6, S. 1/4, s. 3-16.

4) Kamu Alanı: 3.6 metre ile 7.6 metre arası olduğunu ifade etmektedir.”⁶⁶

1.6.1. Mahremiyet ve Panoptikon Düşünce

Mahremiyetin bir kavram olarak tanımlanması ve algılanması, toplumdan topluma farklılık arz etmekle birlikte mahremiyetin zihindeki yeri, hayattaki karşılığı, sosyal kabuller ve değerler açısından değerlendirilmesi; dini referanslar, ahlâki normlar, sosyal gelişmeler, eğitim, kültür, teknoloji, ekonomi ve sanat alanlarından bağımsız olarak düşünülmemelidir. Mahremiyetin bir başka ve en karakterize özelliği, her zaman ve koşulda, şartlar ne olursa olsun en son noktada mutlak bir dokunulmazlığı olduğudur. Kimya açısından bir örnek benzetimiyle anlatacak olursak; en son parçasın ayrılabilen ve daha başka parçacığa ayrılamayan maddenin en son yapı taşı gibi mahremiyetin de her şart ve koşulda, şartın gereği ve iktizasına göre hiç kimse ve hiçbir otorite tarafından ihlal edilemeyen son bir noktası vardır. İlgili kişi suçlu, mahkûm, denetim-gözetim altında tutulan bir kişi olması durumunda dahi beden dokunulmazlığı ve öz mahremiyeti koruma altında olmalı ve ihlal edilmemelidir. Ne hazindir ki insanlık tarihi boyunca fiili durum böyle olmamıştır. Barışın bir hukuku olduğu gibi savaşın da bir hukuku olduğu gerçeği birçok zorbalık ve caniliklerle ihlal edilmiştir. “*Olağanüstü şartların ve mütekabiliyet ilkesinin hâkim olduğu savaş haline ilişkin olarak âyet ve hadislerin getirdiği insanî esaslar ve savaş hukukunu düzenleme çabaları da İslâm’ın bir rahmet ve barış dini olup savaşa ancak ârizî olarak izin verdiğinin açık bir kanıtı olarak dikkat*

⁶⁶ Sevcan Güleç Solak, “Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış”, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2017, C. 6, s. 1.

çeker. Kur'an'da savaş esirleri yoksul ve yetimle birlikte sayılarak bunlara yemek yedirmek iyi kulların örnek davranışı olarak övülür. (İnsân, 76/8)”⁶⁷

Mahremiyet hak ve hukukunun ihlal edildiği fiili durumun teorik argümanlarından biri de panaptikon⁶⁸ düşüncedir. Panaptikon düşünce mahremiyet ilkeleriyle birbirine

⁶⁷ Şamil Dağcı, “İşkence”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2001, C. 23, s. 429-433.

⁶⁸ Gizem Özdel, “Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve “Panoptikon” İle “İktidarın Gözü” Göstergeleri” The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC January, 2012, C. 2, s. 1.

“Dönemsel olarak büyük karışıklar içerisinde kalan imparatorluklar, 18. yüzyılda kendi halklarını kontrol altına alabilmek adına, otoriter kontrol sistemleri oluşturmaya çalışıyorlardı. İşte tam bu dönemde yepyeni bir yapı tipi ortaya çıktı. 1785 yılında Samuel Bentham’dan bir yapı tasarlanması istenir. Samuel Bentham bir mimardır ve kardeşi Jeremy Bentham ile ortak bir çalışma içerisine girer. Pek çok kaynak yapının tasarımı hakkında bilgi verirken, tasarımcı olarak Jeremy Bentham’ı geçirmektedir. Ancak detaylı inceleme yapıldığında, binanın tasarımının, Samuel Bentham’a ait olduğu tasarımın içinde yer alacak sistemlerin temellendiği düşüncelerin ise Jeremy Benhtam’a ait olduğu anlaşılmaktadır. Jeremy Bentham, kırsal alanda yaşayan Rus bir komutana yazdığı mektuplarda(ki daha sonra bu mektupları İngiltere’deki babasına göndermiştir.) binanın mimari özelliklerini detaylı bir şekilde anlatırken, aynı zamanda yapının tasarımının temelinde yatan felsefeden söz eder. Jeremy Bentham, 1787 yılında Beyaz Rusya’daki Crecheff’teki Rus komutan arkadaşına yazdığı mektuplarda yapının temelinde yatan düşünceden şu şekilde sözeder: “Tasarımı yapılan Panoptikon’da en önemli temel ihtiyaç karşılayan yanı, çok sayıda insanın gözetim altında tutulmasının

tamamen zıt kutuplarda yer alan iki farklı yaklaşımdır.⁶⁹ Konu başlığımızı kavramsal bir izahla daha net bir şekilde ele alabiliriz. “Panoptikon ‘pan’ ve ‘opticon’ olarak bilinen iki farklı sözcükten türetilmiştir. Pan kelimesi bütün anlamına gelirken, opticon kelimesi ise gözlemlemek anlamına gelmektedir. Bu nedenle yapı yerine getireceği göreve uygun olarak ‘Bütünü Gözetlemek’ anlamına gelen Panoptikon adını alır.”⁷⁰ Panoptikon düşüncede ceza almış mahkûmların hiçbir mahremiyeti dikkate alınmaksızın her zaman ve halde gözetimleri esas alınmıştır.⁷¹

“Modernliği kuran panoptikon idi yani bir merkezden herkesin gözetlenmesi. Modernitenin tipik panoptikonu olan okullar, hastaneler, hapishaneler, ordu, fabrika vb. kurumlar gözetleyici ve disipline edicilikleri sayesinde insanları belli bir türde sosyalleştirdiler. M. Foucault modern devleti, modern bireyi ve neredeyse bütün modernliği bu gözetleme bilincinin disiplinli, çalışan, uyumlu vatandaşı inşa etmesi amaçlandığı binalar marifetiyle, çevrelenemeyecek ya da denetlenemeyecek kadar geniş mekâna sahip olmayan, istisnasız bütün kurumlara uygulanabilir olduğu kabul edilecektir.”

⁶⁹ Ayrıntılı Bilgi için bkz. Jeremy Bentham, “Panoptikon Gözün İktidarı”, çev: Zeynep Özarslan, İstanbul, 2008, Su Yay. ; bkz. David Lyon, **Gözetlenen Toplum Günlük Hayatı Kontrol Etmek**, çev: Gözde Soykan, İstanbul, 2018, Kalkedon Yayınları.

⁷⁰ Özdel, “Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve ‘Panoptikon’ İle ‘İktidarın Gözü’ Göstergeleri”

⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Uğur Dolgun, “Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu; Küreselleşen Dünyada Gözetim, Toplumsal Denetim ve İktidar İlişkileri”, İstanbul, 2008, Ötüken Neşriyat.

üzerinden okudu. Günümüzde artık panoptikon değil sinoptikon yani çok merkezli bir gözetleme söz konusudur. Bizi izleyen, tek bir merkez ya da sadece George Orwell'ın “Büyük Biredar”i değil, herkes herkesi izleyebiliyor. İnsanlar hem izliyorlar hem de kendilerini izleyen “göz”lere karşı korumasız kalmayı göze alıyorlar.”⁷²

İnsan onuru, haysiyet ve izzeti, yaratılmışlar içerisindeki yeri ve önemi bağlamında hiçbir değer yargısı dikkate alınmaksızın; hapishanelerde tutulan mahkûmların en temel bireysel ihtiyaçlarının dahi giderme imkânından mahrum oldukları ve her hallerinin gözetim altında olduğu bir sistemden ve tümüyle ihlal edilmiş bir mahremiyet hakkından ve mahrumiyetinden söz etmekteyiz.

Hürriyetlerinden mahrum bırakılmış insanların mahremiyetlerinin ihlal edilerek her hallerinin gözetilmesi bir yaptırımın sonucu olarak tarih sahnesindeki yerini almış olmakla birlikte, insanların günümüzde iletişim imkânları ve sosyal ağlar vasıtasıyla gönüllü olarak panoptikon düşüncenin güncel yansımalarına imkan tanımaları da ayrıca üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur.

1.6.2. Avrupa İnsan Hakları Çerçevesinde Mahremiyet

Çalışma kapsamımızın endirekt bağlamı olarak ilgili başlıklara kısaca değinmek suretiyle mahremiyet kavramının küresel ölçekte bir anlam ağına dikkat çekmek istiyoruz. Gerek Avrupa İnsan Hakları, Anglo-Sakson hukuk ve gerekse Kıta Avrupa hukukunda, Kur’ân-ı Kerîm temelinde ele aldığımız bağlam, kapsam ve içerik karşılığına tekabül eden bir mahremiyet olgusu bulunmamakla birlikte, temel insan

⁷² Nazife Şişman, **Mahremiyet, Hayatın Sırları ve Sınırları**, İstanbul, 2019, İnsan Yay. s. 9.

hakları bileşeninde “özel hayatın gizliliğin korunması” ve ‘insan onuru’ ölçeğinde belli bir hukuki temelde mahremiyetin bir yönü ele alınmıştır diyebiliriz.

*“İnsan onur ve haysiyetinin insanın fıtratında bulunan bir özellik olarak hukuk metinlerinde kullanılması 20. Yüzyılın ilk birkaç on yılında başlar. 1917’de Meksika, 1919’da Almanya ve Finlandiya, 1933’te Portekiz, 1937’de İrlanda ve 1940’ta Küba ve 1945’te İspanya bu dönemde anayasalarında onur terimine yer vermeye başlamışlardır. Bu gelişmelere rağmen onur kavramının kullanılışı ikinci dünya savaşının sonuna kadar oldukça sınırlı düzeyde kalır. 1946 yılında Japonya, 1948 yılında İtalya ve 1949 yılında da Batı Almanya ve 1950’de Hindistan anayasalarında onur terimini zikretmişlerdir.”*⁷³

*“İnsanın kişiliğinin ve özgürlüğünün gerektirdiği hukuksal koruma mekanizmasına ilişkin olarak farklı ülkelerdeki tarihsel gelişmelerden, ulusal geleneklerden, kültürlerden ve dillerden kaynaklanan farklılıkların ötesinde, bir “asgari müşterek” ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, herkes tarafından “evrensel” ya da “vazgeçilemez” olarak kabul edilebilecek bir eşiğin belirlenmesi büyük önem kazanmaktadır.”*⁷⁴

⁷³ Christopher McCrudden, “Uluslararası Hukukta İnsan Onuru Fikrinin Gelişmesine İslam’ın Katkısı”, Akt. Şemsettin Ulusal, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, 2014, S. 23, s. 199-221.

⁷⁴ Alfonso Quaranta, “İtalyan Anayasası’nda Temel Hakların Korunması”, Anayasa Yargısı Dergisi, 2012, C. 28, S. 29, s. 795.

<https://ayam.anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/anayasa-yargisi-dergisi>. ; Ivana, Roagna,

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Özel Hayata ve Aile Hayatına

Avrupa İnsan Hakları sözleşmesi 8. Madde’de; özel ve aile hayatına saygı hakkı başlığı 1. Kısımda; “Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.” 2. Kısımda ise; “Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörölmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.” İfadeleri yer alırken yine temel insan hakları açısından değeriendirilen 9. ve 10. Maddelerde düşünce, vicdan ve din özgürlüğü ile ifade özgürlüğüne işaret edilmektedir.⁷⁵

Saygı Gösterilmesi Hakkının Korunması, çev: Ayşe Gül Alkış Schaling, Strazburg, 2012, Avrupa Konseyi İnsan Hakları El Kitapları, Avrupa Konseyi.

⁷⁵ <https://www.yargitay.gov.tr/documents/AIHM.pdf>, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 11. ve 14. Protokoller ile Değıştirilen Metin” Erişim: 01.15.2025.

II. BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'DE MAHREMİYET KAVRAMININ ANLAM DÜNYASI

2.1. Kur'ân-ı Kerîmde 'Mahremiyet' Kavramıyla Aynı Kökene Sahip Olan Kelimelerin Kullanıldığı Alanlar ve Anlamlar

Mahremiyetin kavramsal ve semantik yönlerine değinerek mahremiyete dair bir anlam dünyasının varlığına ve bu anlam dünyasının Kur'ân-ı Kerîm bütünlüğü içerisinde değerlendirilmesinin imkânına işaret etmiş bulunmaktayız. Kur'ân-ı Kerîmde mahremiyet ile aynı kökene sahip olan kelimelerin kullanıldığı ayetler üzerinden örneklerle mahremiyete ilişkin kök kavram olup h-r-m (حرم) kökünden türemiş kelimelerin kullanılış çeşitlerine de semantik değer ve konu bütünlüğü açısından yer verilecektir.

Mahremiyet kelimesinin türediğı h-r-m (حرم) kökü ve türevleri Kur'an-ı Kerîm'de farklı yerlerde seksen üç kez kullanılmıştır.

1- Mastar kökten, h-r-m kökünün (tef'îl) mastarından türeyen (ħarreme) kelimesi yirmi sekiz yerde,

2- Mazi malum siğası kalıbından (ħarreme) şeklinde altı yerde,

3-Mazi meçhul siğası kalıbından (ħurrime) olarak beş yerde,

4-Muzâri malum siğası olarak (yuħarrimu-tuħarrimu) şeklinde beş yerde,

5-İsm-i mef'ûl siğası (muḥarremun) şeklinde olmak üzere toplam kırk dört yerde bulunmaktadır.⁷⁶ Bu kalıptaki kullanılışı haram kıldı; haram kılındı; haram etti; yasaklandı; haram saydı, haram edildi, saygıdeğer kıldı anlamlarında kullanılmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de mevcut kullanılan hali ile 'mahremiyet' kelimesi bulunmamaktadır. Bununla birlikte morfolojik olarak; türetilmiş master kelime yapıları, türediği kelimelerin anlamından çok bağımsız ve irtibatsız değildir.⁷⁷ Kur'ân-ı Kerîm'de mahremiyet ile aynı kökene sahip olan kelimelerin kullanıldığı ayetlere baktığımızda;

- Yaşam Hakkının Dokunulmazlığı-Cana Kıymanın Haram Kılınışı
- Haram Kılınmışlık (Şârî'nin Hüküm Koyması)
- Gıda tüketimi konusunda haram kılınmışlık
- Kendisiyle evlenilmesi ebedi olarak yasaklanmış kimseler
- Kâbe'nin ihtiramı, saygınlığı ve dokunulmazlığı
- Hac-umre ibadetlerinde kullanılan özel giysi; ihram

anlamlarına gelen kelimelerin kullanıldığını görmekteyiz. İfade ettiğimiz alanlara dair örnekleri de burada zikretmiş bulunmaktayız.

Bir insanın tabi olarak sahip olduğu en kıymetli mahremiyet hakkı, hayatta kalma hakkıdır yani can dokunulmazlığıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de mahremiyetin değerli kılındığı ve koruma altına alındığı ayetler bütünlüğü içerisinde öncelikle can dokunulmazlığı ön plana çıkartılmıştır. Bu durumun tabi bir sonucu olarak bizatihi mahremiyetin kendisini koruma altına aldığı yaşamsal döngüde önce biyolojik mahremiyet yani beden bütünlüğü, can emniyeti ve daha sonra psikolojik-duygusal

⁷⁶ Muhammed Fuad Abdülbaki, (v. 1882/1968) **el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Ḳur'âni'l-Kerîm**, Kahire, 2001, Daru'l Hadis Yay. s. 242-244.

⁷⁷ Bkz. Tahsin Banguoğlu, **Dil Bahisleri**, İstanbul, 1987, Kubbealtı Neşriyat Yay.

mahremiyet söz konusudur. Aşağıda örnek verdiğimiz ayette iman esasları çerçevesinde Allah’a ortak koşmanın haram kılınmış olması, anne babaya mutlak iyilik yapılması gerektiğinin belirtilmesinin hemen ardından rızık ve geçim endişesiyle çocukların canlarına kıyılmaması ve devamında, Allah Teâlâ’nın dokunulmaz kıldığı cana kıymanın yasaklılığı belirtilmiştir. İlgili ayetler aşağıdaki gibidir:

قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّي عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطْنٌ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصِيَّتُكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“De ki: Gelin, Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya iyilik edin. Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; biz, sizin de onların da rızkını veririz. Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Haklı bir sebep olmadıkça Allah’ın yasakladığı cana kıymayın. İşte bunları Allah size emretti; umulur ki düşünüp anlarsınız.” (En’âm, 6/151)

Aynı kapsamda başka bir örnek İsrâ Sûresi’nde yer almaktadır:

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيهِ سُلْطَانًا فَلَا يَسْرِفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا

“Haklı bir sebep olmadıkça Allah’ın dokunulmaz kıldığı cana kıymayın. Bir kimse haksızlıkla öldürülürse velisine yetki verdik; ancak o da öldürme hususunda sınırı aşmasın; çünkü o, yeterince yardıma mazhar olmuştur.” (İsrâ, 17/33)

Başka bir örnek Furkân Sûresi’nde yer almaktadır:

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا

“Onlar, Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapmazlar; haksız yere, Allah’ın dokunulmaz kıldığı insan hayatına kıymazlar, zina etmezler. Zira (bilirler ki) bunları işleyen kimse cezasını bulacak.” (Furkân, 25/68) Mâide Suresi’nde;

مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَءِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ بَعْدَ ذَلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ

“İsrailoğullarına (Kitapta) şunu yazdık: “Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa sanki bütün insanları yaşatmıştır. Andolsun ki, onlara resullerimiz apaçık deliller (mucize ve âyetler) getirdiler. Ama onlardan birçoğu bundan sonra da (hâlâ) yeryüzünde aşırı gitmektedir.” (Mâide, 5/32) Nisâ Suresi’nde

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا

“Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı, bâtıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda (alıp vererek) yemeyin ve kendi canınıza kıymayın. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir.” (Nisâ, 4/29) şeklinde ayetler yer almaktadır.

Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan ayetlerden sadece bazılarına yer verdiğimiz örneklerde görüldüğü üzere en temel insani hak ve dokunulmazlık hayatta kalma hakkı, yaşama hakkıdır.⁷⁸ Kur’ân-ı Kerîm’de yaşam hakkının dokunulmazlığı kişinin kendisi,

⁷⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Güleç, “İslam Hukukunda Can Güvenliği” Dokuz Eylül Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir, 1998, S. 10, s. 18.

aile fertleri ve diğer insanların hayat hakkı açısından ifade edilmiş, insan hayatının mahremiyeti, dokunulmazlığı, bütün insanlık kadar değerli görülmüştür.

Özel hayatın gizliliği, insanların özel hal ve durumlarının, gizli kalması gereken bilgilerinin korunması en temelde yaşam hakkı mahremiyetinin korunmasına bağlıdır. Can güvenliğinin söz konusu olmadığı bir durumda özel hayatın gizliliği gibi bir mahremiyet hakkının korunmasından söz edilmesi dahi mümkün olmayacaktır. Buradan hareketle Kur’ân-ı Kerîm’de mahremiyete ilişkin eğitsel kazanımlarının temelinde, hayat hakkının dokunulmazlığının öncelenmesi gerektiğini vurgulamamız gerekecektir.

Mahremiyetin düşüncesinde yer edinen en başat unsurlardan biri de beden dokunulmazlığıdır. Aynı zamanda mahremiyet denildiğinde ilk akla gelen hususlardan biri de beden dokunulmazlığıdır. Hiçbir kimse izin verilmediği müddetçe bir başkasının bedenine dokunamaz, gereğinden fazla yaklaşamaz ve rahatsız edici bir şekilde bakamaz, böylesi bir tavır takınamaz. Beden mahremiyeti en çok beden dili kullanılarak ihlal edilmektedir. İnsanlarla alay edilmesi, kaş göz ifadeleriyle istihza yapılması menfi davranışlar olarak ayetlerin temas ettiği hususlardandır. Hümeze Sûresi bunun en belirgin örneğidir: “*Mal toplayan ve onu durmadan sayan, insanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretiyle alay eden her kişinin vay haline!*” (Hümeze, 104/1-2) Beden dili, insanlar arası iletişim de önemli bir belirleyici ve duygu aktarım aracıdır. Beden dilinin kullanılması; genel olarak fiziki duruş, yöneliş ve oturuş pozisyonu, el ve kol hareketleri, yüzde belirgin olan ifade, jest ve mimikler, gözlerin karşı kişiye bakış açısı, göz teması, ses tonu, iletişim kurulan kişi ile arada bırakılan mesafe, kullanılan hitap şekli vb. durumların tamamı mahremiyete dair bir işaret taşımaktadır.

“Tarihsel süreç içerisinde beden farklı disiplinler tarafından inceleme altına alınmış üzerine sözler söylenmiş kuramlar ortaya atılmıştır Tıp felsefe

sosyoloji psikoloji gibi insanın bütün olarak incelenmesi üzerinde duran bilim dallarının birlikte veya tek başına yaptığı çalışmalarda karşımıza çıkan beden ve bedene ilişkin açıklamalı kavramlardan özellikle beden imgesine baktığımızda konuya duyulan ilginin 1988'lerde karşımıza çıktığını görebiliyoruz. Kişinin bedenine ilişkin bu imgenin içinde tüm tutumları, duyguları, davranışları, düşünceleri inançları yer almaktadır.”⁷⁹

Beden dili öz saygıyı, muhatabımıza verdiğimiz değeri ve muhatabımızın kişilik onuruna, haysiyet ve mahremiyetine gösterdiğimiz saygıya dair izler taşır. Gizliliğe, aile hayatına, kadının sahasına ve yabancıların bakışlarına yasaklananlara ilişkin⁸⁰ olan mahremiyet, kişinin kendi özeli ve kişiye özgü bir mekân demektir. Yani beden, mahremiyeti sayesinde, başkalarının nüfuzuna büyük oranda kapatılmış bir sosyal mekânın teşekkülü sağlanmış olmaktadır.⁸¹

İnsana bahşedilmiş olan bedeni, dünya hayatında varlığını kaim kıldığı, benliğin kendisinde şekillenip var olduğu, varlık âleminde bir yer edinmesine ve ontolojik nesneliliği kazandığı hüviyetsel bir formdur. İnsan duygusal yönlerini bedensel unsurlarıyla ifade eder ve varlığını, bedeni biyolojik yaşamsalına devam ettiği müddetçe sürdürür. Beden mahremiyeti sadece fiziksel müdahaleden uzak kalma isteğini değil,

⁷⁹ Yıldız Dilek Ertürk, “**Bedenin İki Yansıması: Bedenle İletişim, İletişimde Beden.**”

İstanbul Üniv. İletişim Fakültesi Dergisi, 2006, S. 24, s. 106.

⁸⁰ Nilüfer Göle, **Modern Mahrem, Medeniyet ve Örtünme**, İstanbul, 2001, Metis Yay. s. 20.

⁸¹ Martı, **Hz. Peygamber’in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyet.**

kıyafet tercihi, sosyal medya mahremiyeti, hastalık durumları ve hasta hakları, bilinçdışı durumlar ve hatta yaşam sonrası cenaze hakları ve vefat sonrası beden mahremiyetini de içerisine almaktadır. Organ bağışı yapmak isteyen kişilerden hayatta iken müsaade alınması da bu bağlama dâhildir.⁸² İnsanlar hayatta iken ne kadar beden mahremiyeti hakkına sahipseler öldüklerinde de aynı haklara sahip olarak ölürlər. Dolayısıyla afet zamanlarında mahremiyet ilkesiyle hareket edilmesi gerektiğine dair yapılacak çalışmalar bu konuda çok ciddi ihtiyaç olan bir eksikliğin giderilmesine imkân tanıyacaktır.

En birincil mahremiyet hakkı olan yaşam hakkının devamı da beden dokunulmazlığıyla ilgilidir.

“Bir insanın mutlu olup huzur bulmasının en temel şartlarından biri, içinde güvenle yaşayabileceği bir ortamın sağlanmasıdır. Kişisel dokunulmazlık alanları tehdit altında bulunduğu sürece ferdin ve toplumun huzuru sağlanamaz. İslam’ın kadın ve erkek her birey için doğuştan tanıdığı temel haklardan biri olan canın korunması bedeninin korunmasını gerekli kılar. Bu koruma her türlü

⁸² Uluslararası sözleşmelerde, organ ve doku nakli kayıt altına alınmaktadır. Türkiye’nin taraf olduğu 1997 tarihli “Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi’nin 19 ila 22. maddeleri, organ nakli konusunu düzenlemektedir. Türk Hukuk Sitesi, <http://www.turkhukuksitesi.com/> İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi. 9 Aralık 2003 tarihli ve 25311 sayılı Resmi Gazete.

art niyetli müdahaleden, kem gözden, kötü sözden, taciz ve şiddetten bedenini muhafaza edilmesi anlamına gelir.”⁸³

Bedensel mahremiyet, mahremiyetin dâhil olduğu bütün alanlarda olduğu gibi asla tek taraflı değildir. Bir insan kendi sınırların korumaya bir başkasının sınırlarının mahremiyetine riayet ederek başlamış olur.

Kur’ân-ı Kerîm’de ‘mahremiyet’ kavramıyla aynı kökene sahip olan kelimelerin kullanılış yerlerinden bir diğeri de Yüce Allah’ın bir davranışı haram olarak belirlemesi yani hüküm koymasıdır. Bu hükümler, mahremiyet alanına ilişkin olan, aynı zamanda özel ve kamusal alanın güvenliğine, bireysel ve sosyal ahlâka dair de dini hükümlere ilişkin yasaklılık, haram kılınmışlık kapsamında yer alan hükümlerdir. Kur’ân-ı Kerîm’de haram kılındığı belirtilmiş tüm uygulama ve davranışların birey ve toplum güvenliği, sosyal ahlâkın korunması ve mahremiyet alanlarının muhafazası ile çok yakın bir bağı vardır.⁸⁴ İbadet, ahlâk, aile hukuku, miras hukuku, davranışlar, söylemler, ticaret ahlâkı, gıda tüketimi vb. alanlara dair haram kılındığı belirtilmiş hususlar Allah Teâlâ’nın koyduğu, sınır ve çerçevesini belirlediği alanlar olduğu için ‘Allah’ın hududu, sınırları’ olarak nitelendirilmiştir.⁸⁵ İlgili ayetlerden bir örnek verecek olursak;

⁸³ Mehmet Paçacı, Esra Gözeler, vd. **Hayat Rehberi Kur’an**, Konulu Tefsir, Ankara, 2021, DİB Yay. C. 4, s. 84.

⁸⁴ Yüksel Çayıroğlu, “**Helâl ve Haramlarla İlgili Kaide ve İlkeler**” Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2018, C. 18, S. 1, s. 630-633.

⁸⁵ Allah’ın hududu olarak belirtilen ifadelerin yer aldığı diğer bazı ayetler için bkz: Bakara, 2/187, 229, 230, Nisâ, 4/13, Mücâdele, 58/4, Talâk, 64/1.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ

الْعَظِيمُ

“Bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kim Allah’a ve peygamberine itaat ederse Allah onu, altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır, orada devamlı kalıcıdırlar; işte büyük kazanç budur.” (Nisâ, 4/13) Ayetini burada zikredebiliriz. Allah’ın hududuna yani koymuş olduğu sınırlara riayet edilmesi, mahremiyetin sınırlarına da riayet edilmesini kapsamış olacaktır. Allah’a hiçbir şeyin mahrem kalmayacağı hakikati, kulların kendi aralarındaki mahremiyet sınırlarına riayet edilmesi hususunda yegâne motive kaynağıdır. İnsanlara karşı işlenen hatalar, yapılan haksızlıklar ne kadar mahrem olarak saklanırsa saklansın, kullarını sürekli görüp gözeten Allah Teâlâ’dan gizlenemeyecek ve Allah’ın mahrem sınırlarına riayet edilmesi gerektiği öğrenilmiş olacaktır. Allah’ın mahrem sınırlarına riayet etmek, kullara karşı mahremiyet ihlali yapılmaması demektir. “O tövbe-kârlar, ibadet edenler, hamdedenler, dünyada yolcu gibi yaşayanlar, rükûa varanlar, secde edenler, iyiliği teşvik edip kötülükten alıkoyanlar, Allah’ın sınırlarını gözetenler; müjdele o müminleri!” (Tövbe, 9/112) Allah’ın sınırları gözetildiği ve dolayısıyla insanların mahremiyet haklarına riayet edildiğinde ise ayette belirtilen müjde mükâfatı söz konusu olmaktadır.

Haram kılınmış davranışlara ilişkin ifadelerin yer aldığı ayetlerden bir örnek vermek gerekirse;

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ
سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

“De ki: “Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi Allah’a ortak koşmanızı ve Allah

hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.” (A’râf, 7/33) ayetine işaret edebiliriz.

Bir diğer örnek;

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ
الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ
أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal onların «Alım-satım tıpkı faiz gibidir» demeleri yüzündendir. Hâlbuki Allah, alım-satımı helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisinin ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar.” (Bakara, 2/275) ayet örneğini de vermemiz ve örnekleri çoğaltmamız mümkündür ancak kökene dair kullanış yönlerini ele aldığımız bu bağlamda diğer başlıklardaki örneklerle konumuzun çerçevesini belirlemek istiyoruz.

Kur’ân-ı Kerîm’de haram kılındığı belirtilmiş olan bir başka alan gıda tüketimine dairdir. İlgili ayetlere yer verip daha sonra bir değerlendirme yapacak olursak başlıca aşağıda yer alan örneklerle değinebiliriz.

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ
اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Allah size yalnızca murdar eti, kanı, domuz etini ve Allah’tan başkasının adına kesilmiş olanı haram kıldı. Ama biri zorda kalırsa, haksızlığa sapmadıkça, sınırı aşmadıkça kendisine günah yoktur. Biliniz ki Allah bağışlayan ve esirgeyendir.” (Bakara, 2/173)

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ۚ

“Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç; boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekten düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar, bir de fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı...” (Mâide, 5/3)

قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“De ki: “Bana vahyedilende, murdar et (meyte) veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimse için yasaklanmış bir şey bulamıyorum. Ama biri zorda kalırsa, haksızlığa sapmadıkça, sınırı aşmadıkça (yiyebilir). Çünkü Rabbin bağışlayan ve esirgeyendir.” (En'âm, 6/145)

Evlenilmesi ebedi olarak yasaklanmış kimseler (mahrem) için de aynı kökten gelen haram kılınmışlık ifadesi kullanılmıştır. Osmanlı dönemi medrese geleneğinde ‘ahvâl-i şahsiye’⁸⁶ olarak nitelenen aile hukuku alanına dair olan bazı hususlar da (حرم)

⁸⁶ Ahvâl-i şahsiyye teriminin ve buna bağlı sistematik ayırımının İslâm ülkelerinde kullanılması, klasik şer’iyye mahkemelerinin yanı sıra muhtelif isimler altında yeni mahkemelerin kurulmasıyla başlamış ve bu tarihten itibaren şer’iyye mahkemelerinin görev alanı daha ziyade ahvâl-i şahsiyye ile sınırlandırılmıştır. Nitekim Osmanlı Devleti’nde nizâmiye mahkemelerinin kurulmasıyla belli bir zaman dilimi içerisinde şer’iyye mahkemelerinin görev alanı ahvâl-i şahsiyye ile sınırlı tutulmuştur. Aynı

kökünden gelen kelime ile ifade edilmiştir. Kur’ân-ı Kerîm temelinde mahremiyet kavramının en kök anlamları arasında nikâh akdine dair ilkeler gelir. Bu husus genel olarak konunun ifadesi sadedinde “muharremât” olarak tabir edilir. Evlenilmesi mümkün olan taraflar ile evlenilmesi mümkün olmayan, evliliğin mümkün olmamasının sürekli mi yoksa geçi bir engel mi olduğuna dair hususları ele alan geniş bir yelpazenin ve ayrıntılı konunun tek kelimeyle ifade edilmesini mahremiyet ile aynı kökenden türeyen “muharremât”⁸⁷ kelimesi karşılamaktadır.

şekilde Mısır’da 1883’te Osmanlılar’daki Nizâmiye Mahkemelerinin karşısı olan el-Mehâkimü’l-Ehliyye’nin kurulmasından kısa bir süre sonra 1897 tarihli bir nizamnâme ile şer’iyye mahkemelerinin görev alanı ahvâl-i şahsiyyeye münhasır kılınmıştır. Yalnız hangi konuların ahvâl-i şahsiyye içerisine girdiği hususu, zamanla bu davalara bakacak mahkemelerin görev alanlarının değişmesiyle ilgili olarak değişiklik göstermiştir. Mısır’da önceki uygulamaya bir açıklık getiren 1934 tarihli Mısır Temyiz Mahkemesi kararıyla şahıs, aile ve miras hukuku konularının yanı sıra vakıf ve hibenin de dinî yönü olan konular olması dolayısıyla ahvâl-i şahsiyye kapsamına alınmasına karşılık, 1953 tarihli Suriye, 1957 tarihli Fas, 1959 tarihli Irak ve 1976 tarihli Ürdün ahvâl-i şahsiyye kanunları vakıf ve hibeye yer vermemiş ve ahvâl-i şahsiyyeyi sadece şahıs, aile ve miras ile sınırlı kılmıştır. (Mehmet Âkif Aydın, “Ahvâl-i Şahsiyye”, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1989, C. 2, s. 192.)

⁸⁷ Kur’ân-ı Kerîm’de evliliğe ilişkin hükümlere ayrıntılı biçimde yer verilirken evlenilmesi haram olan kadınlar da sayılmıştır. Muharremâtın açıklanmasına Câhiliye dönemi nikâh türlerinden olan üvey anneyle evlenme yasağının tebliğiyle başlanmış, babaların evlendiği kadınlarla evlenmek “edepsizlik, iğrenç bir fiil ve kötü bir yol” olarak nitelenmiştir. (Nisâ, 4/22) Daha sonra evli kadınlarla evlenmenin de haram,

Konuya bu açıdan bakıldığında, mahremiyetin Kur'ân-ı Kerîm'de ilk planda karşılık bulduğu anlamın evlilik akdine dair hükümler ve belli sınırlar olduğunu söyleyebiliriz. Buradan hareketle de; Kur'ân-ı Kerîm'de mahremiyetin, aile yapısı ve insan neslinin korunması, sağlıklı, meşru ve temiz bir şekilde devamının sağlanması amacı ile en

sayılanların dışında kalan kadınlarla evlenmenin ise helâl olduğu belirtilmiştir. (Nisâ, 4/24) Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'de iddet bekleyen kadınla evlenmenin yasaklandığı (Bakara, 2/235) bir kimsenin üç defa (üç talâkla) boşadığı eşi bir başkasıyla evlenip bu evlilik sona ermeden onunla tekrar evlenmesinin helâl olmadığı (Bakara, 2/230), tek kadınla evlilik esas olmakla birlikte şartlarına uyarak birden fazla kadınla evlenmek isteyen erkek için bu sayının dörtle sınırlı olduğu, yani dörtten fazla kadını nikâhı altında tutmasının yasaklandığı (Nisâ, 4/3) bildirilmiştir. Önceleri müslümanların din ayırımı yapmaksızın istedikleri kimselerle evlenmeleri serbestken Medine'ye hicretin ardından kadın olsun erkek olsun kâfir ve müşriklerle evlenmeleri yasaklanmış (Mümteherine, 60/10), Medine döneminin sonlarına doğru müslüman erkeklerin Ehl-i kitap'tan olan iffetli kadınlarla evlenmelerine izin verilmiş, müslüman kadınların gayri müslimlerle evlenme yasağı devam etmiştir (Bakara, 2/221; Mâide, 5/5). Öte yandan evlenmenin cinsî arzuları tatminin ötesinde nefsi kötülükten koruma ve neslin insan onuruna uygun biçimde devamını sağlama gibi bir amaçla meşrû kılındığını ifade eden, iffetin önemini vurgulayan, gayri meşrû ilişkileri yasaklayan âyetlerden ve özellikle zina fiilini işleyenlerin iffetli kişilerle evlenmeye lâyık görülmediği izlenimini veren üslûptan (Nûr, 24/3) hareketle bazı âlimler, zina edenlerin iffetli kimselerle evlenemeyeceği veya belli şartlar altında evlenebileceği sonucuna ulaşmışlardır.

(Fahrettin Atar, “Muharremât”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Ankara, 1989, C. 31, s. 6-8.

temel mahremiyet hakkı olan can dokunulmazlığını, can dokunulmazlığının tam olarak karşılık ve değer bulduğu aile kurumunun korunması ve kollanması amacına matuf olduğunu ifade edebiliriz.

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُمُ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَّائِكُمُ اللَّاتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ اللَّاتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُوراً رَحِيماً

“Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle zıfafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, -eğer anneleri ile zıfafa girmemişseniz onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur- öz oğullarınızın karıları, iki kız kardeşi (nikâh altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler (önceden yapılan bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.” (Nisâ, 4/23)

جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَاماً لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ ذَلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

“Allah; Kâbe’yi, o saygıdeğer evi, haram ayı hac kurbanını ve (bu kurbanlara takılı) gerdanlıkları insanlar(ın din ve dünyaları) için ayakta kalma (ve canlanma) sebebi kıldı. Bunlar, göklerde ve yerde ne varsa hepsini Allah’ın bildiğini ve Allah’ın (zaten) her şeyi hakkıyla bilmekte olduğunu bilmeniz içindir.” (Mâide, 5/97) ayetiyle Kâbe’nin ihtiramı, saygınlığı ve dokunulmazlığına işaret edilmiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرِ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ

“Ey iman edenler! Akitleri(n gereğini) yerine getiriniz. İhramlı iken avlanmayı helal saymamak üzere (aşağıda) size okunacaklar dışında kalan hayvanlar, sizin için helâl kılındı. Allah dilediğine hükmeder.” (Mâide, 5/1) Ayetinde hac ve umre ibadetlerinde özel olarak giyilmesi gereken ‘ihram’ kelimesi de aynı kök ile ifade edilmiştir.

Aynı Sûre’nin 96. Ayetinde geçen ifadelerde yine aynı hükme tabi olarak yer almıştır:

أَجَلٌ لَّكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعاً لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحَرَّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

“Hem size hem de yolculara fayda olmak üzere (faydalanmanız için) deniz avı yapmak ve onu yemek size helâl kılındı. İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı. Huzuruna toplanacağınız Allah’tan korkun.” (Mâide, 5/ 96)

Burada örneğini verdiğimiz ayetlerde işaret edilen ‘ihramlı olma’ hali, mahremiyetin mütekabiliyet esasına dayalı olduğunun izahı sadedinde önem arz etmektedir. Yani bir taraftan mahremiyet dokunulmaz olmayı hak edişi ifade ederken, sınırlara riayet etme, canlıya, bitkiye zarar vermeme, öldürmeme gibi çok net ve belirgin ihram yasaklarıyla da bu ibadeti yapan kimselere sorumluluk yüklemiş olmaktadır.

Çalışmamızın temel kavramı olan “mahremiyet” kavramı, Kur’ân-ı Kerîm’de gerek morfolojik olarak ve gerekse bağıl anlam değeri açısından; “hüküm, hürmet, dokunulmazlık, saygınlık, sınırlılık ve aile-evlilik hukuku” alanlarına tekabül eden bir çerçevede kullanılmıştır. Önceki başlıklarımızda örneklerine yer verdiğimiz üzere; helal-haram bağlamında Kur’ân-ı Kerîm’de belirtilmiş hükümlerle birlikte tüketilmesi

haram olan gıdaların belirlenmesinden nikâh akdinin taraflarının kimler olup olamayacağı hususlarının tamamı haram-mahrem kavramları üzerine bina edilmiş olan mahremiyete ilişkin alanlardır.

Yukarıda başlıklar olarak yer verdiğimiz ve ilgili ayetlere değindiğimiz konuların mahremiyete dair olan bütünleşik odağında yer alan; “yaşam hakkının dokunulmazlığı, yapılması yasaklanmış davranışlar, tüketilmemesi gereken gıdalar, evlenilmesi ebedi olarak yasaklanmış kimseler, (mahrem) Kâbe’nin dokunulmazlığı, savaşın haram kılındığı aylar, şehirlerin dokunulmazlığı, hac/umre ibadetinde kullanılan özel kıyafet” hususları; İlahi emirlerin, insanın, ailenin, mekânın, zamanın, gıdanın dokunulmazlığına, saygınlığına ve kutsallığına karşılık gelmektedir.

2.2. Mahremiyet Kavramının Semantiği

Semantik açıdan mahremiyet kavramını ele almakla birlikte konumuzun kilit kavramı olan ‘mahremiyet’ hakkında daha belirgin bir anlambilim yapı çerçevesinde kavramın ileri düzey mana katmanlarına işaret etmiş olmaktayız. Mahremiyet kavramı, Kur’ân-ı Kerîm’de kelime olarak yer almamaktadır. Bununla birlikte; Kur’ân-ı Kerîm’in bütünlüğü çerçevesinde konunun ele alınışı ve öncelenişi açısından baktığımızda;

- 1- İnsan canına kıyılmaması, açlık endişesiyle çocukların öldürülmemesi,⁸⁸
- 2- Anne ve babanın odasına izinsiz girilmemesi,⁸⁹
- 3- İkamet edilen evlere habersizce arka taraflarından girilmemesi,⁹⁰
- 4- Gözlerin harama bakmaktan sakındırılması,⁹¹

⁸⁸ İsra, 17/31.

⁸⁹ Nûr, 24/58-59.

⁹⁰ Bakara, 2/189.

- 5- Evlenilmesi yasaklanmış kişilerle evliliğin haram kılınması,⁹²
- 6- Evlilik dışı bir bereberlikten mutlak olarak sakınılması,⁹³
- 7- İnsanların arkasından konuşulmaması, lakap takılmaması,⁹⁴
- 8- İnsanlar hakkında olumsuz/kötü düşünce içerisinde olunmaması,⁹⁵
- 9- İnsanların özel hallerinin araştırılmaması,⁹⁶
- 10- Kesin bir bilgi olmadan eldeki bulgularla hareket edilmemesi,⁹⁷
- 11- Yapılan iyiliklerin ardından insanların incitilmemesi,⁹⁸
- 12- Yapılan ibadet ve iyiliklerin sadece Allah Teâlâ'nın rızası gözetilerek yapılması, gösteriş ve riyadan uzak durulması,⁹⁹
- 13- Yapılan günah ve kötülüklerin yapan kişi tarafından bile olsa ifşa edilmemesi,¹⁰⁰
- 14- İnsanların duygularını istismar edebilecek münafıklık özelliği taşıyan davranışlardan uzak durulması,¹⁰¹
- 15- Kin ve öfkenin adalet duygusunun önüne geçmemesi¹⁰² vb.

⁹¹ Nûr, 24/30-31.

⁹² Nisâ. 4/22-23.

⁹³ İsrâ, 17/32; Mü'minûn, 23/5; Furkân, 25/68.

⁹⁴ Hucurât, 49/11.

⁹⁵ Hucurât, 49/12.

⁹⁶ Hucurât, 49/12.

⁹⁷ İsrâ, 17/36.

⁹⁸ Bakara, 2/262-263, 267.

⁹⁹ Bakara, 2/272; Maûn, 107/1-7.

¹⁰⁰ En'âm, 6/120, 151.

¹⁰¹ Bakara, 2/14.

“mahremiyet” alanına dahil olan tutum, düşünce ve davranışların Kur’ân-ı Kerîm içerisinde direkt olarak müstakil konular halinde yer almış olmasını ifade edebilecek ve tüm bu alanların üst başlığının belirlenmesi durumunda bu başlığı karşılayabilecek kavram, “mahremiyet” kavramıdır.

Çalışmamızın amaçları doğrultusunda mahremiyetin engin anlam dünyasına baktığımızda ve mahremiyeti şemsiye kavram olarak düşündüğümüzde, bu şemsiyenin altında birey, aile, toplum, iman, ibadet, ahlâk, eğitim, güvenlik, sosyal yaşam ve sanal âleme dair mahremiyetin kapsamına giren, mahremiyet bağlamından ayrı düşünülemeyen hususların yer aldığını görmekteyiz. Kur’ân-ı Kerîm’in insanın onur, izzet ve haysiyetine ilişkin her türlü istismarı kesin bir dille yasaklanması, insanın aile, mesken, özel hal ve durumlarına dair mahremiyetinin koruma altına alınması vb. hususlara baktığımızda, her birinin mahremiyetin bir alanına ve anlam dünyasına karşılık geldiğini görmekteyiz. İfade ettiğimiz hususların ayetler bütünlüğünde mahremiyetin alanına dâhil olması, mahremiyetin semantiğinin yapılmasını gerekli kılmıştır. Kimi yerde bir ayetin kendisi, kimi yerde ayetin içerdiği kapsamın bir bölümünde, başka bir ayette geçen bir kelimenin anlam öbeğinde mahremiyeti aramaya, bağlamını kurmaya ve konu bütünlüğünü anlamaya gayret ettik. Mahremiyetin semantiği alanına ayrıca bir başlık açmamızın sebebi de tam olarak bu gerçekliktir. Bir konu bağlamı ve bu bağlamın muhtevası açısından kelimeler, ifadeler, yaklaşımlar, ilgili kavramlar ve tüm bunların yorumlanış biçimleri inanç, kültür, medeniyet ve düşünsel arka plan açısından çok önemli ölçütlerdir.¹⁰³

¹⁰² Mâide, 5/8.

¹⁰³ Hasan Yılmaz, **Semantik Analiz Yönteminin Kur’ân’a Uygulanması**, Bursa, 2007, Kurav Yay. s. 131.

Dini ya da ahlâki, bir dili oluşturan terimler, dilin ifade ettiği anlam değerleri üzerinde bir yapı oluşturur. İlgili alanın çalışılmasında önemli olan ölçüt; kelime, kavram, terim ve bunların kullanımıyla ilgili inceliklerin ve ayırt edilmesi gereken özelliklerin tespit edilebilmesidir. Dili kullanan ve değer yargılarını özel bazı kavramlarla ifade eden toplumların kelime ve kavramları kullanımlarında yaptıkları tercihleri, ilgili kültür ya da dilin ortak özelliklerine dair izler taşımaktadır.¹⁰⁴ Buradan hareketle, mahremiyet kavramının semantik analizine baktığımızda; davranışsal, fiziksel, düşünsel, hukuksal, psiko-sosyolojik düzeylerin tamamında bir dokunulmazlığı, saygınlığı, sınırlılığı, kişiye özgü oluşu ifade eden bir anlamsal yapı karşımıza çıkmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm çerçevesinde ise bu anlamsal yapının bir yansıması olarak temelde aynı anlam derinliği korunmakla birlikte farklı alanlara karşılık gelmesiyle bu alanların sınırlılığına ilişkin çok türevli bir kullanım biçimi olduğunu görmekteyiz. Mahremiyet kavramının Kur'ân bütünlüğü açısından değerlendirilmesi, kelime, kök, semantik, anlam ya da bağlam olarak Kur'ânî bir yönü olan kavramların analizinde dikkat edilmesi gereken hususlardan bağımsız düşünülmemelidir. Kur'ânî kavramların lafız, mana, bağlam ve insicam açısından birbirleriyle aynı mana katmanlarına sahip olan kelimelerden tamamen ayrı ve bağımsız düşünülmesi söz konusu değildir. Bu minvalde, Kur'ân-ı Kerîm'de bir vecihle yer alan bir kavram, bir başka yerde aynı bağlamın bir başka yönüne işaret eder halde bulunabilmektedir.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Toshihiko Izutsu, **Kur'an'da Dini ve Ahlâki Kavramlar**, Çev: Salahattin Ayaz, İstanbul, 2019, Pınar Yay. s. 57.

¹⁰⁵ Burhan Sümertaş, **Sıdkın Semantik Serüveni**, Ankara, 2017, İSAM Yay. s. 7.

Mahremiyet kavramı muhtevasında en geniş anlam öbeğini insan onuruna ayırmıştır. Mahremiyet kavramının epistemolojik değerinde, tek taraflı ve sadece bireysel boyutu olan bir dünya görüşü hâkim değildir. Mahremiyet epistemolojisinde karşılıklı haklar ve bu haklara riyeti gerekli gören sorumluluklar söz konusudur. Mahremiyet olgusunun toplumsal ve küresel bir boyut kazanarak evrensel değerlere objektif olarak yaklaşabilme ve ilgili değerlerin içselleştirilmesinin Kur’ân-ı Kerîm’de temellendirilerek, öncelikle bireysel kazanım haline gelmesinde din eğitiminin dünya görüşü önem arz etmektedir. *“Din eğitimi, geniş bir değerler eğitimi sürecinin bütünleyicisi durumundadır. Bütün değerler ve değer sistemleri gerçeğin ve insan tabiatının yapısı ile ilgili inançlara dayalıdır.”*¹⁰⁶

Kur’ân-ı Kerîm merkezli kavramların yorumlanması ve doğru anlaşılma süreçleri sadece morfoloji, etimoloji ve semantik bağlamıyla sınırlı değildir. Kavramların bilişsel ve duyuşsal aşamalardan öte içsel bir değer kazanması, psikomotor düzeye çıkarılarak içselleştirilmesi, dini eğitim süreçlerinin bilimsel değerler eşliğinde yürütülmesiyle mümkündür. Mahremiyet kavramının Kur’ân’î bir temelde ele alınacak olması, kavramın diğer alanların inceleme yöntem ve metotlarından farklı olarak değerlendirilmesine imkân tanıyacaktır. Eğitsel ve kazanımsal yönleri olan, birey ve toplumun pratik hayatlarında direkt olarak yansıması bulunan kavramların, ilgili bilim dallarınca ele alınması ve bu bağlamda bir farkındalık oluşturulması, bilimsel çalışmaların amacına uygun bir şekilde neticelenmesinde önemli bir faktördür.

¹⁰⁶ Robert Jackson, **Din eğitimi: Yorumlayıcı Bir Yaklaşım**, çev: Üzeyir Ok, M. Ali Özkan, İstanbul, 2005, dem Yay. s. 26.

Kur'ân-ı Kerîm'de mahremiyet kavramı semantik açıdan iman, ibadet ve ahlâk ekseninde, insan davranışları ve toplumsal boyutları, ibadet sosyolojisi, birey-toplum ilişkileri vb. konularda varlık göstermiştir. Çalışmamızda din eğitimi bağlamıyla değerlendirmeye çalıştığımız konu ve ilgili kavramların çoğunluğunu, mahremiyetin çok yönlülüğüne imkân tanıyacak olan konu bazlı alanlar oluşturmuştur. Psikolojik ve sosyolojik boyutları olan birey ve toplum davranışlarıyla ilişkilendirilmiş alanlarda ön plana çıkan mahremiyet öğeleri de çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

Mahremiyet olgusunun, kavram yönlü ve konu odaklı tahlilleri üzerinden ele alınabilecek ana ve alt başlıkları, Kur'ân-ı Kerîm muhtevası içerisinde doğrudan ya da dolaylı olarak, direkt değinilerek, konu içinde bağlamı verilerek ya da atıfta bulunmak suretiyle yer almaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de türevleri ve müradiflerinin kalıpları incelendiğinde mahremiyet mefhumunun, mahremiyete konu hükümler, mahrem zamanlar ve mahrem mekânlara da işaret ettiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda kişilerin özel durumları, sırları, şahsi mekânları ve özel zamanları, bir diğer ifade ile şahsi hukuktan doğan bütün hakları insanların mahremidir.¹⁰⁷

Mahremiyetin semantik açıdan değerlendirmesini yaparak mahremiyet eğitimine temel teşkil edecek hususların belirlenmesinde bir kapsam ve çerçeve çizmeye çalıştık. Yine bu amaca matuf olarak mahremiyetin semantik dünyasında yer aldığını düşündüğümüz kavramları da kaydettik. Elbette bizim oluşturduğumuz semantik bağlam ve anlam dünyasında eksiklikler olacağının da farkındayız.

¹⁰⁷ Selahattin Fettahoğlu, “Mahrem Namahrem, İffet ve Namus Kavramlarının Semantiği ve Kur'an'da Kullanılışı”, 2016, Journal of Turkish Studies. S. 11. s. 269.

2.2.1. Mahremiyet ve Hayâ

Mahremiyetin semantiği çerçevesinde değinmek istediğimiz bir diğer konu mahremiyet ve hayâ konusudur. Hayâ kavramı sözlük olarak; “edep, namus, iffet, utanma, çekinme, âr, günahahtan uzak durma” anlamlarına karşılık gelmektedir.¹⁰⁸ Hayâ kavramı terim olarak, insanın nefsin kötü arzu ve emellerine uymayıp kötü davranışları terk etmesi, bunlardan rahatsız olması, yanlış bir davranış sonrasında son derece mahcubiyet hissetmesi ve öncelikle Allah’a karşı sorumluluk duyması anlamında kullanılmaktadır.¹⁰⁹ Hayâ duygusunun kazanımı, insan için sürekli rehberlik edecek bir arkadaş gibidir. Hayâ duygusundan mahrum olan insan, kötülüğü tercih etme konusunda hiç çekinmeden hareket edebilir. İşlediği kötü davranışlardan hayâ etmeyen insanı, ahlâki değer ve ilkelerle buluşturmak çok zordur.¹¹⁰

Mahremiyet ontolojik olarak ilk insanın bilişsel ve duyuşsal genetiğinde var olan bir özelliktir. Hz. Âdem ve Hz. Havva örneğinde anlatılan insanın ilk mahremiyet odaklı tepkisi kıyafet ihtiyaçlarını karşılamak üzere olmuştur. (A’raf, 7/22) Bu hadiseden, mahremiyetin bir bileşeni olan utanma duygusunun insan tabiatından mütemmim bir cüz olduğunu anlamaktayız.

¹⁰⁸ Şemsettin Sami, **Kâmûsu Türkî**, İstanbul, 1998, Alfa Aktüel Yay. C. I, s. 194.

¹⁰⁹ Ebü’l-Fazl İyaz b. Musa Kadı İyâz, (v. 544/1149) **eş-Şifâ bi Ta’rifi Hukûki’l-Mustafâ**, **Beyrut**, 2002, Daru İbn Hazm Yay. s. 118.

¹¹⁰ Kınalızâde Ali Efendi, (v. 979/1572), **Ahlâk-ı Alâî**, Haz. Mustafa Koç, İstanbul, 2007, Klasik Yay. s. 105.

Mahremiyet duygusu kaybolmamış her insan utanma hissini tabi olarak benliğinde taşır.¹¹¹ Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın işledikleri hata sonucu mahrem yerleri ortaya çıkınca, cennet yapraklarıyla örtünmeye çabaladıkları düşünüldüğünde, insanın mahremiyetine dair ilk algının insanla yaşıt olduğunu söylemek mümkündür.¹¹² Utanma duygusu da insanın manevi doğasında var olan ve insanı hem yanlış yapmaktan hem de korumasız kalmaktan kurtaran bir duygudur. Utanmayı da içine alan hayâ duygusu ise bilinçli, kontrollü ve dinamik bir şekilde mahremiyeti kuşanmışlığı ifade eder. “*İman yetmiş küsur bölümdür. Hayâ da bu imandan bir bölümdür.*”¹¹³ Hadisi, iman ile hayânın birbiriyle olan sarsılmaz bağına işaret etmektedir. Bu evrensel gerçeklik mahremiyet gerçekliğinin en temeline işaret eden unsurlardan biri olmakla beraber, “İnsanın bedensel mahremiyetine yönelik ihlali, insanın fitratının getirdiği utanma duygusu ile birlikte ele aldığı ve ona zarar vermemeyi hem ahlâki bir görev şeklinde yüklediğini ve mahremiyet sınırını belirleyerek de hukuki yükümlülük haline dönüştürdüğü görülmektedir.”¹¹⁴ Bahsi geçen yükümlülük ise daima insan haklarını ve onurunu koruma amacını taşıyan hukuk temelinde ele alınmış gelmiştir.¹¹⁵

¹¹¹ Mehmet Paçacı, Esra Gözeler vd. **Hayat Rehberi Kur'an**, Konulu Tefsir, Ankara, 2021, DİB Yay. C. 4, s. 82.

¹¹² Huriye Martı, “**Hz. Peygamber'in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyet**”, 2009, Marife Dergisi, Yıl 9, S. 2, s. 17.

¹¹³ Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî Müslim, (v. 261/875) **el-Camiü's-Sahih, Sahihu Müslim**, Kahire, Dâru'l-Hadîs, 1991, “İman”, 57.

¹¹⁴ Nurten Zeliha Şahin, “**Ahlâki ve Hukuki Boyutuyla Kur'an Perspektifinden İnsanın Savunmasızlığı**”, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2018/2, S. 41, s. 158.

Hayâ duygusunun varlığı, fitrî bir duygu olmasıyla birlikte, fitrî olan haya duygusunun gelişim süreci de doğrudan iman alanıyla ilgilidir. Hayânın kaynağında yer alan iman, davranışların ortaya çıkış süreçlerinde hayâ etkeninin davranışı biçimlendiren ve insanı yanlış davranışlardan uzaklaştıran yönü, mahremiyetin alanına karşılık gelmektedir. Mahremiyet olgusu, hayâ duygusunun ihlal ve istismar edilmesinin önünde adeta bir paratoner vazifesi görmektedir. Kur’ân-ı Kerîm özelinde hayâ duygusu, Allah Teâlâ’nın hakkı ve gerçeği söyleme ve bu konuda insanların doğru olanı anlaması konusundaki örneklendirmeleri verirken, hiç çekinmeden doğrudan ve gerektiği gibi söylenmesine dair bir gerçekliğe işaret etmektedir. “*Şüphesiz Allah hakkı açıklamak için sivrisinek ve onun da ötesinde bir varlığı misal getirmekten çekinmez.*”¹¹⁶ Bu ayette verilen örnekle, hayâ kavramına yüklenen bir değeri görmekteyiz. Hayâ, utanılabilir kötü bir davranış yapmanın önündeki engel ya da istemeden de olsa yanlış bir iş yapıldığında utanma duygusunun ortaya çıkması olduğu gibi, hak, adalet ve doğruluğun gereği için söylenmesi, ya da yapılması gereken hiçbir davranıştan geri durulmaması anlamına gelmektedir ki bu da mahremiyet hakkının her koşulda savunulması icab eden bir yönüne karşılık gelmektedir.

Hayatın ve hayânın insan varlığı ve değeri açısından bir başka husus ise Kur’ân-ı Kerîm’deki kullanışları yönüyle hayâ ile hayat kelimesinin aynı kökten gelmesidir.¹¹⁷ Hayâ duygusunun mahremiyetle bağlamı da en temel mahremiyet hakkının hayat hakkı

¹¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Fahrettin Atar, **İslam Adliye Teşkilatı Ortaya Çıkışı ve İşleyişi**, Ankara, 2020, DİB Yay.

¹¹⁶ Bakara, 2/26.

¹¹⁷ Âl-i İmrân, 3/27; En’âm, 6/95; Yûnus, 10/31; Rûm, 30/19.

olduğu düşünüldüğünde ilgili kavramların semantik yönü daha belirgin bir şekilde ifade edilmiş olacaktır.

2.2.2. Mahremiyet ve Tecessüs

Tecessüs konusunun mahremiyetin semantiği kapsamında değerlendirilmesini, tecessüsün mahremiyetin istismarına yönelik bir tutum olarak karşımıza çıkması yönüyle önemli görmekteyiz. Özel hayatın gizliliği, hiçbir şekilde ifşa edilmemesi gereken bir hüviyete sahiptir. Merak etme, bilgi edinme, araştırma gibi son derece insani olan duygu ve düşünceler, bir başkasının özeline dair olan bir sınırı aşmaya varıyorsa orada ne bir özgürlükten, ne de bir tabilikten söz etmemiz mümkündür. Tecessüs, genel olarak “kötü niyetle haber peşine düşmek ve gizli durumları araştırmak”¹¹⁸ anlamında kullanılmıştır. “*Zandan sakının çünkü zan yalanın ta kendisidir. Birbirinizin konuştuğuna kulak kabartmayın, birbirinizin özel hallerini araştırmayın, birbirinizle üstünlük yarışına girmeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize kin beslemeyin, birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah’ın kulları! Kardeş olun.*”¹¹⁹ hadisinde belirtilen özel hallerin araştırılmaması hususu, bu başlıkta mahremiyet kavramıyla birlikte değineceğimiz ‘tecassüs’ kavramına işaret etmektedir.

Tecessüs aynı zamanda Kur’ân-ı Kerîm’de yasaklanmış davranış modelleri arasında yer almaktadır. İlgili ayet şöyledir: “*Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar gınahtır. Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin gıybetini*

¹¹⁸ Abdullah Kahraman, **İslam Hukuk ve Ahlâk İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği Mahremiyet**, Ankara, 2008, Ebabil Yay. s. 28.

¹¹⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, (v. 256/870) **el-Câmi‘u’s-Sahîh**, Kahire, 1990, Edep, 57, Dâru’l-Hadîs.

*yapmayın; herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Tabii ki bundan tiksindir! Allah'a itaatsizlikten de sakının. Allah tövbeleri çokça kabul etmektedir, rahmeti sonsuzdur.”*¹²⁰ Ayette ifade edilen hususların tamamı konumuzla ilgili olmakla birlikte başlığımız çerçevesinde odaklanacağımız kavram, ayette nehy, yani yasaklama, men etme, sakındırma sığasıyla “وَلَا تَجَسَّسُوا” şeklinde yer alan ‘tecessüs’ kavramıdır. Tecessüs; sözlükte “araştırmak, dikkatle bakmak” anlamındaki “cess” kökünden türemiştir. Gözetlemek, bir haberi araştırmak, iyice öğrenmek demektir. Ahlâk terimi olarak ise bir kimsenin özel durumunu merak edip öğrenmek için onun bilgisi ve rızası dışında gizlice araştırma yapmak anlamına gelmektedir.¹²¹

Bir başka açıdan tecessüs, kişilik hak ve ihlali olan mahremiyet sınırlarının aşılmasına giden yolu açmaktadır. Bu duruma mahremiyet ihlalinin ilk aşamasıdır da diyebiliriz. Eğitim temelli bir kazanım olduğuna sık sık vurgu yaptığımız mahremiyet bilinci, öncelikle düşünsel, sonra eylemsel bir süreçtir. Neticeye varılmamış olsa da, söz konusu olan insanların özel anlarına, hallerine, bilgilerine muttali olma, onları öğrenme çabasının varlığı ise mahremiyet ihlalinin ilk evresinin aşılmış olması demektir. Sonraki sürecin ne denli büyük çapta bir ihlale dönüşeceği ise önü alınamaz bir sonucu beraberinde getirebilecektir.

İnsanların, başka kişilerin özel hayatları ya da gizli durumları üzerinden bir gündemleri olması, birey ve toplum ahlâkı açısından çok ciddi bir sorundur. Mahremiyet eğitiminin sürekliliğinin sağlanması ve bu eğitimin mümkünlüğü,

¹²⁰ Hucurât, 49/12.

¹²¹ Mustafa Çağrıcı, “**Tecessüs**”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2011, C. 40, s. 246-247.

mahremiyet kazanımını tehdit ve tahrip eden olası tehlikelerin önlenmesiyle çok yakından ilgilidir.

2.2.3. Mahremiyet ve Suizan

Suizan ve tecessüs kavramları içerdikleri anlam bakımından birbirine çok yakın çağrışımları olan kavramlardır. En genel ve özlü ifadesiyle; insanların kusurlarını araştırma çabası anlamında kullandığımız tecessüs, her hâlükârda iyi bir niyetin ve düşüncenin bir sonucu değildir. Olumsuz bir düşünce, bir art niyet, ön yargı, ön kabul, peşin hüküm vb. sonuçlara odaklı bir yaklaşım olması münasebetiyle, esasında suizan kavramıyla iç içedir de diyebiliriz. Suizan en temel anlamıyla; olumsuz düşünme, peşin hüküm verme, insanlar ve olaylar hakkında kötü bir his ve düşünce taşımaktır. İslâm ahlâk geleneğinde bir kimsenin kesin bilgisi olmamakla birlikte başka biri hakkında iyi kanaat beslemesine “hüsn-i zan”, kötü düşünce ve kanaate sahip olmasına “sû-i zan” denilmiştir.¹²² Kur’ân-ı Kerîm’de ‘zan’ kavramı genel olarak ‘kesin olmayan, bir gerçekliğe dayanmayan bilgi anlamında kullanılmıştır. Yûnus Sûresi 36. ayette yer aldığı üzere; *“Onların çoğu sadece zanna uyuyor. Oysa zan hiçbir şekilde gerçek ve kesin bilginin yerini tutamaz. Allah, onların yaptıklarını çok iyi bilmektedir!”* Gerçeklik değeri olmayan, sağlam bir bilgi temeline dayanmayan varsayım anlamında kullanılmıştır. ‘Zan’ kelimesi tek başına kullanıldığında her zaman olumsuzluk anlamı ifade etmez. Sözlükte “kuşkulanmak, kesin bilgiye ulaşmak, itham etmek” anlamlarındaki zan (zann) masdarından isim olup hem “yakînin zıddı, kuşku, kesinleşmemiş kanaat” hem de “ilim, düşünüp taşınarak ulaşılan kesin bilgi” mânasına

¹²² Mustafa Çağrı, **“Zan”**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2013, C. 44, s. 122-124.

gelir.¹²³ Başlığımızda ele aldığımız ‘suizan’ tamlamasının zıt anlamı olarak kullanılan ve suizanın tam aksi manayı ifade eden ‘hüsn-ü zan’ kavramı iyi, güzel, olumlu ve iyimser düşünceyi ifade etmektedir.¹²⁴

Tecessüs ile yakın anlam içeriğine sahip olan ‘suizan’ kavramı gerek ayetlerde ve gerekse hadislerde yerilen, hoş karşılanmayan ve yasaklanan davranış biçimlerindenidir. Mahremiyet hakkını ve bu hakkın ihlal edilmemesi gerçeğini ortaya koyan ayetler, bütüncül bir şekilde değerlendirildiğinde insanın dokunulmazlığının çok yönlü olarak koruma altına alındığını görülmektedir. Özgürlük çoğu kez bir eylem değil bir duruştur, sınırları belli bir alana münhasırdır. Bir başka deyişle insanın nerede duracağını bilmesidir. Sağlıklı bir düşüncenin eylemleri kontrol altına alabilmesidir. Özgürlük, kişinin ne yapmak istediği değil hangi haklara sahip olduğunu bilip ona göre davranmasıdır.

İnsanların özeline, mahremine duyulan saygı ve hürmet seviyesi, toplumların gerçek gelişmişlik düzeyleriyle de çok yakından ilgilidir. Başka insanların özeline muttali olmayı özgürlük addeden insanlar bir başka zamanda, bir başka mekânda, farklı şart ve durumlarda kendi mahremiyetlerini de tehlikeye atmış olmaktadırlar. *“Günümüzde özdenetim olarak ifade edilen, kişinin kendini, zihnini, gönlünü, kalbini, duygularını kontrol etmesi, onları denetlemesi ve yönetmesi, kişinin kendisi ile uyumlu*

¹²³ Çağrıcı, **“Zan”**, TDV İslâm Ansiklopedisi.

¹²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Akif Akto, **“Kur’ân ve Hadislere Göre Hüsn-ü zan ve Su-i zan Kavramlarını Analiz Etmek”** Hafıza Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık, 2020, S. 2, C. 2.

ve toplum ile barışık bir birey olması bakımından önemli bir husustur.”¹²⁵ Dolayısıyla suizan, insan ilişkileri, aile bağları, eğitim süreçleri, ticari ilişkiler vb. tüm alanlarda bir güven kaybına neden olabilecektir. Güven kaybının yaşandığı bir ailede huzur, mutluluk ve esenlikten söz etmek mümkün olmayacaktır. Kur’ân-ı Kerîm’de kişiye bir bilgi, haber geldiğinde ilgili doğrultuda fevri bir şekilde hareket etmek yerine teenni ile davranılması gerektiğine işaret edilmektedir. “*Ey iman edenler! Bilmeden birilerine zarar verip de sonra yaptığınıza pişman olmamanız için, yoldan çıkmışın biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın.*”¹²⁶ Doğruluğu araştırılmadan dikkate alınan ve buna göre hareket edilen durumlar bireysel, ailesel ve toplumsal huzurun ifsadına neden olabilmektedir.

Suizan mahremiyet bağlamında kişilik haklarının ihlaline giden yolda ilk aşamadır. Bir önceki başlığımızda tecessüs için de benzer ifadeleri kullanmıştık ancak aradaki farkı ortaya koyma sadedinde şunları söyleyebiliriz. Suizan düşünsel plan, tecessüs eylemsel aktivitedir. İki bileşenli bu süreç bir araya geldiğinde mahremiyet ihlali fiili olarak başlamış demektir.

2.2.4. Mahremiyet ve Münafıklık

Mahremiyetin semantiği başlığımızda ele alacağımız bir diğer konu, mahremiyeti ihlal eden davranışlardan olan münafıklıktır. Biz burada ‘münafık’ kavramını teolojik yönünden daha öte, davranışsal boyutuyla değerlendirmiş bulunmaktayız. Arapça kökenli olan münafık kelimesi, farklı giriş ve çıkış ve kesişme

¹²⁵ Şakir Gözütok, “**Özdenetimde Din Eğitiminin Etkisi**” Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, S. 21, s. 1048.

¹²⁶ Hucurât, 49/6.

yerleri olan gizli geçit, dehliz, tünel anlamına gelen (ن-ف-ق) “nefak”¹²⁷ kökünden türemiş olup kişinin gerçek inancını gizlemesi ve gerçekte inandığı gibi davranmayan, görüldüğü gibi kendisine inanılması için özel çaba sarf eden kimsedir.¹²⁸ Kişinin olduğundan farklı görünmesi bir nifak alametidir. Bakara Sûresi 8. Ayette; *“İnsanlardan, inanmadıkları halde, “Allah'a ve ahiret gününe inandık” diyenler de vardır.”* ifadeleriyle ‘münafık’ olan kimselere işaret edilmektedir. Nisâ Suresi 138 ve 139. Ayetlerde ise; *“Münafıklara, kendileri için acı bir azap olduğunu müjdele! Müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinenler, onların yanında izzet (güç ve şeref) mi arıyorlar? Bilsinler ki bütün izzet yalnızca Allah'a aittir.”* ifadeleriyle münafıkların bazı özelliklerine işaret edilmektedir. Ayette münafıkların acı akıbeti haber verildikten sonra iki özelliklerinden daha söz ediliyor: Müminleri bırakıp kâfirleri dost edinmek, güçlü ve şerefli olabilmek için onların himayesine sığınmak, beraberliklerini tercih etmek.¹²⁹ İnsanlar arasında samimiyet güven ve dostluğun oluşabilmesi için öncelikle ifade edilen duyguların net olarak ve samimi bir şekilde ifade edilmesi gerekmektedir. Duygu istismarı da diyebileceğimiz bir tavır içerisinde insanların gerçekte hissetmedikleri o şekilde düşünmedikleri ifadeleri muhataplarına gerçek olduğu hissi vererek aktarmaları, güvenin huzurun ve sadakatin toplum arasında değersizleştirilmesine neden olacaktır. Gerek aile, gerek toplum ve gerekse iş hayatında insanların birbirlerine karşı net olarak belirgin ifadeleri kullanmaları, öncelikle farklı ve yanlış anlaşılmanın önüne geçecek ve böylece karşılıklı bir güven oluşumuna imkân tanınmış olacaktır. Hz. Peygamber

¹²⁷ İbn-i Manzûr, **Lisânu'l-Arab**, Beyrut, 1990, Dâru Sâdır Yay , C. 10, s. 357.

¹²⁸ İbn-i Hacer el-Askalânî, (v. 852/1449) **Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1960, C.I, s. 89.

¹²⁹ **Kur'ân Yolu Tefsiri**, C. 2, s. 164-165.

(s.a.v) münafıkların özelliklerine dair bilgiler verdiği bir hadislerinde şöyle buyurmaktadır. “*Münafığın alameti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiği zaman asla sözünde durmaz, düşmanlık ederse ondan mertçe davranması beklenilmez.*”¹³⁰ Münafıkların genel özelliklerine ilişkin müminlerin kötülüğünü istemeleri, namazı ve ibadetleri gösteriş için kılmaları, ibadetleri üşengeçlikle, istemeyerek yapmaları, iyilik ve hayra engel olmaları, müminlerin yanında başka, kendi gibi olanların yanında başka konuşmaları vb. pek çok ayet ve hadis bulunmakla birlikte, burada münafıklık içeren davranışlara dair bir alan açmamız, münafıklık içeren davranış ve düşüncelerin duygu istismarına neden olan psikolojik mahremiyet ihlali olduğuna yönelik olan kabûlümüzü daha anlaşılır kılma amacına mâtufur.

2.2.5. Mahremiyet ve Adalet

Mahremiyet ve adalet kavramları, mahremiyetin içsel bir değer olarak kazanım haline dönüştürülebilmesi için çok önemli bir kesişme noktasına sahiptir. Bir başka ifadeyle, mahremiyetin içselleştirilmesi, adaletin içselleştirilmesiyle mümkündür diyebiliriz.

Bireyin en az kendi kadar bir başkasının en temel insani haklara sahip olduğunu bilmesi ve kabullenmesi, iç dünyasında olgunlaştırılmış kuvvetli bir adalet duygusunun varlığıyla mümkün olacaktır. Nahl Sûresi 90. Ayette; “*Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.*” İfadeleriyle, iyilik yapmak, yakınlara yardım etmek, hayâsızlık, fenalık ve haddi aşan davranışlardan uzak durmak

¹³⁰ Abdullah Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, (v. 256/870) **el-Câmiü’s-Sahîh**, Mısır, 1902, Matba’atü’l-Hayriyye, İmân, 24.

gibi davranışların hepsinden önce “adalet” ilkesine vurgusu yapılması, ilgili davranışların kalıcılığı, içtenliği, sürekliliği ve güzelliği açısından son derece önemlidir. Bir başka ayette; *“Yarattıklarımızdan, hakka sarılarak doğru yolu gösteren ve hak ile adaleti gerçekleştiren bir topluluk vardır.”*¹³¹ İfadeleri, hak ile batılı yani doğru ve yanlış ayırt edebilme melekesi ve refleksi olarak konumuza dair temel teşkil etmektedir. Adaletin gerek birey ve toplum gerekse kamu hukuku ve güvenliği açısından önemi, topluma rehberlik eden, idarecilik görevlerini ifa ederek toplum adına sorumluluk üstlenmiş bireyler açısından çok daha fazla anlam ifade etmektedir. *“Ey Dâvûd! Biz seni yeryüzünde halife yaptık; onun için insanlar arasında adaletle hükmet; nefsin isteklerine uyma, sonra seni Allah’ın yolundan saptırır. Kuşkusuz, Allah yolundan sapanlara, hesap verme gününü unutmaları yüzünden çok ağır bir azap vardır.”*¹³² ayetinde Hz. Dâvûd (a.s) üzerinden vurgulanan gerçeklik; öncelikle bir görevin verilmesi, görevin ardından adalet ilkesiyle hareket edilmesi gerektiği, insanlara muamele hususunda objektif olarak davranılması, eğer burada belirtilen hususlara uyulmaz ise, uhrevi olarak çetin bir ceza ile karşı karşıya kalınacağıdır. İnsanlara muamelede adaletli olunması, nefsâni davranılmaması, çıkar amacı güdülmemesi, yakınlık ve akrabalık gibi menfaatlerin ön plana çıkartılmaması da bu hususta ayrıca önemli bir konudur.

Adaletin karşıt kavramı olan zulüm ise, insanların güvende olmadığı, can, mal, din, aile ve yaşam güvenliğinin bulunmadığı bir ortamda canice işlenen eylemlerden, her hak sahibine hakkının verilmediği tüm alanlar için kaotik bir durumdur. Bir başka ifadeyle insanların manevi, psikolojik, bedensel, ruhsal, ekonomik, sosyolojik ve tüm

¹³¹ Â’râf, 7/181.

¹³² Sâd, 38/26.

haklardan mahrum bırakıldığı bir ortamdan ve dolayısıyla tamamıyla adaletin devre dışı bırakıldığı bir zeminden söz etmiş olmaktayız. İbn Hazm'ın (v. 456/1064) adalet yaklaşımında belirttiği üzere; kişi mazlumken adaleti aradığı kadar, zulme uğramadan da adaleti savunabilmelidir.¹³³ Adalet duygusunun olduğu yerde çıkar, bencillik ve menfaat beklentisi olmayacaktır. Yapılan bir iyilikten sonra, iyilik yapılan kişinin üzülməsi, incitilmesi ve kırılması da söz konusu olmayacaktır. Kendi mahremiyetine saygı duyulmasını isteyen kişi bir başkasının mahremiyet hakkı konusunda da adaletten ödün vermeyecektir.

Mahremiyetin bir kazanım olarak insan zihninde varlık bulması, davranışlarda kendini göstermesi, her şart ve koşulda mahremiyet ilkeleriyle hareket edilmesinin sağlanması, her şeyden önce sağlıklı bir adalet duygusunun kazanımıyla mümkün olacaktır. Çalışmamızda en temel mahremiyet hakkının, dokunulmaz olan yaşam hakkı olduğuna işaret etmiştik. Adalet ilkesiyle hareket etmek, insan hak, hürriyet ve mahremiyetinin korunması için en temel gerekliliktir. Nisâ Sûresi 58. Ayet bağlamında; *“Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah hakkıyla iştir, hakkıyla görendir.”* İfadeleri ile aynı sûrenin 135. Ayetinde yer alan; *“Ey iman edenler! Kendiniz, ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. (Şahitlik ettikleriniz) zengin veya fakir de olsalar (adaletten ayrılmayın). Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. (Onları sizden çok kayırır.) Öyle ise adaleti yerine getirmede nefsinize uymayın. Eğer (şahitlik ederken gerçeği) çarpıtırsanız veya*

¹³³ Aḥmad ibn Said ibn Ḥazm, **Ahlāk ve Davranış Tarzları**, çev: Mustafa Çağrı, Ankara, 2019, TDV Yay. s. 230.

(*şahitlikten*) çekinirsiniz (bilin ki) *şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.*” ifadeleri, adaletin her şart ve koşulda hakkaniyetle ve gereği gibi kollarlanması gerektiğine ve aksi durumda bir hak ve mahremiyet kaybının söz konusu olabileceğine dikkat çekmektedir. Daha nitel olarak ifade edecek olursak; yakınlıkları ya da ekonomik güçleri, imkânları nedeniyle adaletten ayrıcalıklı muamele edilen insanlar karşısında mağdur edilen kimselerin söz konusu olması, hayat, aile, yaşam ve özgürlük hakkının gasp edilmesi, mahremiyetin ihlal edilmesi anlamına gelecektir. Mahremiyet kazanımının en temelde bir davranış ve hak-adalet bilinci kazanımına yönelik olduğunu Kur’ân-ı Kerîm temelli bir bakış açısıyla düşündüğümüzde, Lokman Sûresi’nde yer alan bazı ayetler karşımıza çıkmaktadır:

“(Lokman a.s), Yavrucuğum! Yaptığın iş (iyilik veya kötülük), bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve bu bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, yine de Allah onu (senin karşına) getirir. Doğrusu Allah, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır.” (Lokman, 31/16)

Lokman (a.s) örneğinde yapılan işin az ya da çokluğuna bakılmaksızın Allah Teâlâ tarafından gözetlendiği bilinciyle bir mahremiyet algısına dikkat çekilmektedir.

2.2.6. Vahiy Mahremiyeti

Kur’ân-ı Kerîm’in vahiy mahremiyeti, vahyin canlı tanığı ve ilk muhatabı olan Hz. Peygamber (s.a.v) şahsında tüm insanlığa, Yunus Suresi 57. Ayette belirtildiği üzere; *“Ey insanlar! Rabbinizden size bir öğüt, kalplerdeki hastalıklara bir şifa, inananlara bir rehber ve rahmet gelmiştir.”* rehber, rahmet, şifa, nur, öğüt olarak gönderilen Kur’ân-ı Kerîm’in vahiy içeriği ve süreci ile ilgilidir. Vahiy mahremiyeti, ilk önce vahyin geliş sürecinde başlamaktadır. Vahiy söz konusu olduğunda *“her zaman*

*esrarengizlik, gizlilik ve mahremiyet vardır. Başka bir deyişle, bu iletişim tipi, tabiri caizse gizemlidir.”*¹³⁴

*“Vahyin özel bir bilgi iletişim aracı olduğu bilinmekle beraber mahiyet ve keyfiyeti, neden ibaret olduğu, ilâhî sözün insana vahiy yoluyla nasıl intikal ettiği; konuşmak için dile, harfe, kelimeye ve sese ihtiyacı bulunmayan, konuşması insanın konuşmasına benzemeyen Allah’ın, kendi kelâmını peygamberlerine nasıl ilettiği gizlidir, sırdır; bu sırrın bilgisi insanlara verilmemiştir. Vahiy mahiyeti bakımından bilinemez olduğu gibi bu iletişimin oluşu, gerçekleşme keyfiyeti de gizlidir, üçüncü bir şahıs buna muttali olamaz.”*¹³⁵

Kur’ân-ı Kerîm içerik ve manasıyla anlam ve ruh dünyamızı şekillendirirken, okunuşuyla, semantik özellikleriyle ve tilavetindeki eşsiz, derûnî özellikleriyle insan benliğini çevrelemekte ve yürekte inanan her mümini Rahman’ın has kullarından olma yolculuğunda kılavuzlamaya, rehberlik etmeye devam etmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’in tilavetindeki nevi-i şahsına münhasır özellikler, anlam bütünlüğüyle ve sahih okunuş biçimleriyle desteklendiğinde, çeşitli manevi tecrübe ve hazlar ortaya çıkmaktadır. Bu özellik mümin gönüllerin ihtiyacı olan manevi gereksinimlere de işaret etmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’in okunması bir ibadet olmanın yanı sıra, tüm ibadetlerde olduğu gibi bir görev ve sorumluluk yönüyle bir gereksinimdir ve ihtiyaçtır. Bu bağlamda vahiy mahremiyeti açısından her okuyanın edindiği manevi tecrübe de birbirinden farklıdır.

¹³⁴ Toshîhiko Izutsu, **Kur’an’da Tanrı ve İnsan**, Çev. Kürşat Atalar, İstanbul, 2019, Pınar Yay. s. 241.

¹³⁵ **Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, DİB Yay. C. 1 s. 17.

Tüm ayetlerin tam olarak eksiksiz bir şekilde muhataplarına ulaştırılması, tebliğ ve tebyin edilmesi yanında vahiy kapsamında bildirilen ya da bir soru üzerine cevaplandırılan ya da sınırlandırılan bilginin ediniminde bir vahiy mahremiyetinin varlığı söz konusu olmaktadır. Allah (c.c.) tarafından gönderilen vahyin bizatihi Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından insanlığa tebliğ edilmesi ve bu vazifenin bir nübüvvet ve risalet görevi olduğu yine vahyin içeriğinde yer alan bir bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır. *“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir.”*¹³⁶ Bir başka örnekte ise; *“Ona bir hazine indirilse veya onunla beraber bir melek gelse ya!” Demelerinden dolayı canın sıkılarak sana vahyedilen âyetlerin bir kısmının tebliğini terk edecek değilsin ya! Sen ancak bir uyarıcısın. Allah her şeye vekildir.”*¹³⁷ İfadeleri yer almaktadır. Bir diğer örnek *“Böylece biz onu Arapça bir hüküm (hikmetli bir söz) olarak indirdik. Eğer sana gelen bu ilimden sonra, onların arzularına uyarsan, (işte o zaman) Allah tarafından senin ne bir dostun ne de koruyucun vardır.”*¹³⁸ mealindeki ayettir. Örneğini verdiğimiz bu ayetlerde, vahyin tamamıyla tebliğ edilmesi gereken yönüyle mahrem kalmaması ve insanlığa aktarılması gerektiğine dair bir pozitif mahremiyet yönüne vakıf olmaktayız. Bununla birlikte bazı ayetlerde de sorulan sorular bağlamında cevaben sunulan bir bilginin sadece belli kısmına dair bir vahiy bilgisinin söz konusu olduğunu görmekteyiz ve konumuzu ilgili ayetler örneğinde değerlendirmeye çalışacağız.

¹³⁶ Mâide, 5/67.

¹³⁷ Hûd, 11/12.

¹³⁸ Ra’d, 13/37.

İlk olarak; *“Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: “Ruh Rabbimin emrindendir ve size pek az bilgi verilmiştir.” “Gerçek şu ki, biz dilersek sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırız; bundan sonra da sen bize karşı güvenip dayanacağın birini bulamazsın.”*¹³⁹ ayetini örnek vermek istiyoruz. Burada vahyin devamı sürecinde belli sorulara belli sınırlar içerisinde cevap verildiğini ve vahyin bütünlüğü içerisinde tasarrufta bulunma mutlak yetkisinin bizzat Allah Teâlâ’nın uhdesinde olduğunun anlamaktayız. Benzer bir örnek kıyametin ne zaman kopacağı bilgisinin öğrenilmek istenmesiyle ilgilidir: *“Ne zaman gelip çatacak?” diye sana kıyamet saatini sorarlar. De ki: “Onun hakkındaki bilgi sadece Rabbimin katındadır. Vakti geldiğinde onu açığa çıkaracak olan ancak Allah’tır. O (kıyamet), göklere de yere de ağır gelecektir! Sizi ansızın yakalayacaktır!”* Sanki sen onu biliyormuşsun gibi sana soruyorlar. De ki: *“Onun bilgisi Allah katındadır, fakat insanların çoğu bunu bilmezler.”*¹⁴⁰ Görüldüğü üzere, kıyamet vaktiyle ilgili olan bilgi sadece Allah (c.c) tarafından bilinen, kendi ezeli ve ebedi ilminde mahrem tutulan ve bu bağlamda insanlara bildirilmeyen bir bilgidir. Söz konusu muhteva ve içeriğin Kur’an ayetleri içerisinde yer alması ise vahiy mahremiyetine ilişkindir. Bir başka örneği Kehf Sûresi 83. Ayetten vermek istiyoruz. *“Sana Zülkarneyn hakkında soru soruyorlar. De ki; Size onunla ilgili bir bölüm okuyacağım.”* Zülkarneyn (a.s) ile ilgili vahye konu olan bir sorunun cevabında da detaylı ve tafsilatlı olarak değil sadece bazı hususlara ilişkin cevap verileceği bildirilmiştir. Bir diğer örnek; *“Sana ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki; harcayacağınız mal, ana-baba, yakınlar, öksüzler, yoksullar ve yolcular için olmalıdır.*

¹³⁹ İsrâ, 17 /85-86.

¹⁴⁰ Â’râf, 7/187.

*Hayır olarak ne yaparsanız muhakkak ki Allah onu bilir.”*¹⁴¹ Burada verdiğimiz ilk iki örnek, vahyin kimi zaman istenilen ve beklenti içiresine girilen bazı durumlarda sınırlı ve belirli bir bilgiyi vermekle iktifa ettiği durumlar ilişkindir. Üçüncü örnekte ise tam olarak sorulan sorunun tüm kapsamı ve içeriğine dair bilgiler yer almıştır. Vahiy mahremiyetine dair olarak soru-cevap formunda olan tüm ayetlere, konumuzun temasına ilişkin maksada yönelik atıfların yeterli olduğu düşüncesiyle ayrı ayrı yer verememekle beraber ilgili ayetlerin bütüncüllük içinde göz önünde bulundurulabilirliği açısından sure ve ayet bilgilerine yer verecek olursak; “Bakara Sûresinde yer alan soru ve cevaplar: Allah'ın kullarına yakın oluşu 186. âyet, hilalle ilgili soru 189. âyet, infak-tasadduk ile ilgili 215 ve 219. âyet, haram kılınmış aylar 217. âyet, içki ve kumar hakkında 219. âyet, yetimlerle ilgili 220. âyet, kadınların özel durumlarına ilişkin soru 222. âyet. Yine kadınlarla ilgili Nisâ 127. âyet, kelâle ¹⁴² Nisâ 176. âyet, helal olan yiyecekler Mâide 4. âyet, kıyamet günü A'râf 187 ve Nâziât 42. âyet, ganimetlerin durumu Enfâl 1. âyet, ruh hakkında İsrâ 85. âyet, Zulkarneyn (a.s) ile ilgili Kehf 83. âyet, dağlarla ilgili Tâhâ 105. âyet” örneklerine yer verildiğine işaret etmiş bulunmaktayız.”¹⁴³

¹⁴¹ Bakara, 2/215.

¹⁴² “Babası ve çocuğu bulunmayan kimsenin mirası” diye çevrilen kısmın Arapça'daki karşılığı kelâledir. Hem babanın hem çocuğun bulunmaması halindeki miras durumuna kelâle denilmesinde ittifak vardır.” (Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, DİB Yay. C. 2 s. 197.)

¹⁴³ Bedruddin Muhammed b. Abdillâh, Zerkeşî, (v. 794/1392) **el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, Kahire, 1984, C. 4, s. 52-53.

Vahiy mahremiyetinin bir başka yönü ise, vahye konu olmuş tüm lafızların ve muhtevanın muhataplarına eksiksiz bir şekilde ulaştırılması gerektiğine dairdir. Bir örnekle izah edecek olursak, Mâide Sûresi 67. Ayette; *“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan O’nun mesajını iletmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphe yok ki Allah kâfirler topluluğunu hidayet erdirmez.”* İfadeleri yer almaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından vahyin tamamıyla insanlığa iletilmiş olması vahiy mahremiyeti açısından, vahyi bilmesi gereken insanlığın Kur’ân-ı Kerîm’in ayetlerini duyması, öğrenmesi ve yaşaması için nübüvvet görevinin yerine getirilmesi anlamını taşımaktadır. Bir başka deyişle, vahiy mahremiyeti, iman eden müminler açısından iman edilen Kur’ân-ı Kerîm’in ayetlerinin bilinmesi bir hak olarak düşünüldüğünde, kendilerine gönderilen ilahî mesajı bilme ve öğrenme hakkından mahrum bırakılmamaları olarak düşünülebilecektir. Vahiy mahremiyeti, Hz. Peygamber’in (s.a.v) risalet görevi yönüyle düşünüldüğünde ise örneğini vereceğimiz ayetler bağlamında sadece bildirmek, tebliğ etmek üzere değil, muhtevasıyla ve kapsamıyla bir eğitim sürecine karşılık gelen yönü olduğunu anlamaktayız. *“Nitekim aranızdan size bir peygamber gönderdik: O size âyetlerimizi okuyor, sizi arıtıp temizliyor, size kitabı ve hikmeti öğretiyor; yine size daha önce bilmediklerinizi öğretiyor.”*¹⁴⁴ *“O peygamberleri apaçık delillerle ve kutsal metinlerle gönderdik. İnsanlara indirdiklerimizi kendilerine açıklamak için ve (ola ki üzerinde) düşünürler diye sana da uyarıcı kitabı indirdik.”*¹⁴⁵ Buradan hareketle Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından tebliğ edilen Kur’ân-ı Kerîm ayetlerinin aynı zamanda tebyin edilmesinin yani açıklanıyor olmasının risalet görevi kapsamında olduğunu anlamaktayız. Aynı

¹⁴⁴ Bakara, 2/151.

¹⁴⁵ Nahl, 16/44.

zamanda ayetlerin okunması, kitabın ve hikmetin öğretilmesi, insanların bilmediklerinin öğretilmesi ve bunların yanı sıra manevi his ve duyulara, yani kalplere yönelik bir işleyiş süreci var ki bu da ‘sizi arıtp temizliyor’ ifadesinde kendine yer bulmuş oluyor. Bu yönüyle vahyin mahremiyetine dair olan hiçbir şey arka planda kalmıyor ve bu gerçeklik, iman, amel ve ahlâk bütünlüğü içerisinde hayata dair bir davranış modeli olarak karşımıza çıkıyor.

Vahiy mahremiyetini bir başka yönüyle düşündüğümüzde; Kur’ân-ı Kerîm’in tamamıyla muhafaza edilmesi olarak ayrı bir boyuta dikkat çekmemiz gerekecektir. Hicr Suresi 15. Ayette: “*Kesin olarak bilirsiniz ki bu kitabı kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz.*” ifadesiyle açıkça Kur’ân-ı Kerîm’in bizzat Allah Teâlâ tarafından genel anlamda korunduğu ve korunacağı bildirilmiştir. Sâffât Sûresi’nde yer alan; “*Biz yakın semayı yıldızların güzelliğiyle bezedik ve (onu) her türlü isyankâr şeytanî güce karşı koruduk. Onlar artık o yüce topluluğu dinleyemezler, (bölgeden) uzaklaştırmak için üzerlerine her yönden atış yapılır; ayrıca onlar (âhirette de) bitmez bir azaba çarptırılacaklardır.*”¹⁴⁶ ayetlerde ise kimi müfessirlere göre vahiy mahremiyetinin, ayette de belirtilen ‘mele-i âlâ’ mertebesinde iken de korunduğu anlaşılabilmektedir. İbn Kesîr’in ‘Tefsîru’l Kur’âni’l Azîm’ adlı tefsirinde “ لَا يَسْمَعُونَ إِلَى ” ayeti ile ilgili yaklaşımı, vahyin korunması, duymaması, bilmemesi gereken varlıklarca ayetlerin işitilmemesi, bilinmemesiyle ilgilidir.¹⁴⁷ Yine aynı şekilde ‘Câmiu’l-beyân fî tefsîri’l-Kur’ân’ adlı tefsir eserinde Taberi’de benzer

¹⁴⁶ Sâffât, 37/6-9.

¹⁴⁷ Bkz: Ebü’l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesir, **Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm**, Beyrut, 1980, Dâru’l-Ma’rife Yay.

düşüncelerini ifade ederek, vahyin korunmuşluğuna, işitmemesi ve bilmemesi gereken varlıklarca bilinmemesine ve vahiy mahremiyetine işaret etmiştir.¹⁴⁸

Kur'ân-ı Kerîm'in korunmuşluğu ile ilgili olarak başka bir husus ise Kur'ân-ı Kerîm'in 'Levh-i Mahfuz' da korunmuş olmasıdır. Levh-i mahfuz; "yazı yazmaya uygun yassı ve düzgün yüzey" anlamındaki levh ile "korunmuş" mânasındaki mahfûz kelimelerinden oluşan levh-i mahfûz "üzerine yazı yazılan, silinmekten ve değişikliğe uğramaktan korunmuş düzgün satır"¹⁴⁹ anlamındadır.

بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ “Şüphesiz o (asılsız saydıkları kitap) şanı yüce bir Kur'an'dır; Levh-i mahfûzdadır.” Bu ayette bizzat Kur'ân-ı Kerîm'in Levh-i mahfuzda olduğu, korunmuş olduğu bildirilmektedir.

Vakıa Suresi'nde ise; “فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ” “Şüphesiz bu, korunmuş bir kitapta bulunan değerli bir Kur'an'dır.”¹⁵⁰ ‘Kitâb-ı meknûn’ ifadesi yine Kur'ân-ı Kerîm'in korunmuşluğuna, dokunulmazlığına, saygınlığına ve dolayısıyla mahremiyetine karşılık gelmektedir. Ayrıca; “Kitâb-ı mübîn”, (Yûnus, 10/61, Sebe, 34/3), “kitâb-ı mestur” (İsrâ, 17/58; Ahzâb, 33/6), “ümmü'l-kitâb” (Ra'd, 13/39; Zuhurf, 43/4) terkipleri de ilgili surelerde yer almaktadır. Bu şekilde yer aldığı üzere 'kitap' kelimesi yani Kur'ân-ı Kerîm ile birlikte tamlama içinde kullanılan “ümm, mestur, mübin” kavramlarının “Levh-i Mahfuz” anlamında kullanıldığı birçok müfessir

¹⁴⁸ Bkz: Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, **Câmiu'l-beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân**, Mısır, 1903, el-Matbaatü'l-Meymenîyye.

¹⁴⁹ Yusuf Şevki Yavuz, “**Levh-İ Mahfûz**”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Ankara, 2003, C. 27, s. 151.

¹⁵⁰ Vâkıa, 56/77-78.

tarafından dile getirilmiştir.¹⁵¹ Tüm bunlarla birlikte, levhi mahfuzda başka bilgilerin de, örneğin kulların yaptıkları davranışların da kayıt ve koruma altına alındığına dair çeşitli ayetlerde bilgiler bulunmaktadır. Bu bağlamla ilgili olarak bir örneğe yer vermek istiyoruz. “*Ne zaman sen bir işte bulunsan, Kur’an’dan bir bölüm okusan ve siz ne zaman bir iş yapsanız, o işe koyulduğunuzda muhakkak ki biz üzerinizde gözetleyici oluruz. Ne yerde ne de gökte, zerre miktarı bir şey bile rabbinin bilgisi dışında kalmaz; bundan daha küçük veya daha büyük ne varsa istisnasız apaçık bir kitapta yazılıdır.*”¹⁵² Bütüncül olarak ayetleri değerlendirdiğimizde ‘Levh-i Mahfuz’un vahyin bilgisini de içerisine alan ve kulların amel ve davranışlarının da kayıt altına alındığı özellikleri haiz olduğunu anlamaktayız.

Dikkat çekmemiz gereken bir diğer husus; yukarıda örneğini verdiğimiz ayette yer alan; “her ne zaman Kur’an’dan bir bölüm okunması” durumunda, Kur’ân-ı Kerîm’i okuma, tilavet etme eyleminin de ‘Levha-i Mahfuz’da kayıtlı olması, Kur’ân-ı Kerîm’in tilavetine ilişkin de bir muhafazanın, bir özelliğin ve kıraatin nasıl olacağına dair bir ölçünün varlığına işaret edilmesidir. Vahiy mahremiyeti bağlamında Kur’ân-ı Kerîm tilavetinin kendi içinde bir disiplini olduğuna dair örneklerle konuya ilişkin bir çerçeve çizmenin faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Vahiy mahremiyeti özelinde Kur’an kıraatine ilişkin olarak Furkân Suresi’nde yer alan 32. Ayette;

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلاً

“*İnkâr edenler: Kur'an ona bir defada topluca indirilmeli değil miydi? Dediler. Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık (parça parça indirdik) ve onu*

¹⁵¹ M. Zeki Duman, **Levh-ı Mahfûz ve Kur'an**, Marife Dergisi, Bahar, S. 1, s. 3844.

¹⁵² Yûnus, 10/61.

tane tane (ayırarak) okuduk.” buyurulmaktadır. Burada ‘tertil ile okuma’ fiili icra edilmiş bir örnek, tilavet ölçüsü ve fiil olarak belirtilirken, Müzzemmil Suresi 4. Ayette; “وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا” “Kur’ân’ı ağır ağır, tane tane oku.” ifadeleriyle; tilavette tertil, kıraat icrasının keyfiyetine dair bir ölçü uygulanması gereken bir yöntem olarak belirlenmektedir. Râğıb el-İsfahânî’nin, (v. 559/1164) tilâvetle ilgili yaklaşımlarından birisi şöyledir: “Tilâvet, Allah Teâlâ’nın göndermiş olduğu kitaplara ittiba etmeyi ifade eden bir kavramdır. Bu kelime içerdiği anlam ve bulunduğu bağlam itibarıyla kimi zaman, kıraatin kendisini, kimi zaman da Kur’ân-ı Kerîm’de bulunan emir, nehiy, terğîb ve terhib türünden her ne varsa bu kurallara harfiyen tutunmayı ifade eder.”¹⁵³ Yukarıda örneği verdiğimiz Furkân ve Müzzemmil Surelerinde ‘tertil’ kavramı, ağır ağır, tane tane okumak anlamında kullanılmıştır. “Tertil, Kur’ân’ın açık ve düzgün bir şekilde, tane tane ve yavaş yavaş okunmasıyla birlikte mânası üzerinde düşünerek okumak şeklinde anlaşılmıştır. Bu şekilde okumak Kur’an’ı anlamaya ve manalarını düşünmeye daha elverişli olduğu için yüce Allah böyle okunmasını emretmiştir.”¹⁵⁴ Tertil kavramı ile ilgili başka bir yaklaşım ise; “bir söze karşı olan ilgi, o sözün sahibine karşı duyulan sevgi ölçüsünde olur. Kur’ân’ın mütekellimi senin gönlünde yüce bir konuma sahip olduğunda, senin düşüncende Allah Teâlâ’nın kelimini dinlemekten, onun sözlerinin manasını anlamaya çalışmaktan daha yüce, daha üstün, daha faydalı, daha lezzetli ve daha değerli bir şey olmaz çünkü sen O’na karşı büyük bir sevgi ve

¹⁵³ Râğıb el-İsfahânî, **Müfredâtü elfâzi’l-Kur’ân**, Şam, 2002, Darü’l-Kalem, C. 1, s.

192.

¹⁵⁴ Ebü’l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesir, (v. 774/1373) **Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm**, Beyrut, 1983, Dâru’l-Ma’rife, C. 8, s. 276.

hürmet beslemektesin. Zira o kelamın mütekellimi Allah Teâlâ'dır."¹⁵⁵ İfadeleri de Hâris el-Muhâsibî'ye (v. 243/857) aittir. Kıraat alimi İbnü'l-Cezerî, Hz. Ali'ye (r.a) tertilin ne olduğuna dair bir soru yöneltildiğinde; Hz. Ali'nin **"et-tertil; tecvîdü'l-hurûf ve ma'rifetü'l-vukûf"**, "harflerin tecvid kaidelerince telaffuzu ve nerede vakf edilip nereden başlanılacağı bilgisine sahip olmak", şeklinde cevap verdiğini bildirmektedir.¹⁵⁶ Konumuz çerçevesi zaviyesinden baktığımızda 'tertil' kaidesinin vahiy mahremiyeti açısından Kur'ân-ı Kerîm'in doğru tilavetiyle doğru okunuşunun sağlanması ve böylece insanlığa ulaştırılması gereken hükümlerin ve mesajın doğru aktarılması açısından son derece önemli bir yönü olduğunu anlamaktayız.

Vahiy mahremiyeti açısından Kur'ân-ı Kerîm'in doğru kıraati genel olarak 'tertil' kavramıyla ifade edilmiş olsa da, kıraat ilminin kendi disiplini içerisinde birçok farklı yöntem, usul ve kaide üzerine bina edildiğini söylememiz gerekecektir. Biz burada konumuz dahilinde vahiy mahremiyetine dair olan daha çok mananın doğru anlaşılması yönüyle teknik ve pratik değeri haiz olan alanlara kısaca değinmiş bulunmaktayız. Ayetlerin okunuşunda tilavet prensipleri dahilinde mana bütünlüğü, vakıf ve ibtida kurallarının bilinmesi,¹⁵⁷ hususi konuları içeren yerlerde ses vurguları

¹⁵⁵ Hâris b. Esed el-Muhâsibî, **el-Akl ve Fehmü'l-Kur'ân**, çev: Veysel Akdoğan, İstanbul, 2003, İşaret Yay. s. 307.

¹⁵⁶ Ebü'l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezeri, (v. 833/1429) **en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr**, Katar, 2018, Vizaretü'l-Evkafi'sh-Şuuniyye, C. I, s. 209.

¹⁵⁷ Recep Koyuncu, **"Vakf-İbtidânın Ayetlerin Anlaşılmasındaki Rolü"**, Marife Dergisi, 2015, S. 15/1, s. 177.

göz önünde bulundurularak temsili okuma¹⁵⁸ kaidelerine dikkat edilmesiyle anlam muhtevasının idrak edilmesine yönelik kaideler bütünlüğünü oluşturmaktadır.¹⁵⁹ Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse; Nahl Suresi 90. Ayet-i Kerime; إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ

وَإِيتَائِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

cuma namazlarında hutbe sonunda okunurken tilavete başlayıp 3 hususun (adalet, iyilik, akrabalara yardım) emredildiğini ifade eden kelimeleri okuyup vakfetme ihtiyacı hissedilse ve bu vakıf (duruş) ilgili ayette yer alan: (وَيَنْهَىٰ) kelimesinde gerçekleştirilmiş olsa bu durumda anlam olarak uygunsuz bir vakıf yapılmış olur. Böyle bir tilavet sonucunda; “Allah Teâlâ’nın adaleti, iyi davranmayı ve akrabayı kollayıp gözetmeyi” önce emretti dedikten sonra, nehyetti kelimesi buraya ilave edilmiş olur ki, (وَيَنْهَىٰ) kelimesi ayetin devamında gelen ve yasaklanmış olan (her türlü kötülük, bozgunculuk ve haddi aşmak) davranışlarla ilgilidir.

Yukarıda ayet örnekleri bağlamında ifade etmeye çalıştığımız çerçevede vahiy mahremiyetine dair bir özetleme yapacak olursak şunları söylememiz mümkün görünmektedir.

Vahiy mahremiyetini Kur’ân-ı Kerîm özelinde;

¹⁵⁸ Tilavette temsili okuma; ayetlerdeki mana özelliklerini dikkate almak cihetiyle ses vurgusu yapmak, yerine göre ses tonunu alçaltmak ya da yükseltmek anlamındadır. Bir başka deyişle tilavette temsil; mana harflerini, rollerine; kelimeleri medlûl ve manalarına; cümle ve ayetlere mantûk ve müeddâlarına yakışır tarzda okumaya, “temsil” diyoruz ki tecvid müessesesini meydana getiren unsurlardan biridir.

Ali Rıza Sağman, **Yeni-İlaveli Sağman Tecvidi**, İstanbul, 1958, Bahar Yay. s. 36.

¹⁵⁹ Bkz. Nihat Temel, **Kur’an Kiraatında Vakf ve İbtida**, İstanbul, 2001, M.Ü.İ.F

Vak. Yay.

- a- Kur'ân-ı Kerîm'in her yönüyle bizzat Allah Teâlâ tarafından korunması,
- b- Vahyin tamamının insanlığa bildirilmesinin bir nübüvvet görevi olduğu ve insanlığın bu haktan mahrum bırakılmaması,
- c- Vahyin 'levhi mahfuz' da korunuyor olması,
- d- Vahyin sadece kendisine müsaade edilmiş meleklerce işitilmesine izin verilmesi ve şeytani varlıkların bu bilgiden ve işitmeden mahrum bırakılarak vahiy mahremiyetinin korunması,
- e- Bir kısım sorular karşısında vahyin içerik olarak ve sınırlılık olarak korunması,
- f- Vahiy mahremiyetinin tilavet yönüyle de ele alınması ve doğru tilavetin doğru anlam aktarımını sağlaması, olarak özetlemek mümkündür.

2.3. Mahremiyetin Ontolojisi

Mahremiyet duygusu insan kadar kadim, insan kadar doğal ve insan kadar değerlidir. İnsanın varlık alemindeki yolculuğu, insanı değerli kılan özellikleri ve varlığı anlama, anlamlandırma gereksinimi üzerinden süregelmiştir. “İnsana ilişkin sahici bir anlama çabasının varlık merkezli bir araştırma üzerinden gerçekleşmesi gerekmektedir. Bununla

birlikte insanın özünde metafizik bir varlık olduğu gerçeği sürekli göz önünde bulundurulması gerekir.”¹⁶⁰

Mahremiyet hakkı, aileyi ve toplumu inşa eden fertlerin en birincil anlamda sahip oldukları, koşulsuz saygı duyulması, hürmet edilmesi ve sınırları aşılmaması

¹⁶⁰ Ömer Mahir Alper, **Varlık ve İnsan -Kemalpaşazâde Bağlamında Bir Tasavvurun Yeniden İnşası**, İstanbul, 2010, Klasik Yay. s. 18.

gereken bir varoluşsal haktır. Mahremiyet duygusu, insanlık tarihi kadar kadim bir gerçekliktir. İnsan fıtratını oluşturan özelliklerin doğal bir parçası olan mahremiyet, insanla birlikte var olmuş, insanla birlikte kendine yaşam alanı bulmuş ve değerler bütünlüğü içinde hep öncelikli sırada yer almıştır. İnsanın barınma, korunma ve var olma ihtiyaçlarında mahremiyet duygusu yer almaktadır. İnsanın var olma çabası, hayatta kalma mücadelesi, temel gereksinimlerini karşılama sezisi, temelde bir korunma, özele ve mahreme ilişkin bir gereksinim, sınırları belirlenme ihtiyacı olan doğal bir süreçtir. Barınma ve korunma ihtiyacı yaşamsal mahremiyetin bir dış yansımasıdır. İnsanın en temelde korumaya ihtiyaç duyduğu değeri can güvenliğidir ve yaşama hakkıdır. “İnsanın temel güvenlik duygusu süreklilik, tutarlılık ve sevgi ilişkisi içerisinde gelişir.”¹⁶¹ Buna bağlı olarak yaşamını devam ettirmesine yönelik her bir gereksinim temelde bir mahremiyet hakkıdır.

İnsanın varlık âlemindeki yolculuğu, gelişimi, öğrenimi ve mücadelesi, diğer varlıklarla ve insanlarla etkileşim içerisinde gerçekleşen süreçlerdir. Bu süreçlerin tamamında da karşılıklı hak, ödev, güven, sevgi, mahremiyet ve bu alanların korunması ya da ihlali durumunda karşılaşılabilecek durumlar söz konusu olmaktadır.

Bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu toplumun hak ve hukuk çerçevesini, o toplumun hak, hukuk, adalet ve mahremiyet bilinçleri belirlemektedir. Bireylerin ahlâk ve değer yargıları yaşadıkları toplumdan bağımsız düşünölemeyeceği gibi toplumun değer bileşenlerini oluşturan temel unsur her zaman insan faktörüdür.

Kur’ân-ı Kerîm’de pek çok ayette insana dair özellikler salt insan merkezli ifadelerle ele alınmıştır. İnsanın en güzel şekilde yaratıldığı, (Tîn, 95/4) çaba ve

¹⁶¹ Ali Ulvi Mehmedoğlu, **Göç ve İnsanlık**, ed: Ahmet Süneci, Ankara, 2020, DİB yay. s. 15.

emeğinin boşa gitmeyeceği, (Necm, 53/39) insanın değerli ve hürmete ve saygıya layık bir varlık oluşu, (İsrâ, 17/70) potansiyel olarak iyilik ve kötülüğe meyilli olduğu, (Şems, 91/8) zalimce davranabileceği ve nankörlük edebileceği, (İbrâhîm, 14/34) aceleci bir varlık olduğu, (İsrâ, 17/11) vb. birbirine benzer ya da tezat özelliklerinden bahsedilmiştir. İnsana ait özelliklerin bildirildiği ayetlerde tüm zamanlarda yaşamış ve yaşayacak olan bireylerin standart, potansiyel, açığa çıkması muhtemel ya da kalıplaşmış özellikler ön plana çıkmaktadır.

İnsan tabiatında ontolojik olarak mahremiyet duygusu bilinç düzeyli bir reaksiyondur. Tepkimeler dışa yansıyan yönleriyle savunma, içsel düzeyde sınırlayıcı, aile bağlamında korumacı, toplumsal ölçekte ise güven temini hüviyetindedir. İnsanın koruma ve korunma, kendini savunma ve var olma mücadelesindeki refleksi, mahremiyet hakkının ve doğasının bir dışavurumudur. İçsel düzeyde sınırlayıcı olma ifadesiyle, özel yaşam alanı, dokunulmazlık gereksinimi, gerektiğinde yalnız kalma ihtiyacı ve izin verdiği ölçüde mesafe koyma hakkının kadim bir değer olduğundan söz etmiş bulunmaktayız.

Mahremiyet hakkı, insana kendi sınırlarını belirleme hakkı tanımaktadır. Bu hak bir başkasının hukukuna riayet ettikçe meşruiyetini koruyacaktır. Birey açısından korunmacı bir tavrı önceleyen mahremiyet tutumu, korumacı ve kollayıcı bir boyuta ulaşmaktadır. Bir sonraki aşamada ise toplumsal ve küresel bütünlükte bir güvenlik stratejisi¹⁶² konumunu çevreleyen mahremiyet ilkesi, bireyden topluma doğru bir kuşatıcılığa sahip bulunmaktadır.¹⁶³

¹⁶² “Türkiye’de teknoloji alanındaki gelişmenin istenen düzeyde gerçekleşmemiş olması nedeniyle bilgisayarlar ve işletim sistemleri yurtdışından ithal edilmektedir. Ülkede

“Haklı bir sebep olmadıkça, Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın.”

(İsrâ, 17/33) Örneğini verdiğimiz ayetlerle birlikte çeşitli ayetlerde geçtiği üzere yaşam hakkı ihlalinin en temel mahremiyet hakkını ihlal etmek olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte insanın ilk mahremiyet ihlali de Habil ve Kabil örneğinde kendini gösteren yaşam hakkı mahremiyetine yönelik ihlaldir. Bu konu ilgili ayette şöyle anlatılmıştır: *“(Ey Muhammed!) Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku. Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da, birinden kabul edilmiş, ötekinden kabul*

hâlihazırda kullanılmakta olan sosyal ağların özellikle Amerika Birleşik Devletleri tarafından kurulmuş olup veri tabanları üzerinde tümüyle kontrol sahibi oldukları dikkate alındığında, genelde internet ağı, özelde ise sosyal medyada kişisel mahremiyet açısından tehlike arz eden ihtimallere karşı alınacak önlemlerin gerekli ve yeterli korumayı sağlayacağı kuşkulu görünmektedir.” (Tugay Arat, Mahmut Mert Aslan, **Sosyal Medyada Veri Güvenliği ve Kişisel Mahremiyet Sorunu**, Akdeniz Üniv. İletişim Fak. Dergisi, Haziran, 2021, s. 35.)

¹⁶³ “Mahremiyet kapsamında, işlemlerin kaynaklarının ve hedeflerinin gerçek kimliklerle bağdaştırılamaması ve birbiri ile ilişkilendirilememesi (anonymity ve untraceability), işlemlerdeki içeriklerin gizlenmesi, durum verilerinin gizlenmesi gibi alt işlevsellikler sağlanmalıdır. Blokzincirin doğası gereği, verilerin kopyasının bütün düğümlerde bulunması ve işlenmesi gerektiği göz önüne alındığında, mahremiyet hedeflerini sağlamanın güçlüğü daha kolay anlaşılabilir.” “Blokzincirde Güvenlik ve Mahremiyet” raporu; Tübitak Bilgem Blokzincir Araştırma Laboratuvarı tarafından Bankalararası Kart Merkezi (BKM) için hazırlanmıştır. https://bkm.com.tr/wpcontent/uploads/2015/06/blokzincirlerde_guvenlik_ve_mahremiyet.pdf Erişim: 09.12.2022 23:26.

edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, “Andolsun! seni mutlaka öldüreceğim” demişti. Öteki, “Allah ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder” demişti. (27) Andolsun! Sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da ben seni öldürmek için sana elimi uzatacak değilim. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.” (28) “Ben istiyorum ki, sen benim günahımı da, kendi günahını da yüklenip cehennemliklerden olasın. İşte bu zalimlerin cezasıdır. (29) Derken nefsi onu kardeşini öldürmeye itti de (nefsine uyararak) onu öldürdü ve böylece ziyan edenlerden oldu.”¹⁶⁴

Ayette yer alan “Sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da ben seni öldürmek için sana elimi uzatacak değilim. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.” ifadeleri, insan canına kıymanın çirkin bir davranış olduğunu ve bunu yapmamayı tercih etmenin imani bir temele dayandığına işaret etmesi, son bölümümüzde ele alacağımız üzere mahremiyet eğitiminin temelleri açısından çok önemli bir ölçüdür.

Kişilik haklarının en rasyonel tarafı, hiçbir zaman tek yönlü düşünülmemesi gerektiğidir. Hakların korunması ödevlerin yerine getirilmesinden ayrı düşünülmemelidir. “Hukuk terminolojisinde kişi/şahıs “hukuk düzeni tarafından kendisine hak süjesi olma iktidarı tanınmış varlık” demektir. İslâm hukuk düşüncesinde şahsiyet konusunun erken dönem usul eserlerinden itibaren ontolojik bir esasa dayandırılarak ele alındığı, şahsiyetin esasını meydana getiren ehliyetin doğrudan “insan” ve “âdem” kavramlarına bağlanıp insan olmanın haklara ve borçlara ehil olmak için yegâne şart olarak kabul edildiği, ehliyetin kendi iradesiyle haklar ve borçlar meydana getirebilme yönü temellendirilirken insanın sorumluluk üstlenen ve

¹⁶⁴ Mâide, 5/27-30.

*irade beyanına sonuçlar bağlanan bir varlık olma özelliği vurgulanır.”*¹⁶⁵ Mahremiyet hakkı, aynı zamanda evrensel insan hakları kapsamında hukuki bir haktır ve süreç içerisinde farklı şekil, içerik ve isimlendirmeler kullanılmış olsa da bu hak tüm hukuk sistemleri içerisinde yerini almıştır.¹⁶⁶

¹⁶⁵ İbrahim Kâfi Dönmez, ‘**Şahıs**’ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2010, C. 38, s. 270; Ayrıca bkz: Abdullah Kahraman, **İslam Hukuk ve Ahlâk İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği Mahremiyet**, Ankara, 2008, Ebabil Yay. s. 17.

¹⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: Oliver Diggelmann, Maria Nicole Cleis, “**Mahremiyet Hakkı Nasıl İnsan Hakkı Hâline Geldi**”, Çev: Jülide Yaşar, Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (ABÜHFD) Haziran 2022, C. 10, s. 19.

III. BÖLÜM

MAHREMİYET EĞİTİMİN KUR'ÂNÎ TEMELLERİ

Çalışmamızın ilk bölümünde mahremiyetin korunması ve sürdürülebilirliği ile ilgili başlıklarımızda hayat boyu mahremiyet hakkının varlığına ve bu hakkın korunması, kollanması ve karşılaşılan her türlü yeni durum, imkan ve şartlar muvacehesinde sürdürülebilmesine yönelik hususları, edindiğimiz bulgular çerçevesinde ifade etmeye çalıştık. Bir önceki bölümde ise Kur'ân-ı Kerîm'de mahremiyetin anlam dünyası bağlamını ortaya çıkarmaya gayret ettik. Bu süreçte mahremiyete ilişkin kavramsal bir altyapı ile anlam ve bağlam çerçevesi oluşturmaya gayret ettik. Mahremiyetin zihin dünyamızda mevcut anlamsal karşılığından çok daha geniş bir anlam dünyasının varlığına da işaret etmiş olduk. Çalışmamızın bu bölümünde gelişen, değişen, hızına yetişilemeyen bir iletişim çağında, genelde eğitimin, özelde ise din eğitiminin, her şart ve koşulda ahlâklık, bilinçli, yaşamsal değerini ve amaçlılığını mahremiyet değeri üzerine kurgulayan ve uygulayan insan yetiştirme ve bilinçlendirme çabasına yönelik konfigüre edilebilecek ve birlikte düşünülebilecek yönleri olduğuna da dikkat çekmek istiyoruz. Konumuzu Kur'ân-ı Kerîm özelinde ele almamız nedeniyle bütüncül bir bakış sürecinde ilgili temellere işaret etmeye gayret ettik. Ulaştığımız noktada; ayetlerde yer alan hüküm ve belirleyici prensipler çerçevesinde ilgili kaidelerin iman, ahlâk ve ibadet kapsamında ele alındığını görmüş olduk. Buradan hareketle; Kur'ân-ı Kerîm'de mahremiyet eğitime temel teşkil eden bileşenlerin üç temada incelenebileceğini ifade edebiliriz. Bunlar iman, ibadet ve ahlâk temalarıdır.

İman, ibadet ve ahlâk bütünlüğü İslam geleneğinde yer alan, gerek ilmihal, gerek itikat ve gerekse ahlâk temelli kadim eserlerde birbirinden ayrılmaz mütemmim cüzler

olmuşlardır.¹⁶⁷ İman, sağlam bir inancın varlığına, var olan ve kalben tekâmül etmiş bir iman, iman pratiği olan bir eylemin, amelin yani ibadetin gereğine, teorik ve pratiği yanında, kazanım olarak içselleştirilmiş ve gerekli şartları taşımakla birlikte makbul-salih amel hüviyeti kazanmış bir ibadetin varlığı da, güzel bir davranışa, selim bir ahlâka karşılık gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de birçok ayette iman ve amel birlikte ele alınmış, bununla birlikte amelin 'salih' olması kaydı getirilmiştir. "Kur'ân-ı Kerîm'de sâlih kavramı biri "iyi, hayırlı iş ve davranış", diğeri "dinî ve ahlâkî bakımdan iyi davranışlara sahip kişi" olmak üzere iki manada kullanılmıştır. İlk manasıyla doksan üç, ikinci manasıyla otuz iki yerde geçmektedir."¹⁶⁸ Salih amel kavramıyla, ortaya konulmuş olan davranışın salt bir fiziksel eylem, amel, dışavurum olmasından öte ve özgü, ilgili davranışın 'salih amel' olabilmesi için gerekli vasıfları taşıyor olması gerekmektedir. Güzel, mutlu ve huzurlu bir hayat ve güzel bir son için salih amel, karşılıksız ve samimi bir sevgi için salih amel, ahirette kavuşulması arzu edilen Firdevs Cenneti için salih amel ve daha pek çok güzellik ve nimetlerin iman ve salih amel bütünlüğü sürecinde ve neticesinde elde edilebileceği ilgili ayetlerde belirtilmektedir. İlgili ayetlerin bir kısmına yer verecek olursak:

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

¹⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz: Bekir Topaloğlu, Yusuf Şevki Yavuz, İlyas Çelebi, **İslamda İnanç Esasları**, İstanbul, 1999, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay;

Ethem Ruhi Fırlı, **Çağımızda İtikadi İslâm Mezhepleri**, Ankara, 1980, Selçuk Yay.

¹⁶⁸ Mustafa Çağrı, "Sâlih", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2009, C. 36, s. 31-32.

“Erkek veya kadın, kim mü'min olarak iyi iş işlerse, elbette ona hoş bir hayat yaşatacağız ve onların mükâfatlarını yapmakta olduklarının en güzeli ile vereceğiz.”
(Nahl, 16/97)

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا

“İman edip de iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için çok merhametli olan Allah, (gönüllerde) bir sevgi yaratacaktır.” (Meryem, 19/96)

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا

İman edip iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için makam olarak Firdevs cennetleri vardır. (Kehf, 18/107)

Bir üçüncü aşama ise din eğitiminin bir kazanım olarak idealize ettiği ahlâk boyutu devreye girecektir ki, o da iman, amel ve ahlâk bütünlemesinde yerini alacaktır. Ahlâkın bu denklemde üstlendiği görev ise davranışın içtenliğine, her şart ve koşulda uygulanabilirliğine ve arzu edilerek, gönülden gelerek yapıldığına karşılık gelen yönüdür. Bir kazanımın ahlâk haline dönüşebilmesi planlanmış, her türlü etki alanından soyutlanmış, ikincil otoritelerce kontrol ve denetim altında tutulabilen bir davranış olmaktan çıkıp zemin, zaman, mekân, imkân farkı gözetilmeksizin kişinin doğru davranışı her koşulda tercih edip uygulayabilmesidir. İlahiyat alanında özellikle eğitim ve ahlâk gibi disiplinlerde sıkça atıf yapılan, Cibril Hadisi olarak bilinen, içerisinde ‘İslam’, ‘iman’, ‘ve ‘ihsan’ın ne olduğuna dair olan soruların Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından cevaplandırıldığı hadis tam olarak burada kastettiğimiz konunun özetidir. Hadisin ilgili bölümüne bu vesileyle değinmek istiyoruz.

“Hz. Ömer’den (r.a) nakil ile: Bir gün Resûlullah’ın yanında iken bir kişi çıkageldi. Elbisesi bembeyaz, saçları simsiyah ve üzerinde herhangi bir yolculuk belirtisi olmayan biriydi. Üstelik aramızda onu tanıyan da yoktu. Peygamber’in (sav) yanına oturdu; dizlerini onun dizine dayayıp ellerini uylukları üzerine

koydu. Sonra da, “Ey Muhammed! Bana İslam’ı anlat.” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: “İslâm, Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın elçisi olduğuna şahitlik etmen; namazı kılman, zekâtı vermen, Ramazan orucunu tutman ve eğer gücün yetiyorsa hacı yerine getirmendir.” Bu sözler üzerine adam, “Doğru söyledin!” dedi. Biz ise, adamın hem soru sorup hem de onu tasdik etmesine şaşırdık. Sonra, “Bana imanı anlat.” dedi. O da, “İman; Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe ve tamamıyla kadere inanmandır.” şeklinde karşılık verdi. Adam yine, “Doğru söyledin!” deyip peşinden, “Bana ihsanı anlat.” dedi. O da şöyle söyledi: “İhsan, Allah’ı görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Çünkü sen O’nu görmesen de O seni görmektedir.”¹⁶⁹

Birey için ahlâk ve davranışın tam olarak bir kazanım haline gelebilmesi Cibril Hadisinde ifade edildiği üzere ‘Allah’ı görüyor ve Allah tarafından görülüyor, gözetiliyor olma bilincinin her koşulda aktif şuur olarak varlığıyla ilgilidir. İnançlar duygulardan bağımsız düşünülmemelidir. Gelişim süreçlerinde bireylerin düşünce, davranış ve inanış dünyalarında değerlerin sağlam bir yer edinebilmesi için, davranış eğilimlerini şekillendiren etkenlerin doğru referanslar olması gerekmektedir.¹⁷⁰

Sürdürülebilir aktif şuur yani iç disiplin haline dönüştürülebilmiş bilinçlilik hali, iyi, doğru ve güzel davranışların devamlılığını sağladığı kadar, sürecin seyri dâhilinde güzel bir kulluk neticesini de beraberinde getirecektir. Abdullah b. Mesûd (r.a) tarafından rivayet edilen bir hadiste, Resûlullah’ın (sav) şöyle buyurduğu bildirilmiştir:

¹⁶⁹ Müslim, **el-Camiü’s-Sahih, Sahihu Müslim**, Kahire, Dâru’l-Hadîs, 1991, İman, 1.

¹⁷⁰ Nevzat Tarhan, **Duyguların Dili- Duygusal Zekâyâ Yeni Bir Yorum**, İstanbul, 2009, Timaş Yay. s. 59.

*“Doğruluktan ayrılmayın. Çünkü doğruluk (insanı) iyiliğe, iyilik de cennete götürür. Kişi devamlı doğru söyler ve doğruluktan ayrılmazsa Allah katında “doğru/siddik” olarak tescillenir. Yalandan sakının! Çünkü yalan (insanı) kötülüğe, kötülük de cehenneme götürür. Kişi devamlı yalan söyler, yalan peşinde koşarsa Allah katında “yalancı/kezzâb” olarak tescillenir.”*¹⁷¹

Hadiste belirtilen doğruluk, iyilik, cennet ve buna karşılık; yalan, kötülük ve cehennem süreçlemesi, iman, ibadet ve ahlâkın bir sonuçlandırılması olarak düşünülebilir. Doğruluk ve dürüstlüğe inanmak, bunun bir gereği olarak iyilik yolunu tutmak ve nihayetinde huzurlu ve mutlu bir sonuca ermek bir tarafta, bir diğer tarafta ise tam karşıtında yer alan tutum ve davranış içerisinde olunması halinde de istenmeyen sonuçlarla karşı karşıya kalınması söz konusu olabilecektir. “Müslüman erkekler, Müslüman kadınlar; mümin erkekler, mümin kadınlar; ibadet ve itaat eden erkekler, ibadet ve itaat eden kadınlar; özü sözü doğru erkekler, özü sözü doğru kadınlar; sabreden erkekler, sabreden kadınlar; gönlünü ibadete vermiş erkekler, gönlünü ibadete vermiş kadınlar; (Allah için) yardım yapan erkekler, yardım yapan kadınlar; oruç tutan erkekler, oruç tutan kadınlar; iffetlerini koruyan erkekler, iffetlerini koruyan kadınlar; Allah’ı çokça anan erkekler, çokça anan kadınlar; işte bunlar için Allah büyük bir ödül hazırlamıştır.”¹⁷² ayeti de yukarıda ifade etmeye çalıştığımız davranışların ibadet yönüyle ilgili olan pratik karşılıklarının bir ifadesi olarak düşünülebilecektir. Burada doğru davranış sergilemenin önemine dikkat çekilirken bir diğer taraftan doğru davranışı icra etmenin psikolojik yönüne, ödül-mükafat bağlamına da işaret edildiğini söyleyebiliriz. İman, amel ve ahlâk bütünlüğü çerçevesinde uyarı-

¹⁷¹ Müslim, Birr, 105.

¹⁷² Ahzâb, 33/35.

sakındırma, teşvik-müjdeleme bağlamının birçok ayette yeknasak olarak bir bütünlük ifade ettiğini ve böylece iyi, doğru ve güzel davranışın motivesinin müjde, mükafat örnekleri üzerinden inşa edildiğini görmekteyiz. Sadece Sâffât Sûresi’nde 4 farklı yerde; *إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ* “İşte biz iyileri böyle mükâfatlandırırız.” İfadesinin yer alması, makbul olan salih bir davranışın karşılığının mutlak surette Allah Teâlâ tarafından tastamam verileceğine işaret etmektedir.

Mahremiyet eğitime bir temel oluşturacak unsurları (iman, ibadet, ahlâk) ayrı ayrı başlıklar halinde ele alarak konumuza devam edeceğiz ancak öncesinde şu hususu belirtmek istiyoruz: İman, ibadet ve ahlâkın hiçbirini bir diğerinden ayırmadan, Kur’ân-ı Kerîm’de mahremiyeti, mahremiyetin semantik dünyasında ele aldığımız çerçeveden hareketle, insan onur ve saygınlığını göz önünde bulunduran bir mahremiyet perspektifiyle, örneklerle de yer vermek suretiyle konumuz işledik. Burada öncelikli olarak, iman ve ibadetin Allah ile kul arasında özel bir bağ olduğundan hareketle, ibadetin farklı bir gaye ve amaç için yapılmasının en başta Allah Teâlâ ile kul arasındaki mahremiyetin ihlal edilmesinin söz konusu olduğuna dikkat çekmek isteriz. Enfâl Sûresi 24. Ayette “*Ey iman edenler! Size hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah’ın ve Resûlü’nün çağrısına uyun ve bilin ki, Allah kişi ile kalbi arasına girer. Yine bilin ki, onun huzurunda toplanacaksınız.*” Buyurulmaktadır. Ayette ifade edilen; “Allah’ın kişi ile kalbi arasına girmesi” çeşitli tefsirlerin farklı yaklaşımları dikkate alındığında; Yüce Allah’ın yarattığı kulu ile özel bir bağ kurması yanında aşağıda örneklerini verdiğimiz ayetlerle bütüncül olarak düşünüldüğünde, Yaratan ve yaratılan arasındaki bağ ve iletişimi diri tutan ibadetin, özel bir mahrem alanı olduğunu ifade edebiliriz. Kastettiğimiz ilgili örneklerle baktığımızda;

- Allah Teâlâ’nın kuluna yakın olması, duasını kabul etmesi ve değer vermesi,

“Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınum. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm. O halde, doğru yolu bulmaları için benim davetime uysunlar, bana iman etsinler.” (Bakara, 2/186)

- Allah’ın kulun her halini, sıkıntılarını, ihtiyaçlarını ve isteklerini bilmesi,
- Kulun kalbinden geçirdiği, iyi ya da kötü niyetlerin Allah tarafından bilinmesi,

(Şüphesiz Allah göklerin ve yerin gaybını bilendir. Şüphesiz o, göğüslerin özünü (kalplerde olanı) hakkıyla bilendir.) (Fâtır, 35/38)

- Allah’ın kulun hayatı üzerinde tasarruf sahibi oluşu,

“Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü biz ona şah damarından daha yakınız.” (Kâf, 50/16) Ayetleri karşımıza çıkmaktadır. İlgili örnekler çerçevesinde, Allah Teâlâ’nın kullarına verdiği değer bir göstergesi olarak, ibadet yoluyla bir bağın varlığı ve bu bağın kul için özel bir anlam taşıdığı, bu anlamın da ibadet mahremiyetinin özünü oluşturduğunu görmekteyiz.

3.1. İman Temeli

Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan ayetlerin genel içeriğine baktığımızda insanı, hayatı, risâleti, ahireti, iman ve itikadı, doğayı, yaşam ve ölümü, doğru ve yanlış, ibadetlerle ilgili hükümleri ihtiva etmekle beraber “dini yalnızca Allah’a has kılmak” yani imanın gerektirdiği tüm fiilleri Allah için yapmanın gereğine önemle vurgu yapıldığını görürüz. Zümer Suresi’nde geçen ilgili ayet şöyledir: *“(Ey Muhammed!) Şüphesiz biz o Kitabı sana hak olarak indirdik. Öyle ise sen de dini Allah'a has kılarak O'na kulluk et”*¹⁷³ Aynı Surede yer alan bir diğer ayet: *“De ki: "Şüphesiz bana, dini Allah'a has kılarak*

¹⁷³ Zümer, 39/2.

O'na ibadet etmem emredildi.”¹⁷⁴ Beyyine Suresi’nde yer alan başka bir ayette; *“Hâlbuki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir.*”¹⁷⁵ Bir başka örnek ise Mümin Suresi’nde yer almaktadır. *“O halde, kâfirlerin hoşuna gitmese de, siz dini Allah'a has kılarak O'na ibadet edin.*”¹⁷⁶ Neye niçin inandığını doğru bir şekilde kavrayan inanmış insan, hayatını ve eylemlerini de bu istikamet üzere planlayacak ve hayata geçirecektir. İbadet hükümlerinden daha evvel gelen iman hükümleri, fiilin neliğinden önce neden ve niçinine dikkat çekmektedir. Bu açıdan baktığımızda Kur’ân-ı Kerîm’in en temelde ‘inanç sağlığı’nı öncelediğini söyleyebiliriz. İnanç sağlıklı olduğunda ortaya konulacak düşünce ve davranışta doğru olacaktır. Böylece inanan insanların yaptıkları tüm davranışların bir iman temelinde ortaya çıktığı söylenebilir. İman temelinde ortaya çıkan davranışlara da kendi içinde iki kısımda temas edilmelidir çünkü insandan sadır olan her davranış doğru, düzgün ve nitelikli olmayabilir. Yanlış ya da batıl inanışlardan yanlış ve zararlı davranışlar ortaya çıkacaktır. Bu nedenle yukarıda değindiğimiz ‘inanç sağlığı’ sahih bir itikat üzerine kurulu iman etmişliğe karşılık gelen önemli bir kazanımdır.

Çalışmamız kapsamında mahremiyetin öncelikle iman temelinde ele alınmış olması, ihmal ve istismarın mahremiyetin korunması ve yaşatılması sürecinde karşılaşılan en tehlikeli engeller oluşudur. İman duygusunun istismar edilmesi, kişinin batıl inanışlara yönelmesi ve bunun neticesinde insan canına kıyılmasına, intihar saldırılarında insanların canlı bomba ya da kalkan olarak kullanılmalarına ve bunun din

¹⁷⁴ Zümer, 39/11.

¹⁷⁵ Beyyine, 98/5.

¹⁷⁶ Mü’min, 40/14.

adına yapıldığının kanıksanmasına varıncaya kadar olası tehlikeli süreçlerin yaşanmasına neden olabilecektir. Buradan hareketle mahremiyetin iman temelinde ele alınmasının aynı zamanda mahremiyetin istismarının da önüne geçilebilmesine imkan tanıyacağını düşünmekteyiz. Mahremiyete riayet kazanımının mahremiyet eğitimiyle mümkün olacağı kabulüyle öncelikle bu davranışın ne olduğu, niçin kazanılması ve korunması gerektiği bir iman temelinde şekillenecektir. Her şeyden önce Kur’ân-ı Kerîm’in insan onurunu yücelten; *“Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.”*¹⁷⁷ İnsanı kendi yakınlığıyla biricik kılan; *“Kullarım sana beni sorduklarında bilsinler ki şüphesiz ben yakınum, bana dua ettiğinde dua edenin dileğine karşılık veririm. Şu halde benim davetime gelsinler ve bana iman etsinler ki doğru yolu bulabilsinler.”*¹⁷⁸ Ayet örneklerine baktığımızda doğru düşünce, doğru davranış ve doğru sonuçların elde edilmesi ancak doğru imanla ve imanın gerektirdiği davranışların yapılması konusunda bireylerin doğru motive edilmesiyle mümkün görünmektedir. Mahremiyet eğitiminden beklenen netice, kişinin bu inanmışlığı bir davranış kazanımı haline getirmesi olduğuna göre en temelde mahremiyet eğitiminin bir iman temeline dayandığını söylememiz mümkün görünmektedir çünkü imanın kendisi bir davranıştır.

İmanın bir davranış olması, davranış kalıplarının oluşmasında iman edilmiş bir düşüncenin arka planda var olmasıyla ilgilidir. Kötülük ve iyiliğin yeryüzündeki mücadelesinde iyiliğin egemen olması için mücadele eden inanan insanların beslendikleri, motive oldukları unsurların ilki imandır, bir diğeri sabır ve sabrın

¹⁷⁷ İsrâ, 17/70.

¹⁷⁸ Bakara, 2/186.

nihayetinde elde edilecek manevi haz ve iç huzurudur. Sabır, ilgili ayetler göz önünde bulundurulduğunda; iman sahibi bir insanın Yüce Allah ile olan iletişimde önemli bir değer ve Allah tarafından önem addedilen bir davranıştır. Aynı zamanda sabır, iman edenlerin günlük hayatlarında maruz kaldıkları ve karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelme konusunda gerek ibadetler ve gerekse davranışlar konusunda ayetlerde belirtilen yönleriyle yeniden düşünülmesi gereken bir konudur.¹⁷⁹

Kur’ân-ı Kerîm’in insanın iman dünyasını şekillendiren, yön veren ve rehberlik eden, tercihlerde bulunması konusunda bilinçlendiren yönüne baktığımızda, her şeyden önce insanın bir tercihte bulunması yönüyle özgür, tercihleri sonucunda davranışa dönüşen fiilleri yönüyle sorumlu bir durumda olduğu vurgulanmaktadır. İmanın davranış kalıplarını şekillendirmesinden söz ederken, tam aksi yönde iman edilen düşünsel planda var olan değer yargıları neticesinde ortaya çıkan olumsuz davranışların da aynı şekilde ele alınmasının daha anlaşılır bir yönelim olduğunu ifade etmek istiyoruz. Tam olarak iman, ibadet ve ahlâk bütünlüğü de bu açıdan önem ifade etmektedir. İnsan Sûresi 3. Ayet; “إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا”

“Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik; artık o isterse şükreden olur, isterse nankör.”

Ayette yer alan şükreden ve nankörlük eden insan ifadesiyle, iman eden ve iman etmeyen insanın kastedildiğini belirtmek istiyoruz.¹⁸⁰ “Şükür kelimesinin Kur’ân’daki

¹⁷⁹ Remziye Ege, “Anlam Alanı İçinde Sabrı Bir Tutum Olarak Yeniden Düşünmek” Dini Araştırmalar Dergisi, Temmuz-Aralık 2013, C.16, S. 43, s. 72-80.

¹⁸⁰ Ebü’l-Kâsım Carullah Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşeri, (v. 538/1144) **el-Keşşâf an Hakâiki’t-Tenzîl ve ‘Uyuni’l-ekâvîl fî Vücuhi’t-Te’vîl**, Kahire, 1864, Matbaatü’l-Âmire, C. 2, s. 301; Şeyhülislam Ebussuûd b. Muhammed el-Îmâdi, (v. 982/1574)

ilk anlamı “Allah’a iman etmek”tir.”¹⁸¹ “İnsan isterse irşad ve hidayet nimetinin kıymetini bilerek Rabbine şükretmek üzere iman ve iyi niyetle o hak yoluna girip sıkıntılara göğüs gererek çalışsın, olgunlaşma gayesine doğru yürüsün, isterse nankörlükle inkar edip yükümlülük ve olgunlaşmadan kaçınarak bu daveti görmezden gelsin.”¹⁸² İnsan için bir tercihin mümkünlüğüne ve bu tercihin hangi yönde olacağı kısmında insanın hür iradesine işaret edilirken, hemen devamında ki ayet;

إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلًا وَأَغْلَالًا وَسَعِيرًا

“Ama biz inkârcılar için zincirler, halkalar ve alevli bir ateş hazırlamışızdır.” ifadesi yer almakta ve akabindeki ayet;

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا

“İyiler ise içindekine güzel koku katılmış bir kadehten içecekler.” şeklinde gelmiştir. İman-inkar, mükâfât-ceza, denkleminde, iman etmiş olmanın ya da iman etmemiş olmanın bir tercih, iman edilmişlik üzerinden davranışa, yani amele dönüşen fiillerin sonuçları itibariyle insana bir sorumluluk yüklendiğini görmekteyiz. İnsanın sorumlulukları yerine getirebilmesi ve tercihlerini yönetmesi her ne kadar bireysel bir sorumluluk olsa da yine ilgili ayetler muvacehesinde düşündüğümüzde, doğruya, iyiye

İrşadü'l-Aklis-Selim ila Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm, Ankara, 2021, TDV Yay. C. 8, s. 282.

¹⁸¹ Remziye Ege, Suat Koca, Esra Gözeler, “Din Öğretiminde İçerik Hazırlama Süreci İçin Bir Bakış Açısı Önerisi: Şükür Konusu Örneği” Dini Araştırmalar Dergisi, Haziran 2023, C.26, S. 64, s. 99-124.

¹⁸² Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dîni Kur'an Dili**, Haz. Mevlüt Karaca, İstanbul, 2011, C. 9, s. 228.

ve iyiliğe yönlendirmenin iman eden kimseler için bir sorumluluk olarak addedildiğini görmekteyiz. İlgili ayetlerden üç örneğe burada yer vermek istiyoruz:

- 1- *“İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.”* (Âl-i İmrân, 3/104)
- 2- *“Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten alıkoyarsınız ve Allah’a inanırsınız. Ehl-i kitap da inanmış olsalardı elbette onlar için hayırlı olurdu; içlerinden inananlar da var, fakat çoğu yoldan çıkmıştır.”* (Âl-i İmrân, 3/110)
- 3- *“Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Resûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”* (Tövbe, 9/71)

Ayetlerin konu edindiği, iman edenlerin birbirlerine rehberlik etmeleri ve iyiye yönlendirme görevlerinin nasıl yerine getirileceği sorusu üzerinden hareket edilmesi konumuz açısından önem ifade etmektedir. Doğru davranışların kendisinden sâdır olması beklenen insan, öncelikle doğru bir iman öğretimi sürecinden geçmelidir. Alanına bakılmaksızın tüm eğitim ve öğretim süreçlerinin en temelde, bireylerin yetenek, kabiliyet, fitrî duygu ve manevi gereksinimlerini karşılamak gibi bir görevi de bulunmaktadır.¹⁸³ Burada, din eğitiminin insanın iman dünyasını şekillendirmedeki rolü ve bu süreçte iman öğretiminin ayrıca önemli olduğu kabülünden hareket ettiğimizi belirtmemiz gerekmektedir. Bu başka bir kabüle de dayanmaktadır ki o da imanın

¹⁸³ Cemal Tosun, **Din eğitimi Bilimine Giriş**, Ankara, 2020, Pegem Akademi Yay. s.

öğretilebilir olduğu kabûlûdür.¹⁸⁴ İmanın öğretilerlebilir olmasından kastedilen, imanın içerdigi doğru dîni bilgi, doğru tercih, doğru davranış süreçleri üzerinden bir sonuç elde etme çabasıdır.¹⁸⁵ Bu kabûl üzerinden hareket ederek mahremiyet eğitime “iman”, “ibadet” ve “ahlâk” unsurlarının temel olabileceğini düşünmekteyiz.

İmanın kendisini bir davranış olarak düşündüğümüzde, bireylerin iman öğretimi süreçlerinde inanç esaslarını kavramaları ve içselleştirmelerinin önemi ve değeri ortaya çıkmaktadır.¹⁸⁶ İman öğretimi de kendi içinde bir gelişim sürecini gerektirmekte ve çocuklu dönemlerini de içine alan bir sürece karşılık gelmektedir. Çocuklar anne ve babalarında gözlemledikleri imana dair davranışları örnek alıp taklit etmeye ve ardından uygulamaya başlayacaklardır.¹⁸⁷ İnsanın çocukluk döneminden itibaren ebevyenleri başta olmak üzere çevresinden, yaşadığı hadiselerden yeni şeyler öğrenmesi ve bebeklik, çocukluk döneminde tüm öğrendiklerini taklit ederek, benzeterek yapmaya çalışması da bu bağlamda göz önünde bulundurulmalıdır.¹⁸⁸ İman öğretiminin birey için bir edinim ve kazanım süreci olduğundan bahsederken, iman öğretiminin teorik ve pratik değerleriyle birlikte değerlendirilmesinin daha sağlıklı olacağını düşünmekteyiz. İman

¹⁸⁴ Tosun, s. 97.

¹⁸⁵ Cemal Tosun, “Eğitim ve Din Eğitimi Politikaları”, **Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi**, ed: Fahri Unan, Yücel Hacaloğlu, İzmir, Türk Yurdu Yay. 1999, s. 517–525.

¹⁸⁶ Tosun, **Din eğitimi Bilimine Giriş**, s. 23.

¹⁸⁷ age. s. 88.

¹⁸⁸ Remziye Ege, “Din Öğretiminde Öğretmen”, **Geçmişten Bugüne Din Eğitiminin Gelişimi ve Dönüşümü**, Ed: Cemal Tosun, Remziye Ege, Yıldız Kızılabdullah, Ankara, 2024, Pegem Akademi Yay. s. 59.

öğretimine dair bir taraftan temel bilgilerden söz ederken, bir diğer taraftan da dini hayatın yaşamsal alanda karşılığı olan davranış biçimlerinden de söz etmiş olmaktadır.¹⁸⁹ Peygamberler aracılığı ile insanlığa vahyin gönderilmiş olması ve vahiy öğretisi ile insanların düşünce ve davranışlarında olumlu yönde değişiklik olmasının hedeflenmesi de imanın öğretilabilir olmasıyla çok yakından ilgilidir.¹⁹⁰

Mahremiyet ve mahrem alanın sınırlarına dair bütüncül bir temel ölçüt, genel geçer bir kabul, kanun koyucu olan üstün ve aşkın bir varlık anlayışına binaen belirlenmiştir. Bir başka ifadeyle mahremiyetle ilgili değer yargıları, en başta kudretli bir varlık inancı etrafında gelişen düşüncelerin hayatta karşılığı olan dış yansımalarıdır yani inancın dışı vurumudur.¹⁹¹ İnsan davranışlarında sağlam bir iman etrafında şekillenmeyen düşünceler, davranışı fitrî olmaktan çıkartır ve insanı zoraki davranış sürecine sokar. Münafıkların ibadet psikolojilerine değinildiği; “Onlar namaza kalktıklarında üşenerek kalkarlar.”¹⁹² Ayetinde bahsi geçen zorakiliğe vurgu yapılmaktadır. Sağlam bir inanmışlıkla hareket eden kimseler ise; “*Müminler o kimselerdir ki, Allah’ın adı anıldığında yürekleri titrer, kendilerine Allah’ın âyetleri*

¹⁸⁹ Fatma Çapcıoğlu, “**İnanç Öğretimi**”, **Geçmişten Bugüne Din Eğitiminin Gelişimi ve Dönüşümü**, Ed: Cemal Tosun, Remziye Ege, Yıldız Kızılabdullah, Ankara, 2024, Pegem Akademi Yay. s. 86. ; Ayrıca bkz: İhsan Çapcıoğlu, “**Sosyal Medya, ‘Yeni İnsan Tipi’ ve Etik Sorunlar**” II. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi, İTOBİAD Kongre/19.

¹⁹⁰ Çapcıoğlu, s. 87.

¹⁹¹ Şule Albayrak, **Tüm Yönleriyle Mahremiyet**, Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ankara, 2022, s. 9.

¹⁹² Nisâ, 4/142.

okunduğunda bu onların imanlarını arttırır. Onlar yalnızca Rablerine güvenirlir.”¹⁹³

Ayetinde yer aldığı üzere son derece motive olmuş, inanmış ve adanmış bir şekilde hareket ederler. İlgili inanç temeli ibadet, sosyal yaşam, iş hayatı, ev hayatı vb. birçok alanda insan doğasını çepeçevre kuşatmış durumda bulunmaktadır. Mahremiyet alanının da bu kapsama dâhil olduğunu düşündüğümüzde mahremiyet eğitiminin öncelikle bir iman temelinde değerlendirilmesi gerektiğini söylememiz mümkün olacaktır.

Mahremiyetin iman temelinde ele alınması bir yönüyle iman, ahlâk ve ibadet bileşenlerinin birlikte değerlendirilmesine imkan tanımaktadır. Kur’ân-ı Kerîm bütünlüğü çerçevesinde imanın, ibadetin ve ahlâkın kavram olarak ayrı nitelemeleri olsa da bu kavramsal nitelemelerin pratikte birbirini tamamlayan, kendi içinde bir bütünlük oluşturan yönünü de işaret etmek istiyoruz. İmanın salık verdiği pratik kazanım amel, amelin geçerli ve makbul olmasının temel ölçütü ise ahlâktır. “Kur’ân-ı Kerîm’de Mahremiyetin Anlam Dünyası” bölümünde mahremiyetin semantiği başlığında belirttiğimiz üzere; “mahremiyet” kavramı, Kur’ân-ı Kerîm’de müstakil bir başlık, kelime ve kavram olarak bulunmamakta, Kur’ân’ın bütünlüğü içerisinde kavramın işaret ettiği ve karşılık geldiği anlam değeri ve semantik bağlamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Mahremiyet eğitime bir temel olarak ele aldığımız “iman” temeli de mahremiyetin ihlal ve istismarının engellenmesine yönelik olarak bir iç disiplin oluşturmakta ve birey davranışlarının hayata yansıyan yönlerini bir çerçeve içine almaktadır. İç disiplini, bireyin kendisini her an görüp gözetken tek ve mutlak güç sahibi olan Allah Teâlâ tarafından murakabe edildiği imanı ile hareket etmesi ve yanlış davranış, düşünce, söz ve eylemlerden uzak kalması olarak düşünmemiz mümkündür. Bu düşünceden uzaklaşılması ise kişiden yanlış tercih ve davranışların sadır olmasına ve

¹⁹³ Enfâl, 8/2.

nihayetinde birey ve toplum açısından ahlâki bozulmanın söz konusu olmasına imkân tanıyacaktır.¹⁹⁴ Ayetler içerisinde kişilik hak ve hukukun korunmasına yönelik hususların yer aldığı bazı örneklerle baktığımızda, yapılması kötü sonuçlar doğuracağına işaret edilen davranışlardan uzak durulması ve böylece mahremiyet ihlalinin kaçınılması ancak sağlam bir imanın varlığıyla mümkün görünmektedir. Bu bağlamı dikkate alarak örneklerle yer verecek olursak; insanlar hakkında olumsuz düşünme “zan”, ve “tecessüs”, kavramları ile Hucurât Sûresi, 12. Ayette; *“Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar günahtır. Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın; herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Tabii ki bundan tiksindiniz! Allah’a itaatsizlikten de sakının. Allah tövbeleri çokça kabul etmektedir, rahmeti sonsuzdur.”* ifadeleriyle yer almıştır. İnsanları küçük düşürme, hoş olmayan isimlendirmelerde bulunma, “lakap takma” yasağı ise Hucurât Sûresi 11. ayette; *“Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin; zira onlar kendilerinden daha iyi olabilirler. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler; çünkü alay edilenler edenlerden daha iyi olabilirler. Biriniz diğerinizi aşağılamayın, birbirinize kötü ad takmayın. İman ettikten sonra fâsıklıkla anılmak ne kötüdür! Günahlarına tövbe etmeyenler yok mu, işte zalimler onlardır.”* ifadelerinde belirtilmiştir. “Yüze karşı alaylı ifadeler kullanma, arkadan çekiştirme” yasağı, Hümeze Sûresi 1. Ayette; *“insanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretiyle alay eden her kişinin vay haline!”* İkazıyla ifade edilmiştir. “İftira atma” yasağı, Ahzâb Sûresi 58. Ayette; *“Mümin erkekleri ve mümin kadınları işlemedikleri şeyler yüzünden incitenler, bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.”* İkazıyla bildirilmiştir. “Söz getirip götürme” eyleminin kötü bir davranış olduğu Kalem Sûresi 11. ayette; *“daima kusur arayıp*

¹⁹⁴ Bayraktar Bayraklı, **Kur’ân Ahlâkı**, İstanbul, 2011, Bayraklı Yay. s. 189.

kınayan, durmadan lâf götürüp getiren” nitelemesiyle ifade edilmiştir. Örneklerine yer verdiğimiz olumsuz davranışları bir arada düşündüğümüzde tamamının mahremiyet ihlali ve istismarı olduğunu ifade edebiliriz. Tüm bu davranışlardan uzak durulması için bir eğitimden söz ettiğimizde bu eğitimin bir mahremiyet olduğunu, bu eğitime bir esas, bir temel belirlemek durumunda olduğumuzda ise bu temelin “iman” temeli olduğunu ifade etmeliyiz. Bunun nedeni belirtilen olumsuz davranışlardan uzak durulması, bilinçli bir seçim olarak ilgili davranışların yapılmamasının tercih edilmesi ve bunun her şart ve koşulda devamlılık arz etmesi ancak sağlam bir imanın varlığıyla mümkün olabilecektir.

İman temelinde bir düzleme konumlandırılan mahremiyet eğitimiyle ilgili olarak bir sonraki aşama, imanın doğru davranışa dönüşmesi ve ibadet bilinci olarak karşımıza çıkması, daha sonra ise bir yaşam, düşünce, eylem biçimi haline geleceği nihai nokta olan ahlâk temeliyle buluşmasıdır. İfade etmeye çalıştığımız süreci detaylandırmak üzere bir sonraki başlığımızla konumuza devam etmek istiyoruz.

3.2. İbadet Temeli

Kur’ân-ı Kerîm’de mahremiyet eğitime temel olabileceğini kabul ettiğimiz “İbadet Temeli” başlığımızla konumuza devam ediyoruz. Bu başlığımızda mahremiyet eğitimi ile ‘ibadet’ arasında nasıl bir bağ olduğunu ve ibadetin mahremiyet eğitime temel teşkil edebilecek yönüyle değerlendirilebileceğini ifade etmeye çalıştık. ‘İbadet’ kavramının anlam katmanları ve din eğitimi yönüyle ibadetin ne olduğuna dair değerlendirmeler açısından konumuzu ele almaya gayret ettik.

İbadet; *“boyun eğme, alçak gönüllülük, itaat, kulluk, anlamlarına gelirken, dinî bir terim olarak, insanın Allah’a saygı, sevgi ve itaatini göstermek, O’nun hoşnutluğunu*

*kazanmak niyetiyle ortaya koyduğu belirli tutum ve gerçekleştirdiği davranışları ifade eder.”*¹⁹⁵

İbadet; “itaat etmek, boyun eğmek, kulluk etmek, tevazu göstermek, ilah edinmek” anlamına gelir.¹⁹⁶ Dinî bir terim olarak ise; “*Fiil ve niyete bağlı olarak yapılmasında sevap olan ve Allah’a tazim ve yakınlık ifade eden şuurlu itaat*” demektir.¹⁹⁷

İbadetler, geleneksel ilmi literatürde en temelde mali, bedeni, hem mali hem bedeni ibadetler olarak üç sınıfta incelenir.¹⁹⁸ Kur’ân-ı Kerîm bütünlüğü içerisinde ibadetlerin gerek kavram olarak, gerek bir kazanım ve öğretim olarak örneklendirmelerine baktığımızda, en temelde dört hususun ön plana çıktığını görmekteyiz. Bunlardan ilki, ibadetin Allah Teâlâ ile kul arasında bir bağ olduğudur. Diğer husus, ibadetin bir form olarak kişide zaman ve mekân (namazın vakitleri, hac için Arafat’ta bulunmak vb.) bilinci uyandırması, Üçüncü husus, ibadetlerin ibadeti icra eden kişide olumlu yönde bir değişim meydana getirmesi, ibadetlerin davranışlara yansımasıdır. Son olarak, ibadetlerin inananlarda bir kazanım haline dönüşmesi ve

¹⁹⁵ Mustafa Sinanoğlu, “**İbadet**”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1999, C. 19, s. 233-235.

¹⁹⁶ Râgıb el-İsfahânî, **el-Müfredât fi Garîbi’l-Kur’ân**, Mısır, 1906, el-Matba’atü’l-Meymeniyye, s. 540.

¹⁹⁷ <https://fetva.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/126/ibadet-ne-demektir-ve-kac-kisma-ayrilir>
Erişim tarihi: 16.09.2023.

¹⁹⁸ Ömer Nasuhi Bilmen, **Büyük İslam İlmihali**, İstanbul, 1964, Bilmen Yay.

içtenlikle uygulanabilir hale gelmesi için gerekli olan eğitim ve süreci ifade eden boyutudur.¹⁹⁹

Kur'ân-ı Kerîm'de ibadet kavramı farklı formlarda ve farklı ayetlerde ele alınmıştır. Bazı örneklerle yer verecek olursak; ibadet, tevhit anlamında; *“Allah’a kulluk edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşına, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın. Allah kendini beğenen ve böbürlenip duran kimseyi asla sevmez.”*²⁰⁰

Bakara Suresi’nde itaat ve kulluk anlamında; *“Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yiyin ve Allah’a şükredin; eğer O’na kulluk ediyorsanız.”*

²⁰¹ Bir başka ayette dua anlamında; *“Rabbimiz şöyle buyurdu: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler, aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir!”*²⁰² Nisâ Suresi’nde kulluk, içtenlik, iman ve salih amel olarak; *“Ne Mesih Allah’ın bir kulu olmaktan geri durur ne de yakın melekler. Büyüklenerek O’na kulluktan geri duranların hepsini Allah, yakında huzuruna toplayacaktır. İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlara Allah ecirlerini tam olarak verecek ve lütfundan onlara daha fazlasını da ihsan edecektir. Kulluğundan yüz çevirenlere ve kibirlenenlere gelince, onlara acı bir şekilde azap edecektir; bunlar*

¹⁹⁹ Ahmet Yemenici, **İbadet Öğretimi, Değişen ve Dönüşen Dünyada Din Eğitimi ve Öğretimi**, ed: Cemal Tosun, Remziye Ege, Yıldız Kızılabdullah, Ankara, 2024, Pegem Akademi Yay. s. 117.

²⁰⁰ Nisâ, 4/36.

²⁰¹ Bakara, 2/172.

²⁰² Mü’min, 40/60.

kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabileceklerdir.”²⁰³

Allah'ı tesbih ve secde anlamında; “Rabbinin katında bulunanlar bile O'na kulluk etmek hususunda kibre kapılmazlar, O'nu tesbih ederler ve yalnız O'na secde ederler.”

²⁰⁴ Allah'ı bilmek ve tanımak ve kulluk anlamında da “Ben cinleri ve insanları, başka değil, sırf bana kulluk etsinler diye yarattım.”²⁰⁵ şeklinde Zâriyât Suresi'nde zikredilmiştir. İbadet kavramının zikredildiği ayetler, örneğini verdiğimiz ayetlerle sınırlı olmamakla birlikte bütüncül olarak baktığımızda form olarak fiili ibadetlere; namaz, oruç, hac, zekât, infak, yardım, vb. dikkat çekilmekle birlikte, iman, ihlas, niyet, tefekkür, marifet, sabır, takva vb. hususların da ‘ibadet’ kapsamında yer aldığını görmekteyiz.

İbadetin bir yörünge döngüsünde izlediği sürece bakarsak, ilk olarak Allah Teâlâ ve insan arasında bir iletişim olduğunu söyleyebiliriz. İbadetin mahiyeti, çerçevesi ve kul olarak insandan istenen davranışlara baktığımızda ise birçoğunun insanın diğer insanlarla arasındaki etkileşim, iletişim, davranış, insani, hukuki, duygusal, ailevi ve ticari muamelelerin de ibadet kapsamında olduğunu ifade edebiliriz. Allah Teâlâ'nın emir-nehiy olarak yapılmasını ya da yapılmamasını bildirdiği ifadelerden bir ibadet formu anlaşıldığı muhakkaktır. Yapılması emredilenin îfâsı, nehyedilenin içtinabı da bir ibadettir. Örnekler üzerinden gidecek olduğumuzda; “Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış. Kuşkusuz senin rabbin, yolundan sapanların kim olduğunu en iyi bilendir; O, doğru yolda bulunanları da çok iyi bilir.”

²⁰³ Nisâ, 4/172-173.

²⁰⁴ A'râf, 7/206.

²⁰⁵ Zâriyât, 51/56.

²⁰⁶ Bir diğer örnek; “*Kullarıma söyle: (İnsanlara karşı) en güzel sözü söylesinler. Çünkü şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır.*” ²⁰⁷ İfadeleriyle İsrâ Sûresi’nde yer almaktadır. İnsanları doğru olan yola çağırmanın ve güzel iletişim kurmanın yöntem ve usullerinin belirlendiği ilgili ayette bir yükümlülüğün ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu yükümlülük, insanlarla iletişim kurarken, insanları doğru olana davet ederken güzel bir dil kullanmak, güzel muamelede bulunmaktır. Burada yükümlülüğün kastımız, fıkıh usulü açısından emrin ve nehyin delaletleri değildir. Bu ayrım fıkıh literatürü açısından usûl alanında tartışılan ve vücut (gereklilik), ibaha, (serbestlik/muhayyerlik) te’dip vb. ya da emrin fevr veya terâhiye ²⁰⁸ işaret açısından değerlendirilen bir konudur. ²⁰⁹ Burada bu konuya temas etmemizin nedeni, mahremiyet eğitime bir temel olarak kabul ettiğimiz ibadetin kapsamına giren, daha çok namaz, zekât, hac ve oruç ibadetler için söz konusu olan emir ifadeleriyle inananlara bir vecibe olarak yüklenmiş sorumluluklardan başka ibadetlerin de olması ve konumuzun kapsamında yer almasıdır. Biz burada “Fıkıh Usûlü” açısından önemli ve temel konulardan biri olan, emir ve nehiylerin işaret ettiği eylemin yapılması hususundaki zaman aralığını, derhal yapılması, belli bir süre içerisinde, ya da geniş bir

²⁰⁶ Nahl, 16/125.

²⁰⁷ İsrâ, 17/53.

²⁰⁸ Salim Ögüt, “**Emir**”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1995, C.11, s. 119-121; H. Yunus Apaydın, “**Nehiy**”, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2006, C. 32, s. 544-547.

²⁰⁹ Zekiyyüddîn Şa’ban, **İslâm Hukuk İlminin Esasları**, çev: İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara, 2007, TDV Yay. s. 328.

zaman içerisinde yapılması gerekenler ²¹⁰ bağlamını kastetmeksizin ve mahremiyetin semantiği açısından değerlendirip ele aldığımız ve mahremiyetin eğitime bir temel kabul ettiğimiz ve ibadet başlığında işaret ettiğimiz ilgili davranışların da iman etmiş kimselere bir sorumluluk yüklediği farkındalığına dikkat çekmek istiyoruz.

Mahremiyet eğitiminin ibadet temeli bağlamında İsrâ Sûresi'nde yer alan bazı ayetlere ve ilk olarak 36. Ayet ve ardından sıra ile diğer örneklerle yer vermek istiyoruz. *“Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme! Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur.”*²¹¹ Mahremiyetin ibadet temeli üzerinden bir boyutunu ifade etmeye çalıştığımız bu evrede, mahremiyet ihlali olacak bir davranışın, bilgisizce birtakım şeylerin ardına düşerek insanların ayıp, kusur ya da mahremlerinin araştırılmamasının İlahi bir emirle yasaklanmış olduğunu görmekteyiz. Örneğini verdiğimiz ayetin öncesinde ve sonrasında yer alan ayetler ise can güvenliği, hayat dokunulmazlığı, yetim hakkı, ticaret ahlâkı, birey ve toplum ahlâkı, insan neslinin ve toplumun güvenliğe işaret etmektedir. Mezkûr ayetlere baktığımız zaman; can, mal ve huzur dokunulmazlığının öncelendiği ve bu alanlara hâlel getirecek davranışlardan uzak durulması gerektiğinin emir kalıplarıyla ifade edildiğini ve yukarıda bahsettiğimiz gibi “emir” ya da “nehiy” kalıplarıyla yapılması ya da yapılmaması belirtilen davranışlardan, emredileni yapmakla ibadet edilmiş olduğu, nehyedilen, yasaklanan davranışın yapılmamasıyla da Yüce Allah'ın buyruğuna itaat edilmesiyle de ibadet formunda olan bir davranışın sergilenmiş olduğunu görürüz. Böylece ibadeti, mahremiyet eğitime bir temel olarak kabul ettiğimizde ve örneğini vereceğimiz ayetlerin bireysel ve toplumsal yönlerine baktığımızda da ibadet motivesiyle mahremiyet eğitimi kazanımının mümkün

²¹⁰ Fahrettin Atar, **Fıkıh Usûlü**, İstanbul, 1996, İFAV Yay. s. 180-181.

²¹¹ İsrâ, 17/36.

olabileceğini ifade etmek isteriz. Konumuzla ilgili İsrâ Sûresi’nde yer alan 31-37. ayetlere yer verecek olursak;

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةً إِمَّا لَكُمْ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا

“Fakirlik korkusuyla çocuklarınızın canına kıymayın! Biz onların da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahdır.”

وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَى إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا

“Zinaya yaklaşmayın! Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur.” (32)

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيهِ سُلْطَانًا فَلَا يَسْرِفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا

“Haklı bir sebep olmadıkça Allah’ın dokunulmaz kıldığı cana kıymayın. Bir kimse haksızlıkla öldürülürse velisine yetki verdik; ancak o da öldürme hususunda sınırı aşmasın; çünkü o, yeterince yardıma mazhar olmuştur.” (33)

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا

“Rüşdüne erinceye kadar yetimin malına, onun yararına olmadıkça el sürmeyin. Ahde vefa gösterin; çünkü ahid sorumluluk doğurur.” (34)

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ بِالْقِسْطِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

“Ölçtüğünüz zaman tastamam ölçün ve doğru terazi ile tartın. Bu hem daha iyidir hem de sonucu daha güzeldir.” (35)

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا

“Yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Ne yeri yarabilir ne de dağlarla boy ölçüshebilirsin.” (37)

Ayetlerde ifade edilen hususların müşterek noktası, olumsuzluk içeren davranışlar olması ve yapılmaması ve hatta yapmaya meyledilmemesi gerektiği bildirilmiş olmalarıdır. Anlam müşterekliği bakımından ise mahremiyet sınırlarının aşılmaması gerektiğine vurgu yapılmış olmasıdır. Ahlâksızlıktan uzak durulması, çocukların öldürülmemesi, insan canına kıyılmaması, yetim malına el uzatılmaması, ölçü ve tartıda hile yapılmaması, bilgisizce hareket edilip aslı olmayan şeylerin peşinden gidilmemesi, kesin bilgi olmadan insanlar hakkında peşin hüküm verilmemesi, kendini diğer insanlara göre çok değerli, başkalarını hakir ve değersiz görmenin bir dışa vurumu olan kibirden uzak durulması gerektiğine dair emirler, bireysel ve toplumsal mahremiyetin sınırlarına riayet edilmesine yöneliktir. Bütüncül bir şekilde düşündüğümüzde ise en genel tabiriyle ‘Allah’ın emirlerine uymak’ olarak tanımlayabileceğimiz ibadetin alanına giren hususlardır. Burada örneklerini verdiklerimizle sınırlı olmamakla birlikte Kur’ân-ı Kerîm’de mahremiyetin alanına giren davranışların olumlu ve olumsuz olmak üzere davranış şekilleri açısından emredilmesi ya da yasaklanması İlâhi emre itaat kabilinden ele alınacağına göre, bireye mahremiyet eğitiminin kazandırılmasında ibadet temelinin önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır.

Mahremiyete temel teşkil eden inanç, ahlâk ve ibadet temeli sınıflandırmasında, ‘ibadet’ başlığının aynı zamanda sosyal mahremiyete ilişkin de bir yönü olması hasebiyle konuyu ayrıca ‘ibadet mahremiyeti’ özelinde daha belirgin bir şekilde değerlendirmek üzere bir alt başlık açmanın isabetli olacağını düşünmekteyiz.

3.2.1. İbadet Mahremiyeti

İbadet mahremiyeti, Allah Teâlâ’nın rızasını kazanma amacına matuf olarak kişinin kulluk bilinciyle yaptığı ibadet, eylem, tutum ve davranışların, kişinin diğer

kişiler ve toplumla olan ilişkilerinin düzeyi ve içeriği noktasında belirleyici bir konumdadır. Bu itibarla;

- a- İbadetin kendi içerisinde bir mahremiyeti olduğu,
- b- İbadetin yerine getirilişi ve amacı yönüyle aleni ya da gizli yönlerinin olduğu,
- c- İbadetin kendisi, ibadet edilen zaman, mekân ve ibadeti yapan kişinin mahremiyeti ve saygınlığı,
- d- İbadetin kendi içerisinde geçerli ve makbul olması için taşıması gereken özellikler yönüyle de mahrem oluşu açısından başlığımız muhtevasını şekillendirmeye çalıştık.

İbadet mahremiyetinin ilk önce işaret etmemiz gereken yönü, kişinin ibadet ederek kazandığı manevi his ve tecrübelerine dairdir. İbadetin kişide oluşturduğu manevi gelişim, ibadet ederken ibadetleri yapmaktan aldığı haz ve lezzet gibi durumlar, ibadet mahremiyetinin kişi ile Rabbi arasında mahrem kalması gereken yönleriyle ilgilidir. İbadetten duyulan haz ve lezzet, ibadetin yapılış şekli, ibadetin ön hazırlığı, ibadetin yapıldığı ortam, şart ve mekân, ibadet yapan kişinin o anda bulunduğu manevi hal ve psikolojik şartlar, beraberinde bulunduğu kimseler vb. değişken şartlar, ibadetin manevi yönüne ve kişide oluşturduğu etkiye tesir edebilmektedir.

İbadetlerden alınan manevi haz ve lezzet, her insanda aynı derecede ve ölçüde yaşanamayacağı ve bu durumun tamamen kişiye özgü bir hal, manevi durum ve tecrübe oluşu, bu halin mahrem bir durum olarak kalması gerektiğini iktiza etmektedir. Kişinin manevi olarak hissettiği duyguları mahrem kalması gerekirken bir başkasına anlatması, muhtemel gösteriş ve riya riskleri açısından kaçınılması gereken bir durumdur.²¹²

²¹² Halil İbrahim Şimşek, **Tasavvufi Tecrübelerin Mahremiyeti Meselesi**, Hitit Üniv.

İ.F. Dergisi, 2015/2, C. 14, s. 28.

Bununla birlikte ibadetin öncelikli amacı, ibadet edene manevi haz ve lezzetten önce manevi sorumluluk kazandırmaktır.

İbadetler, mahremiyetin korunması, gözetilmesi ve sürdürülebilir olması yönüyle mahremiyet değeri açısından her biri farklı bir alana karşılık gelmektedir. “İman Temeli” başlığımızda da ilgili ayetler örneğinde değindiğimiz üzere; Kur’ân-ı Kerîm’de ibadet, sadece Allah Teâlâ’ya hasredilmesi, dinin Allah’a has kılınması üzerine bina edilmiştir. İbadetin, kendi rızası için yapılması gerektiğini salık veren Yüce Allah haricinde bir varlık ve bu ulvi niyet dışında bir amaç uğruna yapılması, Kur’ân-ı Kerîm’de farklı ibadetlerden örneklerle ele alınmıştır. Örneklerin bir kısmı üzerinden konumuzu şekillendirecek olursak aşağıda ki örnekleri verebiliriz:

“Vay haline o namaz kılanların ki, onlar namazlarının özünden uzaktırlar. Onlar halka gösteriş yaparlar. Hayra da engel olurlar.” Maûn Suresi 4-7. ayetlerde geçen ifadelerde;

- 1- Namazın özünden uzak olmak,
- 2- Namazı gösteriş için kılmak,
- 3- Hayra engel olmak,

hususları ön plana çıkarılmış olup ibadetin sadece formel bir sınırlılık içerisinde değil, duyuşsal bir bağlama karşılık gelen ve her türlü harici duygu, amaç ve çıkar unsurlarından arındırılmış arı duru, pak ve nezih bir ibadet bilinci hedefi belirlenmiştir. En’âm Suresi 162. Ayette ise; *“De ki: “Benim namazım, (her türlü) ibadetim, hayatım ve ölümüm, hepsi âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.”* Buyurularak, ibadetin amaca matuf olan biricikliği ve mahremiyetine dikkat çekilmiştir. Kulları tarafından kendine ibadet edilmesi Allah hakkıdır. Allah hakkının yerine getirilirken başka bir amaç ve niyetin araya girmesi ise Allah ile kulu arasındaki mahremiyetin ihlal edilmesi anlamına gelecektir.

“Yine de ki: *“İster gönüllü, ister gönülsüz olarak harcayın, sizden asla kabul olunmayacaktır. Çünkü siz fasık bir topluluksunuz. Harcamalarının kabul edilmesine, yalnızca, Allah’ı ve Rasûlünü inkâr etmeleri, namaza ancak üşene üşene gelmeleri ve ancak gönülsüzce harcamaları engel olmuştur.”* İfadeleriyle ibadetin makbul olması önündeki engellerin sıralandığı Tövbe Suresi, 53-54. Ayetlerde ‘içtenlik’ vurgusu yapılarak, ibadetin samimiyet ve niyetine işaret edilmiştir. Bir başka örneği Bakara Suresi 264. Ayetten vermek istiyoruz:

“*Ey iman edenler! Allah’a ve âhiret gününe inanmadığı halde malını insanlara gösteriş yapmak için harcayan kimse gibi sadakalarınızı başa kakmak ve incitmek suretiyle boşa çıkarmayın. O kimsenin misali, üzerinde toprak bulunan düzgün ve yalçın bir kayadır; kayanın üzerine şiddetli bir yağmur yağmış, onu çıplak halde bırakmıştır. Bu gibilerin kazandıkları hiçbir şeyden istifadeleri olmaz ve Allah, inkârcı topluluğa hidayet vermez.*” Mali ibadetler açısından bir davranış modelinin örneği üzerine durulan bu ayette, sırf insanlara gösteriş yapılması amacıyla ‘iyilik’ yapıldığı ve bu iyiliğin;

- 1- Yapılan iyiliğin, iyilik yapılan insanların önüne konulması, (yüze vurulması)
- 2- İyilik yaparken yapılan insanların rencide edilmesi, üzülmüş olmaları,
- 3- Böylesi bir ‘iyilikten’ yapan kişiye hiçbir fayda gelmeyeceği ve bu davranışın Allah katında makbul olmayacağı, sebepleriyle boşa çıktığı dikkatlere sunulmuştur.

Burada, Allah ile kul arasındaki ibadet mahremiyetinin ihlali yanında, insanların da hak ve hukukuna riayet edilmediği için ayrıca bir mahremiyet ihlali yapılmıştır ki, bu da duygusal mahremiyet ihlali anlamına gelir. İhtiyaç sahibi olmak ve insanlardan isteyen durumda olmak, insan psikolojisi açısından çok zor bir durumdur. Bakara suresi 273. Ayette yer aldığı üzere; “*Kendilerini Allah yoluna adadıklarından seyahat ve ticarete imkân bulamayan yoksullara verin. Yoksulluklarını gizli tuttukları için bilmeyen*

onları zengin sanır. Kendilerini simalarından tanırısın. Onlar insanlara asla el açmazlar. Hayır için yaptığınız her harcamayı Allah hakkıyla bilmektedir.” Talep etmekten dahi imtina eden ihtiyaç sahibi insanların incitilmemesi, kırılmaması ve dahası rencide edilmemesi, ibadet ahlâkı ve mahremiyeti açısından çok önemli bir konudur ve iyilik yapmak isteyen kişiler tarafından mutlaka riayet edilmesi gereken bir husustur. Nisâ Suresi 38. Ayette de *“Bunlar, mallarını insanlara gösteriş için harcayan, Allah'a ve ahiret gününe de inanmayan kimselerdir. Şeytan kimin arkadaşı olursa, o ne kötü arkadaştır.”* Bu durum bir başka yönüyle ele alınmış ve bu tür davranış içerisinde olanların en temelde ‘iman’ problemleri olduğu ortaya konmuştur.

“Sanma ki yaptıklarından memnun olanlar, yapmadıklarıyla övülmeğe hoşlananlar, evet, sanma ki onlar azaptan kurtulacaklardır! Onlar için elem verici bir azap vardır.” Âl-i İmrân Sûresi 188. Ayette geçen bu ifadeler ise bir önceki örneklerde sunulan ibadet mahremiyetini ihlal eden insan davranışı modelinden çok daha farklı olarak; bir iyiliği yapmadığı halde yapmış gibi görünmek suretiyle ‘adalet ve mahremiyet’ bağlamını da zedeleyerek mahremiyet istismarına kapı aralayacak bir davranış içerisinde olabilen insan modeline işaret etmektedir.

“Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin için çıkardıklarımızdan Allah yolunda harcayın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın ve bilin ki Allah, her bakımdan zengindir, övülmeye layıktır.” ifadeleri ise Bakara Sûresi 267. Ayette yer almakta olup yapılacak iyilikler için rehberlik etmekte ve nasıl yapılması gerektiğine dair bir ölçü koymaktadır. İşte tam bu noktada, *“göz yummadan alıcısı olmayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın”* ifadeleriyle de kişinin kendi için layık ve münasip görebildiğini bir diğer kimse için de hak ve imkân olarak düşünmesi gerektiğine vurgu yapılarak

mahremiyetin insanın kendisine ve bütün insanlara vermesi gereken değere vurgu yapılmıştır.

İbadetin mahremiyeti konusunun, ibadetin ahlâkından ve eğitimine dair olan kısımlardan ayrı düşünülmemesi gerektiği kanaatindeyiz. İbadet ahlâkı, ibadetin yapılışı, öncesi ve sonrasında ibadetin yapılış amacındaki gayeye uygun olarak hareket etmeyi gerektiren kurallar bütünüdür. Burada önemli olan, ibadet ahlâkının hem ibadeti yapan hem de ibadete konu olan bireyler açısından bir değeri olduğunun göz önünde bulundurulması gerektiğidir. İbadeti yapan açısından baktığımızda ibadet ahlâkı; *“(Resûlüm!) Sana vahyedilen Kitab'ı oku ve namazı kıl. Muhakkak ki, namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak elbette (ibadetlerin) en büyüğüdür. Allah yaptıklarınızı bilir.”*²¹³ Ayeti çerçevesinde namazın kötülüklerden men eden özelliğinin kişide varlık göstermesidir. İbadete konu olan kişi açısından ise daha çok mali ibadetleri ilgilendiren; zekât, infak, yardım, sadaka vb. uygulamalarda dikkat edilmesi gereken hususlar söz konusu olmaktadır. *“Mallarında (yardım) isteyen ve (iffetinden dolayı isteyemeyip) mahrum olanlar için bir hak vardır.”*²¹⁴ Mali olarak ‘infak’ üst başlığında ele alabileceğimiz tüm mali ibadetlerin, ibadeti yerine getiren ve ibadet eyleminin muhatabı olan kişi arasındaki bağın ‘hak’ kavramıyla ifade edilmiş olması çok dikkat çekicidir. İhtiyaç sahibi olan kimseye ekonomik olarak yardım edecek ya da kendisine bir vazife olan (kurban-zekât-fitre-fidye-kefâret) mali yükümlülüğü yerine getirecek olan kimse, ibadet davranışında karşı tarafa bir üstencilik ya da rencide etmeye dönük bir tavır içerisinde olmayıp bilakis bir hak borcunu yerine getiriyor gibi davranacaktır. “Burada müminleri, Medine döneminde konacak malî vecîbe

²¹³ Ankebût, 29/45.

²¹⁴ Zâriyât, 51/19.

hükümlerine hazırlayıcı gönüllü bir ödeme söz konusu olmakla beraber, malî gücü yerinde olanların, bu yardımları kendilerinin bir lütfu olarak görmemeleri için yapılacak yardımın muhtaçlara ödenmesi gereken bir “hak” olduğunu belirten bir ifade kullanılmıştır.”²¹⁵ İbadetin ahlâkı, ibadetin mahremiyetiyle birlikte düşünüldüğünde, özellikle mali ibadetler konusunda ne denli dikkat edilmesi gereken bir husus olduğu ortaya çıkmaktadır.

İbadet ahlâkı ve mahremiyet arasındaki ilişki, insanların kaba, sert ve incitici tavırlarla rencide edilmemeleri, birey, aile ve toplum nezdinde mahcup hissettirilmemeleri için bilinç düzeyi farkındalığının sağlanmasına yöneliktir. Ayetler bütünlüğü ve semantiği içerisinde mahremiyetin insan hak ve onurunun korunması esas olmakla beraber, ibadete, özellikle mali ibadetlere konu olan davranışlarda, insanların mahcup edilmemeleri ve aynı zamanda iyiliğe, infaka, paylaşımına konu olan nesnenin insan onuruna layık olma vasıflarının taşınmasıyla ilgilidir.

Yaptığı iyilikleri Allah rızası için değil de riya, gösteriş ve farklı amaçlar uğruna yapan kimselerin hoş karşılanmayan durumlarına örneklerin verildiği ayetlere değinmiştik. Burada da ibadetin ahlâkı bağlamına riayet ederek, insanları incitmeden, kırmadan, minnet ettirmeden iyilik yapanların ne denli hoş bir davranış içinde olduklarına dair olan ayetlerden örnek vererek konumuza devam etmek istiyoruz. *“Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının arkasından başa kakıp incitmeyenler için Rablerinin katında özel mükâfatları vardır. Artık onlar için korku yoktur, onlar üzüntü de çekmeyeceklerdir.- Güzel söz ve bağışlama, arkasından incitme*

²¹⁵ Hayrettin Karaman vd. **Kur’ân Yolu Tefsiri**, Ankara, 2014, DİB Yay. C. 5, s. 124-125.

gelen sadakadan daha iyidir. Allah zengindir, halimdir. (hemen cezalandırmaz, mühlet verir) ”²¹⁶

“Temizlenmek için malını hayra veren en muttaki (Allah'a karşı gelmekten en çok sakınan) kimse o ateşten uzak tutulacaktır. O, hiç kimseye karşılık bekleyerek iyilik yapmaz. Yaptığı iyiliği ancak yüce Rabbinin rızasını istediği için yapar. Elbette kendisi de hoşnut olacaktır. ”²¹⁷

“Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler. Yedirdikleri kimselere şöyle derler: “Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz. ” ²¹⁸

Örneğini verdiğimiz ayetlerde ibadet ahlâkına bir temel olarak;

- yapılan iyiliklerin sadece Allah rızası gözetilerek yapılması,
- İyilik yaparken insanların incitilmemesi gerektiği,
- Yapılan iyilik karşısında bir karşılık beklenmeyeceği,
- Nicelik olarak çok fazla bile olsa yapılan iyiliğin ardından bir incitici tavır

içerisinde olmak yerine, güzel bir sözün samimi olarak ifade edilmesinin daha makbul olduğu ifade edilmiştir.

‘İbadet ahlâkı’ konusunun, ibadetin içtenliği ve temel gayesi açısından önemli olduğunu düşünmekteyiz. Her davranışın bir ahlâkı olduğu gibi ibadetin de bir ahlâkı olmalıdır. Bu sebeptendir ki Kur’ân-ı Kerîm’de pek çok ibadet ahlâkı bileşeniyle birlikte vurgulanmıştır. Namaz, ikame (süreklilik) eylemiyle; “Onlar gaybe inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda

²¹⁶ Bakara, 2/262-263.

²¹⁷ Leyl, 92/17-21.

²¹⁸ İnsan, 76/8-9.

harcırlar.”²¹⁹ Hac, sadece Allah için yapılması gerektiğiyle; “haccı da, umreyi de Allah için tamamlayın.”²²⁰ Zekât, arındırma özelliğiyle; “Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”²²¹ Tövbe; ibadet, hamd, oruç Allah’ın sınırlarının gözetilmesi gereğiyle, “bu kimseler, tövbe edenler, ibâdet edenler, hamdedenler, oruç tutanlar, rûkû ve secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah’ın koyduğu sınırları hakkıyla koruyanlardır. Mü'minleri müjdele.”²²² birlikte zikredilmiştir. İbadetin iman ve eylem kısmı itikadî ve fikhî alana karşılık gelirken, içtenlik ve duygu yönü ahlâk alanına tekabül etmektedir. İbadetin kişide bir davranış, hayatı kuşatan bir bilinç, tüm eylemleri muhteva ve şekil açısından konsolide eden bir içsel otorite haline gelmesi, belli bir sürecin sonucunda ortaya çıkacaktır.

Çalışmamıza mahremiyete temel teşkil eden unsurlardan bir diğeri olan ‘ahlâk temeli’ başlığımızla devam etmek istiyoruz.

3.3. Ahlâk Temeli

Mahremiyet eğitiminin temellendirilmesi kritiğinde iman, ibadet ve ahlâk unsurlarının ardışık ve bütünleşik olarak değerlendirilmesinde, her bir alanın iç içe olması önemli bir değer ifade etmektedir. Mahremiyet eğitime ayetler muvacehesinde bir temel oluşturmak, arzu edilen mahremiyet eğitiminin hedef kitle için bir kazanım

²¹⁹ Bakara, 2/3.

²²⁰ Bakara, 2/196.

²²¹ Tövbe, 9/103.

²²² Tövbe, 9/112.

haline dönüştürülmesi ve bu kazanımın hayat boyu devam ettirilmesi amacına katkı sunmaya yönelik bir çabadır. Günümüzde, yaşadığımız hayatın devamı sürecinde hemen her gün karşılaşılan problemler, yanlış eylem, söylem ve fiiller, insan hak, onur, izzet ve haysiyetinin göz ardı edildiği nice davranışların geneline baktığımızda, sürekli bir şeylerin eksikliği ya da hiçliği dikkatlerimizi çekmektedir. İman eden, teorik imanın pratiği olan davranışı-ibadeti tam olarak yerine getiremeyen, imanın pratik hali olan ibadeti îfâ edip bilişsel bir nokta dan hareket eden ancak ibadetin duyuşsal, yani ahlâki tezahürüne karşılık gelecek bir nitelikte davranamayan insanlar, mahremiyet temelli davranışlardan mahrum kalan insanlar olabilmektedirler. Ayetler bağlamında, ibadetlerin iman edenleri dönüştürmesi hedeflenen bir yönü olduğunu görmekteyiz. İmanın tam bir teslimiyetle hiçbir şüphe duymaksızın kabûlü, namazın kötülüklerden alıkoyması ve iç huzuru sağlaması,²²³ haccın insanları tek bir sınıfta eşitlemesi,²²⁴ zekâtın gönülden yapılan bir ödevi yerine getirmiş olma huzuru sağlaması,²²⁵ iman edenlerin iman etmiş olmalarından ötürü yaptıkları davranışların bireyde bir değişim ve dönüşüm gerçekleştirilmesi gerektiği hedefine yönelik olan hususlardır. İbadetlerin yerine getirilmesiyle beraber ilgili dönüşüm ve değişimlerin meydana gelmemesi bir yana, başka kötü örnek olabilecek davranışların ibadetle hemhal olmuş insanlardan sâdır olması, iman, ibadet ve ahlâk süreçlerinin tam manasıyla kişide bir karşılığı olmamasından kaynaklanabilmektedir. Dolayısıyla iman, ibadet ve ahlâk temeli, mahremiyet eğitiminin süreçlendirilme ve sonuçlandırılması aşamalarında sürekli göz önünde bulundurulması gereken hususlar olarak düşünülebilir. Bununla birlikte,

²²³Ankebût, 29/45.

²²⁴ Hac, 22/25.

²²⁵ Mü'minûn, 23/1-4.

ahlâkın, duyguların ve eğilimlerin Allah inancı ekseninde bir duyarlılık kazanımı üzerinden değerlendirilmesi de ahlâkın öğretilabilir bir yönü olduğuna işaret etmektedir.²²⁶

İman ve ibadetin bir davranış inşasını oluşturduğunu ifade etmeye çalıştığımız önceki başlıklarımızdan sonra ahlâkın birey davranışı üzerindeki etkilerini anlamaya gayret edeceğiz. Bunun nedeni, mahremiyet ve ahlâk arasındaki bağın insan hayatında pratik bir değeri olmasıdır. İman, bir davranışın amacını, ibadet, imanla ilgili olan davranışın formunu yani yapılış şeklini, zamanını, mekânını, içeriğini, ahlâk ise davranışın icra ediliş sürecindeki motiveyi, içtenliği ve davranışın niteliğini ifade eder. Bir başka deyişle; iman bir davranışın, eylemin ya da amelin niçinini, ibadet neliğini, ahlâk ise nasıllığını konu edinir. Ahlâkın birey açısından gerek bilgi ve gerek bilinç yönü, ahlâkın konusu olan davranışlara etkisi açısından ahlâkın öğretilabilirliğinin de tartışılmasına imkan tanımaktadır.²²⁷ İman, ibadet ve ahlâk bütünlüğü içerisinde ortaya çıkan bir davranış içselleştirilmiş, kazanım haline dönüştürülmüş, her şart ve koşulda uygulanması kaçınılmaz addedilmiş bir davranış olacaktır.²²⁸ Ahlâkın varlığı, nitelik ve niceliği davranışlardan önce düşünsel aşamada değer kazanmaktadır. Esasında davranışa dönüşen eylemler, davranış öncesinde şekillenen düşünsel eylemlerin dışı

²²⁶ Remziye Ege, **Duygusal Zekâ Din Öğretimi; Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi ve Duygusal Zeka Gelişim İlişkisi**, Dini Araştırmalar Dergisi, 2012, S. 15, S. 40, s. 59.

²²⁷ Safiye Kesgin, **Ahlâk Öğretimi, Değişen ve Dönüşen Dünyada Din Eğitimi ve Öğretimi**, ed: Cemal Tosun, Remziye Ege, Yıldız Kızılabdullah, Ankara, 2024, Pegem Akademi Yay. s. 147.

²²⁸ Macit Fahri, **İslam Ahlâk Teorileri**, çev. Muammer İskenderoğlu, Atilla Arkan, İstanbul, 2004, Litera Yay.

yansıyan süreçleridir. Bu süreçlerin mahremiyetle ilgisi ise iç ve dış dünya arasındaki güven duygusunun ahlâki değerlerle bütünleşmesi, karşılıklı sorumlulukların yerine getirilmesi ve pragmatik önceliklerden olabildiğince uzak kalmasıdır.²²⁹

İbadetin içtenliği, samimiyeti ve her koşulda îfâ edilmesi gerekliliği, ibadetin ahlâkının kavranmasıyla mümkün olacaktır. Ahlâkın evrenselliği, kişiyi fert olarak ve toplumun bir üyesi olarak değerli kılışı, şüphesiz huzurlu ve güvenli bir toplumun inşasında en önemli hareket noktasıdır. Ahlâkın, güzel davranış ve eylemlerin kişide varlık göstermesi, davranışların bilinç haline dönüşerek fiili olarak hayat bulması, aynı zamanda hikmetli davranışların toplumda mâkes bulmasına imkân tanıyacaktır.²³⁰ İnsanın kendi varlığıyla kaim olan saygınlığı, beşeri münasebetlerde genel geçer bir tutumun ön kabul olarak değer yargısı haline gelmesi gerektiğine dair bir kanalizasyon olarak anlaşılabilir. İman bağlamı, saygı, güvenlik ve yaşam hakkı dokunulmazlığı ihlal edilmemek üzere insanların birbirlerini yargılayabileceği, yadırgayabileceği bir alan olmamalıdır.

Ahlâk temeli üzerine bina edilen bir mahremiyet tasavvuru, bireyi, aileyi, toplumu ve karşılıklı sorumlulukları iktiza eden bir yapıya sahiptir. Ahlâk temelinde bahse konu olan bu karşılıklı hak ve ödevlerden oluşan yatay hiyerarşiyi bir mahremiyet döngüsü olarak da ifade edebiliriz.

Bu döngünün bileşenleri ise;

-Kişinin dokunulmazlığı

²²⁹ Ahmet Yemenici, **İslam Ahlâkının Eğitim Müfredatına Aktarım Sorunu**, Eğitim ve Ahlâk Şûrası, “Mehmet Akif İnan Hatırasına”, 2015, s. 348-368.

²³⁰ Kınalızâde Ali Efendi, **Ahlâk-ı Alâî**, Haz. Mustafa Koç, İstanbul, 2007, Klasik Yay. s. 94-97.

-Kişinin özgür kalma ihtiyacı ve isteği

-Muhatabın dokunulmazlığı

-Muhatabın özgür kalma ihtiyacı ve isteğinden oluşmaktadır.

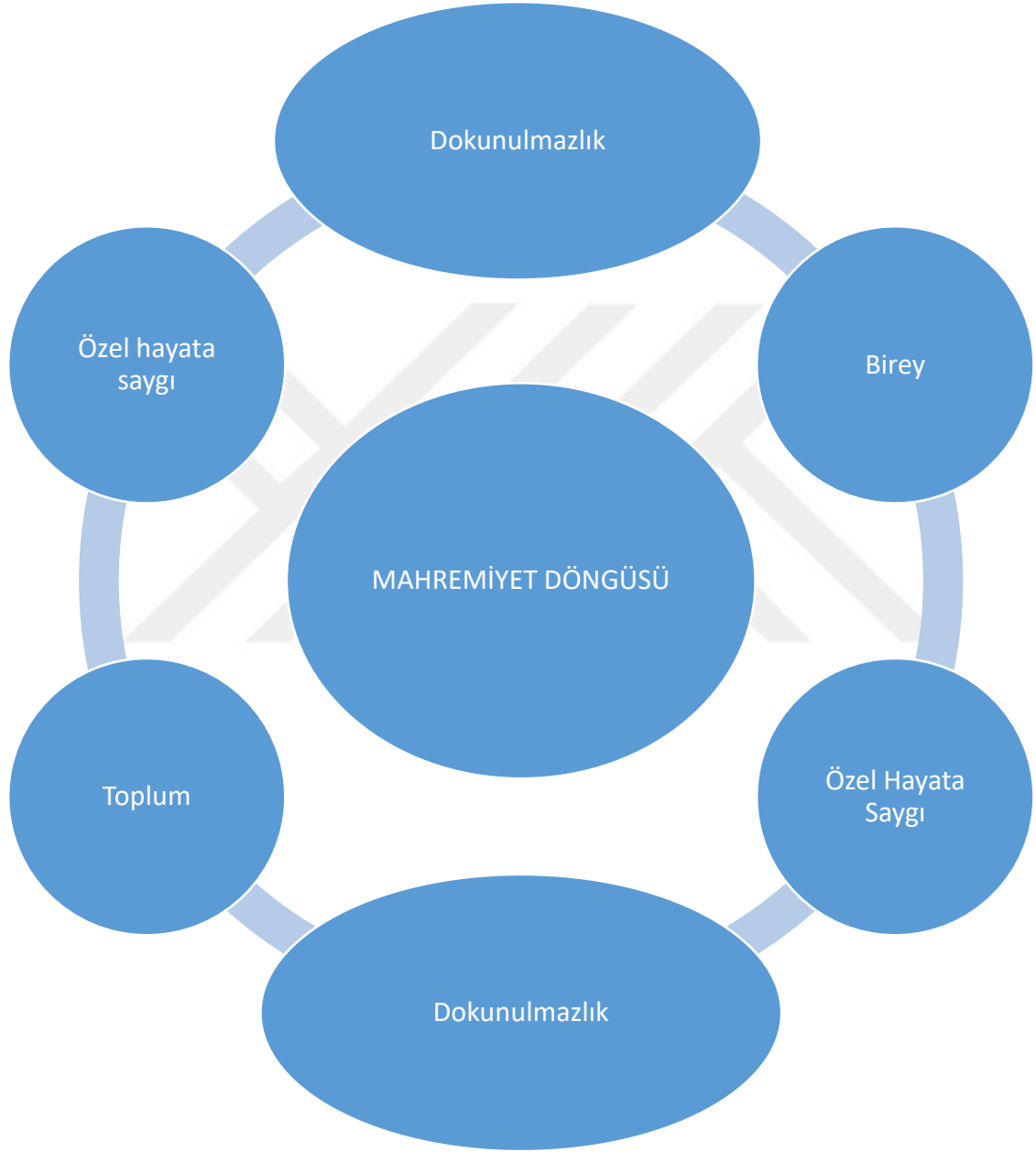
Ahlâk temelli bu bileşenleri birey ve toplum açısından bir mahremiyet döngüsü olarak düşündüğümüzde, karşılıklı hak ve ödev bilincinin mahremiyet eğitimi açısından önemi ortaya çıkmaktadır. Mahremiyet Döngüsü: Mahremiyetin genel geçer kabullerine dönük, tüm bireyleri kuşatan, bireylere eşit hak ve sorumluluklar yükleyen, harici şartlara göre değişmeyen,²³¹ statüye göre ihlali kabul etmeyen,²³² mahremiyet haklarının karşılıklı olarak ardışık işleyişidir. Aşağıdaki şekilde de yer aldığı üzere mahremiyet, kişi hangi haklara sahip olduğunu düşünüyorsa karşısındaki bireyin de bir insan olarak aynı haklara sahip olduğunu bilmesi ve mahremiyet hakkından kimseyi mahrum bırakmamasıdır.

Mahremiyet döngüsü olarak nitelediğimiz şekilde birey ve toplumun sürekli kesişen ve birbirini ardına gelen ihtiyaç odaklı mahremiyet devinimine işaret etmekteyiz. Gerek bireyin, gerek toplumun dokunulmazlık isteği, ihtiyacı ve gerekliliği ile özel hayata saygı isteği, ihtiyacı ve gerekliliği süreklilik içerisinde ardışık bir döngü olarak devam etmektedir. Mahremiyetin sadece kişisel bir hak olarak tasavvur edilmesi düşünülemez. Karşılıklı ve eşit düzeyde hakların söz konusu olduğu bir etkileşim olan mahremiyet, herkesin kendisinden yararlanma hakkı olduğu evrensel bir gerçekliktir.

²³¹ Örn: Hasta mahremiyeti bağlamında; muayene esnasında fiziki müdahale ve temas gerektiren durumlarda kişiden izin alınarak müdahale edilmesi gerekir. Sağlık Bakanlığı Hasta Hakları Yönetmeliği.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4847&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

²³² Örn: Çocuk ebeveyn odasına izinsiz girmemeli ve aynı zamanda ebeveyn çocukların odasına müsaade alarak girmeli.

Küresel ahlâk normları ve etik ilkeleri alanında çok çeşitli çalışmalar ve araştırmalar yapılmıştır. Bunlardan bir kısmı, evrensel bir ahlâk formunun mümkün olabilirliliği üzerinde dururken, bir yönüyle de genel geçer ve evrensel kabul görmüş bir ahlâk temelinin imkânı üzerine tartışılmıştır. İlgili yaklaşımlara dair örnek verecek olursak; “küresel ahlâkın, üzerinde uzlaşmış dört unsuru olduğu kabulünden hareketle;

1. Zorbalıktan uzak, bütün hayatlara saygılı bir kültürü taahhüt etmek,
2. Bir dayanışma kültürünü ve adil bir ekonomik düzeni taahhüt etmek,
3. Hoşgörüyeye dayalı bir kültürü ve dürüstlük içinde bir hayatı taahhüt etmek,
4. Hakların eşitliği kültürünü ve erkekle kadının ortaklığını taahhüt etmek.”²³³

başlıklarının ön plana çıktığı görülmektedir.

Geleneksel ahlâk teorileri açısından da pek çok farklı temellendirme ve sınıflandırma da yapılmıştır. Dolayısıyla mahremiyet eğitiminin ahlâk temeli de bu bağlamda ele alındığında mahremiyetin gereğini yapmanın, mahremiyet edinimini kazanmanın da iman, içsellik ve eylem bütünlüğünde mümkün olabileceğini söyleyebiliriz. Ülken’in ifadesiyle; “*biz doğru olmayı ne yapalım, doğruluğu yetiştirmedikten sonra! Biz iyi olmayı ne yapalım, iyiliği kuvvetle fiile koymadıktan sonra! Biz nasihat eden, vaaz veren, kuru sözlerle bir neticeye varamayan ahlâkı değil, telkin eden, güçlü olan ve insanlara içinde mutlu olacakları yeni bir cemiyet veren ahlâkı istiyoruz.*”²³⁴ Böylece iman, içsellik ve pratik bileşeninde bireysel ve toplumsal

²³³ Haris Küng, Karl-Josef Kuschel, **Evrensel Bir Ahlâka Doğru**, Çev: Nevzat Y. Aşıkoğlu, Cemal Tosun, Beyza Bilgin, Recai Doğan, Ankara, 1995, Gün Yay. s. 19-30.

²³⁴ Hilmi Ziya Ülken, **Aşk Ahlâkı**, İstanbul, 1981, Ülken Yay. s. 62.

ahlâkın da erdeme ve onura dönüşmüş bir formundan bahsetmemiz ve bunu mahremiyet kazanımı adına bir değerini görmemiz mümkün olabilecektir. Bir başka açıdan bakacak olursak, saygı ve nezaket kurallarının hemen hepsi mahremiyet kazanımı ile birlikte bilinç düzeyinde şekillenmiş, toplumdan topluma farklılık göstermekle beraber genel kabul haline gelmiştir. Bir yönüyle de fiziksel yakınlıkların mesafe ve sınırlarını belirleyen nezaket kuralları da mahremiyet kurallarından müteşekkildir. Tokalaşma, selamlaşma, sarılma vb. insani durumların hangi kurallar ve şartlar altında şekilleneceğini gösteren ölçüler en temelde mahremiyetin alanıyla ilgilidir.

Ahlâkın daha içsel bir yönü ve ahlâkın davranışa dönüşmeden önceki süreçleri olarak değerlendirebileceğimiz düşünsel arka plana dair ayrı bir konu da düşünce ahlâkı ve mahremiyet ilişkisidir. İnsan eylemleri dış dünyada vuku bulmadan önce bir düşünce planında şekillenir ve olabildiğince bu plana uygun şekilde davranışa dönüşür. İnsandan sadır olan davranışın iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış, yerli-yersiz, yeterli-yetersiz vb. tüm yönleri, düşünce planındaki kurgu, amaç ve niyetten bağımsız değildir. İbadetler için de aynı durum söz konusudur çünkü her ibadet öncesinde bir niyet ve amaç söz konudur. Amellerin niyetlere göre değer kazanacağını ifade edildiği *“Ameller niyete göredir. Herkes sadece niyetinin karşılığını alır.”*²³⁵ Hadisi de davranışın ortaya çıkma sürecinde, eylem öncesinde niyetin önemine vurgu yapmaktadır.

Düşünce ahlâkı dediğimizde, bir davranışa niyet etme süreci ve aşamalarında, insanı bir karar vermeye sevk eden ya da bundan vazgeçiren irade eğitiminden de söz etmiş oluyoruz. Düşünce kontrolü alanının da en öncelikli hususlar arasında yer alan

²³⁵ Müslim, İmâre, 155.

irade eğitimi, düşünce ahlâkının nasıl şekilleneceğine dair önemli bir role sahiptir.²³⁶ İrade eğitimi aynı zamanda “nefsin süfli isteklerinin ve ondan korunma yollarının bilinmesi”²³⁷ gereğini ifade etmektedir. İrade eğitimiyle donatılmış bir düşünce ahlâkına sahip olan bireyler, mahremiyet hakkının korunması ve bu hakkın yaşatılması adına toplumsal gelişime olumlu katkılar sunacaktır. Medeniyetlerin ilk oluşum süreçlerinde insanlar kendi davranışları üzerinden ahlâka dair bir tutum geliştirme eğiliminde olmuşlardır. İlerleyen süreçlerde ahlâkın ruhsal, bilişsel, sosyal yönleri olduğuna dair sonuçlar elde edilmiştir. Ahlâkın akla, imana, duyguya, toplumsal yapıya dair olan yönleri de bireyin kendi içinde bunu nasıl temellendirdiği ile yakından ilgilidir.²³⁸

Düşünce ahlâkının, sadece davranışların şekillenmesi adına işlevi olduğunu, sadece bu açıdan yetkin bir rolü olduğunu ifade etmek, düşünsel ahlâkın önemi ve değeri açısından yetersiz kalacaktır. Hayata geçmeyen düşüncelerin de bir ahlâk zemininde şekillenmesi gerekmektedir. Uzun süreçler içerisinde tasarlanan ancak tatbik edilmeyen, davranışa dönüşmeyen düşünsel planlar, karakter gelişimini direkt etkileyebilmektedir. Toplumsal yaşamda eğitimi verilmeden sadece kurallar insanları eğitmez, eğitilmiş insanlar kurallara uyar ve birbirlerinin hak hukukuna, mahremiyet alanına riayet ederler. Temel ahlâk eğitiminden mahrum bırakılmış ya da kendisi

²³⁶ Yener Özen, “**Değerler Felsefesi Açısından İrade ve Bileşenleri**”, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 2013, C. 5, S. 9, s. 2.

²³⁷ Hakan Özkan, “**Din Eğitimi Çerçevesinde İbadetlerin, İrade Eğitimi ve Zaman Yönetimiyle İlişkisi**” Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2022, S. 9/1, s. 343.

²³⁸ Mustafa Cihan, “**Nurettin Topçu ve Ahlâk Eğitim**”, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 2016, s. 1389.

mahrum kalmayı tercih etmiş insanlar kurallarla eğtilemez, ancak yönlendirilebilir. Bireysel ve toplumsal kalkınmanın esas gayesi ise her insanın kendi vicdanında kuralları içselleştirmesi ve hayatına bu içselleştirilmiş ahlâk düşüncesiyle hareket ederek devam edebilmesidir. Bir başka açıdan bu yaklaşımı, “ahlâki kuralların koruyucusu her zaman kanunlar olmayabilir, “vicdan” adı verilen, duyguların muhakeme ile doğru-yanlış süzgecinden geçirildiği iç dünyamızdaki değer, ahlâki davranışımıza yön veren bir oto kontrol mekanizması vazifesini görebilir. Kısaca, ahlâk her zaman bir kanun ya da hukuksal norm ile çözülebilecek bir konu değildir. Meseleyi bir başka açıdan; “din ve vicdan da ahlâki değer yargılarının koruyucusu olabilir.”²³⁹ şeklinde ifade etmekte mümkündür.

Mahremiyetin duygusal (duyuşsal) alana dair olan yönü, dışa vurulmadığı sürece sadece insanın kendi içinde yaşadığı bir tecrübedir. İnsanların iç dünyalarında hissettikleri, çoğu zaman kimseyle paylaşmak istemedikleri hisleri vardır. İnsanların özel alanları kapsamında olan duygusal mahremiyet, aidiyet, sevgi ve güven duygularıyla ilgilidir. Mahremiyet psikolojisi olarakta tabir edebileceğimiz duygusal mahremiyet, tüm mahremiyet alanlarına ilişkin bir temel oluşturmaktadır. İnsanların kendilerini güvende hissetmeleri, bilgi, duygu, mekân, imkân ve özel durumlarını paylaşmaları ancak psikolojik olarak güvenilebileceklerini hissettikleri kişiler için söz konusu olacaktır. Mahremiyete ilişkin alanların tamamında kişiye özgü ve biricik olan, kişi için değerli, önemli ve paylaşılması mümkün olmayan özellikteki hususları ön plana çıkıyor olsa da mahremiyetin bir yönü de, insanın tabii bir ihtiyacı olarak duygularını paylaşması, sırlarını güvende tutabilecekleri dostlar edinmesi ve iç

²³⁹ Coşkun Can Aktan, “Ahlâk ve Ahlâk Felsefesine Giriş” Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 2009, C. 1, S. 1, s. 51.

dünyalarında yaşamış oldukları problem, zor durum, sevinç, hüzn, keder hallerinden çıkış yolu arama zamanlarında sırlarını paylaşma ihtiyacı da göz ardı edilmemelidir. İnsanların güvenebilecekleri bir kişinin varlığı, mahremiyetin korunması ve kişinin içerisinde tuttuğu ancak sadece güvenebileceği kişilerle paylaştığı zaman kendini psikolojik olarak daha sağlıklı hissedebileceği durumlar açısından önemlidir.

Nebi (s.a.v) huzurunda bulunan insanlara verdiği güvenle duyuşsal mahremiyet alanlarının pekişmesine imkân tanıyordu. İnsanlar en özel sırlarını çok rahat bir şekilde gelip Hz. Peygamber'e (s.a.v) anlatabiliyor ve o sırrın başka hiç kimse tarafından bilinmeyeceğine kesinlikle inanıyorlardı. Günümüzde de en güzel örneklik olan Hz. Peygamber'in insanlarla olan iletişimi ve davranış biçimleri, alanında uzman kişiler tarafından anlatılmalı²⁴⁰ ve mahremiyetin en değerli bileşenlerinden olan güven duygusunun önemine dikkat çekilmelidir.

İnsanların duygusal kabul ve güven eşikleri birbirinden farklı olsa da her insan karşısındakine güvenmek ve ondan zarar görmemek ister. Güven duygusunun kaybı ise tam anlamıyla bir mahremiyet kaybıdır. İnsanların sır olarak sakladıkları özel bilgilerin ifşa edilmesi bir mahremiyet ihlali ve güven duygusunun istismarıdır. Sevgi, saygı ve güvenin kaybı da aynı şekilde bir duygu istismarı ve duyuşsal mahremiyetin ihhalidir. En temel mahremiyet eğitimi olan duyuşsal yeterlilik Kur'ân-ı Kerîm bağlamında bir sorumluluk olarak ifade edilir. *“Onlar seni dinlerlerken hangi maksatla dinlediklerini, kendi aralarında konuşurlarken de o zalimlerin, "Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz" dediklerini çok iyi biliyoruz.”* (İsrâ, 17/46) *“Gizlice konuşmaktan*

²⁴⁰ Muhammed Ali Yazıbaşı, **Siyer Öğretimi, Gelişen ve Değişen Dünyada Din Eğitimi ve Öğretimi**, ed: Cemal Tosun, Remziye Ege, Yıldız Kızılabdullah, Ankara, 2024, Pegem Yay. s. 174.

menedilip de, menedildikleri şeyi işleyen ve günah, düşmanlık ve Peygambere isyanı konuşanları görmedin mi? Sana geldiklerinde Allah'ın seni selamlamadığı selamla selamlıyorlar. İçlerinden de, "Söylediklerimizden dolayı Allah bize azap etse ya!" diyorlar. Cehennem onlara yeter! Oraya girecekler. Ne kötü varış yeridir orası!" (Mücâdele, 58/8)

Ahlâk temeli bağlamında mahremiyete ilişkin söz etmek istediğimiz bir diğer husus, mesken dokunulmazlığı ve konut mahremiyetidir. İnsanların hayatlarını koruma altına aldıkları ve barınma ihtiyaçlarını karşıladıkları mekânları, evleri ve aidiyet bağıyla bağlı oldukları yuvaları vardır. Her insanın yaşadığı konutun dokunulmazlık hakkı vardır. Hiçbir kimse bir başkasının evine izinsiz bir şekilde giremez ve orada kalamaz. Kur'ân-ı Kerîm konutlara ve özel hayatın mahrem alanlarına izinsiz girilmemesi gerektiğine özellikle vurgu yapmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in konut dokunulmazlığı ile ilgili koyduğu genel ilkeler "isti'zân" (bir başkasının evine girmeden önce müsaade alınması, izin istenmesi) adı altında kavramsallaşmıştır. Ayetlerde değinilen prensiplerle beraber Buharî, Müslim, Ebû Davud, Tirmizî ve İbn Mâce adlı temel hadis kaynaklarında "Kitâbu'l-isti'zân, "kitâbu'l Âdâb-Edeb adı altında özel hayatın gizliliğine ve konut mahremiyetine dair konular yer almıştır.²⁴¹

Konutların insanlar için bir güvenlik ve esenlik yeri olduğu, Nahl Sûresi 80. Ayette belirtilmiştir. *"Allah size evlerinizi huzur yeri yaptı; hayvanların derisinden gerek yolculuk gününüzde gerekse ikamet gününüzde kolaylıkla taşıyabileceğiniz barınaklar yapmanızı; kezâ bir süreye kadar onların yünlerini, yumuşak tüylerini, kollarını ev ve giyim eşyasıyla ticaret malı olarak değerlendirmenizi sağladı."*

²⁴¹ Abdullah Kahraman, **İslam Hukuk ve Ahlâk İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği Mahremiyet**, Ankara, 2008, Ebabil Yay. s. 141.

Kur’ân- ı Kerîm bu gerçekliğe çeşitli ayetlerde değinmektedir. “*Ey iman edenler! Kendi evinizden başka evlere, geldiğinizi fark ettirip (izin alıp) ev halkına selâm vermedikçe girmeyin. Bu sizin için daha iyidir; herhalde (bunu) düşünüyüp anlarsınız.*” (Nûr, 24/27)

Mahremiyetin ahlâk temelinde bir kültürel aktarımı ve özel hayatın gizliliğinin bir güvencesi olarak konut dokunulmazlığına dair belirleyici bir yaklaşımı da tevarüsen taşıması dikkatimizi çekmektedir. Osmanlı geleneğinde şehir planlaması açısından mahremiyete riayetin çok önemli bir yeri olduğunu bilmekteyiz.

“Osmanlı döneminde şehir planı açısından tarîk-i âmm umum, genel, herkese ait bir yol demektir ve bu özelliğinden dolayı kamuya açık, dolayısıyla kamusal denilebilecek bir niteliğe sahiptir. Bu yolların incelenmesi, evlerin çevresiyle ve kentle nasıl bir ilişki içinde olduğunu da gösterecektir. Mahremiyet standartlarının çerçevesinde düzenlenen bu ilişki, sokakların farklı niteliklere sahip olup farklı isimlerle anılmasındaki temel sebep gibi gözüktür. Burada ileri sürülen temel düşünce; sokaktan başlayarak evin içine doğru, yani kamusal alan özele, mahrem olana doğru farklı kademelendirmelerin var olduğu ve konutların çevresiyle kurduğu ilişkinin ve kendi içindeki düzeninin de bu kademelenmelerle düzenlendiği üzerinedir.”²⁴²

Yine Osmanlı konut mimari felsefesinde mahremiyet, mahrem ve namahrem bağlamı mekânsal yapısalılıkta kendisini açıkça ortaya koymaktadır. Evlerin planları dışarıdan hiçbir müdahale ve ihlale yer vermeyecek şekilde kurgulanmıştır. Birbirine

²⁴² H. Gökçen Akgün Özkaya, “**18. Yüzyılda İstanbul Evleri Mimarlık, Rant, Konfor, Mahremiyet**” İstanbul, 2015, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, s. 146.

bitişik olan evlerde kimlerin yaşayacağı, akrabalık iltisakı üzerinden belirlenmiştir ve bu bağa binaen bütünleşik planlı evlerde ikamet edenlere câr-ı mülâsık ya da car-ı hem civar tabiri kullanılmıştır.²⁴³ Mahremiyet hakkının ihlali beraberinde tüm bu hakların ihlali anlamına gelmektedir. Yine ayetlerin iz düşümünden hareketle konut edinme, mesken tutma ve yurt edinme hakları dokunulmaz ve saygın haklar olarak ifade edilmiştir.

Nebi (s.a.v) özelinde anlatılan bir örnek ise genel bir konut dokunulmazlığı hakkına örnektir. *“Ey iman edenler! Yemek için çağrılmaksızın ve yemeğin pişmesini beklemeksizin (vakitli vakitsiz) Peygamber'in evlerine girmeyin, çağrıldığınız zaman girin. Yemeği yiyince de hemen dağılın. Sohbet için beklemeyin. Çünkü bu davranışınız Peygamber'i rahatsız etmekte, fakat o sizden de çekinmektedir. Allah ise gerçeği söylemekten çekinmez.”* (Ahzâb, 33/53)

Evlerin gözetlenmesi, gizlice evin içine bakılması, eve ikamet edenlerin rahatsız edilmesi de eve izinsiz girmek kadar tehlikeli ve çirkin kabul edilmiştir. Bireyin yaşamını idame ettirdiği alanı koruma ihtiyacı, en tabi olarak temel mahremiyet hakkıyla ilgilidir. “Egemenlik alanı, mahremiyet ve anlam aidiyetin oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Bir yeri sahiplenme ile o çevrede egemenlik alanı kurulmaktadır. Bu egemenlik alanının içselleştirilmesi ve kişiselleştirilmesi ile kendileme gerçekleşmekte, mekân, aidiyet ve kimlik birbirini şekillendirmektedir. Yaşanan mekânla kurulan bu

²⁴³ “Osmanlı’dan Günümüze Cinsiyet Mahremiyet ve Mekân” Çalıştay Tebliğ ve Müzakereleri, ed: Bedriye Yılmaz. Ankara, 2015, TDV Yay. s. 17.

karşılıklı ilişki sonucunda ise o yerin kişi tarafından kendinin kılınması ortaya çıkmaktadır.”²⁴⁴ Ebû Hüreyre’nin (r.a) naklettiğine göre;

*“Resûl-i Ekrem bir gün evindeyken bir adamın gizlice evin içini gözetlediğini fark etmiş ve bu davranışa son derece hiddetlenmişti. Elindeki, saçlarını taramakta kullandığı demir mil ile adamın üzerine yürümüş, adam da dönüp kaçmıştı. Özel hayatın mahremiyetini ihlâl eden bu adam Resûlullah'ı öfkelen-dirmişti.”*²⁴⁵ *“Hz. Peygamber, başkalarının evlerini gizlice kola-çan edenlerin cezasının, Allah tarafından rezil edilmek olduğunu şu şekilde vurgulamıştır: “Ey diliyle iman edip, kalbine iman girmemiş olan kimseler! Müslümanların gıybetini yapmayın ve onların gizli hâllerini araştırmayın. Çünkü her kim onların gizli hâllerini araştırırsa Allah da onun gizli hâlini araştırır. Allah kimin gizli hâlini araştırırsa onu evinde bile (gizlice yaptıklarını ortaya çıkararak) rezil eder.”*²⁴⁶ Hadisinde yer alan ifadeler, Hz. Peygamber’in (s.a.v) konut mahremiyeti hususundaki hassasiyetine işaret etmektedir.

Konut mahremiyeti ile ilgili olarak; “ ...İyilik, evlere arkalarından girmeniz değildir. Ama iyi davranış, takva sahibi (Allah'a karşı gelmekten sakınan) insanın davranışudur. Evlere kapılarından girin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa

²⁴⁴ Sevcan Güleç Solak, “**Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış**”, 2017, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 6, S. 6 (1), s. 27.

²⁴⁵ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer Askalânî, **el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe**, Beyrut, Dârü'l-Marife C. 2, s. 104.

²⁴⁶ Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi Ebû Davud es-Sicistani, (v. 275/889) **Sünen-i Ebi Davud**, Beyrût, 1977, Edeb 35, Dâru'l-Fikr Yay.

eresiniz.”²⁴⁷ İfadelerinin yer aldığı ayette bahse konu olan ‘evlere arka kapılarından ya da giriş kapısı dışında başka bir yerden girilmesi’ne dair olan konunun cahiliye döneminde sıkça vuku bulan bazı davranışlara ait olduğu ve bu konunun Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde de gündeme taşındığı anlaşılmaktadır.

*“Bir adam bir ihtiyacını gidermek üzere evden çıktıktan sonra herhangi bir nedenle ihtiyacını gidermeden geri döndüğünde, uğursuzluktan dolayı başarısız olacağı düşüncesiyle evinin kapısından değil arkasından girerdi.”*²⁴⁸

*“Câhiliye döneminde Mekkeliler bir işe niyet edip de o iş kendilerine zor geldiğinde veya ihramlı olduklarında, Medineliler ise hac veya bir yolculuktan döndüklerinde evlerine kapılarından girmezlerdi. Hasan-ı Basrî’nin anlattığına göre bir Arap yolculuğa çıksa ve herhangi bir sebeple bundan vazgeçse evine, eğer ehl-i meder ise arkadan bir delik açarak veya merdiven dayayıp duvarın üzerinden atlayarak, eğer ehl-i veber ise çadırın arkasından sürünerek girerdi. Araplar bunu bir iyilik sayarlar ve aksini yapmanın uğursuzluk getireceğine inanırlardı.”*²⁴⁹

3.4. Mahremiyet Eğitiminin Kur’ânî Temellerinin Birey ve Toplum Açısından Karşılık Geldiği Alanlar

Mahremiyetin birey ve toplum açısından önemi, yaşamsal bir değere karşılık gelmektedir. Toplumun bireylerden müteşekkil bir yapı oluşu, mahremiyetin bir sosyal

²⁴⁷ Bakara, 2/189.

²⁴⁸ Abdurrahman Ateş, “Anlam Bütünlüğü Açısından Bakara 189. Âyet ile İlgili Bir Değerlendirme”, İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Güz 2016/7, S. 2, s. 13.

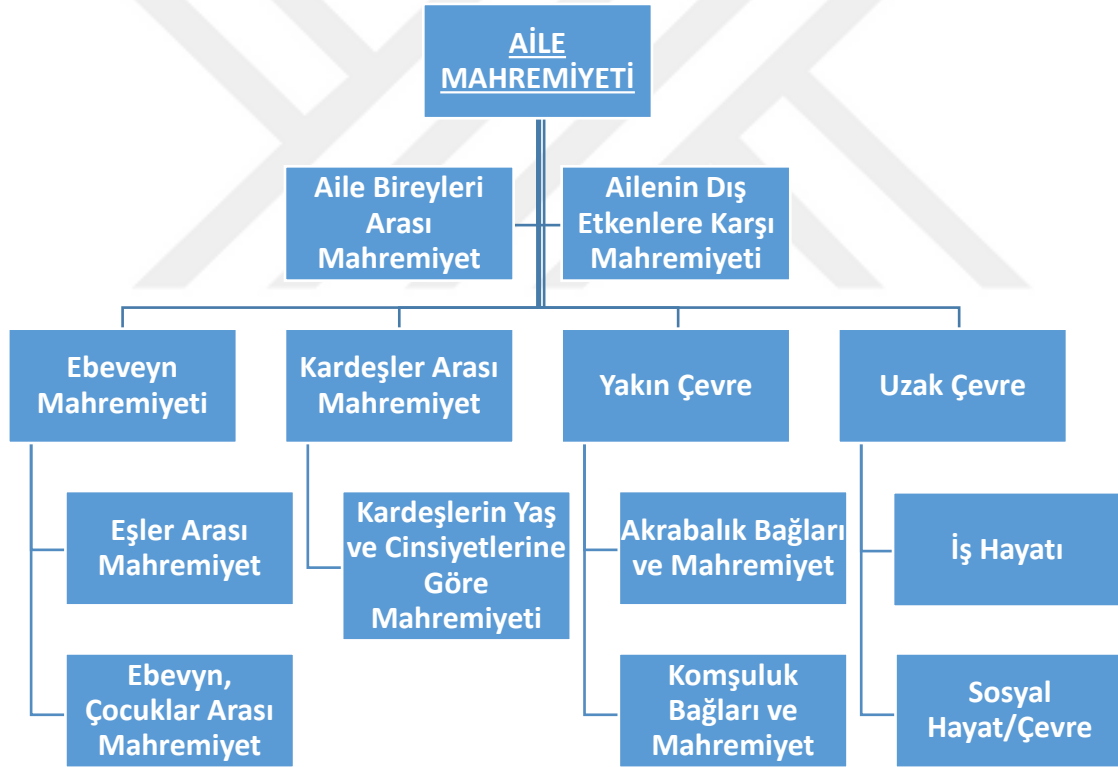
²⁴⁹ Nebi Bozkurt, ‘Ev’. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1995, C. 11, s. 502-507.

yaşam kabulü olarak düşünülmesi açısından değerli ve önemlidir. Buradan hareketle, toplumsal mahremiyet inşasının bireysel mahremiyet temeli üzerine bina edilebileceğini söyleyebiliriz. Mahremiyet ne sadece bir utanma-çekinme duygusu, ne kadın-erkek ilişkilerini düzenleyen bir sınır, ne de sadece mahremiyete ilişkin teorik bilgilerin biliniyor olmasından ibaret değildir. Mahremiyetin varlığı, insanlık kadar kadim, etki alanı, insanın yaşadığı tüm coğrafyalar kadar geniş, anlamı, tüm kutsal değerlerin insana ve insan onuruna verdiği değer kadar ulvi, değeri ise insanın var olduğu her yerde hissedilen en temel ihtiyaçlar kadar önemlidir. İnsanın yaşamsal ve varoluşsal ihtiyaçlarının başladığı her yerde mahremiyet varlık göstermiştir. İnsanlığın varlığıyla birlikte kendinden söz ettiren mahremiyetin varlığı inanç, kültür, toplum ve toplumsal kabullere göre farklılıklar gösterse de hiçbir zaman insana özgü ve biricik oluşundan ayrı düşünülmemiştir. Burada aynı zamanda mahremiyetin evrensel değerinden de söz etmiş olmaktayız. Mahremiyetin evrensel değeri, kapsadığı, kuşattığı ve içerdiği insanlık değerleriyle ilgilidir. Temel insanlık hak ve özgürlükleri açısından konu değerlendirildiğinde, mahremiyet olgusunun insani değerler açısından merkezi bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla mahremiyetin birey ve toplum katmanlarında dönüşümü ve gelişimi, hiyerarşik olarak birbirini tamamlayıcı özellikleri dikkate alınarak değerlendirildiğinde, daha belirgin sonuçlara ulaşılabilecektir. Mahremiyet olgusunu sosyal hayatın içerisinde daha sağlıklı bir konfigüre için çeşitli yetki ve imkânlarla özel bilgilere ulaşılmasına imkân sağlayan durumlara ilişkin hususlara değineceğimiz aşağıda yar alan başlıklarımızla konumuza devam etmek istiyoruz.

3.4.1. Aile Mahremiyeti

Aile, kendisini oluşturan bireylerin anne, baba, kardeş ve büyük ebeveynler olarak konumlandığı, toplumu meydana getiren bir kurumdur. Evlilik akdiyle bir araya

gelerek aile kurumunu oluşturan eşlerin birbirlerine karşı sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumlulukların ilki, eşlerin birbirlerinin mahremlerine saygı göstermeleri, sadece eşler arasında kalması gereken hususların en yakın çevre de olsa üçüncü şahıslar tarafından bilinmesine müsaade etmemektir. Aile mahremiyetinden söz ettiğimizde, temelde iki boyuta dikkat çekmiş olmaktadır. İlki, aile bireylerinin birbiri arasındaki mahremiyeti, diğeri ise ailenin dış unsurlara karşı mahremiyetidir. Bunu bir aile şemasıyla ifade ettiğimizde aşağıdaki gibi bir tablo karşımıza çıkmaktadır:

Aile özelinde genel bir mahremiyet olgusu üzerinden konuya bakacak olursak; aile, yeryüzünde insanın sığınağı, kendini ait hissettiği yerdir. Tüm insanlar bir ailenin ferdi olmakla birlikte, aileler de toplumları oluştururlar. Ailelerin mahremiyet algılarının güçlü olması toplumsal bir zenginliktir. Aile, kendi bütününde bir mahremiyet hakkına

sahip olmakla beraber, aileyi oluşturan tüm bireylerin aile içinde kendilerine özgü mahremiyet alanları vardır. Bu nedenle, öncelikle aile içindeki bireylerin birbirlerinin mahremiyet haklarına saygı duymaları ve bu hukuka riayet etmeleri gerekmektedir.

*“İslâm dini, bir taraftan evlenip huzurlu bir yuva kurarak toplumun temeli olan ideal aile ortamlarının oluşturulmasını tavsiye ederken, diğer taraftan aile mutluluğunun devamı ve iyi nesillerin yetişmesi için bu ortamın her türlü tehlikeden korunmasının gereğine işaret etmiştir. Bu tehlikelerin en başında da özel hayatın mahremiyetine yönelik müdahaleler gelmektedir. Bireyin ve ailenin özel hayatı mahrem, yani saygın ve gizlidir. Kişiye ve aileye özel bazı hususların başkaları tarafından bilinmesi ve araştırılması, dinen, hukuken ve ahlâken doğru değildir.”*²⁵⁰ *“Kur’ân’a göre, erkek ve kadının hayâ duygularını korumaları bakımından evlilik de bir elbise ve belki de en önemli elbiselerden biridir. Eşler hakkında olan “onlar sizin için elbise, siz de onlar için elbisesiniz.” (Bakara, 2/187) Âyeti evliliğin koruyucu, bütünleyici, huzur ve güven verici yönüne işarettir.”*²⁵¹

Aile mahremiyetinin korunmasında hukuki temel ve dayanaklar, toplumsal mahremiyet ve güvenin temin edilmesi ve sürdürülebilir olması açısından hayati bir önemi haizdir.²⁵² Ailede mahremiyet eğitiminin temeline işaret edilen ayetlerde, aile içerisindeki bireylerin birbirlerinin haklarına öncelik tanımları gerektiğine işaret edilmektedir. *“Ey iman edenler! Ellerinizin altında bulunanlar ve sizden henüz buluş*

²⁵⁰ M. Emin Özafşar vd. **Hadislerle İslam**, Komisyon, Ankara, 2013, DİB Yay. C. 4. s. 89.

²⁵¹ **Hayat Rehberi Kur’an**, C. 4. s. 87.

²⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz: Şermin Birtane vd. **Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı Karar Özetleri**, Ankara, 2021, Anayasa Mahkemesi Yay.

çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler.” (Nûr, 24/58) Aile içinde dâhil aile fertlerinin birbirlerine karşı olan davranışlarının belli bir düzeyde ve mahremiyet prensipleri çerçevesinde olması gerektiği, mahremiyet eğitiminin temelde ailede kazanıldığı, bireysel bilinç düzeyinden toplumsal bilinç ve farkındalık düzeyine geçişin ilk olarak ailede şekillendiği anlaşılmaktadır.

Ailenin güven ve huzur üzere devamlılığı da bu hususa eşlerin karşılıklı olarak riayet etmeleriyle mümkün olacaktır. *“Hani peygamber eşlerinden birine, gizli bir söz söylemişti. Fakat eşi o sözü (başkasına) haber verip Allah da bunu peygambere bildirince, peygamber bunun bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber bunu ona (sırrı açıklayan eşine) haber verince o, “Bunu sana kim bildirdi?” dedi. Peygamber, “Bunu bana, hakkıyla bilen ve hakkıyla haberdar olan Allah haber verdi” dedi.* (Tahrîm, 66/3)

Eşlerin birbirlerinin hukukunu korumaları ve dış etkenlerin telkiniyle hareket etmeden sağduyulu davranmalarına ilişkin sosyal hukuk kaidelerini ihtiva eden şu ayeti de burada zikretmemiz gerekecektir: *“Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adalet ile şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz sizi adaletsizliğe itmesin. Adil olun. Bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”* (Mâide, 5/8) Eşler arasındaki olası bir anlaşmazlığın, bir husumete ya da iftira boyutuna ulaşmaması gerektiği de en belirgin bir şekilde ifade edilmiştir.

“Eşlerine zina isnat edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği; kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair, Allah adına dört defa yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defada da; eğer yalancılardan ise,

Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını ifade etmesiyle yerine gelir.” (Nûr, 24/6)

Ayrıca kişilik hakları bağlamında da değinilecek ayetlerden biri olan Mücadele Suresi 7.

Ayet eşler için de önemli bir ilkeyi, arkadan konuşmamayı gerekli kılmaktadır.

“Görmez misin ki Allah göklerde ne varsa, yerde ne varsa bilir! Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O’dur. Beş kişinin gizli konuştuğu yerde altıncısı mutlaka O’dur. Bunlardan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir. Sonra kıyamet günü onlara yaptıklarını haber verecektir. Doğrusu Allah, her şeyi bilendir.” (Mücâdele, 58/7)

Ebeveyn mahremiyetinden söz ettiğimizde yetişkin mahremiyetinden söz etmiş oluyoruz. Çocukluk döneminde elde edilen mahremiyet kazanımı yetişkinlik döneminde de birey için olumlu gelişimler sağlayacaktır ancak mahremiyeti eğitimle ilişkilendirme çabamızın temelinde, insanın her yaş ve düzeyde eğitime, ilgiye ve gelişmeye ihtiyacı olduğu gerçeğidir. Yetişkinler çocuklara önder ve rehber olmak durumundadır. Davranış ve tutumlarda ölçülü olmak, örnek bir ebeveyn sorumluluğuyla hareket etmek, yetişkin bireylerin görevleri arasındadır. Yetişkin bireylerin sorumsuz davranışları çocuklar ve gençler üzerinde olumsuz etkiler ve telafisi zor zararlar oluşturabilmektedir. Özgürce hareket etme isteğinin sonucunda aile mahremiyeti, insan hak ve onuru olumsuz etkileniyorsa burada özgürlüğün sınırları aşılmış demektir. *“Özgürlük insanın sahip olduğu hak ya da değerlerin ölçüsüz ve sınırsızca kullanımı değil, aksine ölçü ve sınır gözetimi hâlidir. Dolayısıyla özgürlük, içerisinde bireylerin tek başına ya da topluluk halinde zarar görmeden yaşam sürdüğü bir alanı ifade etmektedir ki mahremiyet tam olarak da bu alanı tesis etmektedir.”*²⁵³ Yetişkinlerde mahremiyet

²⁵³ Saadet İder, **Yetişkinlerde Mahremiyet Algısının Kaynağına İlişkin Nitel Bir Araştırma**, marife Dini Araştırmalar Dergisi, 2019, S. 19/1 s. 110.

algısının kaynağına ilişkin bir araştırmada mahrem duruma dair davranışsal süreçlerin sebeplerine dikkat çekilmiştir.²⁵⁴ Yetişkinlerde mahremiyet algısının kaynağı olarak; mahrem durumun niteliği ve bu niteliğin;

Saygı gerektirme / Utanmaya sebep olma / Haram kılınma

Başkasının bilmesini gerektirmeme / Kişiye mahsus olma,

gibi özelliklerine vurgu yapılmıştır.

Mahrem davranışlardan kaçınma sebebi olarak; dışsal ve içsel sebepler ayrımı yapılarak;

“Haramdan kaçınma / Toplumsal uyum / Anne babaya itaat” dışsal,

“Özel hayata saygı / Zarar verme – zarar görme korkusu / Kişisel hüküm / kanaat”

özellikleri ise içsel sebepler olarak ifade edilmiştir.

Belirtilen tüm faktörlerin ortak noktası, mahremiyetin fitrî hüviyeti yanında, mahremiyetin şekillenmesinde ve geliştirilmesinde bir eğitim temelini olduğudur.

Çocuklara mahremiyet eğitiminin verilmesi gerektiği ile ilgili alan uzmanları, akademisyenler, eğitimciler, pedagoglar ve çocuk psikologları görüş birliği içerisinde. Uygulanacak eğitimin içeriği ve kapsamı, yaş aralığı, eğitimin kim tarafından verileceği, eğitimin sürecinde izlenecek yöntem ve metot gibi konularda ise tam olarak bir fikir birliğinin olduğunu söylemek oldukça güçtür. Mahremiyetin cinsel eğitim olduğu kabulünden hareketle sadece bu yönü dikkate alıp mahremiyet eğitimi verilmesi gerektiğini düşünenler olduğu gibi mahremiyet eğitiminin çok daha genel kapsamlı ve kuşatıcı bir yönü olduğunu, cinsel eğitimin mahremiyet başlığı altında bir alt konumlandırmada bulunduğunu ifade edenler de bulunmaktadır. Mahremiyetin sınırları içerisinde insanlığın, kadim medeniyet ve kültürlerin izdüşümleri, hayat

²⁵⁴ İder, age.

tarzları, felsefî düşünceleri, ahlâk ve değer yargıları vardır. Bu açıdan baktığımızda mahremiyet eğitiminin cinsel eğitimle eşdeğer kabul edilmesi yerine, cinsel eğitimin mahremiyet içerisinde bir başlık olarak değerlendirilmesinin daha isabetli olacağını düşünmekteyiz. Bu konuda çocukların duygu dünyaları, soyut kavramlarla ilgili algıları, iyi-kötü, doğru-yanlış seçimlerindeki tercihleri ve güzel bir şekilde yönlendirilmeleri ve eğitilmeleri gerektiği de ayrıca göz önünde bulundurulmalıdır. Çocuklar açısından sağlıklı bir mahremiyet eğitimi için öncelikle anne-babaların bu konuda yeterli bir duyarlılık ve bilinç düzeyine hâkim olmaları gerekmektedir.²⁵⁵

Kimi zaman mahremiyet ihlali sevgi gösterimi formunda bizatihi ebeveynler tarafından farkında olmadan gerçekleştirilmektedir. Böylesi durumlar ise sonraki dönemlerde çocuklar için bir mahremiyet ve değer kaybı olarak ortaya çıkabilmektedir. *“Mahremiyet eğitiminde anne-babalar genellikle tavsiye ve telkinden ziyade, yasaklama ve sınırlama yoluna başvurmaktadır. Özellikle hedef davranışları İslam hükümlerine dayandıran aileler, yanlış söylem, yöntem ve yaklaşımlarla muhatabı mahremiyet duyarlılığından, uzaklaştırabilmektedir.”*²⁵⁶

Çocuk mahremiyetinin aile bütünlüğü içerisinde düşünülmesi bir başka önemli husustur. Kişinin kendisini, ailesini ve çocuklarını gözetmesi, manevi olarak güzel bir terbiye, ibadet, ahlâk ve sorumluluk bilincine yöneliktir. Dikkat edilmesi gereken husus, insanın önce kendisinde bir yeterlilik oluşturmaları gerektiğidir. Buradan hareketle, çocuklara ilk mahremiyet eğitimi vermesi gereken ebeveynlerin yeterlik düzeylerinin de

²⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kınalızâde Ali Efendi, **Devlet ve Aile Ahlâkı**, ed: Kemal Gurulkan, İstanbul, 2010, İlgî Kültür Sanat Yay.

²⁵⁶ Mustafa Mücahit, **Ailede Mahremiyet Eğitimi**, Ankara, 2021, Sonçağ Akademi Yay. s. 78.

konunun çok önemli bir parçası olduğunu söylememiz gerekecektir. Ebeveynler açısından çocuklara mahremiyet eğitimi kazandırılması bağlamında ön plana çıkan husus, anne babaların örnek bir nesil yetiştirme çabası içerisinde olmaları gerektiğidir. Kur'ân-ı Kerîm'de örnekleri verilen ayetlerde güzel ve kaliteli bir nesil yetiştirme çabası dua cümleleriyle tezyin edilmiştir. *“Orada Zekerıyyâ rabbine dua edip dedi ki: “Rabbim! Bana tarafından temiz bir nesil ihsan eyle! Kuşkusuz sen duayı işitmektesin.”* (Âl-i İmrân, 3/38)

“Onlar, “Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah'a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle” diyenlerdir. (Furkân, 25/74)

“Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster. Tövbemizi kabul et. Çünkü sen, tövbeleri çok kabul edensin, çok merhametli olansın.” (Bakara, 2/128)

“Ey Rabbim! Bana salihlerden olacak bir çocuk bağışla.” (Sâffât, 37/100)

3.4.2. Hasta Hakları Bağlamında Mahremiyet

Hasta hakları ile mahremiyetin bağlamı, tedavi süreçlerinde sağlık hizmetlerinden yararlanacak bireylerin fizyolojik, psikolojik ve manevi ihtiyaçları dikkate alınmak suretiyle iş ve işlemlerin sürdürülebilirliği ile ilgilidir. Tedavi süreçlerinin birçok protokol ve uygulama alanları olmakla beraber, tedavi, muayene, kontrol, danışma hizmeti alacak bireylerin ve bu hizmeti sunan kişilerin tamamını ilgilendirmekte olan mahremiyet konusu, hasta hakları ve sağlık çalışanları hakları açısından değerlendirilebilir.

Hasta mahremiyeti durumunun söz konusu olduğu alanların kapsamı bir hayli fazladır. Evde bakım hizmetleri, huzurevinde kalan yaşlılara yönelik hizmetler, aile hekimliği hizmetleri, acil durum vakaları, ilk müşahede, muayene odası, müdahale-

pansuman alanı, enjeksiyon, pansuman uygulamaları, anestezi uygulaması, ameliyat öncesi hazırlık safhası, ameliyat öncesi ve sonrası bekleme alanları da bu kapsam içinde düşünülebilir. Ayrıca ameliyat esnasındaki uygulamalar vb. tüm aşamalar hasta mahremiyetine ilişkin üzerinde ayrıntılı bir şekilde düşünülmesi, gerekli imkânların sağlanması ve mevcut duruma ilişkin iyileştirici tedbirlerin alınmasını mahremiyet hukuku açısından gerekli kılmaktadır. İnsanların en savunmasız oldukları zamanlar, engellilik ve yaşlılık durumu, bilinç durumlarının kapalı olduğu, tıbbi müdahale gerektiren haller, anestezi uygulanması gereken zamanlar ve acil-afet-kaza durumlarındaki olası müdahale ve mağduriyet ihtimalleridir. Tüm bu durumların tamamında öncelikle hastanın hayati risk taşıyan fonksiyonları göz önünde bulundurulmakla beraber, mahremiyet her koşulda dikkate alınmalı ve hastanın kendisinin ya da yakınlarının rahatsızlık duyacağı bir müdahale şekli, ortam düzeni ya da intikal sürecinden imtina edilmelidir. Huzurevi çalışanları ve huzurevinde kalanlara yönelik mahremiyet odaklı bir çalışmada; yaşlı bireylerin odalarına izinsiz girilmesinden rahatsız oldukları, bayanların bayan, erkeklerin erkek sağlık çalışanlarından hizmet almak istedikleri, kendilerinin karşılayabilecekleri ihtiyaçları anında yalnız kalmak istedikleri, kaldıkları odaların perdeyle bölünmesi değil, müstakil olarak tasarlanmasını arzu ettikleri, başkaları varken kendilerine özel soruların sorulmasından rahatsız oldukları vb. alanlarda mahremiyet ihtiyacı ve talebine ilişkin bulgular elde edilmiştir.²⁵⁷

Mahremiyet hakkının yaşam hakkıyla iç içe olduğu vurgusunu çalışmamızın farklı aşamalarında sıklıkla vurguluyor olmamızdaki amaç tam olarak bununla ilgilidir.

²⁵⁷ Çağatay Üstün, Sevgi Türkmen, Nurgül Güngör Tavşanlı, **Huzurevi Çalışanlarında Yaşlılara Sunulan Hizmette Mahremiyet Algısı**, Nobel Medicus, 2017, C. 13, s. 2.

İnsanların en zor zamanlarında dahi öncelikli olarak düşünecekleri, endişe edecekleri ve önem verecekleri husus, beden mahremiyetlerinin güvende olup olmadığıdır. 06 Şubat 2023 asrın felaketi olarak tanımlanan ve 11 vilayetimizi doğrudan etkileyen üzücü deprem hadisesinde, ülkece tanıklık edilen çok farklı sahneler zihnimizde unutulmayacak şekilde yer etmiştir. Birçok kurtarıma örneğinde gözlemlenen husus, bilinci yerinde olan insanların ilk olarak beden mahremiyetlerinin korunmasına ilişkin talepleri olduğudur. Sağlık hizmetlerinden yararlanma ve mahremiyet hakkından mahrum bırakılmama hususunda birçok kanuni düzenleme ve yönetmelik bulunmaktadır. Konumuzun bağlamına binaen, ilgili kanuni düzenleme ve yönetmeliklerin uygulanabilirliğinin resmi ve ahlâki yönlerinin bir arada düşünülmesi, mahremiyet duyarlılığı konusundaki farkındalık açısından ciddi önem arz etmektedir.

Hasta mahremiyetinden söz ettiğimizde aşamalı olarak birçok süre işaret etmiş bulunmaktayız. Bu süreçleri;

- Hastanın kabulü aşamasında bilinçlilik durumu ya da bilinç kapalı haline dair yaklaşımlar,
- Afet, yangın, deprem gibi durumlarda acil müdahaleyi gerektiren hallere ilişkin mahremiyetin korunmasına dair alınacak tedbirler,
- Anestezi, ameliyat, bilinç kapalı vb. durumlarda beden mahremiyetinin korunması,
- Acil vakalarda ve rutin tedavi-kontrol ve müşahedelerde beden mahremiyeti, anlamında özel bölgelere müdahale gerektiren durumlarda hasta müdahale alanlarının mahremiyet ihtiyacını karşılayacak şekilde planlanması gibi aşamalara işaret ederek özetleyebiliriz. İlgili aşamaların her birinde hasta mahremiyetinin korunması ve gerekli tedbirlerin alınması, insan onuru ve mahremiyeti açısından bir gerekliliktir. Konunun bir başka önemli boyutu, sağlıkla ilgili kişisel verilerin işlenmesi, korunması ve sınırlandırılmasıyla birlikte eğitime konu olan yönüyle de hastanın rızasına ilişkin ihlal

edilmemesi gereken mahremiyet hakkıdır. Bu kapsamda eğitim araştırma ya da üniversite hastanelerinde eğer hasta, ilgili rahatsızlığının sadece hekimi tarafından takip edilmesini istiyor ve muayene esnasında kalabalık bir grubun gözetim ve denetiminde mahremiyetinin ihlaline yönelik bir durumla karşılaştığını düşünüyorsa bura da kişinin rızası doğrultusunda hareket edilmesi daha doğru olacaktır.

3.4.3. Sosyal Medya ve Mahremiyet

Haberleşme ve iletişim teknolojilerinin endüstriyel olarak geliştirildiği, sanal hareketler üzerinden çeşitli algoritmaların saptandığı bir çağda yaşıyoruz. Her an herkesin ulaşılabilir olması gerektiğinin kabulünün, genel geçer bir kabule doğru gittiği bu zaman diliminde, iletişim araçlarının kullanıcıları erişilebilir, bulunabilir, gözlemlenebilir kıldığı şartlar içerisinde mahremiyetin korunması olanağı da fazlaca zorlaşmış durumdadır. Ölçü ve denge unsuru, varlık âleminin en temel bileşenlerindendir. Teknolojik imkânlardan gerektiği şekliyle yararlanılması da bir denge konusudur. Bu alanda bilinçli tüketim, sosyal medya okuryazarlığı, süreçlerin yönetilen tarafından yön veren ve konumlandıran açısında bulunabilmek bugünümüzü ve geleceğimizi mahremiyet ihlal ve ihmallerinden koruyabilmek adına çok önemli gereksinimlerdir.

Mahremiyet kazanımında en öncelikli bilinç düzeyi, öncelikle kişilik haklarının benlik öncelikli olmadığı, insan, tabiat ve varlık etkileşimi içinde sürdürülebilir, güven altına alınabilir bir düzeyi olduğunun benimsenmesidir. TÜBİTAK tarafından desteklenen bir yazılım projesi, mahremiyetin karşılıklı hak ve ödevler sorumluluğunu gerektirdiğine dair bir düşünsel hareketle planlanmış ve projenin adı; “Sosyal

Yazılımlar İçin Ontoloji Tabanlı Mahremiyet Yönetimi” olarak belirlenmiştir.²⁵⁸ İlgili çalışma sosyal medya bağlamında tercih edilen platformlarla ilgilidir. Gerçek hayatta dikkat edilmesi gerektiği kadar sanal mecralarda da mahremiyet düşüncesini hâkim kılmanın ne denli önemli olduğuna dair tespitlerin yer aldığı çalışma, mahremiyetin çok yönlülüğüne işaret etmesi bakımından dikkat çekicidir. “*Birisi sizin başkalarıyla iletişim kurarken bıraktığınız izleri takip ederek sizin nerede olduğunuzun izini sürüp sizinle etkileşime geçebilir.*”²⁵⁹ ifadelerini ‘**Gözetlenen Toplum**’²⁶⁰ adlı çalışmasında kullanan yazar David Lyon, ilgili sosyal-sanal mecralarda masum bir kullanımın daha sonra bir mahremiyet ihlaline dönüşebileceğine dikkat çekmektedir. Konuyla ilgili bir başka tespit ise şöyledir: “*Bugün, bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen hızlı gelişmeler sayesinde bireylerin özel yaşam alanlarına veya mahremiyet haklarına saldırılar oldukça kolaylaşmış bulunmaktadır. Böyle bir ortamda kişiler, bundan böyle telefon konuşmalarının dinlenmeyeceğinden, elektronik posta iletilerinin okunmayacağından, özel yaşamlarına ilişkin bilgi ve fotoğrafların gazete sayfalarında veya televizyon ekranlarında yer alamayacağından, sağlık durumlarıyla ilgili tıbbi kayıtların güvenliğinden, mali durumlarına ilişkin bilgilerin başka kişi ve kuruluşlara*

²⁵⁸ Boğaziçi Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümünde geliştirilen TÜBİTAK destekli Proje; **Sosyal Yazılımlar İçin Ontoloji Tabanlı Mahremiyet Yönetimi**, <https://www.cmpe.boun.edu.tr/tr/project/sosyal-yaz%C4%B1%C4%B1mlar-i%C3%A7in-ontoloji-tabanl%C4%B1-mahremiyet-y%C3%B6netimi> Erişim Tarihi: 22.11.2022.

²⁵⁹ David Lyon, **Gözetlenen Toplum Günlük Hayatı Kontrol Etmek**, çev: Gözde Soykan, İstanbul, 2018, Kalkedon Yay. s. 14.

²⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Lyon, “**Gözetlenen Toplum Günlük Hayatı Kontrol Etmek.**”

*pazarlanmayacağından emin olamamaktadırlar. Bundan dolayı da, siber uzay çağında mahremiyet alanının giderek işgalinden söz edilmekte ve bu alanın korunması için yeni hukuki düzenlemeler yapılması talep edilmektedir.”*²⁶¹

Sosyal medya mecralarında yer alan aktörler, içerik üreticileri ve daha kapsayıcı etki alanına sahip olan fenomenler, yer aldıkları mecraları ve platformları istedikleri yönde ve şekilde konsolide edebilmekte ve bunun bir dönüşüm olarak hem kendileri ilgili alanda bir nüfuz elde edebilmekte ve hem de kitleleri yönlendirebilmektedirler. Bu gidişatın olumsuz bir yansıması olarak bir başkasının mahremiyetine, özel hayatına tanık olabilmek için insanların kendi mahremiyetlerinden ödün vermeleri söz konusu olabilmektedir.²⁶² Mahremiyet en temelde bilgi, mekân ve bedenle ilişkilidir. Birbiriyle bütünleşik olarak farklı mahremiyet alanlarına karşılık gelmektedirler. Özel hayatın gizliliğinin korunması, özel bilgilerin muhafaza edilmesi de birey ve toplum huzuru açısından önem arz etmektedir.²⁶³

Mahremiyetin korunması ve mahremiyete dair dikkat edilmesi gereken hususlar, gerçek hayatta ne denli önemli ve birey için gerekli ise sanal mecralarda da aynı hususlar geçerliliğini korumaktadır. “*Bireylerin sahip olduğu dijital vatandaş*

²⁶¹ Yüksel, “**Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi.**”

²⁶² Muhammed Furkan Kaya, “**Sosyal Medyanın Gelişimi Ekseninde Mahremiyet Kavramı**”, Z Kuşağı, Sosyal Medya ve Mahremiyet Gençlik Sempozyumu, ed: Abdullah Pakoğlu, Rukiye Gögen, Sivas, 2022, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yay. s. 33.

²⁶³ Gürsoy Akça, Doğa Başer, “**Karanlığın Yok Oluşu**” Gelişen Teknolojinin Gizlilik ve Mahremiyet Üzerindeki Etkileri”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Bahar 2011, s. 26.

kimliğinde bilinmesi gereken bilgiler olduğu gibi saklanması gerekenler de mevcuttur. Hem BIT araçları hem de kullanıcılar bu bilgilere izinsiz erişimi engelleyecek özelliklere ve uygulamalara sahip olmalıdır. Bu açıdan bakıldığında, gerçek hayatta mahremiyet kişinin tek yönlü olarak belirlediği alanlar iken, dijital mahremiyet ise gerek teknolojiden gerekse onu üreten ve tüketenden ortaya çıkan çok yönlü bir durumdur. Örneğin bir kişi duygu ve düşüncelerini el yazısına dökerek saklayabilir ya da sınırlı kişilerle paylaşabilir. Gerekğinde yazdığı bu kâğıdı yakarak veya geri toplayarak ondan nispeten kurtulabilir. Fakat bu bilgiyi dijital veriye dönüştürdüğünde ve dijital ortamda paylaştığında, silse bile tekrar kurtarılabilir ve hızla yayılmasından ve çoğalmasından dolayı geri toplanamayacak bir yapıya sokmuş olur.”²⁶⁴ Tüketici konumunda olan kimselerin mahremiyetlerinin öncelikle dijital alışveriş esnasında ve sonrasında korunması ise ayrıca önemli bir husustur. “İnternet üzerinde yapılan işlemler bunların en önemli örneklerindendir. Bu işlemlere örnek olarak uluslararası bir siteye kayıt yaptırma ya da uluslararası bir alışveriş sipariş verme durumları verilebilir.”²⁶⁵

Günümüzde sosyal medya alanının birçok birey tarafından kullanıldığını görülmektedir. “Sosyal medyanın dönüştürücü gücüyle bir taraftan özel alan-kamusal alan ayrımı önemini kaybederken, diğer taraftan mahremiyetin bir hak olarak korunmasına yönelik taleplerin de gittikçe arttığı ve mahremiyete yönelik tehditlerin

²⁶⁴ Fatma Barkuş, Mustafa Koç, “**Dijital Mahremiyet Kavramı ve İlgili Çalışmalar Üzerine Bir Derleme.**” Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi), S. 3 (1), s.35.

²⁶⁵ Dilek Yüksel Civelek, “**Kişisel Verilerin Korunması ve Bir Kurumsal Yapılanma Önerisi**”, Ankara, 2011, DPT, Bilgi Toplumu Daire Başkanlığı.

yoğun bir şekilde tartışıldığı görülmektedir.”²⁶⁶ Bununla birlikte mahremiyet gerçek hayatta olduğu gibi sanal mecralarda da sadece kişiler arası ilişkilerle sınırlı olmayıp medya aracılığı ile de bireylerin kamuyla olan ilişkisine de farklı boyutlar kazandırmaktadır.²⁶⁷ “*Sanal dünyadaki algoritmalar her yaş grubuna göre içerikle herkesin ilgisini çekebilmektedirler. Her yaşa uygun oluşu bireyleri sisteme dâhil etmekte ve onları birçok konudan etkileyebilmektedir.*”²⁶⁸ ‘Sosyal Medya ve Mahremiyet’ dediğimizde sosyal medya kavramını ayrıca irdelemek gerektiğini düşünmekteyiz. Kullanılan teknolojik altyapı, ağ tabanı ve içerik türevleri açısından baktığımızda sosyal ağ siteleri, fotoğraf ve video paylaşım siteleri, bloglar, mikro bloglar, sanal yaşam simülasyonları, wikiler ve sanal oyun simülasyonları²⁶⁹ bileşeninde bir oluşumun karşımıza çıktığını söyleyebiliriz. Sosyal medyanın kullanımı ve mahremiyet faktörünü bir arada düşündüğümüzde burada temel kaygı mahremiyet ihlaline yöneliktir. “*Modernizm, postmodernizm kapitalizm gibi yeni felsefelerin ve dijitalleşmenin sonucunda yeni nesil araçlarla birlikte mahremiyet aşikâr bir hâle dönüşmektedir. Modern dünya olabildiğince görünmeyi öncelemede, hakiki görüntüler*

²⁶⁶ İhsan Çapcıoğlu, “Sosyal Medya, ‘Yeni İnsan Tipi’ ve Etik Sorunlar” II. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi, İTOBİAD Kongre/19,

https://indexive.com/uploads/papers/pap_indexive15945032522147483647.pdf.

²⁶⁷ Cihan Aktaş, **Mahremiyetin Tükenişi**, İstanbul, 1995, Nehir Yay. s. 37.

²⁶⁸ Zülfiye Acar Şentürk, Onur Tos, “**Sosyal Medyada Simülasyon Pazarlamasının Göstergeleri: Facebook Uygulamalarına Yönelik Göstergebilimsel Analiz**”, 2021, Selçuk İletişim Dergisi, S. 14 (4), s. 1612.

²⁶⁹ Tolga Kara, **Sosyal Medya Endüstrisi, İnsan, Toplum, Ekonomi**, İstanbul, 2013, Beta Yay. s. 73

yerine imajlar ön planda tutulmaktadır. Yeni dünyanın ürünü olan imaj bireylerin vazgeçilmezleri arasındadır.”²⁷⁰ Bu durumda öne çıkan husus; sosyal medyanın bilinçli bir şekilde kullanılması gerektiğidir. “Dünyayı etkisi altına alan siber âlem ülkemiz açısından da oldukça yoğun kullanılan ülkelerin ilk sıralarında yer almaktadır. Geride bıraktığımız zaman diliminde toplum için etkili olan medya ve kitle iletişim araçları ülke vatandaşlarımız tarafından kullanım amaçlarını bilmeden amatörce kullanılırken, internetin çok hızlı ortaya çıkması ve gelişmesine hazırlıksız yakalandığı söylenebilir. Bu durumda hayatın birçok alanında farklı şekillerde karşılaşılan olaylarda farkında bile olmadan hem olayın mağduru hem de faili durumuna düşmektedirler.”²⁷¹ İlgili mağduriyetlerin pek çoğu maalesef mahremiyet ihlali ve ifşasına yöneliktir.

Sosyal medyanın bilinçsiz kullanımı yanında siber ve sanal zorbalık sürece dâhil olduğunda, mahremiyet ihlal ve ihmalinin çok daha ileri düzeyde olabileceğini de dikkat çekmemiz gerekiyor. Her şeyden önce sanal âlemde aktif kullanıcı olarak bulunan birçok çocuğun olduğu bilinmektedir. Bu durumda ebeveynlerin bilinçli olması ve sosyal medya kullanımı konusunda mahremiyet ihmal ve ihlaline yol açabilecek tutum, davranış, içerik ve paylaşımlardan uzak durmaları gerekmektedir. “İngiltere’nin Ulusal Suç Ajansı’na (National Crime Agency) bağlı Çocuk İstismarı ve Çevrimiçi Koruma Birimi (Child Exploitation and Online Protection Command) 2009 yılında Beck’nin Hikâyesi (Becky’s Story) adlı kısa film yayınladı. Filmde Becky adlı bir kız öğrencinin sosyal medyadaki davranışlarından bahsedilmektedir. Öğrenciye gerçek hayatta

²⁷⁰ Fatma Barbarosoğlu, **İmaj ve Takva** İstanbul, 2017, Profil Yay. s. 19.

²⁷¹ Mustafa Çalışkan, Yunus Mencik, “**Değişen Dünyanın Yeni Yüzü: Sosyal Medya**”

Değişen Dünyanın Yeni Yüzü: Sosyal Medya. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, S. 50, s. 246.

yapmayacağı şeyleri (evimizin kapısını açık bırakmak, yaşadığımız yeri herkese söylemek, fotoğraf albümümüzü birilerine ödünç vermek gibi) sosyal medya paylaşımlarıyla eşleştirerek sosyal bir deney yapılıyor. Sonuçta, öğrencinin dijital hayatın ilkelerinin farkında olmadan paylaşım yaptığı ve bu paylaşımlarının doğuracağı sonuçları düşünmediği ortaya çıkıyor.”²⁷² Bir anne baba çocuğunun tüm fotoğraflarını, doğum günü bilgilerini, okuduğu okulu-kreşi, kullandığı güzergâhı resim-video-bilgi vb. içerikler üreterek gerek blog sayfalarda, gerekse sosyal ağlarda bilinçsiz olarak paylaşıyorsa ailesine, çocuğuna ve aile mahremiyetine zarar veriyor demektir. Burada bazı anahtar kavramların altını çizmemiz gerekecektir: Dijital ayak izi, dijital geçmiş, dijital kimlik, sanal bağımlılık, internet okur-yazarlığı, sağlıklı dijital tüketim, akran zorbalığı, siber zorbalık ve diğer benzeri kavramları da bu kapsama alabiliriz. Tüm bu kavramlar, sanal ortamda atılan her adımın aslında bir karakter izi olduğu anlamına gelmektedir. “İnternetin hızla yaygınlaşması geleneksel zorbalığın sanal ortama taşınmasına yol açmış ve siber zorbalık adı verilen bir zorbalık türünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Siber zorbalık, teknolojinin ilerlemesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte son 20 yılda ortaya çıkmıştır. Siber zorbalık kavramı ilk kez 2004 yılında Kanadalı eğitimci Bill Belsey tarafından kullanılmıştır. Siber zorbalık çeşitli araştırmacılar tarafından çevrimiçi zorbalık, dijital zorbalık, elektronik zorbalık, çevrimiçi zarar verme, sanal zorbalık ve internet zorbalığı gibi kavramlarla adlandırılmıştır.”²⁷³

²⁷² Fatma Barkuş, Mustafa Koç “**Dijital Mahremiyet Kavramı ve İlgili Çalışmalar Üzerine Bir Derleme**” Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi) C. 3, S. 1, s. 39.

²⁷³ Evrim Aktepe, “**Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet**” New/Yeni

Kur’ân-ı Kerîm ayetleri temelinde duyarlı anne-baba olmanın sorumluluğu; “*Evlatlarınız sizler için bir imtihan vesilesidir.*”²⁷⁴ ifadeleriyle ele alınmıştır. İnsan için imtihan ise bir hayat ödevi ve kaçınılmaz bir sorumluluktur. Kendimizi ve aile fertlerimizi daha dünya da iken cehennem azabından koruma sorumluluğa da ebeveynlere verilmiş olup bunun en temelinde ahlâklı, sorumlu, duyarlı bireyler yetiştirme çabası yer almaktadır. “*Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında, acımasız, güçlü, Allah’ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve kendilerine emredileni yerine getiren melekler vardır.*”²⁷⁵ Kişinin bir haber duyduğunda, bir bilgi edindiğinde, bir görsele muttali olduğunda bunu araştırması, doğruluk, yararlılık, yerindelik ve gereklilik süzgecinden geçirme hassasiyeti göstermesi de Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan rehberlikler arasındadır. İlgili ayetlerden biri şöyledir: “*Ey iman edenler! Bilmeden birilerine zarar verip de sonra yaptığınıza pişman olmamanız için, yoldan çıkmışın biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın.*”²⁷⁶ Boş ve gereksiz meşguliyetten uzak durulması, insanın kendini ilgilendirmeyen konuları irdelemekten kaçınması, bireysel ve toplumsal mahremiyet alanının korunmasına yönelik davranışlardır. Bir bilginin doğruluğunun araştırılıp teyit edilmesi ve ona göre hareket edilmesi, olgu ile algı arasındaki ayrımın fark edilmesi de bu kapsamda değinebileceğimiz önemli tutumlardandır. Mü’minûn Sûresi’nde ‘Kurtuluşa erenler’ olarak tanımlanan ve takva sahibi müminlerin özellikleri zikredilirken boş, gereksiz ve yersiz iş-söz-davranıştan uzak durma hususu da önemine

Symposium Journal, Şubat 2013, C. 51, s. 1.

²⁷⁴ Tegâbün, 64/15.

²⁷⁵ Tahrîm, 66/6.

²⁷⁶ Hucurât, 49/6.

binaen ayrıca zikredilmektedir. İlgı ayet ise “Anlamsız, yararsız söz ve davranışlardan uzak dururlar”²⁷⁷ şeklindedir.

Bir bilginin doğru olması birey için yeterli olmayıp o bilginin birey için ifade ettiğı anlam ve değeri sorgulanmalıdır. Bir bilgi doğru olabilir ama yararlı olmayabilir. Yararlı olabilir ancak yerinde ve zamanında olmayabilir. Hepsı mümkün olsa da nihai olarak o bilginin ilgili kişi, birey ya da toplum için ne denli gerekli olup olmadığı da ele alınmalı ve değerlendirilmelidir. Başlığımızın bir devamı mahiyetinde, sosyal medya kullanımında sahte hesaplar üzerinden mahremiyet ihlali üzerine duracağımız bir diğer başlığımıza geçmek istiyoruz.

3.4.4. Sosyal Medyada Sahte (Fake) Hesap Kullanımı ve Mahremiyet

Sosyal medyada sahte hesap kullanımının genel olarak belli başlı nedenleri vardır. Bu nedenleri; ifşa olmama, sınırsız bir sanal özgürlük alanı oluşturma, yasal müeyyidelerden kaçma, sanal dünyada sahte kimlik ve hesap kullanımının mahremiyet ihlaline yönelik davranışların serbestçe yapılabileceğı bir imkân olarak görülmesi, olarak sıralamak mümkündür. Siber suçlar kapsamında bir başkasının hesabını kasıtlı olarak ele geçirmeyi bu başlığın dışında tutmamız mümkün olmamakla birlikte burada daha çok dikkat çekmek istediğimiz hususun bireylerin kendi özgür iradeleriyle sanal görünmezlik şemsiyesi altına girme eğilimlerine ve bu davranışın mahremiyet ihlaline yönelik sonuçlarına işaret etmek istiyoruz. *“Sosyal medyada her bireyin bir şekilde muhatap olduğu, ulaşabildiğı bilgi akışı her zaman doğru bir nitelik taşımamaktadır. Dolayısıyla yanlış bilgi edinme, yanlış bilgilendirilme gibi süreçlerle karşılaşılması kolay bir şekilde mümkün hale gelmektedir. Toplumların genelini hedef alan aldatıcı*

²⁷⁷ Mü'minûn, 23/3.

içerikler, büyük çapta bir yankı uyandırmadan önce bireysel düzeyde bir etki bırakmayı tercih etmekte ve bu sebepten ötürü de manipülatif bağlamlar, içerikler akışa dâhil edilmektedir.”²⁷⁸

Din eğitimi süreçlerinde önemli bir yeri olan karakter inşası, bireylerin her dönemde yaşadıkları şartlar altında en doğru kararı verme ve en doğru seçimleri yapmaları konusunda önemli bir etkidir. Yanlış eğitilmiş karaktere sahip olan insanlarla doğru işler yapılamaz ve doğru sonuçlar alınamaz. Bir bireyin kendini özgür bir şekilde kendi gerçekliğiyle ifade edip bu gerçeklik üzerinden gerek yaşamsal ve gerek sanal aktivitelerini sürdürememesinin altında pek çok psikolojik ve sosyolojik etken yatıyor olabilir.²⁷⁹ Doğru tercihlerde bulunabilmek için öncelikle karakteri inşa eden değer yargılarının varlığında söz edilebiliyor olması gerekmektedir. “*İnternet, aynı zamanda alternatif kişiliklerin sunulması için kullanıcılara eşsiz bir mecra sağlayabilmektedir. Yüksek seviyede sosyal anksiyeteye sahip kişiler, kişiliklerinin gizli kalmış unsurlarını paylaştıkları belirtilmekle beraber olası ve ideal kişilikler de çevrimiçi ortamlar da sunulabilmektedir.*”²⁸⁰ Özellikle son zamanlarda sıkça rastlanılan

²⁷⁸ Aynur Tekke, Aybala Lale, “**Sosyal Medyada Etik, Bilgi Manipülasyonu ve Siber Güvenlik**” Akademik İncelemeler Dergisi, 2021, C. 16, S. 2, s. 48.

²⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Ekber Şah Ahmedî, “**Mahremiyet, Dindarlık ve Sosyal Medya Bağımlılığı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma.**” Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD), S. 6 (1), s. 25-46.

²⁸⁰ Yıldız Dilek Ertürk-Tuğçe Ertem Eray, “**Fenomenolojik Bir Kavram Olarak Kendilik ve Sosyal Ağlarda Kendilik Sunumu İle Narsistik Eğilimler İlişkisi: İletişim Fakültesi (İ.Ü.İ.F.) Öğrencileri Üzerine Bir Ön Çalışma**” Intermedia International e-Journal, Spring –June, 2016, C. 3 (1), S. 4, s. 23.

ve hemen her kültürde ve toplumda kadim ve güncel bir tartışma olan; etik-ahlâk-kural-yaptırım-sosyal bilinçli vatandaş denklemlerinin tamamının işleçleri her şartta doğru davranabilen insan karakteri üzerine kuruludur. Burada işaret etmek istediğimiz kozmopolitan bir yaklaşım olmayıp sürdürülebilir evrensel ahlâk temelli bir yaklaşımdır.²⁸¹

Gerçek hayatta mahremiyetin özel alına dair olan her ne var ise sanal mecrada da aynı hususların geçerli olduğunu söylememiz mümkündür. Dolayısıyla gerçek hayatta mahremiyete yapılan bir ihlalin sanal âlemde yapılması da aynı şekilde gayri ahlâki bir davranıştır. Sanal olduğu zaman farklı bir dünyadan ya da mecradan bahsediyor olabiliriz ama sürekli göz önünde bulundurulması gereken ahlâki normlar, her şart ve koşulda değişmez gerçeklerdir. *“Dijital etik, dijital ortamda gerçekleşen insan davranışlarının tanımlanmasını ve bu eylemlere bir ahlâki sınır çizilmesini ifade etmektedir. Dijital dünyada insan davranışlarının özelliklerini belirlemek adına bir kriter misyonu üstlenen dijital etik kavramı, siber etik, internet etiği, bilişim etiği, robot etiği gibi farklı isimlerle ve bu isimlerle bağlantılı bir kapsamda tartışılmaktadır.”*²⁸²

Mahremiyet eğitiminin bilinç temelli bir yaklaşım ve disiplin olması da bunu gerektirmektedir. Doğru bir karakter inşasına sahip bireyler gerçek hayatta nasıl doğru, dürüst ve güvenilir iseler, dijital ortamda da aynı hassasiyetleri koruyacak ve davranışlarını bu şekilde sürdüreceklerdir. Bir başka yönüyle mahremiyet eğitimi bireye

²⁸¹ Mustafa Atatorun, **“Uluslararası İlişkilerde Etik Normlar: Geniş Bir Kuramsal Haritalandırma”** İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi, 2023, 8 (20), s.105-124.

²⁸² Sevilay Güler, **“Üniversitelerde Dijital Etiğin İmkânı Üzerine Bir Sorgulama”** TRT Akademi, 2021, C. 6, (12), s. 514.

her ortamda ve şartta salt dürüstlük ve doğruluk üzerine bina edilmiş bir ‘iç disiplin’ kazanımı sağlayacaktır. İç disiplin kazanımını elde eden bireyler toplum ve insanlık adına evrensel ahlâkın garantörü konumundadırlar. Mahremiyet edinimi bağlamında iç disiplin, mahremiyetin çok yönlü (birey, aile, aile içi, toplum, koruma, korunma, kollama) alanlarına dair sürdürülebilirliğin dinamik yönüdür. İnsanı yaratan ve ona çok çeşitli sezi ve yetiler bahşeden Yüce Allah’ın her an kendisi görüyor, biliyor, işitiyor ve amellerini değerlendiriyor olduğu bilinci, iç disiplin dinamiğinin temel referanslarıdır. İlgili ayetler temelinde konuyu ele almaya devam edecek olduğumuz bu aşama da çeşitli ayetleri bir arada değerlendirmek istiyoruz. Öncelikle Allah Teâlâ’nın kulları üzerinde tam bir kudret ve tasarruf sahibi olduğuna ve nihayetinde bir hesap gününün insanı beklediğine dair ayetlerden bir örnek vermek istiyoruz. “*O, kullarının üstünde yegâne kudret ve tasarruf sahibidir. Size koruyucular gönderir. Nihayet birinize ölüm geldi mi elçilerimiz (görevli melekler) onun canını alırlar. Onlar vazifede kusur etmezler. - Sonra insanlar gerçek sahipleri olan Allah’a döndürülürler. Bilesiniz ki hüküm yalnız O’nundur ve O, hesap görenlerin en çabuğudur.*”²⁸³ Hesap verme bilinci, iç disiplin oluşumunda ve insanın kendini kötülüklerden alıkoymasında en birincil etkindir. Bu bilincin motive kaynağı ise yararlı, güzel, samimi, değerli ve anlamlı davranışların asla heba olmayacağıdır. “*Erkek olsun kadın olsun, kim inanmış bir insan olarak dünya ve âhirete yararlı işler yaparsa kesinlikle ona güzel bir hayat yaşatacağız ve böylelerinin ecirlerini de muhakkak surette yapmış olduklarının daha güzeliyle vereceğiz.*”²⁸⁴ Başka bir ayet ise şöyledir: “*İman edip rızasına uygun işler yapanların dualarını kabul buyuran ve kendi lütfundan onlara fazlasını veren de O’dur. İnkârcılara gelince, onlar*

²⁸³ En’âm, 6/61-62.

²⁸⁴ Nahl, 16/97.

*için çetin bir azap vardır.”*²⁸⁵ Ortaya koyduğu davranışların bir değeri olduğu ve bu değerin hususiyetle Allah Teâlâ tarafından verildiğini bilen insanın kendi hayatına ve çevresine çok önemli katkıları olacaktır. Böyle bireyler insanları sahte isim, unvan ve aldatıcı bilgilerle yanıltmak bir tarafa, her şart ve koşulda insanların hukukuna aykırı davranmaktan sürekli imtina edeceklerdir. İnsanın Yaratıcı Yüce Allah tarafından sürekli denetleniyor olduğunu bilmesi, bilişsel ve duyuşsal bir düşünsel seyrin davranışsal alana sağlıklı ve bilinçli bir şekilde aktarılması, içtenlikle doğru ve yapılması gerekli olanın tercih edilmesi demektir. Ahzâb Suresi ilk ayetlerinde ifade edildiği üzere; *“Ey Peygamber! Allah'a karşı gelmekten sakın. Kâfirlere ve münafıklara itaat etme. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.- Rabbinden sana vahyolunana uy. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır. - Allah'a tevekkül et, vekil olarak Allah yeter.”*²⁸⁶ Mülk Suresi 14. Ayette ise: *“Hiç yaratan bilmez mi? O, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır.”*²⁸⁷ mealindeki ifadelere verilmiştir. Hiçbir çeldirici unsurun etkisinde kalmadan, yanlış olan ve insan hakkını ihlal eden her davranışın aynı zamanda Yüce Allah’a karşı yapılan bir saygısızlık ve itaatsizlik olduğunun farkında olarak, her davranıştan Yüce Allah’ın haberdar olduğu bilinciyle hareket edilmesi, mahremiyetin bireysel ve toplumsal değeri açısından çok önemlidir. Bu öz denetim bilinci, insanda bir iç huzuru ve mutluluğunu da beraberinde getirecektir. Bunu ibadet psikoloji bağlamında düşündüğümüzde; örneğin Ramazan ayında sürekli oruç tutan bir kimse, bir sene sonraki Ramazan ayında aynı heyecan ve hatta özlemle orucunu tutmaya başlar. Zekâtın tam olarak mahiyetini

²⁸⁵ Şûrâ, 42/26.

²⁸⁶ Ahzâb, 33/1-3.

²⁸⁷ Mülk, 67/14.

kavramış bir kimse, bu ibadetin îfâsını ekonomik bir kıskaç ya da zorluk olarak değil, kulluk ödevini yapmış olmanın mutluluğu ve iç huzuru olarak telakki eder.

İfşa, izlem, gözlem, aldatma, çıkar kazanımı, manipüle etme, şantaj, siber suç kaçakçılığı, zararlı madde ve alışkanlıkların teşviki vb. birçok sebeple tercih edilen sahte (fake) hesap kullanımı, en temelde bir mahremiyet ihlalidir ve bu ihlalin önlenmesi, hem etken hem edilgen bir koruma sağlanması adına mahremiyet eğitimi temelinde öncelenmesi gerekli bir alandır.

3.4.5. Mahremiyet Gerçekliği ve Sanal Kişilik

Mahremiyet ve sanallığın gerçeklik noktasında bir bileşeni olduğunu bu başlığımızda ele almaya çalışacağız. Öncelikle mahremiyet söz konusu olduğunda değişmeyen tek bir gerçeklikten söz etmiş oluyoruz. Bu gerçeklik, mahremiyetin her koşulda saygınlığının ve dokunulmazlığını koruması gerektiğidir. Teknolojinin hangi evresi ve hangi uzamı kullanılıyor olursa olsun, mahremiyet gerçek hayatta olduğu kadar değerli, biricik ve özgedir. Ortamın sanallığı, mahremiyetin gerçekliğini hiçbir zaman ihlal etmemelidir. *“Bireylerin sahip olduğu dijital vatandaş kimliğinde herkesin bilmesi gereken bilgiler olduğu gibi saklanması gerekenler de mevcuttur. Hem bilgi iletişim teknoloji araçları hem de kullanıcılar bu bilgilere izinsiz erişimi engelleyecek özelliklere ve uygulamalara sahip olmalıdır. Bu açıdan bakıldığında, gerçek hayatta mahremiyet “kişinin tek yönlü olarak belirlediği alanlar” iken, dijital mahremiyet ise gerek teknolojiden gerekse onu üreten ve tüketenden ortaya çıkan çok yönlü bir durumdur.”*²⁸⁸ Nihayetinde sanal olan ortamın bir tarafında gerçek karaktere sahip bir

²⁸⁸ Fatma Barkuş, Mustafa Koç **“Dijital Mahremiyet Kavramı ve İlgili Çalışmalar**

Üzerine Bir Derleme” Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi) 2019, C. 3, S. 1, s. 41.

insan, insanın olduğu yerde ise mahremiyet vardır. Mahremiyet her daim korunması ve sınırlarına riayet edilmesi gerekli olan evrensel gerçekliktir.

Sanal kişilik ifadesiyle sadece sosyal medya ve internet ortamlarında farklı kişilik ve kimliklerden, fake kullanımlardan söz etmiş olmayı tercih etmek yerine, gerçek hayatta da insanların farklı davranışlar sergileyerek farklı kimliklere bürünebildiklerine de işaret etmek istiyoruz. Gerçek karakter ve kimlik dışında tasarlanmış olarak her farklı kimliğe bürünme teşebbüsü, bir itibar mahremiyeti ihlalidir. İnsanî ve toplumsal ilişkilerde itibar, karşılıklı bir güven esasına dayanır ve asla tek taraflı değildir. İnsanların güvenini kazanmak için olduğundan daha dürüst, daha güvenilir bir kişilik sunumu, ileriki safhalarda karşı tarafın güvenini kazandıktan sonra yaşanabilecek mahremiyet ihlallerine kapı aralayacaktır. Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok farklı bağlamına işaret ettiği 'doğruluk-dürüstlük' kavramı her koşulda ve durumda dosdoğru olmanın gereğine işaret etmektedir. *“Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğru söz söyleyin ki Allah sizin işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah'a ve Resûlüne itaat ederse, muhakkak büyük bir başarıya ulaşmıştır.”*²⁸⁹ Doğru sözlü olmanın hayatın gidişatında ne denli değerli bir yeri olduğuna 'işlerinizi düzeltsin' ifadesiyle vurgu yapılırken aynı zamanda 'günahlarınızı bağışlasın' ifadesiyle de geriye dönük bir telafinin, hataları düzeltebilmenin mümkün olduğu belirtilmektedir. Böylece sözün doğruluğu davranışın doğruluğunu beraberinde getirir ve mahremiyetin en temel bileşeni 'güven' korunmuş olur.

Yapılan bazı akademik araştırmalarda sosyal medya kullanıcıların sanal olarak paylaşımda bulundukları içeriklerle, gerçek hayattaki tutumlarının büyük oranda

²⁸⁹ Ahzâb, 33/70-71.

uyuşmazlık içinde olduğu tespit edilmiştir. İstatistiksel oranlara yer verilen araştırma sonuçlarına göre; katılımcıların % 66,3'ü sanal ortamda paylaşımda bulundukları içeriklerinin bir kısmını gerçek hayatta paylaşabileceklerini, % 25,8'i tamamını paylaşabileceklerini, % 7,9'u sanal ortamda farklı kimliklerle paylaştıklarının hiçbirini gerçek hayatta paylaşmayacaklarını belirtmişlerdir. Araştırmanın farklı bir başlığında katılımcılara yöneltilen, sanal ortamda iletişim kurduklarınızla gerçek hayatta iletişim kurup kurmayacaklarına dair soruya ise; % 54,3'ünün bazıları ile görüşeceğini, % 39,9'unun kesinlikle görüşmeyeceğini ve % 5,7 gibi çok az bir kısmını ise sosyal medyada görüştüklerinin tamamıyla aynı kimlikle gerçek hayatta görüşebilecekleri cevabını verdikleri görülmüştür.²⁹⁰

Sanal iletişim ve etkileşimlerin düalist karakterler üzerinden sürdürülmesi, toplumsal güven bunalımlarına ve mahremiyet duygusunun zedelenmesine neden olacaktır. Mahremiyet gerçekliğinin sanal mecralarda düalist karakterlerce ihlal edilmesi, aynı zamanda iletişim ahlâkının ve dolayısıyla dil mahremiyetinin ihlal edilmesi anlamına gelecektir. Sahte hesap kullanıcılarının kontrol edilememe düşüncesiyle ortaya koydukları olumsuz söz ve eylemler, yanlış üslup ve ifadeler, argo dilinin rahatça kullanılmasına ve ahlâki değer yargılarından uzak davranışların sergilenmesine zemin hazırlayacaktır. Sanal ortamda yaşanan yanlış üslup, ifade ve argo kullanımı, iletişim ahlâkı açısından da son derece tehlikeli bir durumdur ve sözün erdeminin irtifa kaybı yaşamasına sebebiyet verecektir.

²⁹⁰ Hatice Budak, “Yeni Çağ Yeni Medya ve Mahremiyetin Yeni Sınırları” Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya, 2016. s. 175.

Duygu yönetimi ve mahremiyet arasında çok sıkı bir bağ vardır. İnsanın ilk olarak eğitimle karşılaştığı okulu ailesi ve ilk öğretmeni annesidir. Beraberinde babası ve tüm yakın çevresi dolaylı olarak çocuğa öğretmenlik yapmaktadır. Bu süreç bir çocuk için ilk 6 yaşta büyük oranda gerçekleşmiş ve mahremiyet eğitimi açısından da tamamlanmış olacaktır. Bu süreçte tam anlamıyla mahremiyete dair hayatında boşlukları doldurulamamış bireyler hayat safhalarının pek çok döneminde farklı problemler yaşayabileceklerdir.²⁹¹

Genel olarak mahremiyet eğitimi sağlam temeller üzerine bina edilmiş bireyler, aldıkları eğitimin bir gereği olarak; tüm şartlar altında ve her ortamda gerekli duyarlılıkla hareket edeceklerdir. Ne var ki bir önceki başlığımızda değindiğimiz üzere, gerçek hayatta gayet tabi, olumlu ve güven veren bir şekilde davranan bireylerin, söz konusu sanal ortamlar olduğunda farklı bir kimlik, farklı bir karakterle ve farklı bir ahlâk anlayışıyla hareket ettikleri söz konusu olabilmektedir. Mahremiyet eğitimi insana kendini korumayı, kollamayı, sınırlarını bilmeyi ve muhafaza edebilmeyi ve aynı şekilde bir başkası içinde aynı hakların geçerli olduğunu kanıksamayı kazandırmaktadır. Dolayısıyla sanal ortamlarda ve sosyal medyada yaşanılması muhtemel mahremiyet ihlalleri öncelikle sağlam bir mahremiyet eğitimi temeliyle mümkün olacaktır. *“Günümüzde pek çok insan sosyal medyada kendi iradesiyle gönüllü bir ifşa eylemi yürütmekte bu sebeple mahrem olanla kamusal olan birbirine karışmaktadır. Sanal âlemin sunduğu bu imkânlarla görünür olmayı başaran insan, sosyal medyayı bilinçsiz bir şekilde kullandığında özel hayatına dair mahremini başkalarıyla paylaşmaya devam*

²⁹¹ Nevzat Tarhan, “**Mahremiyet ilk 6 yılda öğretilmeli**”,

[https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/7800/prof-dr - nevzat - tarhan- mahremiyet-ilk-6-yilda ogretilmeli](https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/7800/prof-dr-nevzat-tarhan-mahremiyet-ilk-6-yilda-ogretilmeli). Erişim: 05.02.2024.

*etmektedir. Hayatın bu denli merkezine alınan sosyal medyanın kullanımında dikkat edilecek hususların hukuki zeminde ele alınması oldukça ehemmiyet kazanmaktadır.”*²⁹²

İnsan hayatında bir amacın varlığı, insan davranışlarının doğruluğu ve kalitesi açısından belirleyici bir unsurdur. Aynı husus mahremiyet alanına giren davranışların belirlenmesi ve şekillenmesi açısından da söz konusudur. Sosyal medyanın ne için kullanıldığı, kullanım esnasında geçirilen süre ve sosyal medya kullanımı süresiyle beraber davranışlarda meydana gelebilecek değişiklikler bir arada düşünülmesi gerekli hususlardır. “*Sosyal medyanın yaygın kullanımı beraberinde ‘fomo’ (fear of missing out) gelişmeleri kaçırma endişesi veya ‘fobo’ (fear of being offline) offline olma korkusu olarak ifade edilen bir tür bağımlılık gibi psikolojik ve psikiyatrik sorunlara neden olabilmektedir.*”²⁹³ Mahremiyetin her şart, mekân ve ortamda güven altında olması, birey ve toplumun huzuru, düşünce sağlığı, iletişim ahlâkı ve iş ahlâkı bağlamlarında çok elzem bir durumdur. Özellikle çocukların sanal mecraların her türlü tehlikesinden korunması ve kollanması gereklidir. Sınırsız teşhir, uygunsuz ve alakasız reklam, tiksindirici paylaşım, sözlü taciz ve küfür barındıran içerik, terör propagandası, dini istismar, zararlı alışkanlıklar ve tehlikeli maddelerin özendirilmesine yönelik içerikler, aile hayatını ve mahremiyetini zedeleyebilecek çeşitlilikte blog, site, chat, sohbet vb. sanal platformlar mahremiyet istismarı ve mahremiyet hakkı ihlaline kapı aralamaktadır. Böylesine tehlikeli ve çok çeşitli zararları barındırması yönüyle sanal ortamda gerek

²⁹² Sevdegül Çekiç, “**Sanal Dünyada Mahremiyet ve Özel Hayat**”, Tevilat, 2/1, 2021, s. 48.

²⁹³ Mustafa Derviş Dereli, **Bir Müslüman Sosyal Medyaya Nasıl Bakmalı ?**, İstanbul, 2022, Beyan Yay. s. 94.

çocukların ve gerekse yetişkinlerin korunması, mahremiyet haklarının muhafaza edilmesi gerekmektedir.

Eğitimin bir yönü tehlikelere karşı insanı korumak ise bir yönü de eğitimin önündeki tehlikeleri yasal olarak engellemek ve kaldırmaktır. Bilişim alanında İslam Hukuku'nun sedd-i zerâî²⁹⁴ formülü örnekliğinde yasal olarak denetim, takip ve kontrol mekanizmasını işlevsel hale getirebilmekte konunun bir başka boyutudur. İnternet kullanımında aile filtresi kullanımının daha etkin hale getirilmesi, çocuk modu web tasarımlarının geliştirilmesi, reklam içerik belirleyici kontrol mekanizmalarının oluşturulması, işlevselleştirilmesi ve takibinin yapılması, sayfa ara yüzlerinde uzantı olarak verilen reklam ve içerik bağlantılarının çocuk/öğrenci modu açıkken asla aktif olmamasının sağlanması gibi hususlar da yetkili ve sorumlu birimler tarafından göz önünde bulundurulmalıdır. Mahremiyetin ihlal edildiği bir ortamda özgürlük istemi, daha fazla mahremiyet ihlali için gösterilen bir çabadır.

Çocuk ya da yetişkin, elbette insanların sürekli olarak ve hayatlarının her aşamasında kontrol edilebilmeleri mümkün olmayacaktır. Bununla birlikte anne babalar eğitim ve kontrol süreçlerini de yönetebiliyor olmalıdırlar. Tehlikelerden korumak tam olarak engellemek ya da yasaklamak demek değildir. En temelde çocuklara mahremiyet eğitimi veren ebeveynlerin dijital ebeveynlik alanına da hâkim olmaları ve bu anlamda farkındalıklarını ve bilinç düzeylerini artırmaları gerekmektedir. *“Ebeveynler çağımızda bir gereklilik haline gelmiş olan internet ve dijital dünya kavramlarının önemini kabul etmeli, çocuklarını internet ve dijital araçların getirdiği risklerden ve olumsuzluklardan korumalı ancak bu koruma çocukların internetin olumlu ve kolaylaştırıcı yönlerinden*

²⁹⁴ İbrahim Kâfi Dönmez, “**Sedd-i zerâî**” İstanbul, 2009, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 36, s. 277-282.

faýdalanmasını engelleyecek düzeyde olmamalıdır.”²⁹⁵ Bu bağlamda maruz kalınması muhtemel riskleri en aza indirmek, sürekli kontrol etme çabasından çok daha fazla muteberdir ve etkilidir.

3.4.6. Kitle İletişim Araçları ve Mahremiyet

Bireye mahremiyet eğitiminin kazandırılması ve bunun temellendirilmesi sadece bedensel mahremiyete ilişkin bir alan değildir. Mahremiyetin bireye, topluma, mekâna, zamana, duyguya, ortama ve bilgiye dair olan her yönü birbirinden değerli ve önemlidir. Hayatın her alanında karşılaşılabilecek mümkün olan ortam, koşul, çevre, imkân, mekân farklılıklarına dair bir bilinç düzeyi geliştirmek mahremiyet eğitiminin en başat öğelerindendir. Kur’ân-ı Kerîm’de; “*nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür.*”²⁹⁶ Ayetinde belirtilen ifadeler mahremiyetin içsel dinamiğine dikkatleri çekmektedir. Yüce Allah’ın insan davranışlarının ve düşüncelerinin tamamına nigâhban olduğunun birey tarafından bilinmesi ve kavranması, mahremiyetin her eşiğinde üstesinden gelinebilir bir kazanıma imkân tanıyacaktır. Tüm eğitim süreçlerinden beklenen sonuç, kişide kalıcı bir duyuşsal yeti bırakmasıdır. Böylece duyuşsal yetiler bilişsel kazanımların üzerine bina edilir ve istendik davranış modellerine dönüşür.

Kitle iletişim araçları ve mahremiyet bağlamı, yüzyılın son çeyreğinde üzerinde düşünülmesi gerekli birçok hususu daha belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır.

²⁹⁵ Elif Akay, Gökhan Kayılı, “**Dijital Ebeveynlik Tutumları ile Ergenlerde İnternet Bağımlılığı ve Duyguları Yönetme Becerileri Arasındaki İlişki**”, Çocuk ve Gelişim Dergisi, S. 6 (11), s. 55.

²⁹⁶ Hadîd, 57/4.

Hayatın hemen her alanında maruz kalınmışlık düzeyinde iç içe olunan kitle iletişim araçlarının çok çeşitliliği ve etki alanı, mahremiyetin ilgili alanlar karşısında konumu yeniden belirlemeyi ve değerini korumayı gerekli kılmaktadır. Kitle iletişimi, kitle haberleşmesi ya da kitle iletişim araçları adı verilen örgüde; radyo-televizyon, basın, sinema, video ve internet aracılığı yapılan her türlü yayını kapsayan kavramlardan söz edilebilir. İngilizce “Mass Communication” ifadesinin karşılığı olarak “Kitle Haberleşmesi” olarak nitelenen bu kullanım “Kitle İletişimi” ifadesine de karşılık gelmektedir.²⁹⁷ Korumak, kollamak ya da korunmak gibi kavramların mahremiyet söz konusu olduğunda daha değerli bir hale geldiğini söylememiz gerekmektedir. Bununla birlikte korumak, kollamak ya da korunmanın sadece uzaklaşarak, uzaklaştırarak, engelleyerek ya da yasaklayarak mümkün olmayacağını da belirtmemiz gerekiyor. Yasaklamak yerine doğru kullanım, zaman yönetimi ve teknoloji, sosyal medya vb. kullanım alanlarında iyi bir okuryazarlık eğitiminin kazandırılması öncelenmelidir. Kitle iletişim araçları bağlamında mahremiyet dokusunu muhafaza etmek, birey, toplum ve sektörel anlamda birlikte düşünülmesi gereken hususlardır. “Ülkemizde son yıllarda yayınlanan bazı yarışma programları, özel hayatın mahremiyeti konusundaki toplumsal değer yargılarını değişime zorlamakta ve bireylerin toplumsal değerler konusunda çatışmalar yaşamasına yol açmaktadır. Bu tür programların izleyicilerinin önemli bir bölümünde, özel hayatların mahremiyetini gözetleyerek kendini rahatlatma eğilimi kışkırtılmaktadır. Bir diğer ifade ile bireylerde ‘röntgencilik’ duygularını açığa çıkarma gibi, yayıncılık etiği açısından ahlâki olmayan bir yol reyting uğruna izlenebilmektedir.

²⁹⁷ Kayıhan İçel, “Kitle İletişim Hukuku”, İstanbul, 2013, Beta Yay. s. 43.

Oysa insanın bu yönünün açığa çıkması, psikiyatride hastalıklı bir ruh hali olarak kabul edilir.”²⁹⁸

Kitle iletişim araçları ve mahremiyetin muhafazası bağlamında tamamıyla men edici bir tutumun ya da tamamıyla kontrolsüz serbest bir yaklaşımın ideal bir tutum olmadığı bilinmelidir.²⁹⁹ Tüketim alışkanlıklarıyla ilgili olarak yaşamsal değeri haiz olan tutumların, kitle iletişim ya da sosyal medya için de geçerli olması gerektiğini düşünmekteyiz. Bir tüketimin söz konusu olduğu yerde aynı anda bir dönüşümden de söz etmiş oluyoruz. Bu dönüşümün insanda, doğada, kültürde, yaşantıda meydana getirdiği olumlu ya da olumsuz etkiler, tüketim-kullanım alışkanlıklarının belirlenmesine, düzenlenmesine, doğru ya da yanlışlığının yeniden gözden geçirilmesine yönelik veriler ortaya koymaktadır. Bu verilerin eğitim, kültür, ahlâk, değerler ve mahremiyet açısından doğru bir şekilde analiz edilerek çözümlenmesi ise doğru kararların alınmasına, zamanında müdahalelerin yapılmasına imkân tanıyacaktır. Dijital tüketimlerin içerik ve muhteva değerleri bir gıdanın içerdiği besin değerlerinden çok daha önemli olabilir. Bir başka yönüyle de düşünüldüğünde her iki beslenme alanının birbiriyle çok yakın bağları vardır.³⁰⁰ Bu çerçevede Kur’ân-ı Kerîm’de Bakara

²⁹⁸ İhsan Dağ, “Televizyon Programlarındaki Şiddet İçeriğinin, Müstehcenliğin ve Mahremiyet İhlallerinin İzleyicilerin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri” Radyo ve Televizyon üst Kurulu (RTÜK) özel Çalışma Grubu Sonuç Raporu, Ankara, 2006, RTÜK Yay. s. 42.

²⁹⁹ İbrahim Kaplan, “Kişilik Haklarının Kitle Haberleşme Araçları (Basın, Radyo ve Televizyon) Karşısında Korunması”, Adalet Dergisi, 1979, C. 70, S. 3, s. 200-205.

³⁰⁰ Saffet Köse, “Fıkhi Açıdan Helal Gıdanın Temel İlkeleri”, Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi, C. 2 (1), s. 12.

Sûresi’nde geçen iki ayete dikkat çekmek istiyoruz: “İnsanlardan öylesi de vardır ki, dünya hayatına ilişkin sözleri senin hoşuna gider. Bir de kalbindekine (Sözünün özüne uyduğuna) Allah’ı şahit tutar. Hâlbuki o düşmanlıkta en amansız olandır. O, dönüp gitti mi (yahut bir iş başına geçti mi) yeryüzünde ortalığı fesada vermek, ekinleri tahrip edip nesilleri bozmak için çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez.”³⁰¹

Sosyal medyada sahte hesap kullanımıyla ilgili konuları ele aldığımız başlıkta da değindiğimiz üzere ayetlerde işaret edilen hususların, görüldüğü ve bilindiği karakteri dışında hareket eden düalist karakterli insanlara ve bu tür kişilerin insanlığın temel ihtiyacı olan gıda ve insan nesli için ciddi bir tehlike olduğuna işaret edilmektedir. Dolayısıyla mahremiyet eğitimi içerisinde değerlendirmek üzere; nasıl ki gıda türlerinden her şeyin tüketilmemesi gerektiğine dikkat ediliyorsa, medya araçlarında sunulan her görsel ve içeriğinde dijital olarak tüketilmemesi ve bunun bir seçicilik ve belirleyicilik disiplini içerisinde bir tutum haline dönüştürülmesi gerekmektedir. Gerekli tedbirleri almadan ve bilinçli bir seçicilik geliştirilmeden sergilenen ebeveyn tutumları, çocuklar üzerinde olumsuz etkilerin oluşumuna istemeden de olsa dolaylı olarak rıza gösterilmesi anlamına gelebilir.³⁰² Konunun bir başka tehlikeli yönü ise; son yıllarda çeşitliliği artan ve kontrolü zorlaşan dijital oyunların çocukların gerçek hayat ve sanal dünya arasındaki farkı ayırt etmemelerine yol açmış olmalarıdır. Böyle bir durum neticesinde çocuklar gerçek dünya ile irtibat ve iletişimi keserek, sanal dünyanın cazip gösterilen ortamına kapılıp gidebilmektedir. Şiddet temalı ve içerikli birtakım dijital

³⁰¹ Bakara, 2/204-205.

³⁰² Bahar Nur Kanbur, “Görsel Medyanın ve Subliminal Mesajların Çocuk Sağlığı Üzerine Etkileri” İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, S. 10, s. 103.

oyunlar, çocuklarda intihara kadar varan, hayatlarına son verebilecekleri tehlikeli sonuçlara yol açabilmektedir.³⁰³

3.4.7. Medya Etiği ve Mahremiyet

Medya Etiği ve Mahremiyet başlığında, kişinin bu mecrada mahremiyet ihlaline maruz kalmasıyla birlikte, mahremiyetin ihlalini fiilen koordine eden ve buna yol açan davranış türlerinin varlığından söz etmek istiyoruz.

İnsanlara sunulan bilgilerin medya etiği çerçevesinde ön değerlendirme, kritik edilme, ayıklama ve sunulma (servis edilme) ve sunum şekli aşamaları vardır.³⁰⁴ Bilginin topluma ulaştırılması kadar nasıl ulaştırıldığı da önemlidir. Sunulan bilgi, içerik ve haberin bileşeninde manipülasyon, yanıltıcı ifadelerin yer alması, kin ve nefret söyleminin öne çıkarılması, özel hayatın gizlilik halinin ihlali, bilgi ve haber ediniminde birincil kaynağın belirtilmemesi, sahte (fake) hesap/profillerin kullanımı, kullanılan dil ve üslubun kırılcılığı vb. birçok durum, medya etiği ve mahremiyet başlığı altında değerlendirilebilecek hususlardır.³⁰⁵

³⁰³ Sema Yanmıyan, “Yeni Medya Ve İletişim Çalışmalarının Etik Teoriler Ve Yönetişim Bağlamında Değerlendirilmesi.” Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2021, S. 21, (3), s. 878.

³⁰⁴ Boray Soydan, “Yeni Medya ve Sosyal Medya: Etik Sorunlar ve Çözüm Yaklaşımları”, Yeni Medya Elektronik Dergisi, Yeni Medya Elektronik Dergisi, 2023, S. 7 (3), s. 198.

³⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: Şaban Ali Düzgün, “İnsan Onuru ve Toplumsal Yaşam İçin Etik“, 2007, Kelam Araştırmaları Dergisi, S. 5/1.

Medya etiği dediğimizde ilk öce bilginin edinme süreçlerine değinmiş olmaktadır. Sunulan bilginin edinim süreci ve şekli, ilk başta mahremiyetin alanına girmektedir. Kişisel bilgilerin korunması, mahremiyet hakkının gözetilmesi, rıza/onay süreci, içerik kapsamı ve sınırlılıkları gibi hususların tamamı, bilginin edinim sürecinin ahlâki bir zemin olup olmadığıyla ilgilidir. Medya etiği dediğimiz zaman iletişim ahlâkından, haber alma hürriyetinden, basın ahlâk ilkelerinden, toplumsal güvenlik ve genel izleyici kitlesi ölçütlerinden bir arada söz etmiş olmaktadır. Hürriyet hakkı, bireylerin hakları olduğu kadar hudutları olduğunu da bilmesini gerektirmektedir. Bununla birlikte mahremiyet; *“kişinin kendi yaşamının kontrolünü bir başka insanın eline vermemenin önemli olduğunu kabul eder. Kendini gerçekleştirme, kendine saygı, haysiyet, dokunulmazlık gibi kavramlarla bir arada bulunup korunmasızlık, uygunsuzluk, korku, sıkıntı, şaşkınlık, ıstırap ve duygusal karışıklık gibi durumlardan kendisini uzakta tutar.”*³⁰⁶ Kişinin haklarını bilmesi kadar hudutlarını bilmesi de mahremiyet eğitimi temelinde en öncelikli ilkelerden biridir. Sınırların bilinmesi ve bu sınırlara riayet edilmesiyle ilgili olarak; *“Bunlar, Allah'ın (koyduğu) sınırlardır. Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse Allah onu, içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır; orada devamlı kalıcıdır; işte büyük kurtuluş budur. Kim Allah'a ve Peygamberine karşı isyan eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar ve onun için alçaltıcı bir azap vardır.”*³⁰⁷ ayetlerdeki örnekler dikkat çekmektedir. Ayrıca A'râf Sûresi 55. Ayette yer alan; *“Rabbimize yalvara yakara ve gizlice dua edin. Bilesiniz ki O, haddi aşanları sevmez.”* ve yine *“O tövbe-kârlar, ibadet*

³⁰⁶ Andrew Belsey, Ruth Chadwick, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, ing. çev:

Nurçay Türkoğlu, İstanbul, 1998, Ayrıntı Yay. s. 107.

³⁰⁷ Nisâ, 4/12-13.

edenler, hamdedenler, dünyada yolcu gibi yaşayanlar, rükûa varanlar, secde edenler, iyiliği teşvik edip kötülükten alıkoyanlar, Allah'ın sınırlarını gözetenler; müjdele o müminleri!"³⁰⁸ ifadelerde belirtildiği üzere, Allah'ın koymuş olduğu sınırlara riayetin değer ve önemine, sınırlara uymamanın, haddi aşmanın ise ne denli olumsuz sonuçları olacağına işaret edilmektedir.

Hâlihazırda süregelen medya iletişim ve etkileşim süreçlerine baktığımızda durumun teoriden çok daha farklı bir zeminde ilerlediğine de tanıklık etmekteyiz. Haber yapma ve üretme sürecinde, medya etiği ve tıp alanındaki etik prensipler çerçevesinde hareket ederek habere konu olacak bilgi ya da kişilerin rızaları alınmak suretiyle ilerlenebilir.³⁰⁹ Mahremiyet ihlalleri, sınırlara ve haklara saygısızlık, ileri düzeylere ulaştığında söz ve davranışlar erdemini yitirmekte ve çoğu kez karşılıklı ihlaller ve saygısızlıklar medya, sosyal medya ve iletişim araçları üzerinden sürdürülmektedir. "*Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin; zira onlar kendilerinden daha iyi olabilirler. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler; çünkü alay edilenler edenlerden daha iyi olabilirler. Biriniz diğerinizi aşağılamayın, birbirinize kötü ad takmayın. İman ettikten sonra fâsıklıkla anılmak ne kötüdür! Günahlarına tövbe etmeyenler yok mu, işte zalimler onlardır.*"³¹⁰ Örneğini verdiğimiz ayette işaret edilen; alay, istihza, hakir görme, aşağılama, kötü çağrışımlı ve hakaret içeren isim ve lakaplarla hitap etme, yanı sıra ısrar etme, inanılan değerlere aykırı hareket etme vb. olumsuz davranış örnekleri, günümüzde daha çok medya kanalları aracılığı ile sergilenmektedir. Oysaki Hucurât Suresi'nde ilgili ayetin bulunduğu ayetin hemen

³⁰⁸ Tövbe, 9/112.

³⁰⁹ Belsey, age, s. 117.

³¹⁰ Hucurât, 49/11.

sorasında gelen ayette de; *“Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın! Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanırmı? İşte bundan tiksindiniz! Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.”*³¹¹ ifadelerine yer verilerek, ilgili davranışlardan uzak durulması gerektiği ve hatta bu davranışların insan izzet ve onuruyla bağdaşmayan son derece çirkin bir davranış olduğuna dikkat çekilerek, ölü bir insan etinin yenmesi kadar tiksindirici, gayri insani bir davranışla özdeşleştirilmiştir.

Bir haberin içeriği, değeri ve kimi ne kadar ilgilendirdiği, haber alma yöntemi ve bilgi edinme kaynaklarının doğru yönetilmesiyle yakından ilgilidir. Medya etiği değerleri ve mahremiyet alanına ait sınırların ihlaline dair tepkilere karşı ‘haber alma hürriyeti’ öne sürülerek, mahremiyet ihlalinin meşrulaştırılmaya çalışılması da karşılaşılan bir diğer problemidir. Haberleşme enstrümanları ne kadar çeşitli olursa olsun birey ve toplumun bilgi ve ahlâk güvenliği her zamanda ve her zeminde öncelenmelidir.

Devletler tüm kurum ve birimleriyle vatandaşlarının huzur, güvenlik, sağlık, sosyal ve eğitim gibi en temel haklarını korumak ve geliştirmek üzere yönetim ve işleyiş biçimlerini geliştirmekle yükümlüdürler. Aksi durumda olan bir sistemin, bir insan topluluğu ve millet varlığı için devlet olması da düşünülemez. Yaşadığımız son yüzyıl çeyreğinde de insanların güvenliklerinin sağlanması sadece fiziksel ve biyolojik güvenlik sınırlarını aşarak siber ve sanal güvenlik alanları da ilgili resmi birimlerinin sorumlulukları alanına girmektedir. *“Gelişen teknolojiyle birlikte bilgiye ulaşmak kolaylaştıkça medyanın, kurumların ve hükümetlerin iletişim kurarken ne derece şeffaf olması gerektiği sorusu şeffaflığın olumlu etkilerinin yanında verebileceği zararları da*

³¹¹ Hucurât, 49/12.

*gündeme getirmektedir. Hükümetler ve kurumlar, verilerini ve stratejilerini herkese ulaşılabilir hâle getirerek kamuoyu ve paydaşlara fayda sağlayabilmektedir ancak bu durum aynı zamanda kurumların zarar görmesi tehlikesini de ortaya çıkarmaktadır.”*³¹²

İdeal bir mahremiyet yapısının toplum tarafından kabullenilmesi ve bunun kanunlarla desteklenerek güvence altına alınması, sürdürülebilir bir mahremiyet güvenliği açısından önemlidir. Burada tam olarak bir adalet ve dengenin sağlanması, her alana ilişkin (birey, aile, toplum devlet, medya ve basın özgürlüğü) düzenlemelerin uygulanabilir olmasıyla mümkündür. Böylelikle, hem insanların doğru bilgiye ulaşması ve yanıltıcı ve istismara açık yönlendirmelerden korunması sağlanmış olacak, hem de basın özgürlüğü ilkelerinden taviz verilmeden, kişilik hak ve hürriyetleri de korunarak, mahremiyet güvenliği de temin edilmiş olacaktır.

³¹² Sema Yanmıyan, “Yeni Medya ve İletişim Çalışmalarının Etik Teoriler ve Yönetişim Bağlamında Değerlendirilmesi.” Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2021, S. 21 (3), s. 878.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma; Mahremiyetin anlam dünyasının Kur'ân-ı Kerîm bütünlüğü içerisinde ele alınması, semantik çerçevesine işaret edilmesi ve mahremiyet eğitime temel kabul edilebilecek unsurların belirlenmesinden müteşekkildir. Mahremiyet eğitime bir temel oluşturma çabası her şeyden önce mahremiyetin dini bir kavram olması, bu kavramın kökeninin Kur'ân-ı Kerîm'e dayanmasından hareketle, dini bir kavramın dinin kaynağı konumunda olan Kur'ân-ı Kerîm bütünlüğü içerisinde ele alınması ve anlam dünyasının bu şekilde belirlenmesi düşüncesine dayanmaktadır.

'Mahremiyet' kavramı kelime olarak Kur'ân-ı Kerîm'de yer almamaktadır. Bununla birlikte; insan canına kıyılmaması, açlık endişesiyle çocukların öldürülmemesi, anne ve babanın odasına izinsiz girilmemesi, ikamet edilen evlere habersizce arka taraflarından girilmemesi, evlenilmesi mümkün olmayan kişilerle evlenilmemesi, evlilik dışı bir beraberlikten mutlak olarak sakınılması, insanların arkasından gıybetlerinin yapılmaması, lakap takılmaması, insanlar hakkında kötü düşünce içerisinde olunmaması, insanların özel hallerinin araştırılmaması vb. hususları ve ayetler içerisinde çok açık ve net olarak ifade edilen ilgili durumları kavram olarak karşılayabilecek yegâne kelime, 'mahremiyet'tir. Mahremiyet kavramını besleyen ve köken olarak türediği kökten gelen kelimeler ise; "haram, hürmet, ihram ve muharremat" kavramlarını ifade eden türevleriyle farklı ayetlerde yer almaktadır. Konumuza ayetler bütünlüğü içerisinde mahremiyetin anlam dünyası ve semantik çerçevesi açısından baktığımızda, Kur'ân-ı Kerîm'de mahremiyetin öncelikle hürmet, izzet ve insan onuru bağlamında karşımıza çıktığını ifade edebiliriz.

Haram, muharremat, ihram vb. türevleriyle kullanılan kelimelerden oluşan anlam dünyası, mahremiyetin alanına dâhil olmakla birlikte tam olarak mahremiyetin

kapsadığı ve kuşattığı alana karşılık gelmemekte, mahremiyetin sadece bir yönüne işaret etmektedir. Mahremiyet eğitimi açısından da durum benzer şekildedir.

Biz bu çalışmada mahremiyetin her şeyden önce hürmet, mahremiyet eğitiminin de bir hürmet eğitimi olduğuna dikkat çekmek istedik. Günümüzde mahremiyet eğitiminin daha çok çocuklar üzerinden şekillendirildiği ve çocuğa mahremiyet bilinci kazandırmanın yaş ve cinsiyet durumları göz önünde bulundurulmak suretiyle, vücut bütünlüğü üzerinden özel alan, özel bölge, iyi dokunma-kötü dokunma vb. davranış modelleri üzerinden bir eğitim çerçevesi çizildiği görülmektedir. Aynı eğitim alanına dâhil olarak; anne ve babalara yönelik çocukların temel ihtiyaç alışkanlıkları, çocuklar kendileri öz bakımlarını yapabilecek yaşa gelinceye kadar ebeveynlerin yanlarında olması, çocuğun odasına ve ebeveyn odasına izinsiz girilmemesi, çocukların ve ebeveynlerin göz önünde kıyafetlerini değiştirmemeleri vb. çok önemli ve değerli alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Bütün bu konular çok önemli ve gerekli olmakla birlikte ilgili tüm hususların mahremiyetin sadece bazı alanlarına karşılık geldiğine işaret etmiş bulunmaktayız.

Bazı kavram ve ifadeler “her şey zıddıyla kaimdir” kabulünce düşünüldüğünde daha net bir şekilde anlaşılabilir. Burada önemli olan, kavramların karşıtlarının doğru tespit edilebilmesidir. Örneğin sevginin tam karşıtı nedir, diye sorulduğunda çoğu insan ‘nefrettir’ cevabını verecektir ancak sevginin karşıtı nefret değil sevgisizliktir. Nefret, sevginin karşıtı olmaktan çok daha öte, olumsuz bir sürecin neticesinde kutuplaştırılmış ya da cepheleştirilmiş bir sonuçtur. Aynı şekilde mahremiyetin de tam karşıtı ifşa değil değersizliktir, diyebiliriz. İfşa mahremiyetin ihlali sonucunda ortaya çıkan istenmeyen bir durumdur. Dolayısıyla mahremiyetin bir değer ve hürmet olarak sürekli göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Mahremiyete çok yönlü bir anlam dünyası çizerek hayatın hemen her alanına nüfuz etmiş bir gerçekliğe dikkat çekmek istediğimiz çalışmamızın bir başka yönü ise mahremiyetin kurumsallığı üzerinden bir dünya görüşüne dikkat çekmiş olmasıdır. Mahremiyetin sürdürülebilmesi için gerekli imkânların sağlanmış olması, aynı zamanda İslam düşüncesinde önemli bir yeri olan zaman ve mekân olgusunun iyi bir şekilde analiz edilmesiyle mümkündür. İbadetin ve hayatın merkezine kutsal zaman ve kutsal mekân tasavvurunun koyan İslam düşüncesi, iman, ibadet ve ahlâk bütünlüğü içerisinde bir sistematigi beraberinde getirmektedir. Örneğin, Arafat sabit bir mekân, vakfe vakti ise belirli bir zaman dilimidir. Zamanın ve mekânın önemi, kutsallığı ve değeri tüm bunlara ait değer ve mefhumların sürdürülebilirliği ile yakından ilgilidir.

Çalışmamızda mahremiyeti, mahremiyetin eğitimini ve bu eğitime temel olabileceğini kabul ettiğimiz iman, ibadet ve ahlâk bileşenlerini ayetlerin muhtevası ve Kur'ân-ı Kerîm'in bütünlüğü içerisinde ele alıp değerlendirdik. Ulaştığımız noktada, Kur'ân-ı Kerîm'de mahremiyetin insanın onur ve haysiyetinin yüceliği, insanın kendi başına mutlak değer ve kıymeti haiz olduğu ve bu nedenle her türlü ihlal, ihmal ve istismardan berî kabul edildiğini görmüş olduk. Buradan, Kur'ân-ı Kerîm'in mahremiyet tasavvurunun insan onuru, izzet ve şerefi üzerine kurulu, insanın biricikliğini öne çıkaran, bir insanın hayattan kopartılmasını kıyamet kopmuşçasına bütün insanların ölümü kadar tehlikeli ve dehşetengiz kabul eden, insanı yaşatmayı tüm insanlığa hayat sunmuş kadar aziz gören bir değer üzerine kurulu olduğunu müşahade ettik. Aile bağlarında annenin hukukunu 'öf' dahi denmeyecek kadar yüce tutan, ebeveynlik görevini nefsin ve neslin korunmasında sorumluluk bilinciyle onurlandıran, hikmeti yücelten, düşünmenin ve üretmenin 'tezekkür', 'tedebbür', 'tefekür', süreçlerini yöneten, gözün, gönlün ve düşüncenin berrak, duru ve güvenilir yönüne dikkatleri çeken bir bakış açısı sunan Kur'ân-ı Kerîm, mahremiyet eğitiminin

temellerini insanın yüceliği ve haysiyeti üzerine yükseltmektedir. Mahremiyet temellerinin yükseldiği insan haysiyetini her zaman ve her şartta korumacı ve kollayıcı bir yöntemi, insan hayatının anlamlı kılınma çabası üzerine atfeden tutumu da dikkatlerimizi çekmiş bulunmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de mahremiyetin bir insan onuru ve en temel yaşam hakkı olarak addedilmesinin önemi ancak sürdürülebilir, yaşanabilir, yaşatılabilir ve korunabilir bir mahremiyet tasavvuru ile anlaşılabilir. Buradan hareketle, hayatın ve değerlerin anlamlı kılınma çabası 'neyi,' 'nerede', 'nasıl', 'ne zaman' 'ne kadar' 'ne ile' ve 'kim için' soruları üzerinden çerçevelendiğinde, mahremiyetin kuşatıcı ve kapsayıcı anlam dünyasında hayata dair olmayan bir alanın olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu durumda, her zaman ve dönemde mahremiyetin dinamik olan anlam dünyası ve mahremiyete dair olan kavramların insicam ve doku uyuşumları, yeniden senkronize edilmesi gereken yönleriyle karşımıza çıkmaktadır.

Mahremiyetin birbirine yakın ifadeler kullanılarak yapılan tanımları, mahremiyetin 'ne' olduğuna dair genel bir fikri sağlamış bulunmaktadır. Bununla birlikte mahremiyet, kendi tanımından çok daha geniş bir anlam dünyasıyla iç içeliğini, insanın ve insanî değerlerin söz konusu olduğu her alanda bariz bir şekilde hissettirmektedir. Mahremiyet ne sadece kendi başına kalma isteğini, ne de insanın kiminle nasıl, nerede ve hangi sınırlar çerçevesinde görüşme isteğini belirleyen bir ölçüttür. Mahremiyetin sınırları insana, insana dair olan her alana kadar uzanan, ilgili sınırları birey, aile, toplum, gelenek, din, devlet, ahlâk, tıp, felsefe, eğitim, hukuk, sosyoloji, psikoloji, ekonomi ve teknoloji alanlarına dair sürekli güncelleyen dinamik karakterli, etik ve estetik yönüyle de aksiyolojik hüviyetli bir hinterlanda sahiptir.

Kur'ân- Kerîm'in insana değer veren ve onu değerli gören yaklaşımı, öncelikle insanın varlığı, bu dünyadaki varoluşsal amaçlılığı, bedensel bütünlüğü, duygusal yönü,

ahsen-i takvim ile esfel-i sâfilin arasında eğitilebilir ve geliştirilebilir yönlerini göz önünde bulundurmamızı gerekli kılmaktadır. Konumuza bu şekilde bütüncül bir yaklaşımla baktığımızda, mahremiyetin etimolojik değeri içinde kalınmasının ve mahremiyetin sadece belli bir disiplin çerçevesinde ele alınmasının, mahremiyetin bağlam ve anlam dünyasının gerektiği gibi değerlendirilebilmesi için yeterli olmayacağı anlaşılmıştır. Mahremiyet, kurak bir arazide, sıcak bir bölgede, derin bir kökten beslenip filizlerini mümbitçe ve cömertçe yetiştirip her budağını insana gölge yapacak bir dala çeviren asırlara sârî bir çınar gibidir. İnsan onurunu biricik ve dokunulmaz gören, sözün doğrusunu, yumuşağını, gönül alıcı olanını, inciten ve hakir gören söze yeğleyen, iyiliğin ve hayrın, az da olsa incitilmeden yapılanını, miktara bakmadan zerrelere ile ölçen, insanı üzen ve küçük düşüren bir davranış içerisinde yapılan iyilik görünümüyle eylemi asla tasvip etmeyen, gözü kapalı bir iç huzuru ile kabul edilebilecek nimetlerden ve çok sevilenlerden ikram etmeyi salık veren ve böylece en yüce hürmeti saygıda kusur edilmeyecek kadar mahrem kılan Kur’ân-ı Kerîm’in mahremiyete bakışı, ilgili alanlara değinmeden anlatılamazdı.

İnsan hayatının tüm aşamalarında varlığını hissettiren mahremiyet düşüncesi, her fitri duygu gibi güzel yönlendirilmesi, eğitilmesi ve güçlendirilmesi gereken bir duygudur. Sevgi, merhamet, cömertlik gibi duygular, henüz küçük yaşlarda betimlendiği ve güzel bir şekilde değerlendirildiğinde özveri sahibi ve değerleri içselleştirmiş bireylerin yetiştirilmesi mümkün olacaktır. Kur’ân-ı Kerîm’de bir taraftan insanın dünyaya bilgiden yoksun olarak geldiğine işaret edilirken, diğer yünden Zekerîyyâ (a.s) tarafından ender bir bitki, nazenin bir çiçek yetiştirir gibi; emek, zahmet, ilgi, bilgi, sevgi, merhamet duygularıyla yetiştirilen Hz. Meryem örneği *“O’nu bir bitki gibi, güzel bir şekilde yetiştirdi”* sözleriyle gözler önüne serilirken mahremiyetin

kazanılabilir, elde edilebilir ve din eğitimiyle şekillendirilebilir bir yönü olduğuna da dikkat çekilmiştir.

Anne babaların özel hayatlarına saygı gösterilmesi, odalarına izinsiz girilmemesi prensipleriyle aile bireyleri arasındaki mahremiyeti, evlere dışardan gelen yabancı kimselerin izinsiz bir şekilde girmemelerini, ev halkı olsa da dışardan kendi evine girerken ev halkını tedirgin etmeden kapıdan girilmesini gerektiği ifade ederek ev içi bir mahremiyeti ve evin dış unsurlara karşı mahremiyetine işaret edilirken, eğitimin ailede temellendirildiği evrensel hakikatinden hareketle, ilgili alanlara konumuz içerisinde yer verilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm, “asla yaklaşmayın” uyarısını, kötülüğün her türlü, açığı ve gizlisi, aileyi ve toplumu temelinden sarsan gayri meşru ilişkiler, topluma emanet edilen yetimlerin haklarının gaspedilmesi durumları için yasaklayıcı bir dil ile belirlerken, mahremiyetin yaşatılmasına yönelik olarak, kötülüğün kendisine ve kötülüğe gidebilen yolların engellenmesine dair bir tutumu ihdas etmektedir. İnsanın aceleci bir varlık olarak nitelenmesiyle birlikte bu özelliğini hayırda yarışarak ve iyilik yolunda kullanarak ortaya çıkacak değer, insanı İlâhî rızaya erdirebileceği, potansiyel olarak nankör olma eğilimi bulunan insanın, nimetlere şükrettikçe daha da fazla güzelliklere erişebileceği, bilgiden yoksun olma ve bilgiye önem vermeme haliyle cehalet girdabında kalabilecek potansiyeli olan insanın, bilgi alanında derinleşerek kendini geliştirmek suretiyle ‘hikmet’ kazanımını elde edebileceği, yeryüzünde böbürlenerek yürümekten kurtulup her adımında mehabet ve vakar halini kuşanabileceği ifade edilirken, bir diğer taraftan amellerin heba olabileceği riski göz önünde tutulmuş ve insanların gizli hallerinin araştırılmaması, güvenilir olmayan bilgiden uzak durularak, kesin olmayan bilgilerle hareket edilmemesi, zandan ve tecessüsten kaçınılması gerektiği de vurgulanmıştır. Çalışmamızda tüm bu verileri bir arada değerlendirerek

mahremiyetin insana ve hayata dair olan yönlerine Kur'ân-ı Kerîm bütünlüğü ve din eğitimi bakış açısıyla değinmeye gayret ettik.

Birey, aile ve toplum açısından mahremiyete ilişkin bir çerçeve çizerken, mahremiyetin anlam dünyasının belirgin olarak öne çıkartılmasına, mahremiyet eğitiminin temellendirilmesine dair bir imkânın varlığına, tüm bunlarla birlikte de mahremiyetin sürdürülebilir bir zeminde ele alınabilmesi için kurumsal yönüne dikkat çekerek, gelişen, değişen ve karşı karşıya gelinen durumlara ilişkin mahremiyetin inovasyonuna dikkat çekmeye çalıştık.

Mahremiyete dair olup ilgili eğitim süreçlerinde bireyde olumlu yönde bir gelişme ve değişme imkânı sağlayan her konuyu değerli ve önemli görmektediriz. Bununla birlikte, mahremiyetin sınırlı ve dar kapsamlı bir anlam dünyası içerisinde kalmasını ve bu şekilde anlaşılmasını yeterli görmediğimizi de ifade etmek istiyoruz. Gelişen, değişen, çeşitlenen şartlarda, teknolojinin her geçen gün yeni bir imkân, imtihan ve kayıtsız kalınmaması gereken yönleriyle ortaya çıktığı bir süreçte, çalışmamızda değindiğimiz “mahremiyetin inovasyonu” konusunun imkânlar dâhilinde dikkate alınması ve mahremiyete dair çalışmalar arasında yer alması gerektiğini düşünmekteyiz. Mahremiyetin eğitim yoluyla bireye kazandırılabilir bir yönü olmasını ve bu eğitimin içerik belirleyicisi olarak Kur'ân-ı Kerîm ve ayetler bütünlüğü içerisinde, anlam dünyası ve semantik ilkelerini de dikkate alarak bir çerçeve çizdiğimiz çalışmamızda, gerek eğitim müfredatları ve gerekse akademik çalışmaların çeşitliliği açısından mahremiyetin merkez bir kavram olarak zengin anlam dünyasının kapılarının aralanmasını ve bu bağlamda çok zengin bir birikim oluşturulmasını önermekteyiz. Mahremiyet sık ve dar kalıplar içerisinde düşünülürken, insanlar iletişim numaralarının hangi kişinin cep telefonunda nasıl kayıtlı olduğunu öğrenebilecekleri programları kullanmakla meşgul bulunmaktadır. Mahremiyet sadece cinsel eğitim, özel bölge

mahremiyeti, iyi dokunma, kötü dokunma olarak sınırlandırılırken, dünyanın gözleri önünde binlerce masum çocuk, kadın, erkek, yaşlı ve hasta, en temel mahremiyet hakları olan yaşam hakkından ve yurtlarından edilmektedirler. Mahremiyeti sadece kimin kiminle evlenip evlenemeyeceği ölçeğinde sınırlarken, boşanmanın eşiğine gelmiş ya da boşanmış aile üyeleri, yaşadıkları süreci şiddet ve hatta cinayetle sonuçlanabilecek bir şekilde nihayete erdirmeyi düşenebilmektedirler. Bir diğer taraftan gençlerin evliliğe yaklaşımları ve evlilik oranlarındaki çekimser oranlar gözler önündeyken, evlilik süreçlerinde tarafların birbirlerine acımasızca yükledikleri ekonomik yükler, yeni evlenmiş çiftlerin omuzlarında bir kambur gibi yük oluşturmaktadır. Kişilerin özel durumlarının mahremiyeti bağlamında, ekonomik mahremiyetin zedelenmesi ve istismar edilmesi anlamına gelen, sadece belli adet ve ritüellerin yerine getirilmesi amacıyla, huzur ve mutluluğun maddeye indirgenmiş haliyle seyreden bir evlilik süreci, aile mahremiyetine vurulmuş en büyük darbelerdendir. Bir diğer önerimiz de mahremiyetin güncel bir kabulü olarak, kimi zaman az ve öz araç gereçle iktifa etmeyi tercih edebilen insanların aile içi tercihlerine müdahale edilmesinin de bir mahremiyet ihlali olarak kabul edilmesi ve ilgili alanlarda gerekli farkındalık eğitimlerinin yapılması gereğidir. Evlilik öncesinde, Diyanet İşleri Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Aile Sosyal Politikalar Bakanlığınca isteğe bağlı olarak yapılan aile okulu ve aileye yönelik eğitimlerin³¹³ daha çok yaygınlaştırılması ve sertifikasyon süreciyle daha da ileri bir seviyeye götürülüp evlilik için gerekli olan belgeler arasında ‘evlilik okulu’ sertifikasının yer alması ve bu eğitimin içeriğinde de

³¹³ Diyanet İşleri Başkanlığı 2024 Yılı İdare Faaliyet Raporu,

https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/2024_Y%C4%B1l%C4%B1_%C4%B0dare_Faaliyet_Rapor.pdf. Erişim: 17.06.2025.

aile mahremiyetinin geniş bir yer tutması gerektiğini düşünmekteyiz. Milli Eğitim Bakanlığı “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” kapsamında ‘Erdem, Değer, Eylem Yaklaşımları’ bölümünde mahremiyete ilişkin; “*Kendisinin, ailesinin ve başkalarının kişisel alanını ve bilgilerini korumayı; başkalarının özgürlüklerini ihlal etmemeyi, kişisel sınırlarına saygı duymayı ve millî ve manevi değerlerde mahremiyetin sınırlarını kapsar.*”³¹⁴ ifadeleri yer almaktadır. Aynı çalışma kapsamında, aile mahremiyeti ve dijital mahremiyete ilişkin önemli kazanımların hedeflendiği de belirtilmektedir. Mahremiyete ilişkin kazanımların Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında yer alması, konumuz açısından çok değerli bir gelişme ve konumuzun değeri yönüyle de önemli bir göstergedir. İlgili çalışmanın uygulanabilirliği, okul, sınıf ve yaş düzeylerine göre icrasının sağlanması da ayrıca önem arz eden bir husustur.

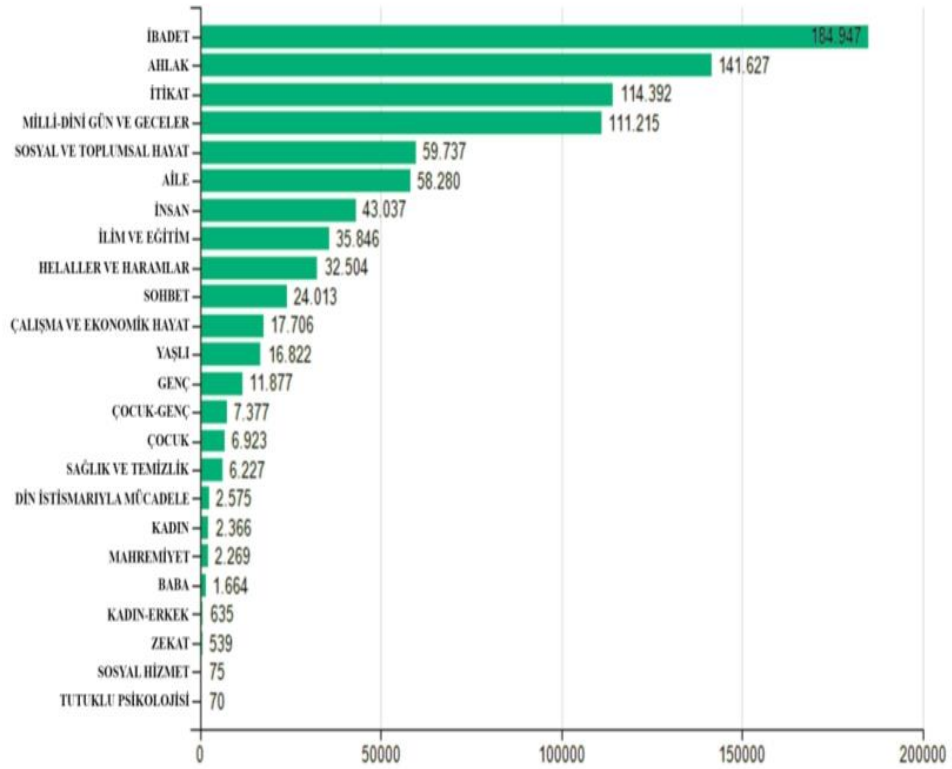
Mahremiyet eğitiminin örgün ve yaygın din eğitimi programları arasında değerler eğitimi alanlarında bir alt konu olarak değil, müstakil bir konu olarak düşünülmesi gerektiği de bir diğer önerimiz olacaktır. Yaygın Din eğitimi açısından bakığımızda, Diyanet İşleri Başkanlığı 2024 Yılı İdare Faaliyet Raporunda, yıl içindeki vaaz ve irşad programlarında aşağıdaki grafikte de yer aldığı üzere; 2.269 sunumun ‘mahremiyet’ konusunda yapıldığı bilgisi yer almaktadır.³¹⁵ İlgili çalışmaların aile, kadın, erkek, çocuk ve gençlik alanlarında da yapıldığı düşünüldüğünde, oransal verilerin son derece iyi bir seviye de olduğunu belirtmekle birlikte, ilgili program ve çalışmalarla ulaşılan birey ve aile sayısından daha fazla ulaşılması gereken kitleler olduğunu da ifade etmek istiyoruz.

³¹⁴ Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, s. 135.

https://tymm.meb.gov.tr/upload/brosur/ortak_metin.pdf. Erişim: 17. 06. 2025.

³¹⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı 2024 Yılı İdare Faaliyet Raporu.

Grafik-1 2024 Yılında Yapılan Vaazların Ana Konularına Göre Dağılımı

Çalışmamızın çeşitli başlıkları çerçevesinde de belirttiğimiz üzere, mahremiyet hakkının ifade ettiği anlamlardan biri de hayat hakkı olduğuna göre, hayata dair olan birçok konu, mahremiyetin anlam dünyası arasında yer almaktadır. Adalet, sadakat, hürmet, iffet, doğruluk, içtenlik, yalan söylememek vb. tüm davranışlar, iman edenlerin Kur’ân-ı Kerîm ile olan ilişkilerini, iç duygularını belirleyen ve iç arınmalarını sağlayan bir bütünlüğün tamamlayıcı unsurlarıdır.³¹⁶

Bir diğer önerimiz; mahremiyetin ilahiyat, hukuk, sağlık, iletişim alanlarında ele alınan ve değerlendirilen yönlerinin, mahremiyetin inovasyonu ve sürdürülebilirliği ile birlikte düşünülmesi gereğidir. Mahremiyet eğitimine temel olarak kabul ettiğimiz

³¹⁶ Mualla Selçuk, Halis Albayrak vd. **Kur’ân ve Birey**, Ankara, 2010, Turhan Kitabevi Yay. s. 153.

iman, ibadet ve ahlâk bileşenlerinin, düşünce arka planında temel oluşturmadığı hiçbir mahremiyet eğitimi, içsel bir kazanım haline dönüşmeyecektir. Mahremiyeti bir kurallar bütünü olarak görmek yerine, içselleştirilmiş ve davranış süreçlerinde kazanım haline dönüştürülmüş değer yargıları olarak bilinç düzeyine konumlandırmak, tam olarak Kur'ân-ı Kerîm bütünlüğünde betimlenen ve ideal bir mümin olarak tabir edilen inanmış insan yani mümin profiline uymaktadır.³¹⁷ Burada önemli gördüğümüz bir diğer husus, iman, ibadet ve ahlâk bütünlüğü çerçevesinde değerlendirilmesine ve sınırlarının genişletilmesine imkân tanınmasıdır. Dolayısıyla örgün ve yaygın din öğretimi programlarında hayat boyu öğrenme ve öğrenileni gerçekleştirme idealiyle, ilgili konular arasında mahremiyete yer verilirken iman, ibadet ve ahlâk temellerinin dikkate alınmasının da mahremiyet eğitimi sürecine önemli katkılar sağlayacağını düşünmekteyiz. Kurallar, ihlal imkânı söz konusu olduğunda ihmal edilirler ama ahlâk haline dönüştürülmüş ve içselleştirilmiş davranışlar, her şart ve koşulda kendine filizlenecek yeni bir imkân arar ve bulur. İkisi arasındaki fark, mahremiyet kazanımını, salt teorik eğitim içeriklerinden ayıran en önemli kesittir.

Çalışmamızın bütünlüğü çerçevesindeki amacına matuf olarak son olarak söylememiz gerekirse; mahremiyet eğitiminden maksat, mahremiyet hakkından hiçbir bireyin mahrum bırakılmamasıdır çünkü en büyük mahrumiyet, mahremiyet hakkından mahrum bırakılmaktır.

³¹⁷ age. s. 154.

KAYNAKÇA

- Abdülbaki, M. F., (2001), **el-Mu’cem’l-Müfehres li-Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm**, Kahire, Daru’l Hadis Yayınları.
- Ahmedi, E. ., “Mahremiyet, Dindarlık ve Sosyal Medya Baēımlılıēı zerine Sosyolojik Bir Araştırma”, **Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)**, 6 (1), s. 25-46.
- Akay, E. Kayılı, G., “Dijital Ebeveynlik Tutumları ile Ergenlerde İnternet Baēımlılıēı ve Duyguları Yönetme Becerileri Arasındaki İlişki” **Çocuk ve Gelişim Dergisi**, 6 (11), 48-66.
- Akça, G., Başer, D., (2011), “Karanlıēın Yok Oluu” Gelişen Teknolojinin Gizlilik ve Mahremiyet zerindeki Etkileri”, **Muēla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**.
- Aktan, C. C., (2009), “Ahlâk ve Ahlâk Felsefesine Giriş” **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, C. 1, S. 1.
- Akta, C., (1995), **Mahremiyetin Tkenii**, İstanbul, Nehir Yayınları.
- Akta, S., (2002), “Komüniteryan Etik” **Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. VI, S. 1-4, s. 3-16.
- Aktepe, E., (2013), “Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Maēduriyet” **New/Yeni Symposium Journal**, ubat 31, c. 51, s.1.
- Akto, A., (2020), “Kur’ân ve Hadislere Göre Hüsn- zan ve Su-i zan Kavramlarını Analiz Etmek” **Hafıza Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 2 C. 2.
- Albayrak, ., (2022), **Tüm Yönleriyle Mahremiyet**, Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlıēı, Ankara, ASHB Yayınları.
- Altıntaş, M. E., (2022), **Tüm Yönleriyle Mahremiyet**, T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlıēı, Ankara, ASHB Yayınları.
- Alper, . M., (2010), **Varlık ve İnsan -Kemalpaazde Baēlamında Bir Tasavvurun Yeniden İnşası**, İstanbul, Klasik Yayınları.
- Apaydın, Y., (2006), “Nehiy” mad. **Türkiye Diyanet Vakfı İlm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları.
- Arat, T. Aslan, M. M., (2021) “Sosyal Medyada Veri Gvenliēi ve Kişisel Mahremiyet Sorunu”, **Akdeniz nv. İletişim Fak. Dergisi**, S. 35.

- Askalânî, H., (1977), **el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe**, Beyrut, Dârü'l-Marife Yayınları.
- Askalânî, İ., (1960), **Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, Beyrut, Dârü'l-Ma'rife Yayınları.
- Atar, F., (2020), “Muharremât”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Ankara, C. 31, s. 6-8.
- Atar, F., (2020), **İslam Adliye Teşkilatı Ortaya Çıkışı ve İşleyişi**, Ankara, DİB Yayınları.
- Atar, F., (1996), **Fıkıh Usûlü**, İstanbul, 1996, İFAV Yayınları.
- Atatorun, M. (2023), “Uluslararası İlişkilerde Etik Normlar: Geniş bir kuramsal haritalandırma” **İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi**, 8 (20), 105-124.
- Ateş, A., (2016), “Anlam Bütünlüğü Açısından Bakara 189. Âyet ile İlgili Bir Değerlendirme”, **İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Güz, (2) s. 9-30.
- Aydın, M. A., “Ahvâl-i Şahsiyye”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, 1989, c. 2, s. 192.
- Ayverdi, İ., (2006), **Asırlar Boyu Tarihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı Yayınları.
- Bağdatlı, S., (1997), **Hukuk Sözlüğü**, İstanbul, Der Yayınları, **Evrân Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 5 (2).
- Barbarosoğlu, F., (2017), **“İmaj ve Takva”** İstanbul, Profil Yayınları.
- Barkçin, S., (2022), **Kalbin Aklı**, İstanbul, Mostar Yayınları.
- Barkuş, F., Koç, M., “Dijital Mahremiyet Kavramı ve İlgili Çalışmalar Üzerine Bir Derleme” **Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi** (BEST Dergi), 3 (1), 35-44.
- Başkurt, İ., (2000), **Kur'an Açısından Din Eğitiminde Adalet, Ölçü, Denge, Sırât-ı Müstekîm**, İstanbul, İşaret Yayınları.
- Bayraklı, B., (2011), **Kur'ân Ahlâkı**, İstanbul, Bayraklı Yayınları.
- Beceni, Y., Uçkan, Ö., (2002), “Bilişim İletişim Teknolojileri ve Ceza Hukuku” Ankara, **Türkiye Bilişim Şurası Hukuk Çalışma Grubu**, T.C. Başbakanlık Yayınları.

- Bedriye, Y., (2015), “**Osmanlı’dan Günümüze Cinsiyet Mahremiyet ve Mekân**” Çalıştay Tebliğ ve Müzakereleri, TDV Yayınları.
- Belsey, A., Chadwick, R., (1998), **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, çev: Nurçay Türkoğlu, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Bentham, J., (2008), “**Panoptikon Gözün İktidarı**”, çev: Zeynep Özarslan, İstanbul, Su Yayınları.
- Bilmen, Ö. N., (1964), **Büyük İslam İlmihali**, İstanbul, Bilmen Yayınları.
- Birtane, Ş., vd. (2021), **Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı Karar Özetleri**, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yay.
- Bozkurt, N., (1995), ‘Ev’ mad. **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları İstanbul, C. 11, s. 507-512.
- Budak, H., (2018), “Sosyal Medya İletişiminde Mahremiyetin Serüveni” **İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C.7, S.1, s.146-170.
- Buhârî, İ., (1902), **el-Câmiü’s-Sahîh**, Mısır, Matba’atü’l-Hayriyye Yayınları.
- Burger, J.M., **Kişilik**, (2006), çev: İnan Deniz Erguvan Sarioğlu, İstanbul, Kaknüs Yayınları.
- Cezerî, İ.E., (1979), (thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî) **en-Nihâye fî Garîbi’l-Hadîs ve’l-Eser**, Beyrût, Mektebetü’l-ilmîyye Yayınları.
- Cihan, M., (2016), “Nurettin Topçu ve Ahlâk Eğitim”, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 56, s. 1387-1398.
- Civelek, D. Y., (2011), **Kişisel Verilerin Korunması ve Bir Kurumsal Yapılanma Önerisi**, Ankara, DPT, Bilgi Toplumu Daire Başkanlığı.
- Cleis, M.N., “Mahremiyet Hakkı Nasıl İnsan Hakkı Hâline Geldi”, Oliver Diggelmann, Çev: Jülide Yaşar, (2022), **Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** (ABÜHFD) C. 10, S. 19.
- Creswell, J.W., (2017), “**Araştırma Deseni**”, Çev. Ed. Selçuk Beşir Demir, Ankara, Girişim Matbacılık Yayınları.
- Çağrııcı, M., (2009), “Sâlih”, mad. **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, TDV Yayınları, C. 36, s. 31-32.

- Çağrııcı, M., (2011), “Tecessüs” mad. **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C.40. s. 246-247.
- Çağrııcı, M., (2013), “Zan” mad. **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C.44, s. 122-124.
- Çalışkan, M., Mencik, Y., “Değişen Dünyanın Yeni Yüzü: Sosyal Medya” Değişen Dünyanın Yeni Yüzü: Sosyal Medya.” **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi** (50), s. 254-277.
- Çapcıoğlu, F., (2024), **İnanç Öğretimi, Geçmişten Bugüne Din Eğitiminin Gelişimi ve Dönüşümü**, Ed: Cemal Tosun, Remziye Ege, Yıldız Kızılabdullah, Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- Çapcıoğlu, İ., “Sosyal Medya, ‘Yeni İnsan Tipi’ ve Etik Sorunlar” **II. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi**, İTOBİAD Kongre/19.
- Çayıroğlu, Y., (2018), “Helâl ve Haramlarla İlgili Kaide ve İlkeler”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 18 (1), s. 597-633.
- Çekiç, S., (2021), “Sanal Dünyada Mahremiyet ve Özel Hayat”. **Tevilat**, 2/1, 45-65.
- Çelikoğlu, Ç., (2008), **Mahremiyet, Kişiyeye Ait Özel Alan Tartışmaları**, İstanbul, İskenderiye Yayınları.
- Dağ, İ., (2006), “Televizyon Programlarındaki Şiddet İçeriğinin, Müstehcenliğin ve Mahremiyet İhlallerinin İzleyicilerin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri” **Radyo ve Televizyon üst Kurulu (RTÜK) özel Çalışma Grubu Sonuç Raporu**, Ankara, RTÜK Yayınları.
- Dağcı, Ş., (2001), “İşkence”, mad. **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C. 23, s. 429-433.
- Demirci, M., (2002), “Kur’ân’da Allah-Kâinât-İnsan İlişkisi”, **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, S.10, s. 92.
- Dereci, M. D., (2022), “Bir Müslüman Sosyal Medyaya Nasıl Bakmalı?” İstanbul, Beyan Yayınları.
- Diler, R., (2014), “Mahremiyet Eğitimi ve Önemi”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi** 2/1, s.79.
- Dolgun, U., (2008), **Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu; Küreselleşen Dünyada Gözetim, Toplumsal Denetim ve İktidar İlişkileri**, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

- Dönmez, İ.K., (2010), “Şahıs” mad. **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları İstanbul, C. 38, s. 270.
- Duman, M. Z., (2002), “Levh-ı Mahfûz ve Kur’an”, **Marife Dergisi**, Bahar dönemi S.1, s. 9-44.
- Durkheim, E., (1962), **Meslek Ahlâkı**. çev. Mehmet Karasan, İstanbul, Milli eğitim Basımevi.
- Düzgün, Ş. A., (2007), “İnsan Onuru ve Toplumsal Yaşam İçin Etik”, **Kelam Araştırmaları Dergisi**.
- Ebussuûd, İ., (2021), **İrşadü'l-Aklis-Selim ila Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm**, Ankara, TDV Yayınları.
- Ege, R., (2012), **Duygusal Zekâ Din Öğretimi; Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi ve Duygusal Zeka Gelişim İlişkisi**, Dini Araştırmalar Dergisi, S. 15, S. 40, s. 59.
- Ege, R., (2013), “Anlam Alanı İçinde Sabrı Bir Tutum Olarak Yeniden Düşünmek” Dini Araştırmalar Dergisi, C. 16, S. 43, s. 72-80.
- Ege, R., Koca, S., Gözeler, E., (2023), “Din Öğretiminde İçerik Hazırlama Süreci İçin Bir Bakış Açısı Önerisi: Şükür Konusu Örneği” Dini Araştırmalar Dergisi, Haziran 2023, C.26, S. 64, s. 99-124.
- Ertürk, Y. D., (2006), “Bedenin İki Yansıması: Bedenle İletişim, İletişimde Beden”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, S. 24.
- Ertürk, Y. D., Eray, T. E., (2016), “Fenomenolojik Bir Kavram Olarak Kendilik ve Sosyal Ağlarda Kendilik Sunumu İle Narsistik Eğilimler İlişkisi: İletişim Fakültesi (İ.Ü.İ.F.) Öğrencileri Üzerine Bir Ön Çalışma”, **Intermedia International e-Journal, Spring -June - 3 (1)**.
- Fahri, M., (2004), **İslam Ahlâk Teorileri**, çev. Muammer İskenderoğlu, Atilla Arkan, İstanbul, Litera Yayınları.
- Fettahoğlu, S., (2016), “Mahrem Namahrem, İffet ve Namus Kavramlarının Semantiği ve Kur'an'da Kullanılışı”, **Journal of Turkish Studies**. S. 11. s. 269-271.
- Fırlı, E. R., (1980), **Çağımızda itikadi İslâm Mezhepleri**, Ankara, Selçuk Yayınları.
- Gökçen, H., Özkaya, A., (2015), “18. Yüzyılda İstanbul Evleri Mimarlık, Rant, Konfor, Mahremiyet” **İstanbul Araştırmaları Enstitüsü**, İstanbul, s. 146.
- Göle, N., (2011), **Mahremin Göçü**, İstanbul, Kitap Matbaası Yayınları.

Göle, N., (2001), **Modern Mahrem, Medeniyet ve Örtünme**, İstanbul, Metis Yayınları.

Görmez, M., (2015), **Kalbin Erbaini**, Ankara, Otto Yayınları.

Göz, K., (2014), “Toplumsal Değerler Bağlamında Yaşama Hürriyeti”, **Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** Yıl: 1, S. 1, s. 85-101.

Gözütok, Ş., (2017), “Özdenetimde Din Eğitiminin Etkisi” **Cumhuriyet Ün. İlahiyat Dergisi**, S. 21, s. 1035-1060.

Güleç, H., (1998), “İslam Hukukunda Can Güvenliği” İzmir, **Dokuz Eylül Ün. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 10, s. 18.

Güler, S., (2021), “Üniversitelerde Dijital Etiğin İmkânı Üzerine Bir Sorgulama” TRT Akademi, 6 (12), 514-535.

Gündoğdu, Y. B., (2017), “Mahremiyet Eğitiminin Temeli İnsanlık Şerefi: Ailenin Mesuliyetleri”, **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Temmuz, (2), s. 389-394.

Güneş, A., (2015), **Nezakat ve Zarafet İçin Mahremiyet Eğitimi**, İstanbul, Timaş Yayınları.

Gürbüz, S. Şahin, F., (2015), “**Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**”, Ankara, Seçkin Yayınları.

Hökelekli, H., (2005), **Din Psikolojisi**, Ankara, TDV Yayınları.

Izutsu, T., (2019), **Kur’an’da Dini ve Ahlâki Kavramlar**, Çev: Salahattin Ayaz, İstanbul, Pınar Yayınları.

Izutsu, T., (2019), **Kur’an’da Tanrı ve İnsan**, Çev. Kürşat Atalar, İstanbul, Pınar Yayınları.

İbn Hızam, S., (2019), **Ahlâk ve Davranış Tarzları**, çev: Mustafa Çağrı, Ankara, TDV Yayınları.

İbn Kesir, Ö., (1983), **Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm**, Beyrut, Dâru’l-Ma’rife Yayınları.

İbnü’l-Cezeri, M., (2018), **en-Neşr fi’l-kırâati’l-Aşr**, Katar, Vizaretü’l-Evkafî’ş-Şuuniyye.

İçel, K., (2013), **Kitle İletişim Hukuku**, İstanbul, Beta Yayınları.

- İsfahânî, R., (2002), **Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân**, Şam, Darü'l-Kalem Yayınları.
- İyâz, K. (2002), **eş-Şifâ bi Ta'rifi Hukûki'l-Mustafâ**, Beyrut, Daru İbn Hazm Yayınları.
- Jackson, R., (2005), **Din eğitimi: Yorumlayıcı Bir Yaklaşım**, çev: Üzeyir Ok, M. Ali Özkan, İstanbul, dem Yayınları.
- Kahraman, A., (2018), **Mahremiyet Bağlamında Sosyal Medya ve Aile**, Ankara, DİB Yayınları.
- Kahraman, A., (2008), **“İslam Hukuk ve Ahlâk İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği Mahremiyet”** Ankara, Ebabil Yayınları.
- Kanbur, B. N., (2020), “Görsel Medyanın ve Subliminal Mesajların Çocuk Sağlığı Üzerine Etkileri” **İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi** (10), s. 94-106.
- Kangal, N., (2021), “Güven Esaslı Sosyal Sermaye Faktörünün Kalkınma Politikalarına Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 6, S. 4.
- Kara, T., (2013), **Sosyal Medya Endüstrisi, İnsan, Toplum, Ekonomi**, İstanbul, Beta Yayınları.
- Karadağ, A., Konak, İ., (2021), “Komüniteryanizm ve Liberalizmin Komüniteryan Eleştirisi” **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 28, s. 308-335.
- Kaplan, İ., (1979), “Kişilik Haklarının Kitle Haberleşme Araçları (Basın, Radyo Ve Televizyon) Karşısında Korunması”, **Adalet Dergisi**, C. 70, S. 3, s. 200-230.
- Karaman, H.,vd. (2014), **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri**, Ankara, DİB Yayınları.
- Kaya, M., (2022), “Sosyal Medyanın Gelişimi Ekseninde Mahremiyet Kavramı”, Z Kuşağı, Sosyal Medya ve Mahremiyet Gençlik Sempozyumu”, Sivas, **Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yay.** s. 33.
- Kesgin, S., (2024), **Ahlâk Öğretimi, Değişen ve Dönüşen Dünyada Din Eğitimi ve Öğretimi**, ed: Cemal Tosun, Remziye Ege, Yıldız Kızılabdullah, Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- Kılıç, E., (2018), “Aile ve Din Bağlamında Kurandaki Mahremiyet Tasavvuru”, **Journal of Analytic Divinity** C. 2, S. 1, s. 54-81.

- Kınalızâde, A. E., (2007), **Ahlâk-ı Alâî**, Haz. Mustafa Koç, İstanbul, Klasik Yayınları.
- Koç, M., (2018), “Psikolojik ve Pedago-Sosyo-Teolojik açıdan Güven: Din ve Değerler Psikoloji Perspektifinden Analizler”, **Hitit Üniv. İlahiyat Fak. Der. C.** 17, s. 33.
- Koyuncu, R., (2015), “Vakf-İbtidânın Ayetlerin Anlaşılmasındaki Rolü”, **Marife Dergisi**, Yaz 15/1, s. 163-187.
- Köse, S., (2015), **Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu**, Konya, Mehir Vakfı Yayınları.
- Köse, S., (2020), “Fıkhi Açıdan Helal Gıdanın Temel İlkeleri”. **Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi**, 2 (1), 1-18.
- Küng, H., Kuschel, K., (1995), **Evrensel Bir Ahlâka Doğru**, Çev: Cemal Tosun, vd. Ankara, Gün Yayınları.
- Kürşat Demirci, (1997), “Haram”, mad. **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara, TDV Yayınları, C. 16. s. 100-104.
- Lyon, D., (2018), **Gözetlenen Toplum Günlük Hayatı Kontrol Etmek**, çev: Gözde Soykan, İstanbul, Kalkedon Yayınları.
- Manzur, İ. (1990), **Lisânü'l-Arab**, Beyrut, Dâru Sâdır Yayınları. C. 4, s. 94.
- Martı, H., (2009), “Hz. Peygamber’in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyet”, **marife**, yıl. 9, S. 2, s. 9-23.
- McCrudden, C., (2014), Aktaran: Şemsettin Ulusal, “Human Dignity and the Judicial Interpretation of Human Rights”, “Uluslararası Hukukta İnsan Onuru Fikrinin Gelişmesine İslam’ın Katkısı”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, S. 23, s. 199-221.
- Mehmedoğlu, A. U., (2020), **Göç ve İnsanlık**, ed: Ahmet Süneci, Ankara, DİB Yayınları.
- Mehmedoğlu, A.U., (2004), **Kişilik ve Din**, İstanbul, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Muhâsibî, H., (2003), **el-Akl ve Fehmü'l-Kur’ân**, çev: Veysel Akdoğan, İstanbul, İşaret Yayınları.
- Mücahit, M., (2021), **Ailede Mahremiyet Eğitimi**, Ankara, Sonçağ Akademi Yayınları.

Müslim, N., (1991), **el-Camiü's-Sahih, Sahîh-i Müslim**, Kahire, Dâru'l-Hadîs Yayınları.

Mütercim, A., E., (2014), **el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît**, ed: Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Öğüt, S., (1995), “Emir”, mad. **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C. 32, s. 544-547.

Özdel, G., (2012), “Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve “Panoptikon” İle “İktidarın Gözü” Göstergeleri” **The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC January**, C. 2, S. 1.

Özen, Y., (2013), “Değerler Felsefesi Açısından İrade ve Bileşenleri”, **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, 5, (9).

Özkan, H., (2022), “Din Eğitimi Çerçevesinde İbadetlerin, İrade Eğitimi ve Zaman Yönetimiyle İlişkisi” **Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 9/1, s. 323-352.

Paçacı M., Gözeler, E., (2021), **Hayat Rehberi Kur'ân**, Konulu Tefsir, Komisyon, Ankara, DİB Yayınları.

Quaranta, A., (2012) “İtalyan Anayasası'nda Temel Hakların Korunması”, **Anayasa Yargısı Dergisi**.

Roagna, I., (2012), **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkının Korunması**, çev: Ayşe Gül Alkış Schaling, Strazburg, Avrupa Konseyi İnsan Hakları El Kitapları, Avrupa Konseyi.

Sağman, A. R., (1958), **Yeni-İlaveli Sağman Tecvidi**, İstanbul, Bahar Yayınları.

Sâmi, Ş., (1985), **Kâmus-ı Türkî**, İstanbul, Aktüel Kitabevleri Yayınları.

Sarı, M. A., (2011), **Kur'ân-ı Kerîm'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları**, İstanbul, İFAV Yayınları.

Selçuk, M., Albayrak H., vd. (2010), **Kur'ân ve Birey**, Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları.

Sezen, A., Erden, M., (2018), “Mahremiyetin Psiko-Sosyal Yansımaları”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl.10, S. 20. s. 85.

Sicistani, E.D., (1977), **Sünen-i Ebi Davud**, Beyrût, Dâru'l-Fikr Yayınları.

- Sinanoglu, M., (1999) “İbadet” mad. **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, TDV Yayınları, C. 19, s. 248-252.
- Solak, S. G., (2017), “Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış”, **MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 6, S. 1, s. 13-37.
- Soydan, B., (2023), “Yeni Medya ve Sosyal Medya: Etik Sorunlar ve Çözüm Yaklaşımları”, **Yeni Medya Elektronik Dergisi**, 7 (3), s. 198-215.
- Sümertaş, B., (2017), **Sıdkın Semantik Serüveni**, Ankara, İSAM Yayınları.
- Şa'bân, Z., (2007), **İslâm Hukuk İlminin Esasları**, çev: İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara, TDV Yayınları.
- Şahin, N. Z., (2018), “Ahlâki ve Hukuki Boyutuyla Kur'an Perspektifinden İnsanın Savunmasızlığı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 2, s. 41.
- Şentürk, Z. A., Tos, O., (2021), “Sosyal Medyada Simülasyon Pazarlamasının Göstergeleri: Facebook Uygulamalarına Yönelik Gösterge bilimsel Analiz.” **Selçuk İletişim Dergisi**, 14 (4), 1605-1640.
- Şimşek, H.İ., (2015), “Tasavvufî Tecrübelerin Mahremiyeti Meselesi”, **Hitit Ün. İ.F. Dergisi**, S. 2015/2, C.14, s. 28.
- Şişman, N., (2019), **Mahremiyet, Hayatın Sırları ve Sınırları**, İstanbul, İnsan Yayınları.
- Taberî, C., (1903), **Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân**, Mısır, el-Matbaatü'l-Meymenîyye Yayınları.
- Tanışık, S., Bal, B., (2024), “Dijital Mahremiyet ve Kurumsal Sorumluluk: Kişisel Verilerin Korunmasında İletişim Teknolojilerinin Kamusal Rolü”, **Yeni Medya Dergisi**, S. 16, s. 292.
- Tarhan, N., (2009), **Duyguların Dili- Duygusal Zekâya Yeni Bir Yorum**, İstanbul, Timaş Yayınları.
- Tekke, A. Lale, A., (2021), “Sosyal Medyada Etik, Bilgi Manipülasyonu ve Siber Güvenlik” **Akademik İncelemeler Dergisi**, C.16, S. 2. s. 48.
- Temel, N., (2001), **Kur'ân Kıraatında Vakf ve İbtida**, İstanbul, M.Ü.İ.F Yayınları.
- Topaloğlu, B. vd. (1999), **İslamda İnanç Esasları**, İstanbul, M.Ü.İ.F Yayınları.

- Tosun, C., (2010), **Din ve Kimlik**, Ankara, TDV Yayınları.
- Tosun, C., (2005), **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, İstanbul, Pegem A Yayınları.
- Tosun, C., Çapçioğlu, F., “4-6 Yaş Kur’an Kursları Öğretim Programının Dini Gelişim Kuramları Çerçevesinde İncelenmesi.” **Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi**, S. 5 (5), s. 705-720.
- Ülken, H. Z., (1981), **Aşk Ahlâkı**, İstanbul, Ülken Yayınları.
- Üstün, Ç., vd. (2017), “Huzurevi Çalışanlarında Yaşlılara Sunulan Hizmette Mahremiyet Algısı”, **Nobel Medicus Dergisi**, c. 13, S. 2. s. 38.
- Vatandaş, S. “Bireysel ve Toplumsal Gerçeklikten, Sosyal Medyanın Sanallığına: Bireysel ve Kolektif Kimliklerin Anlamsal ve İşlevsel Değişimi.” **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S. 21 (1), s. 220-249.
- Yanmıyan, S. (2021), “Yeni Medya ve İletişim Çalışmalarının Etik Teoriler ve Yönetişim Bağlamında Değerlendirilmesi.” **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 21 (3), s. 871-888.
- Yavuz, Y. Ş., (2003), “Levh-İ Mahfûz” **mad.**, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C. 27, s. 151.
- Yazıbaşı, M. A., (2024), **Siyer Öğretimi, Gelişen ve Değişen Dünyada din Eğitimi ve Öğretimi**, ed: Cemal Tosun, Remziye Ege, Yıldız Kızılabdullah, Ankara, Pegem Yayınları.
- Yazır, E., (2011), **Hak Dîni Kur’an Dili**, Haz. Mevlüt Karaca, İstanbul, Hisar Yayınları.
- Yemenici, A., (2024), **İbadet Öğretimi, Değişen ve Dönüşen Dünyada Din Eğitimi ve Öğretimi**, ed: Cemal Tosun, Remziye Ege, Yıldız Kızılabdullah, Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- Yemenici, A., (2015), İslam Ahlâkının Eğitim Müfredatına Aktarım Sorunu, **Eğitim ve Ahlâk Şûrası**, “Mehmet Akif İnan Hatırasına”, s. 348-368.
- Yıldırım, A., Şimşek, H., (2008), “**Sosyal bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**”, Ankara, Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, H., (2007), **Semantik Analiz Yönteminin Kur’ân’a Uygulanması**, Bursa, Kurav Yayınları.
- Yörükân, T., (2012), **Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla Şehir, Konut ve Mahremiyet**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Yüksel, M., (2003), “Modernleşme ve Mahremiyet”, **Kültür İletişim Dergisi**, C. 6, S. 1, s. 78.

Yüksel, M., (2003), “Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi,” **Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi**, C. 58, S. 1, s. 185-187.

Yüksel, M., (2009), “Mahremiyet Hakkına ve Bireysel Özgürlüklere Felsefi Yaklaşımlar” **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 64, C. 1. s. 277.

Zerkeşî, A., (1994), **el-Burhân fî Ulûmi'l-Îur'ân**, nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife Yayınları.

Zemahşeri, Ö., (1864), **el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve 'Uyuni'l-ekâvîl fî Vücuhi't-Te'vîl**, Kahire, Matbaatü'l-Âmire Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2017), “**Mahremiyet Eğitimi Çalıştayı Sonuç Raporu**” Temmuz, Ankara.

<https://anayasa.gov.tr/tr/diger-kararlar/>
<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>

<https://kurul.diyamet.gov.tr>.

<https://www.aile.gov.tr/media/2497/mahremiyet-egitimi-calistayi-sonuc-raporu.pdf>.

Boğaziçi Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümünde geliştirilen TÜBİTAK destekli Proje; **Sosyal Yazılımlar İçin Ontoloji Tabanlı Mahremiyet Yönetimi**, <https://www.cmpe.boun.edu.tr/tr/project/sosyal-yaz%C4%B1l%C4%B1mlar-i%C3%A7in-ontoloji-tabanl%C4%B1-mahremiyet-y%C3%B6netimi> Erişim Tarihi: 22.11.2022.

Diyanet İşleri Başkanlığı (2024), Yılı İdare Faaliyet Raporu, https://stratejigelistirme.diyamet.gov.tr/Documents/2024_Y%C4%B1l%C4%B1%C4%B0dare_Faaliyet_Rapor.pdf. Erişim: 17.06.2025.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat>, “Hasta Hakları Yönetmeliği” Birinci Bölüm Amaç, Kapsam, Dayanak, Tanımlar ve İlkeler Madde-1.

<https://www.tihk.gov.tr/> Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu

<https://www.yargitay.gov.tr/documents/AIHM.pdf>, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 11. ve 14. Protokoller ile Değiştirilen Metin” Erişim: 01.15.2025

Lamia Kalender Ergül, <https://kemalsayar.com/insana-dair/cocuk-ve-mahremiyet>.

Sosyal Yazılımlar İçin Ontoloji Tabanlı Mahremiyet Yönetimi,
<https://www.cmpe.boun.edu.tr/tr/project/sosyal-yaz%C4%B1l%C4%B1mlar-i%C3%A7in-ontoloji-tabanl%C4%B1-mahremiyet-y%C3%B6netimi>.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, <https://www.mevzuat.gov.tr/>

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde 12, 17, 20, 21,
<https://www.mevzuat.gov.tr/#anayasa>.

Nevzat Tarhan, “**Mahremiyet ilk 6 yılda öğretilmeli**”,
<https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/7800/prof-dr-nevzat-tarhan-mahremiyet-ilk-6-yilda> Erişim: 05.02.2024.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, s. 135.
https://tymm.meb.gov.tr/upload/brosur/ortak_metin.pdf. Erişim: 17.06.2025.

ÖZET

“Mahremiyet Eğitiminin Kur’ânî Temelleri” adlı çalışmamızda, mahremiyet kavramının Kur’ân-ı Kerîm çerçevesinde etimolojisi ile birlikte epistemolojisini ele almak suretiyle, mahremiyetin eğitim temeline dair bileşenlerini belirlemeye ve Din Eğitimi Bilimi yöntemleriyle birey için kazanım haline dönüşecek olan mahremiyetin sürdürülebilirliğine dair bir çerçeve çizilmiştir.

‘Mahremiyet’ kavramının hâlihazırda zihinlerde yer ettiği anlam ve değerinin ilk önce akla gelen manasının, kavramın esasen işaret ettiği anlam dünyasının sadece bir bölümüne karşılık geldiğine dikkat çekilmiştir. Bu durumun mahremiyetin anlam dünyasında bir daralma riski oluşturduğu düşüncesinden hareketle, kavramı sadece kelime köken ve anlamından ziyade mefhum olarak, yani muhtevasında içerdiği hayat ve düşünme tarzına yönelik bir çalışma yapılması ihtiyacı tespit edilmiştir. Mahremiyetin insana, aileye ve topluma dair bilişsel bir düzey ve istendik bir tavır olarak konumlandırılması gerektiğine dair bulgular temellendirilmeye çalışılmış ve mahremiyetin anlam çerçevesinin çeşitliliği üzerinde durulmuştur. Çalışmamızın nihai olarak geldiği noktada; mahremiyet eğitimine “iman”, “ibadet” ve “ahlâk” kavramlarının temel olarak kabul edilebileceği belirlenmiş ve mahremiyete dair tüm hususların bu temeller üzerine yükseleceğine işaret edilmiştir.

Mahremiyet alanında yapılan bilimsel çalışmaların daha çok, iletişim, hukuk, tıp ve gazetecilik alanlarında yoğunlaştığı görülmüş, kavramın temel argümanlarının işaret edilen alanlardan daha çok öncelikle genel olarak ilahiyat, özel olarak ise ‘Din Eğitimi Bilimi’ ile olan bağlamı ön planda tutulmuştur. Mahremiyetin doğru ve bütüncül tanımlamalarının, bilimsel kuramlardan doğru bileşen ve kesişenleriyle bir arada düşünüldüğünde mümkün olacağından hareketle, psikolojik, sosyolojik ve kamusal

alanlara dair mahremiyet unsurlarına da konu başlıkları içerisinde ve satır aralarında yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Mahremiyet, Hürmet, Haysiyet, Gizlilik, Eğitim.

ABSTRACT

In our study, “Qur’anic Foundations Of Privacy Education” we examine the concept of privacy through its etymological and epistemological dimensions within the Qur’anic framework. Adopting a pedagogical lens grounded in the discipline of Religious Education, the study seeks to identify the foundational components of privacy as an educational construct. Furthermore, it aims to develop a theoretical framework that ensures the sustainability of privacy as a value internalized by the individual through educational processes informed by religious pedagogical methods.

It has been observed that the prevailing understanding and perceived value of the concept of privacy in public consciousness corresponds only to a limited portion of the broader semantic field it signifies. This situation presents a potential risk of conceptual reduction. Based on this concern, the study highlights the importance of approaching privacy as a concept that encompasses a particular worldview and way of life, rather than merely as a term defined by its linguistic roots and lexical meaning. The research further argues that privacy should be positioned as both a cognitive dimension and a desirable attitude about the individual, the family, and society, while highlighting the pluralistic and layered nature of its conceptual framework. At the final stage of our study, it has been concluded that the concepts of faith, worship, and morality can be regarded as the fundamental principles of privacy education, and it has been indicated that all aspects of privacy should be built upon these foundations.

It has been observed that scholarly research on privacy has predominantly concentrated in the fields of communication, law, medicine, and journalism. In this study, however, the focus is redirected toward the broader theological context, and more specifically, toward the field of Religious Education, emphasizing its foundational

relevance to the concept of privacy. Based on the idea that accurate and comprehensive definitions of privacy can only be achieved by integrating relevant components and intersections from different scientific theories, the study also considers aspects of privacy related to the psychological, sociological, and public domains, both explicitly and implicitly.

Keywords: Privacy, Respect, Dignity, Confidentiality, Education.

